

TÁVOL-KELETI TANULMÁNYOK

12. ÉVFOLYAM

2020/2

Főszerkesztő

HAMAR IMRE

TÁVOL-KELETI INTÉZET

BUDAPEST

Borító:
A Tiltott Város Déli kapuja, Peking

forrás: *Gedenkwürdige Verrichtung Der Niederländischen Ost-Indischen Gesellschaft in dem Kaiserreich Taising oder Sina, durch ihre Zweyte Gesandtschaft An den Unter-König Singlamong Und Feld-herrn Taising Lipoui. Ausgeführt durch Joan van Kampen, und Constantin Nobel; ... Als auch die Dritte Gesandtschaft An Konchi, Sinischen und Ost-Tartarischen Kaiser, verrichtet durch Pieter van Hoorn.*

Amsterdam: Meurs, 1676, számozatlan oldal a 251. oldal előtt

Az ábrázolás az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár muzeális állományában található kötetből származik (jelzete: Bar. 06101)

Szerkesztőbizottság
Birtalan Ágnes, Kósa Gábor, Mecsi Beatrix, Papp Melinda,
Salát Gergely, Szilágyi Zsolt, Tóth Erzsébet

Szerkesztő
Takó Ferenc

A Távol-keleti Tanulmányok az ELTE BTK Távol-keleti Intézetének és az ELTE Konfuciusz Intézetének hivatalos folyóirata.

A folyóirat stíluslapja (http://tavolkeletiintezet.elte.hu/pdf/TKT_stiluslap.pdf) alapján elkészített tanulmányokat a tkt@btk.elte.hu e-mail címre kell beküldeni.
A beérkezett tanulmányokat kettős vak eljárás során szakmai lektorok bírálják el.

A kötet megjelent 2021-ben.
A folyóirat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának támogatásával jelenik meg.

Kiadja: ELTE BTK Távol-keleti Intézet, Budapest

Felelős kiadó: Hamar Imre

Olvasószerkesztő: Laczkó Krisztina

Műszaki szerkesztés: Terjék Edina

Nyomdai kivitelezés: CC Printing

ISSN–2060–9655

TARTALOM

TANULMÁNYOK

KÓSA GÁBOR: Motisták és konfuciánusok vitatémái az ókori Kínában II. <i>Motista kritikák a konfuciánusokkal szemben</i>	1
TOKAJI ZSOLT: „Méltán nevezhetni chinai Homérnak” A <i>Dalok könyvével (Si king)</i> kapcsolatos magyar nyelvű ismeretek és fordítások első évszázada. II. rész	31
SOMOGYI ÁRON: A Ming-kori fegyverhasználat és fegyvertartás szabályozása a <i>Da Ming lü</i> -ben rögzített törvények alapján	65
ÉSIK SZANDRA: A jelenkori amerikai–kínai politikai retorika összehasonlító elemzése az amerikai évértékelő beszédek (2017–2020) és a 19. pártkongresszus pártfőtitkári beszámolója alapján.....	79
KNYIHÁR ESZTER: Az otthon fogalmának vizsgálata a magyarországi kínai bevándorlóknál.....	109
YE QIUYUE: A magyarországi kínai nyelvoktatás története és jelenlegi helyzete	135
APATÓCZKY ÁKOS BERTALAN – SZILÁGYI ZSOLT: A magyarországi kitankutatás első százada	151
GOTTNER RICHÁRD: A japán <i>jūjutsu</i> terminológia Magyarországon: kísérlet egy új szakzsargon kialakítására	167

RECENZÍÓ

HORVÁTH ALÍZ: Masaoka Shiki világa: Re/view – Inter/view	215
KRÓNIKA	221
Krónika (kínai).....	233
Absztraktok (angol)	245
Absztraktok (kínai)	249

TABLE OF CONTENTS

KÓSA, Gábor: Topics of debate between Mohists and Confucians in ancient China. Part 2. <i>Mohist criticism of Confucianism</i>	1
TOKAJI Zsolt: “It can worthily be called the Chinese Homer”. The first century of Hungarian language knowledge and translations related to the <i>Book of Songs (Shi jing)</i> , Part 2.	31
SOMOGYI, Áron: Regulation of weapon use and possession in the Ming era based on laws of the <i>Da Ming lü</i>	65
ÉSIK, Szandra: Comparative Analysis of Contemporary American– Chinese Political Rhetoric Based on Donald Trump’s State of the Union Address (2017–2020) and Xi Jinping’s report to the 19th National Congress of the Communist Party of China.....	79
KNYIHÁR, Eszter: The notion of home among Chinese immigrants in Hungary	109
YE, Qiuyue: The history and current situation of Chinese language teaching in Hungary.....	135
APATÓCZKY, Ákos Bertalan – SZILÁGYI, Zsolt: The first century of Kitan Studies in Hungary	151
GOTTNER, Richárd: Japanese jujutsu-terminology in Hungary: An attempt to create a new jargon	167
Review	215
Chronicle.....	221
Chronicle (Chinese).....	233
Abstracts (English)	245
Abstracts (Chinese)	249

目录

康高寶 (KÓSA, Gábor) 中国古代墨家和儒家辩论话题研究 第2部分 ----墨家对儒家的批判	1
陶凯 (TOKAJI, Zsolt) 中國“荷馬”研究----一世紀匈牙利語 言知識與《詩經》翻譯研究 第二部分	31
沈翱榮 (SOMOGYI, Áron) 《大明律》中对明朝使用和持 有武器的规定	65
沈悦 (ÉSIK, Szandra) 当代美中政治修辞分析----基于唐纳德· 特朗普的国情咨文(2017-2020)和习近平在中国共产党第 十九次全国代表大会上的报告	79
竹馨 (KNYIHÁR, Eszter) 匈牙利华侨心中的家	109
叶秋月 (YE, Qiuyue) 匈牙利汉语教学的历史与现状	135
阿保矾 (APATÓCZKY, Ákos Bertalan) - 西拉吉·乔尔特 (SZILÁGYI, Zsolt) 匈牙利对契丹的世纪研究.....	151
李琦 (GOTTNER, Richárd) 日本柔道术语的匈文翻译：尝试创建 新术语	167
书评.....	215
纪实.....	221
纪实 (中文).....	233
摘要 (英文).....	245
摘要 (中文).....	249

E SZÁMUNK SZERZŐI

APATÓCZKY ÁKOS BERTALAN

KRE BTK, Keleti Nyelvek és Kultúrák Intézete, Kínai Tanszék, docens
email: apatoczky.akos@kre.hu

ÉSIK SZANDRA

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Sinológia program, doktori hallgató
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1818-4915
email: sk.szndr@gmail.com

GOTTNER RICHÁRD GÁBOR

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Japanológia program, PhD-hallgató
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3226-2809
email: gottnerrichard@gmail.com

HORVÁTH ALÍZ

ELTE BTK, Távol-keleti Intézet, Koreai Tanszék, adjunktus
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9131-5504
email: horvath.aliz@btk.elte.hu

KNYIHÁR ESZTER

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Sinológia Program, PhD-hallgató
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6685-9430
e-mail: knyihar.eszter@konfuciusz.elte.hu

KÓSA GÁBOR

MTA–ELTE–SZTE Selyemút Kutatócsoport, tudományos tanácsadó/ELTE BTK, Távol-keleti Intézet, Kínai Tanszék, docens
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5942-7194
email: kosa.gabor@btk.elte.hu

SOMOGYI ÁRON

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Sinológia Program, PhD-hallgató
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6340-0720
e-mail: somogyiaron11@gmail.com

SZILÁGYI ZSOLT

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1813-212X
email: szilagyi.zsolt@btk.mta.hu

TOKAJI ZSOLT

KRE BTK, Keleti Nyelvek és Kultúrák Intézete, Kínai Tanszék, tanársegéd
email: tokajizsolt25@gmail.com

YE QIUYUE

ELTE BTK, Távol-keleti Intézet, Kínai Tanszék, adjunktus
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9284-5534
email: ye.qiuyue@btk.elte.hu

TÁVOL-KELETI TANULMÁNYOK
2020/2

KÓSA GÁBOR

Motisták és konfuciánusok vitatémái az ókori Kínában II. *Motista kritikák a konfuciánusokkal szemben*

A kínai filozófiatörténetben közismert tény, hogy az i. e. V–IV. században a konfuciánusok és a motisták szemben álltak egymással. Az ókorral kapcsolatban gyakran említett bölcseleti irányzatokkal (taoizmus, vitatkozók, természetbölcselet, legizmus) azért éppen e két irányzat került konfliktusba, mert a többi irányzat az i. e. V–IV. században szervezett formában egyszerűen még nem létezett,¹ miközben motista és konfuciánus közösségek igen.² Jelenlegi ismereteink szerint ezekben a korai évszázadokban nem léteztek taoista csoportok, sem pedig vitatkozó vagy természetbölcseleti körök, bár természetesen voltak olyan gondolatok és az ezeket tartalmazó művek, amelyeket utólag, elsősorban a Nyugati Han-kori (i. e. 206. – i. sz. 9.) Sima Tannak 司馬談 (kb. i. e. 165–110) köszönhetően, ezekkel az irányzatokkal kapcsolatos össze.

A két irányzat képviselőinek disputáiról összesen háromtípusú forrás tudósít bennünket: 1. A külső források, amelyek a két irányzat vitáiról külső szemlélőként tudósítanak. 2. A konfuciánus források, amelyek leginkább a motizmussal szembeni konfuciánus kritikákat tartalmazzák. 3. A motista források, amelyek pedig elsősorban a konfuciánus nézetek motista kritikáit részletezik.

Jelen írás előzményében³ az első és a második csoportot vizsgáltam, ebben a tanulmányban pedig a harmadik csoportra fókuszálok. A motistáknak a konfuciánusokkal szembeni⁴ érveiről a leggazdagabb forrást maga a *Mozi* 墨子 nyújtja, egyrészt a mű 46. és 48. fejezetében, ahol Mo Di és a konfuciánus tanok képviselői vitatkoznak egymással különböző kérdésekről, másrészt a sok szempontból hasonló témákat tartalmazó 39. fejezetben, amelynek címe „A konfuci-

---

¹ Smith 2003: 130.

² Smith 2003: 130; J. Knoblock 1988: 57.

³ Kósa 2020.

⁴ Az ókori konfuciánusok a *Mozi*-n kívül a *Zhuangzi* és a *Hanfeizi* is kritikával illeti (Csikszentmihályi 2004: 33–34).

ánusok elítélése” (*Fei ru* 非儒).⁵ Ez közvetlenül a tíz motista alaptételt kifejtő, központi fejezetek (8–37. fej.) után helyezkedik el, tehát fontosságban valószínűleg nem sokkal marad el mögöttük. Nem nehéz észrevenni, hogy a tíz alapfejezet témái közül nem egy nyilvánvalóan szintén a konfuciánusok ellen irányul, például 23–25. fej.: „Mértéktartás a temetésnél” (*Jie zang* 節葬); 32–34. fej.: „A zene elítélése” (*Fei yue* 非樂); 35–37. fej.: „Az elrendelés elítélése” (*Fei ming* 非命), bár egyik fejezetben sem szerepel a konfuciánusokat jelölő *ru* 儒 szó. Eredetileg a tíz alapfejezet mindegyikének három változata volt (valószínűleg a három iskolára szakadt motista mozgalom következtében), bár néhányuk időközben elveszett, ahogy nem maradt fenn „A konfuciánusok elítélése” egyik verzióját (vagy talán első részét) tartalmazó 38. fejezet sem.

A következőkben tehát azokat a kritikus pontokat gyűjtöttem össze,⁶ amelyeket a *Mozi* szerint a motisták fogalmaztak meg a konfuciánusokkal szemben.⁷

1. Temetés és gyász

A *Mozi* 25. fejezete (*Jie zang* 節葬) a temetkezéssel kapcsolatos kiadások mérsékléséről szól, az ezzel párhuzamos 23–24. fejezet elveszett). Ez a fejezet részletes kritikát gyakorol azokkal szemben, akik a túlzottan „gazdag temetkezést és a hosszan tartó gyászt” (*hou zang jiu sang* 厚葬久喪) gyakorlatát követik. Habár a 25. fejezet egyszer sem említi a *ru* 儒 szót, ez a két jellemző viszonylag könnyen összeköthető a konfuciánusokkal, hiszen a 48. fejezet immáron a konfuciánusokról állítja éppen ezt:

Mesterünk, *Mozi* azt mondta *Chengzinek*: „A konfuciánusok (*ru* 儒) tanaiban négy olyan előírás van, amely romlásba tudja dönteni az égalattit. (...) Továbbá díszes temetéseket rendeznek és hosszú gyászt tartanak (*hou zang jiu sang* 厚葬久喪), több belső és külső koporsót alkalmaznak, valamint igen sok ruhát és takarót. Úgy kísérik a halottat, mintha ők vinnék, három esztendeig sírnak-jajgatnak, csak támogatással tudnak felállni, csak botra támaszkodva tudnak járni.

⁵ A *Mozi* 39. fejezete jól érzékelhető módon két egységre osztható: az elsőben (1–8.) *Mozi* felsorol néhány általános konfuciánus jellemzőt, amelyeket azután érvekkel kifiguráz, míg a második részben ezt teszi a Konfuciuszal kapcsolatos véleményekkel (*Yanzi* 晏子), továbbá Konfuciusz életének néhány erkölcstelen pillanata illusztrálja tanaik romlottságát.

⁶ Jelen írás keretei között értelemszerűen nincs lehetőség arra, hogy az egyes témákat részletesen tárgyaljam.

⁷ A *Mozi* kínai szövegére történő utalásokban *Johnston* (2010) felosztását követem.

Fülük semmit sem hall, szemük semmit sem lát. Ez is elég volna, hogy romlásba döntse az égalattit.”⁸

Az általános megfogalmazás után a szöveg konkretizálja, melyek a konfuciánus temetési szertartást kísérő és a motisták által túlzottnak tartott anyagi kiadások,⁹ valamint az általános hosszú (*jiu* 久) gyászt három évben (*san nian* 三年) határozza meg a szöveg. A *Mozi* a 48. fejezetben is nevétség tárgyává kívánja tenni a hároméves gyászt,¹⁰ bár érveket itt egyáltalán nem használ:

Gong Mengzi mesterünkkel, Mozival beszélgetve azt mondta: „Ha a hároméves gyászt helytelennek tartod, akkor a te három [hó]napos¹¹ gyászod ugyancsak helytelen.” Mesterünk, Mozi erre azt felelte: „Ha te a hároméves gyással akarod bizonyítani a háromhónapos gyász helytelenségét, akkor éppen úgy teszel, mint a meztelen ember, aki illetlennek mondja a ruha felemelését.”¹²

Gong Mengzi azt mondta: „A hároméves gyászt én úgy tanulom, amennyire a szüleimet tiszteltem.” Mesterünk, Mozi így felelt neki: „A kislány és a kisfiú tudása csak addig terjed, hogy apját és anyját tisztelje. Apjukat és anyjukat nem tudják másképp odahívni, mint hogy szakadatlanul ordítanak. Miért? Mert a legnagyobb mértékben ostobák. S ha ez így van, vajon a konfuciánusok a maguk tudásával bölcsebbek-e, mint a kislányok és kisfiúk?”¹³

⁸ Ford. Tőkei 2005a: 249; *Mozi* 48/14: 子墨子謂程子曰：「儒之道足以喪天下者，四政焉。 (...)又厚葬久喪，重為棺槨，多為衣衾，送死若徒，三年哭泣，扶後起，杖後行，耳無聞，目無見，此足以喪天下。」

⁹ Bryan W. Van Norden (2007: 170) szerint nincs okunk, hogy (az emberáldozatot leszámítva) kételkedjünk abban, hogy a motista leírás lényegében tényleg a korabeli nemeseknek szóló konfuciánus praxist tükrözi.

¹⁰ A hároméves gyász kialakulásáról lásd Brown 2007. A 39. fejezetben Yan Ying szájába adott idézet még a valódi érzések hiányával is vádolja őket: „Rendkívül nagyra tartják a gyászt s szüntelenül jajgatnának, de valójában képtelenek arra, hogy szeressék a népet” (Tőkei 2005a: 289; *Mozi* 39/10: 宗喪循哀，不可使慈民).

¹¹ Az eredeti szövegben háromnapos gyász (三日之喪) szerepel, de ezt szövegmegértésnek szokás tekinteni, és a *Hanfeizi* 50. fejezet alapján három hónapként szokás értelmezni (Johnston 2010: 686. n.21, bár ő az első fejezetre hivatkozik): „A motisták szerint a temetéskor téli napokban téli ruhát, a nyári napokban nyári ruhát kell viselni, a *tong*-fából 桐 készült koporsó fala három hüvelyk vastag legyen, és az egész gyász csak három hónapig tartson (服喪三月)” (ford. Tőkei 2005b: 326).

¹² Ford. Tőkei 2005a: 248; *Mozi* 48/10: 公孟子謂子墨子曰：「子以三年之喪為非，子之三日之喪亦非也。」子墨子曰：「子以三年之喪非三日之喪，是猶裸謂擻者不恭也。」

¹³ Ford. Tőkei 2005a: 248; *Mozi* 48/12: 公孟子曰：「三年之喪，學吾之慕父母。」子墨子曰：「夫嬰兒子之知，獨慕父母而已。父母不可得也，然號而不止，此何故也？即愚之至也。然則儒者之知，豈有以賢於嬰兒子哉？」

2. Zene és szertartások

Az eredetileg három változatban írt „A zene elítélése” (*Fei yue* 非樂) fejezetből kettő (33. és 34. fejj.) elveszett, és csak a 32. fejezet őrződött meg, amelynek szerzője Mo Di azon véleménye mellett érvel, hogy a drágán előállított hangszerek, a nagy zenekarok és a látványos zenei előadások olyan sok pénzt és energiát emésztenek fel, hogy az károsítja a köznép jólétét, és ezért (nem pedig a zene inherens negatív tulajdonságai miatt) kell a zene használatát minimalizálni. Ebben az érvelésben a szerző összehasonlítja a hangszerek, illetve a közlekedési eszközök (hajók, szekerek) miatt kivetett adókat, és azt állítja, hogy amíg az utóbbi sok haszonnal kecsegtet a nép számára, ezért adójukat is szívesen felajánlják, addig az előbbi esetében csak egy kiválasztott rétegnek hoz hasznot. A *Mozi* szerint a hangszerek előállítása mellett azok megszólaltatása is feleslegesen elpazarolt emberi erőt vesz igénybe, a zene hallgatása elveszi az időt a kormányzás ügyeitől, valamint az ezzel mintegy kötelező jelleggel együtt járó elegáns ruházkodás és kulináris élvezetek elveszik a pénzt a népről való gondoskodástól. A kínai bölcséleti gondolkodás szerint kötelezően említendő történeti példaként a *Mozi* egyrészt a Qi-beli 齊 Kang 康 fejedelem (uralk. i. e. 404–386) pazarlására utal, amelyre az általa kedvelt zenei előadás miatt volt szükség, másrészt két, egyébként ismeretlen szövegből (*Tang zhi guanxing* 湯之官刑 és *Wuguan* 武觀)¹⁴ származó három idézettel¹⁵ próbálja bizonyítani a zene elítélendő voltát.

A zene mint felesleges időtöltés, ezúttal a *Dalok könyvének* 305 versével összekapcsolva jelenik meg a következő részletben

Mesterünk, Mozi, Gong Mengzival beszélgetve mondotta: „A gyászszertartások szerint a fejedelem, az apa és anya, a feleség és fiú halála után három évig kell

¹⁴ Tőkei Ferenc (2005a: 295. n. 67–68) szerint ezek talán az *Írások könyvének* (*Shujing*) elvesztett fejezetei lehettek. Johnston (2000: 316) szintén kiemeli, hogy az első forrás első idézetének első része („Ha állandóan tánc van a palotában, ezt sámánszokásnak nevezik” 其恆舞于宮，是謂巫風) nagyon hasonlít a *Shujing* 4. fejezetében (*Yixun* 伊訓) szereplő résszel: „Ha a palotában állandóan táncolni merészelnék, a termekben részegen énekelnek, ilyenkor ezt sámánszokásnak nevezik” (敢有恆舞于宮，酣歌于室，時謂巫風), ugyanakkor a megnevezett fejezetcím sehol nem szerepel az *Írások könyvében*. A „sámánszokás” (*wufeng* 巫風) elnevezés nyilván arra utal, hogy a közép-ázsiai és szibériai analogonjaikhoz hasonlóan a kínai sámánok egyik jellegzetesége is az extázisban („részegen”) történő táncolás volt, ennek analógiája a palotában zajló, kicsapongó jellegű mulatozás. Michael Carr (1992) szerint egyébként a mindkét forrásban szereplő *hengwu* 恆舞 nem egyszerűen „állandó tánc”-nak vagy „állandóan táncoltak”-nak fordítandó, hanem egy speciális sámántáncot jelölt.

¹⁵ Az első forrásból származó második idézet jól láthatóan versszerű (alapvetően négy írásjegyből álló egységek rímekkel: 佯，章，常，亡，殍，喪), de ez önmagában nem mond ellent annak, hogy az *Írások könyvéből* származzon (lásd Kern 2017).

viselni a gyászt, az apa idősebb és fiatalabb fivérét, a saját idősebb és fiatalabb fivért, valamint a (távolabbi) törzsbelieket öt hónapig, a nagynéniket, nővéreket, valamint az anyai nagybácsikat és unokafivéreket pedig néhány hónapig kell gyászolni. Azokban az időszakokban, amikor véletlenül éppen nem gyászolnak, akkor szavalják a háromszáz verset, lanton pengetik a háromszáz verset, éneklük a háromszáz verset, táncolják a háromszáz verset. Ha szavaid szerint élnének, akkor a nemesek (*junzi*) ugyan melyik napon tanulnák meg a jó kormányzást, és a köznép ugyan melyik napon végezné el szolgálatait?”¹⁶

Ugyanennek a 48. fejezetnek egy másik részlete arról árulkodik, hogy a fent említett hajóhoz és szekérhez hasonlóan a motisták a zenén is elsősorban annak hasznosságát kéri számon:

Mesterünk, Mozi megkérdezte egy konfucianustól: „Miért muzsikálsz?” Az így felelt: „Muzsikálok, hogy muzsikáljak.” Mesterünk, Mozi erre azt mondta: „Ezzel nem felelsz a kérdésemre. Ha azt kérdeztem volna, miért építesz házat, s azt válaszoltad volna, azért, hogy télen védjen a hidegtől, nyáron védjen a hőségtől, vagy hogy ezzel akarsz szétválasztani a férfiakat és nőket, akkor felvilágosítottál volna a dolog oka felől. Én azonban azt kérdeztem, miért muzsikálsz, és te azt felelted, azért, hogy muzsikálj. Mintha csak a házépítés oka felől kérdeztelek volna, te pedig azt felelted volna, azért építesz házat, hogy házat építs.”¹⁷

A *Mozi* 32. fejezetével kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy egyrészt egyetlen egyszer sem említi a konfucianusokat (*ru* 儒), mint akiknek szorosabb kapcsolata lenne az általa elítélt zenei megnyilvánulásokkal (ez már nem igaz az utolsóként idézett 48/13-ra), másrészt hangsúlyozandó, hogy a *Mozi* valójában nem magát a zenét ítéli el, hanem az uralkodói elit által gyakorolt zenei előadásokat, illetve ezeknek a pénz, az idő és az embererő elfecsérlésével együtt járó káros mellékhatásait.¹⁸ A *Xunzi*-vel ellentétben, amely a zene pozitív hatásait

¹⁶ Ford. Tókei 2005a: 247; *Mozi* 48/7: 子墨子謂公孟子曰：「喪禮，君與父母、妻、後子死，三年喪服，伯父、叔父、兄弟期，族人五月，姑、姊、舅、甥皆有數月之喪。或以不喪之間，誦詩三百，弦詩三百，歌詩三百，舞詩三百。若用子之言，則君子何日以聽治？庶人何日以從事？」

¹⁷ Ford. Tókei 2005a: 249; *Mozi* 48/13: 子墨子曰問於儒者：「何故為樂？」曰：「樂以為樂也。」子墨子曰：「子未我應也。今我問曰：『何故為室？』曰：『冬避寒焉，夏避暑焉，室以為男女之別也。』則子告我為室之故矣。今我問曰：『何故為樂？』曰：『樂以為樂也。』是猶曰『何故為室？』曰『室以為室也。』」

¹⁸ Csikszentmihályi 2004: 37. Whalen Lai (1993: 125) szerint a motisták nem „örömtelen aszkéták” voltak, elfogadták és gyakorolták is az élet apró örömeit, és csak azt ítélték el, ha az túlnyúlt az elfogadható mértéken, és más számára káros volt. Van Norden (2007: 173–174) ugyanakkor kételkedik ebben, illetve hangsúlyozza, hogy a motisták talán élvezik az élet szépségeit, ha minden alapvető feltétel (főleg a vagyonra, a népességszámra és a társadalmi rendre vonatkozva)

hangsúlyozza (legismertebb módon a 20. fejezetben, *Yue lun* 樂論), a *Mozi* nem említi ilyeneket, tehát a motisták számára a zenének nincs olyan pozitív lelki és szellemi hozadéka, ami ellensúlyozná káros, anyagi jellegű következményeit.¹⁹ Maga a *Xunzi* egyébként kifejezetten a *Mozi*-vel szemben fogalmazza meg a zenéről szóló véleményét.²⁰

Miközben tehát a zene elítélését tárgyaló fejezetben nincs szó konfuciánusokról, addig a *Mozi* más fejezetei többször is említik őket a zenével összefüggésben. A konfuciánusok ellen írt 39. fejezetben három alkalommal is szó esik erről, érdekes módon azonban itt nem a zenével járó pazarlásról van a hangsúly, hanem azon, hogy a konfuciánusok a zene segítségével ámítják el az átlagembereket.

Temérdek tetszetős szertartással és muzsikával csábítják el az embereket.²¹

Szeretik a muzsikát és kicsapongásokra csábítják az embereket, s kormányozni még önmagukat sem tudják.²²

Lantpengetéssel, énekléssel, harangokkal és táncokkal gyűjti össze tanítványait. A lépcsőkön való fel-le lépdelésre vonatkozó temérdek szertartásos előírással mutatják nagy szertartásosságukat, s a repülő járásra vonatkozó meghatározásokkal akarnak hatni a tömegre. A konfuciánusok tanai nem lehetnek irányadók a világ számára, s tépelődéseik nem tudnak hasznára válni a népnek. Egy hosszú életen át fáradozva sem lehet kimeríteni az ő tanait. Az évei teljében levő sem

---

adott, de erről soha nem nyilatkoznak. Külső szemlélő számára mindenestre így tűnhettek, mint azt a *Zhuangzi* 33. fejezetében olvashatjuk: „De ha (az emberek) énekelni akarnak, s ő elítéli az éneklést (歌而非歌), ha az emberek sírni akarnak, s ő elítéli a sírást (哭而非哭), ha az emberek muzsikálni akarnak, s ő elítéli a muzsikát (樂而非樂), akkor ez (a tanítás) összhangban lehet-e (az emberi fajjal)? Csak ártalmas lehet az a tanítás, amely az életben csak küszködéssel, a halálban meg szegényességgel jár. S a gyakorlatba aligha lehet átültetni, hiszen csak bánatot hoz az emberekre, keserűvé teszi az embereket (使人憂, 使人悲). Félő, hogy (Mo Di tanait) nem foghatjuk fel a szent emberek tanításaként. Ellentétben áll az égalatti (minden lakójának) természetével [szívvel] (*xin* 心), s az égalatti nem tudja elviselni. Mozi egymaga ugyan képes volt megvalósítani, de hogy lenne képes rá az égalatti?” (ford. Tőkei 2005b: 108).

¹⁹ Csikszentmihalyi 2004: 37.

²⁰ *Xunzi* 20: „Mozi azt állítja, hogy a szent királyok a zenét egyenesen elítélték, és a konfuciánusok (*ru zhe* 儒者) tévelyegnek, amikor gyakorolják. Nemes ember nem vélekedhet így. A zenében a szent ember mindig örömet leli, s (zenével) képes a jóság felé fordítani a nép szívét. (A zene) mély hatást tesz az emberekre, átalakítja erkölceiket, megváltoztatja szokásaikat. Így amikor a régi királyok a szertartások és a zene segítségével irányították (népüket), a nép békés és nyugodt volt” (Tőkei 2005b: 217). 墨子曰：「樂者、聖王之所非也，而儒者為之過也。」君子以為不然。樂者，聖王之所樂也，而可以善民心，其感人深，其移風易俗。故先王導之以禮樂，而民和睦。

²¹ Ford. Tőkei 2005a: 285; *Mozi* 39/4: 且夫繁飾禮樂以淫人。

²² Ford. Tőkei 2005a: 288; *Mozi* 39/10: 好樂而淫人，不可使親治。

képes eleget tenni minden szertartási előírásuknak, s nincs az a felhalmozott vagyon, amely fedezné minden szórakozásukat. Tetszetős külsőségekkel és csalárd fogásokkal csalják meg a most uralkodó fejedelmeket, s hatalmas zene-ünnepekkkel ámitják el az ostoba népet.²³

A mindhárom fenti passzusban használt *yin* 淫 („kicsapongó, túlzásba vitt, buja”) szó megjelent már a *Mozi* 32. fejezetében idézett *Wuguan* 武觀 részletében is: „Qi teljesen átadta magát az élvezeteknek (*yinyi* 淫溢) és a muzsikának. A szabadban ittak és ettek, szóltak a fuvolák, csengtek a zengőkövek, s nagy erővel verték a dobokat. (A király) teljesen elmerült a borban, s elfajuló lakomákat rendezett a szabadban. Járták szakadatlanul a harci (*wan*)²⁴ és más táncokat.”²⁵ A *yin* 淫 a túlzásba vitt étkezés, italozás és szexualitás asszociációját kelti, és mivel a zenét a *Mozi* 39. fejezete egyébként is az érzéki örömek egyikének tekinti,²⁶ így a fent leírtak a zenét egyértelműen az erénybeli züllesztéssel, a megtevesztéssel és az olcsó szórakozással hozzák összefüggésbe. A fenti részletek, a Qi-ben több uralkodó tanácsadójaként is szolgáló Yan Ying 晏嬰 szájába adott apokrif leírások mind az elkápráztatás és csábítás metaforáját erősítik, lényeges kiemelni tehát, hogy ezek a leírások tehát nem pusztán azt állítják, hogy a konfuciánusok által oly nagy becsben tartott zene haszontalan (sőt kárt okoz, mivel más, fontosabb ügyektől vonja el a pénzt és az energiát), hanem hogy a konfuciánusok ezt ráadásul az uralkodó és a nép „elcsábítására”, megbabonázására használják.

Ebben a megvilágításban tehát Konfuciuszt nem pusztán egy haszonnal nem kecsegtető, de alapvetően jó szándékkal végzett rituális cselekvéssorral vádolja meg a *Mozi*, hanem egy olyan önző személyként jeleníti meg, aki azért hallatja a zene „szirénénekét”, hogy elcsábítsa az ártatlan népet és az uralkodót.²⁷

Mindez azért meglepő, mert a 32. fejezetben egy olyan érvelő jellegű gondolatmenetet láthatunk, amelyet a haszonelvűség határoz meg. Itt tehát a *Mozi*-n belül egy kettősség figyelhető meg: a zene elvetésének egy tisztán racionális alapon történő indoklása (32. fej.), illetve a zenének a kicsapongással (39. fej.) való összekapcsolása.

Ez utóbbi viselkedéstípus a kínai historiográfiai hagyományban *par excellence* a dinasztiai utolsó uralkodóira jellemző, a három klasszikus dinasztiából

²³ Ford. Tókei 2005a: 289; *Mozi* 39/10: [孔丘盛容脩飾以蠱世，]弦歌鼓舞以聚徒，繁登降之禮以示儀，務趨翔之節以觀眾，博學不可使議世，勞思不可以補民，夔壽不能盡其學，當年不能行其禮，積財不能贍其樂，繁飾邪術以營世君，盛為聲樂以淫遇民...

²⁴ Erről a Shang-kori táncról és a hozzá kapcsolódó zenéről lásd Chen 2008.

²⁵ Ford. Tókei 2005a: 279. 啟乃淫溢康樂，野于飲食，將將銘菟磬以力，湛濁于酒，滄食于野，萬舞翼翼...

²⁶ Csikszentmihalyi 2004: 37.

²⁷ Vö. Csikszentmihalyi 2004: 38–39.

a Xia-nak Jie 桀, a Shang-nak Zhou 紂, a (Nyugati) Zhou-nak 周 pedig You 幽 és Li 厲²⁸ voltak az utolsó uralkodói, és a *Mozi* őket hozza példának a következő részlet végén:

Gong Mengzi azt mondta: „Ha az országban felfordulás van, annak véget kell vetni, s ha az országban már rend uralkodik, akkor a szertartások és a zene felé kell fordulni. Ha az ország kormányzása jó, akkor rendben folynak a szolgálatok, s mihelyt az ország gazdaggá válik, művelni kell a szertartásokat és a zenét.” Mesterünk, Mozi így felelt neki: „Ha az országban (felfordulás van, akkor igyekeznek annak véget vetni, és így) rend lesz. Ha azonban rosszak a rendszabályok, akkor az ország rendje is felborul. Egy ország gazdagsága a szolgálatok jó ellátásán alapszik. Ha baj van a szolgálatokkal, akkor az ország gazdagsága is veszendőbe megy. Ezért még a jó kormányzás esetén is szakadatlan ösztönzés szükséges, hogy rendben folyjanak. Te pedig azt mondd, hogy ha az országban rend uralkodik, akkor a szertartásokkal és a zenével kell törődni, és ha felfordulás van, annak véget kell vetni. Éppen olyan lenne ez, mint kutatásni egy korty (vízre) vágyva, vagy orvost keresni akkor, amikor itt a halál. – A régi időkben a három dinasztia bűnös királyai, Jie, Zhou, You és Li, dőzsöltek a muzsikában s nem törődtek a népükkel (*min*). Így aztán őket magukat szégyenletes ítélet sújtotta, az ország pedig büntetésül pusztasággá változott: mindennek ez volt az oka.”²⁹

Ebben a részletben ugyanakkor a két eltérő indoklás mintha keveredve jelenne meg: az utolsó részben az erényeket nélkülöző uralkodók zenében való tobzódása a jele annak, hogy a dinasztia megérett a bukásra, ugyanakkor az ezt megelőző párbeszédben Mozi azt fejt ki, hogy a felfordulástól mentes időkben is elsősorban a kormányzással kell törődni és nem az ettől az időt elvevő zenével. Ez az utóbbi érvelés tehát nagyjából megegyezik a 32. fejezetben látottal, vagyis a két érvtípus keveredik. A *Mozi*-nek van olyan passzusa is, amelyiknél rövidege miatt nem dönthető el, hogy a racionális vagy az erénybeli indoklás áll-e a háttérben.

Mesterünk, Mozi azt mondta Chengzinek: „A konfucianusok tanaiban négy olyan előírás van, amely romlásba tudja dönteni az égalattit. (...) De ehhez még

²⁸ Mivel a (Nyugati) Zhou-dinasztia alapítóiként két személyt (Wenwang 文王 és Wuwang 武王) volt szokás számontartani, így a dinasztia utolsó uralkodói is párban állnak.

²⁹ Ford. Tőkei 2005a: 247; *Mozi* 48/8: 公孟子曰：「國亂則治之，國治則為禮樂。國治則從事，國富則為禮樂。子墨子曰：「國之治。治之廢，則國之治亦廢。國之富也，從事，故富也。從事廢，則國之富亦廢。故雖治國，勸之無饜，然後可也。今子曰：『國治則為禮樂，亂則治之』，是譬猶噓而穿井也，死而求醫也。古者三代暴王桀紂幽厲，爾為聲樂，不顧其民，是以身為刑僇，國為戾虛者，皆從此道也。」

lantot pengetnek, énekelnek, dobot és harangot vernek, s táncolnak, gyakorolják a hangos muzsikálást. Ez is romlásba tudja dönteni az égalattit.”³⁰

3. A konfuciánusok mohósága és lustasága

A zene kapcsán említett erénybeli züllöttség, az érzéki örömeiben való elmerülés (*yin* 淫) vádja a 39. fejezetben explicit módon visszatér: mohóságuk elődleges tárgyának az ivást és az evést nevezi meg a szöveg (*tan yu yinshi* 貪於飲食).

Szembeszegülve az alapvető elvekkel, megvetik a munkálkodást s teljes közönyben, dőlyfösen élnek, csak az evés-ivással törődve, mindenféle foglalkozást elhanyagolva. Ha éhségtől és hidegtől szenvednek, ha fagy és nélkülözés fenyegeti őket, semmit sem tesznek ellene. Olyanok, akár egy hörsög emberi jelleggel, úgy gyűjtenek, úgy nézelődnek, mint a fiatal juhbakok, s úgy emelkednek fel, mint a <herél> hízó-disznók. A nemes (*junzi* 君子) csak nevet rajtuk és így szól haragosan: „Ezek a semmirekellők lennének tudósok, akik ismerik a jót?”³¹

A konfuciánusok, akik bőségben élnek és csak saját kívánságaikat követik, alkalmatlanok arra, hogy a népet (*xia*) tanítsák.³²

A szöveg arra is kitér, hogy lustaságuk és tétlenségük miatt képtelenek megbirkózni a legegyszerűbb problémákkal is, tehát habár mohóságuk óriási, de lustaságuk ezt is túlszárnyalja, vagyis inkább éhen halnak, de nem tesznek semmit. Ez az első olvasásra meglehetősen különös jellemzés két, egymással összefüggő elképzelésre vezethető vissza:

1. Egyrészt a konfuciánusoknak tulajdonított elrendelés tanával függhet össze, hogy a konfuciánusok mintegy beletörődnek a sorsukba, és inkább éhen halnak, de nem tesznek aktívan az elrendelés által kiszabott próbatétel ellen.

2. Az első pontban megfogalmazott általános elv mintegy konkrét megnyilvánulásaként magának az alapítónak, Konfuciusznak egy életrajzi epizódja is állhat a háttérben: Chen Ning 2003-as tanulmányában részletesen elemzi azt az epizódot, amikor a már tanítványokkal rendelkező Kongzi Chen 陳 és Cai 蔡 államban napokon keresztül nem jutott élelemhez. A Konfuciusz élettörténeté-

³⁰ Ford. Tőkei 2005a: 249; *Mozi* 48/14: 子墨子謂程子曰：「儒之道足以喪天下者，四政焉。 (...)又弦歌鼓舞，習為聲樂，此足以喪天下。」

³¹ Ford. Tőkei 2005a: 285; *Mozi* 39/4: 倍本棄事而安怠傲，貪於飲食，惰於作務，陷於飢寒，危於凍餒，無以違之。是若人氣，鼯鼠藏，而羝羊視，賁毳起。君子笑之。怒曰：「散人！焉知良儒。」

³² Ford. Tőkei 2005a: 288; *Mozi* 39/10: 夫儒浩居而自順者也，不可以教下。

ben egyébként marginális szerepet játszó eset különböző értelmezéseket kapott a konfuciózus, a motista és a taoista szerzőktől, és már a *Lunyu*-ben szereplő legalapvetőbb leírásában is megjelenik az a motívum, hogy egyben a szenvedés eredetének általános paradigmájává válhatott:

Amikor [Konfuciusz] Chenben 陳 volt, elfogyott az élelme. Kísérőit annyira megviselte az éhség, hogy már lábra sem tudtak állni. Zilu 子路 (végül is) méltatlankodva megjelent előtte és így szólt: „Hát nemes ember is kerülhet ilyen nyomorba?” A mester pedig mondotta: „A nemes ember elviseli a nyomort, a közönséges ember azonban fékevesztett lesz a nyomortól.”³³

Talán ugyanennek az epizódnak a következménye az, amit szintén a *Lunyu* szerint Konfuciusz így fogalmaz meg:

A mester mondotta: „Azok közül, akik (tanítványként) velem voltak Chenben és Caiban, senki sem látogatja már a kapumat <iskolámat>.”³⁴

Ez tehát ebben az értelmezésben azt jelentené, hogy az ott történt események hatására tanítványai csalódtak Konfuciuszban, és elhagyták a közösséget.

Elméletileg a fenti leírás utalhat erre az életrajzi epizódra is, amelyben tehát Konfuciusz elviseli ugyan az éhséget, de aktívan semmit sem tesz ellene. Ennek az esetnek van egy később még elemzendő motista verziója (*Mozi* 39/12), amely viszont Konfuciusz képmutatására helyezi a hangsúlyt.³⁵

4. A konfuciózusok ruházata és beszéde

A *Mozi* 39. fejezetében szereplő, minden bizonnyal fiktív szócsőként használt Yan Ying a konfuciózus öltözködést sem hagyja említetlenül:

Különleges öltözéket viselnek, és mesterkéltnak a megjelenésük; alkalmatlanok arra, hogy a tömeget tanítsák. Konfuciusz jó megjelenésével és elegáns modorával rontja meg a világot.³⁶

³³ Ford. Tőkei 2005a: 135; *Lunyu* XV.1: 在陳絕糧，從者病，莫能興。子路慍見曰：「君子亦有窮乎？」子曰：「君子固窮，小人窮斯濫矣。」

³⁴ Ford. Tőkei 2005a: 107; *Lunyu* XI.2: 子曰：「從我於陳、蔡者，皆不及門也。」

³⁵ Chen 2003: 38–41.

³⁶ Ford. Tőkei 2005a: 289; *Mozi* 39/10: 機服勉容，不可使導眾。孔丘盛容脩飾以蠱世。

Érdemes felfigyelni a második mondatban használt kifejezésre („megrontja a világot”), amelynél az eredetiben használt *gu shi* 蠹世 első tagja kifejezetten a fekete mágia szakszava, ami a tudatosan végrehajtott, gyakran csábítási célokat szolgáló méreganyagok használatára utal, és ennek a konkrét technikának következtében nyerte el általánosabb (’árt, megront, elcsábít’) jelentését.³⁷

A méltóságteljes megjelenésre minden bizonnyal valóban nagy hangsúlyt fektető konfucianusokkal szemben a motisták nem tulajdonítanak semmilyen jelentőséget ezeknek a „díszeknek”, ezeket is felesleges pazarlásnak tekintik. A következő passzusban, részben talán éppen konfucianus vitapartnerére való tekintettel, Mozi konkrét történeti példákkal illusztrálja a ruházkodás lényegtelenességét, majd a végére meggyőzött vitapartneren is bemutatja ezt.

Gong Mengzi ünnepi hivatalnok-süveggel a fején, táblácskával a kezében, tudósi öltözékben (*rufu* 儒服) jelent meg mesterünk, Mozi előtt, és azt kérdezte: „Vajon a nemesnek (*junzi*) előbb megfelelő ruhát kell öltönie és csak aztán cselekedhet, vagy pedig előbb cselekedjék, aztán gondoljon a ruhára?” Mesterünk, Mozi azt felelte: „A cselekedet nem a ruhától függ.” „Honnan lehet tudni, így van-e?” – kérdezte Gong Mengzi. Mesterünk, Mozi így felelt: „Hajdanában a Qi-beli Huan fejedelem magas kalapot és széles övet viselt, volt egy bronz-kardja és egy fa-pajzsa. Így kormányozta országát, s az országban rend uralkodott. A Jin-beli Wen fejedelem durva posztókabátot és juhprémet viselt, a kardját pedig egy szíjon hordta. Így kormányozta országát, s az országban rend uralkodott. A Chu-beli Zhuang király szép süveget viselt selyem állszalaggal, továbbá vörös ruhát és bő köpenyt. Így kormányozta országát, s az országban rend uralkodott. Yue királya, Goujian levágta a haját s tetoválta a testét. Így kormányozta országát, s az országban rend uralkodott. Ennek a négy fejedelemnek különböző volt az öltözködése, cselekedeteik azonban egységesek voltak. Hát innen tudom én, hogy a cselekedet nem a ruhától függ.” Gong Mengzi így szólt: „Helyes. Én ismerem a mondást, hogy a jót nem szerencsés dolog elhalasztani még egy éjszákára sem. Leteszem tehát a táblácskát és kicserélem az ünnepi süveget; utána visszatérhetek-e a mesterhez?” Mesterünk, Mozi pedig felelte: „Kérlek, csak folytatódjék így a látogatásod, mert ha letennéd a táblácskát és kicserélnéd az ünnepi süveget, s azután járulnál újra elébem, akkor valóban öltözködésedtől függené a cselekedeted.”³⁸

³⁷ Feng–Shryock 1935.

³⁸ Ford. Tőkei 2005a: 244–245; *Mozi* 48/3: 公孟子戴章甫，搢忽，儒服，而以見子墨子曰：「君子服然後行乎？其行然後服乎？」子墨子曰：「行不在服。」公孟子曰：「何以知其然也？」子墨子曰：「昔者，齊桓公高冠博帶，金劍木盾，以治其國，其國治。昔者，晉文公大布之衣，緝羊之裘，韋以帶劍，以治其國，其國治。昔者，楚莊王鮮冠組纓，縫衣博袍，以治其國，其國治。昔者，越王句踐剪髮纹身，以治其國，其國治。此四君者，其服不同，其行猶一也。翟以是知行之不在服也。」公孟子曰：「善！吾聞

A *Lunyu* számos mondása tanúskodik arról, hogy Konfuciusz szenvedélyesen szerette a régi dinasztikiakat (különösen a [Nyugati] Zhou-t), illetve általában rajongott azért, ami hagyományos és régi volt.³⁹ Ez értelemszerűen a konfuciánusokra általában is igaz volt, a motisták ezzel szemben nem tartottak semmit pusztán régisége miatt értékesnek. Az öltözködés és a szóhasználat kapcsán ez az ellentét tematizálódik a következő idézetben:

Gong Mengzi így szólt: „A nemesnek (*junzi*) követnie kell a régiek beszédét és öltözködését (*gu yan fu* 古言服), csak azután lesz erényes⁴⁰.” Mesterünk, Mozi azt felelte: „Hajdanában, amikor a Shangok Zhou nevű királya uralkodott, Fei Zhong főminiszter volt az égalatti legnagyobb gazembere, Ji és Wei fejedelmei pedig az égalatti legszentebb emberei. Mind ugyanazon a nyelven beszéltek, az utóbbiak mégis erényesek voltak, az előbbi pedig erkölcstelen. A Zhou-házi Dan fejedelem az égalatti legszentebb embere volt, Guanshu pedig az égalatti legnagyobb gazembere. Ugyanúgy öltözködtek, az egyikük mégis erényes volt, a másikuk meg erkölcstelen. A régi ruhától és a régi nyelvtől tehát semmi sem függ. S hozzá még te a Zhoukat követed és nem a Xiakat, így a te »régí«-d nem is az igazi régiség.”⁴¹

Itt érdemes hangsúlyozni, hogy Mozi ismét egy konfuciánus írástudóval vitatkozva idézi történeti *exemplumok* sorát, másrészt felemlíti, hogy a konfuciánusok igazodási pontja, a Zhou-dinasztia,⁴² valójában fiatalabb, mint a motisták által ideális dinasztianak tartott, bár történetileg jóval kevésbé megfogható Xia-dinasztia.⁴³

之曰『宿善者不祥』，請舍忽，易章甫，復見夫子可乎？」子墨子曰：「請因以相見也。若必將舍忽、易章甫，而後相見，然則行果在服也。」

³⁹ Például: A mester mondotta: „Amit tudok a dolgokról, az nem született velem. Szeretem a régieket, és mohón kutatom őket” (VII.19.); 子曰：「我非生而知之者，好古，敏以求之者也。」 A mester mondotta: „Csak aki a régít ápolgatva ismeri meg az újat, csak az lehet mások tanítójává” (II.11.) 子曰：「溫故而知新，可以為師矣。」 A mester mondotta: „A régiektől eltérő tanokhoz igazodni nagyon ártalmas dolog” (II.16.) 子曰：「攻乎異端，斯害也已！」

⁴⁰ A fordításban használt erkölcsös és erkölcstelen a kínai eredetiben „emberséges”-ként (*ren* 仁), illetve „nem emberséges”-ként (*bu ren* 不仁) szerepel.

⁴¹ Ford. Tőkei 2005a: 245; Mozi 48/4: 公孟子曰：「君子必古言服，然後仁。」子墨子曰：「昔者，商王紂，卿士費仲，為天下之暴人，箕子、微子為天下之聖人，此同言而或仁不仁也。周公旦為天下之聖人，關叔為天下之暴人，此同服或仁或不仁。然則不在古服與古言矣。且子法周而無法夏也，子之古非古也。」

⁴² Lásd például *Lunyu* III.14: A mester mondotta: „A Zhou-ház a két (megelőző) dinasztitát vette figyelembe, s milyen pompások voltak a törvényei! Én a Zhou-házat követem” 子曰：「周監於二代，邠邠乎文哉！吾從周。」

⁴³ Ennek kapcsán talán érdemes idézni M. Nylan (2009: 10. n. 53) megállapítását: „Gu Jiegang’s 顧頡剛 (1893–1980) brilliant hypothesis still stands, despite all the Sandai 三代 efforts to overturn it by the vociferous *xingu/xinzhong* 信古/信中[國] voices: the older the authority cited, the later the citation is likely to be.”

A beszéddel kapcsolatban egy másik kritikája is van a *Mozi*-nek. A *Mozi* 39/8-ban, valamint a rá nagymértékben hasonlító 48/1-ben (ahol Mozi a konfuciánus Gong Mengzi-vel vitatkozik) található az az érv, hogy a konfuciánusok visszafogottságát és szerénységét mutató hallgatás haszontalan és lényegében éppen a konfuciánus erényekkel való szembenállást eredményezi hosszú távon. Itt csak az első példát idézem.⁴⁴

Továbbá azt mondják: „A nemes (*junzi*), olyan, mint egy harang. Ha megütik, cseng; ha nem ütik meg, nem cseng.” Erre azt felelhetjük, hogy minden erényes (*ren*) ember a tőle telhető hűséggel szolgálja feljebbvalóját, és gyermeki kegyellettal (*xiao*) szolgálja a szüleit. Ha jót tesz, megdicsérik; ha hibázik, megfedik. Ilyen az alattvaló helyes magatartása. Mármint, ha csak akkor ad hangot, amikor megérintik, s ha nem érintik, nem hallatja szavát, akkor titokban kell tartania minden gonosz tervet, amelyről tudomása van, s némán és közönyösen kell várnia, hogy megkérdézzék, csak azután felelhet. Még ha urának vagy szüleinek nagy előnyt jelentő dologról volna is szó, akkor sem beszélhet róla, ha nem kérdezték. Pedig ha valami nagy zavargás tört ki, rablók és tolvajok garázdálkodnak, titkos mesterkedések vannak folyamatban, amelyekről senki sem tud, csak ő egyedül, s noha ura vagy szülei éppen jelen vannak, ő mégsem szól, mert nem kérdezték, akkor bizony nagy bajt okozó közönséges gonosztevő. Így aztán alattvalónak nem hűséges, fiúnak nem szülőtisztelő, bátyja szolgálatában nem előzékeny, az emberekkel való kapcsolatában nem igaz és nem tisztességes.⁴⁵

5. Az alkotás szükségessége

A régiek beszédének és ruházatának témájával függ össze az a konfuciánus nézet, hogy a nemes ember feladata a régi erények és hagyományok követése és újbóli megvalósítása. Az erre vonatkozó legismertebb konfuciuszi mondás a következő: „Én csak közvetítek, de nem alkotok újat. Megbízhatónak tartom és szeretem a régieket, Lao Penghez hasonlítom magamat.”⁴⁶ A motisták határozottan szemben álltak ezzel a nézettel:

⁴⁴ A 48/1-et lásd Tőkei 2005a: 242–243.

⁴⁵ Ford. Tőkei 2005a: 287; *Mozi* 39/8: 又曰：「君子若鍾，擊之則鳴，弗擊不鳴。應之曰：「夫仁人事上竭忠，事親得孝，務善則美，有過則諫，此為人臣之道也。今擊之則鳴，弗擊不鳴，隱知豫力，恬漠待問而後對，雖有君親之大利，弗問不言，若將有大寇亂，盜賊將作，若機辟將發也，他人不知，己獨知之，雖其君親皆在，不問不言。是夫大亂之賊也！以是為人臣不忠，為子不孝，事兄不弟，交，遇人不貞良。」

⁴⁶ *Lunyu* VII.1: 子曰：「述而不作，信而好古，竊比於我老彭。」

Gong Mengzi azt mondta: „A nemes (*junzi* 君子) nem alkot, hanem csak utánoz.” Mesterünk, Mozi azt felelte: „Nem így van. Az emberek közül az egészen nem-nemesek a régiek erényét (*shan* 善) sem utánozzák, s a mai korban sem alkotnak semmi jót (*shan*). A kevésbé nem-nemesek ugyancsak nem utánozzák a régiek erényét, de önmagukban megvan ez az erény, tehát alkotnak, s azt kívánják, hogy az erény belőlük induljon ki. Ha most valaki utánoz, de nem alkot, az ugyanaz, mint aki nem szeret követni, de maga alkot. Én úgy gondolom, hogy aki a régiek erényét utánozza, a mai kor erényét pedig megalkotja, az még az erény növekedését is kívánja.”⁴⁷

Továbbá azt mondják, hogy a nemes (*junzi*) csak követ, de nem alkot. Erre azt felelhetjük, hogy a régi időkben Yi 羿 megalkotta az íjat, Zhu 杼 megalkotta a páncélt, Xi Zhong 奚仲 megalkotta a kocsit, Ügyes Chui 垂 pedig megalkotta a hajót. Ezek szerint a mai börmegmunkálók, páncélkészítők, kocsigyártók és ácsok valamennyien nemesek (*junzi*), Yi, Zhu, Xi Zhong és Ügyes Chui pedig közönséges emberek (*xiaoren* 小人)? Mindazoknak, akik őket követni akarják, szükségképpen alkotniuk kell valamit, tehát az az út, amit követnek, a közönséges emberek (*xiaoren*) útja.⁴⁸

Hozzá kell tennünk, hogy a második idézetben szereplő konkrét példák mind feltalálókra vonatkoznak, és a hagyományörzés *versus* újítás kérdésében éppen a technikai találmányok területe nyilvánvalóan a motistáknak kedvez, vagyis evidens, hogy az erénybeli példakövetés eszménye megállhatja a helyét akkor is, ha a technika területén, ami *per definitionem* az újítás tereuma, éppenséggel elfogadhatók az újszerű megoldások.⁴⁹

A motisták az önmagáért való műveltséget nem becsülték sokra, hiszen az ő szemükben ez éppen a szolgálai hagyománykövetés egyik megnyilvánulásának számított. A közismerten művelt Konfuciuszról magáról is ennek szellemében azt állították, hogy (amennyiben elfogadjuk a *shu ren zhi chi* 數人之齒 kifejezés itt javasolt értelmét) műveltsége valójában mások által létrehozott gazdagság, vagyis Konfuciusz pusztán emiatt semmiképpen sem méltó az uralkodói címre:

⁴⁷ Ford. Tókei 2005a: 232–233; Mozi 46/16: 公孟子曰：「君子不作，術而已。」子墨子曰：「不然，人之其不君子者，古之善者不誅，今也善者不作。其次不君子者，古之善者不遂，已有善則作之，欲善之自己出也。今誅而不作，是無所異於不好遂而作者矣。吾以為古之善者則誅之，今之善者則作之，欲善之益多也。」

⁴⁸ Ford. Tókei 2005a: 285–286; Mozi 39/6: 又曰：「君子循而不作。」應之曰：「古者羿作弓，杼作甲，奚仲作車，巧垂作舟，然則今之鮑函車匠皆君子也，而羿、杼、奚仲、巧垂皆小人邪？且其所循人必或作之，然則其所循皆小人道也？」

⁴⁹ A feltalálóról általában lásd Kósa 2019.

Gong Mengzi mesterünkkel, Mozival beszélgetve azt mondta: „Hajdanában a szent királyok rendje az volt, hogy a legszentebbeket Ég Fiává emelték, az utánuk következőket pedig főminiszterré és magas méltóságokká. Mármost Kongzi kiválóan ismerte a Dalokat (*shi* 詩) és Írásokat (*shu* 書), tanulmányozta a Szertartásokat (*li* 禮) és a Zenét (*yue* 樂), nagyon tájékozott volt a tízezer dologban. De ha Kongzi felért a szent királyokkal, akkor Kongzi vajon miért nem lett az Ég Fiává?” Mesterünk, Mozi így felelt: „Aki tudással rendelkezik, annak tisztelnie kell az Eget, szolgálnia a szellemeket, szeretnie az embereket, s mértéket kell tartania. Ezek együtt alkotják a tudást. Te pedig arról beszélsz, hogy Kongzi kiválóan ismerte a Dalokat és Írásokat, tanulmányozta a Szertartásokat és a Zenét, tájékozott volt a tízezer dologban, s kijelented, hogy méltán lehetett volna Ég Fiává. Pedig valójában más botjának rovásait számolgatva képzelte gazdagnak magát.”⁵⁰

6. Elrendelés

A *Mozi* 35–37. fejezetében (*Fei ming* 非命) az elrendelés felfogásának kritikája három verzióban is fennmaradt. A motisták által a konfuciánusoknak tulajdonított elrendelés lényegében azt jelenti, hogy az emberi egyéni élet bizonyos aspektusai (leginkább az anyagi helyzet és a halál időpontja),⁵¹ illetve általánosabban a társadalom rendje egy elrendelt terv szerint alakul, így ezeken lényegében nem lehet változtatni.

A nép között sokan vannak, akik az elrendelést (*ming* 命) vallják. Az elrendelést vallók így beszélnek: „Ha valakinek gazdagság az elrendelése, akkor gazdag lesz, ha szegénység az elrendelése, akkor szegény; ha (egy közösségben) az van elrendelve, hogy sokan legyenek, akkor sokan lesznek, ha az, hogy kevesen, akkor kevesen; ha (egy országnak) az az elrendelése, hogy rendezett kormányzás

⁵⁰ Ford. Tókei 2005a: 245–246; *Mozi* 48/5: 公孟子謂子墨子曰：「昔者聖王之列也，上聖立為天子，其次立為卿、大夫，今孔子博於詩、書，察於禮樂，詳於萬物，若使孔子當聖王，則豈不以孔子為天子哉？」子墨子曰：「夫知者，必尊天事鬼，愛人節用，合焉為知矣。今子曰：『孔子博於詩書，察於禮樂，詳於萬物』，而曰可以為天子，是數人之齒而以為富。」

⁵¹ Kizárólag a halálra vonatkozóan a Han-kori *Lunheng* ezt a szembenállást így fogalmazza meg: „A motisták (*mojia* 墨家) véleménye szerint a halál nem ismer elrendelést (*wuming* 無命); a konfuciánusok (*rujia* 儒家) pedig úgy vélik, hogy az ember halála elrendelés szerint következik be (*youming* 有命).” Ford. Tókei 2005c: 170. *Lunheng* 6. fejj. (*Ming yi* 命義): 墨家之論，以為人死無命；儒家之議，以為人死有命。Tókei Ferenc a *ming* 命 szó visszaadására az „eleve elrendelés”-t vagy a „sors”-ot használja, az előbbiből a túlzott európai áthallás miatt töröltem az „eleve” részt, de a „sors”-ot megtartottam, és amikor ez értelmesnek tűnt, szögletes zárójelben kiegészítettem az elrendelés szóval.

legyen, akkor rendezett kormányzás, ha az, hogy felfordulás, akkor felfordulás lesz; (ha valakinek) hosszú élet van elrendelve, akkor hosszú élete lesz, ha rövid élet, akkor rövid. Az elrendeléssel szemben lehet az ember bármilyen erős, tehát bármilyen erőfeszítés, mi haszna lenne annak?” Fent ezzel meggyőzik a királyokat, hercegeket és az előkelőket, lent pedig ezzel akadályozzák, hogy a nép a dolgát végezze, ezért az elrendelést vallók nem emberségesek.⁵²

A többi témához hasonlóan azonban ez a három fejezet sem említi konkrétan a konfuciánusokat, így az egyéb fejezetek mentén mutatom be röviden a kérdést. A motisták azzal vádolják az elrendelést hirdető konfuciánusokat, hogy azok semmilyen munkát nem fognak tudni jól elvégezni, mert nincs motivációjuk arra, hogy változtassanak a dolgok állásán.⁵³

Yanzi: „Az elrendelést hirdetik, de az ügyek intézésében restek, nem szabad rájuk bízni semmiféle hivatalt.”⁵⁴

Mesterünk, Mozi azt mondta Chengzinek: „A konfuciánusok tanaiban négy olyan előírás van, amely romlásba tudja dönteni az égalattit. (...) Sőt, azt is hiszik, hogy létezik elrendelés (*ming* 命), amely pontosan meghatározza a szegénységet és gazdagságot, hosszú életet és korai halált, jó kormányzást és felfordulást, nyugalmat és veszedelmet, úgyhogy abból sem elvenni, sem hozzátenni nem lehet. Ha a feljebbvalók ehhez tartják magukat, akkor nem törődnek többé a kormányzással, s ha az alárendeltek eszerint cselekednek, nem végzik többé a szolgálataikat. Ez is elég tehát, hogy romlásba döntse az égalattit.”⁵⁵

Hasonlóképpen úgy vélték, hogy a konfuciánusok elrendelésről vallott nézete ellentmond annak, hogy láthatólag mégis vannak törekvéseik és ambícióik.

Gong Mengzi azt mondta: „Szegénység és gazdagság, hosszú élet és korai halál egyenlőtlenül vannak elosztva, s az égtől függenek. Nem lehet sem elvenni belőle, sem hozzátenni.” S utána azt mondta: „A nemesnek (*junzi*) tanulnia kell.” Mesterünk, Mozi így felelt neki: „Arra oktatni az embereket, hogy tanuljanak, de ugyanakkor tartásuk magukat elrendelt sorsukhoz [elrendelésükhöz] (*youming* 有

⁵² *Mozi* 35/2: 執有命者以集於民間者眾。執有命者之言曰：『命富則富，命貧則貧；命眾則眾，命寡則寡；命治則治，命亂則亂；命壽則壽，命夭則夭；命雖強勁，何益哉？』以上說王公大人，下以駟百姓之從事，故執有命者不仁。

⁵³ Vö. Csikszentmihályi 2004: 39.

⁵⁴ *Mozi* 39/10: 立命而怠事，不可使守職。Vö. Tókei 2005a: 289.

⁵⁵ Ford. Tókei 2005a: 249; *Mozi* 48/14: 子墨子謂程子曰：「儒之道足以喪天下者，四政焉。 (...) 又以命為有，貧富壽夭，治亂安危有極矣，不可損益也，為上者行之，必不聽治矣；為下者行之，必不從事矣，此足以喪天下。」

命): éppen olyan, mint megparancsolni⁵⁶ valakinek, hogy tartsa össze a haját, de vegye le a sapkáját.”⁵⁷

A motista kritikának egyik sarokpontja, hogy a konfuciánusok az élet minden területén vallják ezt a nézetet (lásd a *Mozi* 35/2 idézetet), erre azonban nincs sok bizonyíték, ezért Kung-chuan Hsiao inkább úgy véli, hogy a motisták egy fiktív véleményt támadnak.⁵⁸ Mark Csikszentmihalyi ugyanakkor kiemeli, hogy amennyiben az elrendelés az életnek csak egy korlátozott területét érinti, úgy nem észszerűtlen, hogy a megmaradó területeken a konfuciánusok erőfeszítést tegyenek, míg a többi területet „a sorsára hagyják”.⁵⁹ Mivel tehát általában szokás megkérdőjelezni a motista kritika jogosságát, így anélkül, hogy a kérdést a maga mélységében tárgyalnánk, kizárólag a *Lunyu*-re koncentrálna, megpróbálom bemutatni, hogy a motisták már e mű alapján is gondolhatták azt, hogy a konfuciánusok valóban hisznek az elrendelésben.

A konfuciánus összefüggésben az elrendelés akkor merül fel, amikor az adott történés nem illeszthető be a „jó cselekedetért jutalom, rosszért büntetés jár” sémájába: kedvenc tanítványa, Yan Hui 顏回 korai halálakor Konfuciusz az elrendelést hibáztatja.⁶⁰

Ai fejedelem megkérdezte, hogy a tanítványok közül ki szereti igazán a tanulást. Kongzi felelve neki így szólt: „Itt volt Yan Hui, ő igazán szerette a tanulást. Haragját nem vitte át igaztalanul másra, nem esett kétszer ugyanabba a hibába, szerencsétlenségére azonban rövidre volt szabva a sorsa [elrendelése] (*ming* 命), és meghalt. Manapság senki sincs (hozzá fogható). Senkiről sem tudok, aki igazán szeretné a tanulást.”⁶¹

A *Lunyu* hasonlóan az elrendelésre panaszkodik, amikor Boniu nevű tanítványa súlyos beteg lesz.

⁵⁶ A *ming* szó egyszerre jelent „sorsot” és „parancsot, parancsolni”-t is (Csikszentmihalyi 2004: 40).

⁵⁷ Ford. Tőkei 2005a: 246; *Mozi* 48/5: 公孟子曰：「貧富壽夭，齷然在天，不可損益。」又曰：「君子必學。」子墨子曰：「教人學而執有命，是猶命人葆而去弁冠也。」

⁵⁸ Hsiao 1979: 249–250: „From this we can see that the fate believed in by Confucius and Mencius was totally different from that which Mo Tzu repudiated. Thus, in relation to the thought of Confucius, Mencius, and Hsun Tzu, it would appear that to attack the Confucians using Mo Tzu's anti-fatalism is virtually to fire without a target.”

⁵⁹ Csikszentmihalyi 2004: 39–40.

⁶⁰ Perkins 2008: 422–423.

⁶¹ Tőkei 2005a: 80; *Lunyu* VI.2 (lényegében ugyanez XI.7): 哀公問：「弟子孰為好學？」孔子對曰：「有顏回者好學，不遷怒，不貳過。不幸短命死矣！今也則亡，未聞好學者也。」

Amikor Boniu⁷² 伯牛 beteg volt, a mester meglátogatta. Az ablakon át megfogta a kezét és így szólt: „El fog pusztulni; ez az elrendelt sorsa [elrendelése] (*ming* 命)! Ilyen ember, és ilyen betegségbe esett! Ilyen ember, és ilyen betegségbe esett!”⁶²

Mikor tanítványát, Zilut megrágalmazza valaki, és Konfuciusznak felajánlanak egy közbenjáró segítségét, ő ezt azzal utasítja el, hogy sikere már mindenképpen el van rendelve:

Gongbo Liao 公伯寮 megrágalmazta Zilut Jisun 季孫 előtt. Zifu Jingbo 子服景伯 erről tudósította a mestert mondván: „Gongbo Liao biztosan felkeltette uram gyanakvását (Zilu ellen), de nekem elég hatalmam van ahhoz, hogy kitessem holttestét akár a piac téren, akár a palotában.” A mester azonban így szólt: „Ha tanaim előre haladnak, az a sors rendelése (*ming* 命),⁶³ ha pedig tanaim nem tudnak előre haladni, az (is) a sors rendelése. Mit tehetne Gongbo Liao az égi rendelés ellen?”⁶⁴

A konfuciánus ideálról, a nemes emberről Konfuciusz így nyilatkozik:

Kongzi mondotta: „A nemes ember három dolgot tisztel. Tiszteli az égi elrendelést (*tianming* 天命), tiszteli a nagy embereket és tiszteli a szent emberek szavait. A közönséges ember nem ismeri az égi elrendelést, tehát nem is tiszteli, tiszteletlen a nagy emberekkel szemben, és gúnyt űz a szentek szavaiból.”⁶⁵

A *Lunyu* utolsó fejezetének utolsó mondanása ismét az elrendelést említi:

A mester mondotta: „Aki nem érti meg az eleve elrendelést⁶⁶ (*ming* 命), az soha sem lehet nemes emberré. Aki nem ismeri jól a szertartásokat, az nem állhat szilárdan a lábán. Aki pedig nem érti tökéletesen a szavakat, az nem ismerheti meg az embereket.”⁶⁷

⁶² Ford. Tőkei 2005a: 82; *Lunyu* VI.8: 伯牛有疾，子問之，自牖執其手，曰：「亡之，命矣夫！斯人也而有斯疾也！斯人也而有斯疾也！」

⁶³ Tőkei Ferenc eredeti fordításában „azt az Ég rendelte el” szerepel, de a kínai szövegben nincs szó az Égről, így ezt kihagytam.

⁶⁴ Tőkei 2005a: 133; *Lunyu* XIV.38: 公伯寮愬子路於季孫。子服景伯以告，曰：「夫子固有惑志於公伯寮，吾力猶能肆諸市朝。」子曰：「道之將行也與？命也。道之將廢也與？命也。公伯寮其如命何！」

⁶⁵ Ford. Tőkei 2005a: 145; *Lunyu* XVI.8.: 孔子曰：「君子有三畏：畏天命，畏大人，畏聖人之言。小人不知天命而不畏也，狎大人，侮聖人之言。」

⁶⁶ Tőkei Ferenc eredeti fordításában itt is „égi rendelés” szerepel.

⁶⁷ Tőkei 2005a: 163; *Lunyu* XX.3: 子曰：「不知命，無以為君子也。不知禮，無以立也。不知言，無以知人也。」

Habár nyilvánvalóan érdemes lenne megvizsgálni a *Mengzi*, a *Xunzi* és a többi konfuciánus szöveg sorsfelfogását is, de véleményem szerint a fentiek már önmagukban is elegendő módon bizonyítják, hogy a konfuciánusok és konkrétan Konfuciusz elképzeléseiben az elrendelés (különösen a betegség, a halál és a földi sikerek területén) fontos szerepet játszott, és így aligha nevezhető teljesen alaptalannak az erre vonatkozó motista kritika.⁶⁸

7. Hadakozás

Ahhoz képest, hogy a motisták számára milyen fontos volt a támadó hadviselés ellenzése (17–19. fejj., *Fei gong* 非攻), ami szorosan összefüggött a központinak számító eszmével, az „elfogulatlan törődéssel”, a hadakozás kérdése meglepően kevésszer kerül terítékre a konfuciánus–motista szóváltások során. Az első idézetben inkább egy retorikai fogást látunk, mint valódi érveket:

Zixia egy követője megkérdezte mesterünket, Mozi, hogy vajon a nemes embernek szabad-e hadakoznia. Mesterünk, Mozi azt felelte: „A nemes ember nem hadakozhatik.” Zixia követője így szólt: „Hiszen még a kutyák és disznók is hadakoznak egymással, hogyan is lehetne, hogy éppen az írástudók nem hadakozzanak?” „Nagyon szomorú! – mondta ekkor mesterünk, Mozi. – Szavakban Tangot és Went dicsérik, tettekben azonban a kutyákat és disznókat utánozzák. Nagyon szomorú!”⁶⁹

A háborúskodás általános elítélésének eszménye a motisták esetében ugyanakkor nem jelentette azt, hogy ne foglalkoztak volna a kérdéssel. Mivel tisztában voltak azzal, hogy a háborúk megszűnése csak akkor válhat valósággá, ha mindenki egyszerre hagy fel a támadó hadviseléssel, így különösen az i. e. V–III. századi Hadakozó fejedelemségek korában szükség volt arra, hogy a védekező hadviselésben kitűnjenek, erről szólnak a *Mozi* 14. és 15. könyvének fennmaradt fejezetei (52–71. fejj.). A motista felfogáshoz illően rendkívül gyakorlatiasan mérlegelhetők a korban oly gyakori háborúk egy-egy mozzanatát is, amelyeknek megítélésében, mint ezt a következő részlet mutatja, szemben állhattak az elviekben legalábbis az erények alapján döntő konfuciánusokkal.

⁶⁸ Vö. Perkins 2008: 425–432.

⁶⁹ Ford. Tőkei 2005a: 229; *Mozi* 46/7: 子夏子徒問於子墨子曰：「君子有鬥乎？」子墨子曰：「君子無鬥。」子夏之徒曰：「狗豕猶有鬥，惡有士而無鬥矣？」子墨子曰：「傷矣哉！言則稱於湯文，行則譬於狗豕，傷矣哉！」

Továbbá azt mondják [a konfuciánusok], hogy a nemes (*junzi*), ha győz a harcban, nem követi a menekülőt. Ha meglepte és körülzárta (az ellenséget), akkor már nem lő rá, hanem útjára engedi, sőt élelmiszeres kocsikkal is segíti. Erre azt felelhetjük, hogy ha mindkét fél erényes (*ren*) emberekből áll, akkor szinte szavak nélkül is megértik és kölcsönösen segítik egymást. Az erényes (*ren*) emberek szépen kicserélik nézeteiket arról, miért kell valamit megtartaniuk vagy átengedniük, mi miért helyes vagy helytelen. Akinek nincsenek megfelelő érvei, követi azt, akinek megfelelő érvei vannak, és aki semmit sem tud, követi azt, aki tud valamit. Vita nélkül mindig megegyeznek; ha megpillantják a jót, mindig az vezérli őket. Miért is hadakoznának egymással? De ha mindkét felet méltánytalanság érte, s háborúba keverednek egymással, akkor a győztes, aki nem üldözi a menekülőket, nem lő a körülzárt ellenségre, hanem szabadon engedi és élelmiszeres kocsikkal segíti őket, bárhogy igyekezzék is, mégsem válik nemes emberré (*junzi*). Gondoljunk csak egy zúrnavartól feldúlt országra. Egy bölcs ember, aki meg akarja menteni kortársait a pusztulástól, hadisereget támaszt, hogy megbüntesse a bűnösöket. Mármost, ha a győztes hadvezér a konfuciánusok előírása szerint megparancsolja katonáinak: „A menekülőket ne üldözzétek, a körülzártakra ne lőjétek, hanem engedjétek szabadon és élelmiszeres kocsikkal segítsétek őket!” – akkor a felfordulást kirobbantó emberek ugyan életben maradnak, az égalatti azonban nem menekült meg a bajtól. Így aztán mérhetetlen szenvedést hozott saját apjára és anyjára, s kortársait a legmélyebb nyomorúságba taszította. Ez pedig az igazságosság hiánya, ha nem rosszabb annál.”⁷⁰

8. A szellemek létezése és hatása

A Shang-kori és a Nyugati Zhou-kori vallási előzményekhez képest a Keleti Zhou-kori művelt írástudói egyre kevésbé érezték fontosnak a szellemekben való hitet, és ehelyett egyre inkább az ősök szellemének szóló áldozat bemutatására helyezték a hangsúlyt. Ennek a tendenciának⁷¹ az első nyoma már Konfuciusznál is felfedezhető:

---

⁷⁰ Ford. Tókei 2005a: 286; Mozi 39/7: 又曰：「君子勝不逐奔，揜函弗射，施則助之胥車。」應之曰：「若皆仁人也，則無說而相與。仁人以其取舍是非之理相告，無故從有故也，弗知從有知也，無辭必服，見善必遷，何故相？若兩暴交爭，其勝者欲不逐奔，掩函弗射，施則助之胥車，雖盡能猶且不得為君子也。意暴殘之國也，聖將為世除害，興師誅罰，勝將因用儒術令士卒曰毋逐奔，揜函勿射，施則助之胥車。」暴亂之人也得活，天下害不除，是為群殘父母，而深賤世也，不義莫大焉！」

⁷¹ Vö. Fingarette 1972.

Fan Qi a tudásról kérdezősködött. A mester mondta: „Teljesíteni a nép (az emberek) iránti kötelességünket, s tisztelni a szellemeket, de magunkat távol tartani tőlük: ezt nevezzük tudásnak.”⁷²

Ezzel szemben az egyébként rendkívül racionális és gyakorlatias motisták, úgy tűnik, lényegesnek gondolták a szellemekben való hitet, bár kétséges, hogy ezt nem szintén haszonelvű megfontolásból tették-e.⁷³ A *Mozi* 31. fejezete (ahogy minden bizonnyal az elveszett 29–30. is) számos, akkoriban történetinek tekintett példát hoz bizonyítékként azon véleménnyel szemben, hogy szellemek nem léteznek. Ezt a véleményt ugyanakkor ez a fejezet nem köti a konfuciánusok (*ru* 儒) köréhez, viszont más fejezetek szerint a motisták szóvá tették a konfuciánusok gyakorlata (áldozatbemutatás) és hite (a szellemek nem létezése) közötti ellentmondást:

Gong Mengzi arról beszélt, hogy jó és rossz szellemek nincsenek, s azt is mondta, hogy a nemesnek meg kell tanulnia bemutatni az áldozatokat. Mesterünk, Mozi azt mondta erre: „Azt erősíteted, hogy szellemek nincsenek, de azért meg kell tanulni az áldozati szertartásokat. Olyan ez, mintha nem lennének vendégek, mégis meg kellene tanulni a vendéglátás szertartásait. Vagy olyan, mintha nem lennének halak, mégis halfogó hálót készítenék.”⁷⁴

A szellemek távoltartása természetesen azzal is járt, hogy megerősödött az az elképzelés, amely szerint a szellemek is távol tartják magukat az emberi világtól,

⁷² Ford. Tőkei 2005a: 84; *Lunyu* VI.20: 樊遲問知。子曰：「務民之義，敬鬼神而遠之，可謂知矣。」

⁷³ Vö. *Mozi* 31/19: „Tegyük fel, hogy valóban nincsenek szellemek, akkor elpazarolnánk a nekik (felajánlott) értékes borokat és köles-edényeket. De ami azt a pazarlást illeti, nem arról van szó, hogy az árkokba és csatornába kiöntve kidobjuk, hiszen belül a klán tagjainak és kívül a falubelieknek mind lehetőségük van arra, hogy megigják és megegyék. (Ezért) habár ha fel is tesszük, hogy valóban nincsenek szellemek, akkor is közösen örültünk, miközben összehívtunk sokakat, és közelebbi kapcsolatba kerülünk a falun belül.” 若使鬼神請亡，是乃費其所為酒醴粢盛之財耳。自夫費之，非特注之汙壑而棄之也，內者宗族，外者鄉里，皆得如具飲食之。雖使鬼神請亡，此猶可以合驩聚眾，取親於鄉里。(vö. Vorenkamp 1992, Van Norden 2007: 159. n. 44). Van Norden (2007: 172) kiemeli, hogy a *Mozi* 25/5-ben leírtak (ami szerint a konfuciánus gyászidőszak hosszúsága és nehézsége következtében elmaradnak a szellemeknek bemutatott áldozatok, így a szellemek szerencsétlenségekkel sújtják a világot) önmagában elegendő bizonyíték arra, hogy a motisták valóban hittek abban, hogy a szellemek képesek hatást kifejteni a világban és így (kivételesen) ezt nem e hit hasznossága miatt hirdették.

⁷⁴ Ford. Tőkei 2005a: 248; *Mozi* 48/9: 公孟子曰：「無鬼神。」又曰：「君子必學祭祀。」子墨子曰：「執無鬼而學祭禮，是猶無客而學客禮也，是猶無魚而為魚罟也。」

tehát nincsenek hatással a világra, amely véleménnyel a motisták nem értettek egyet.⁷⁵

Mesterünk, Mozi azt mondta Chengzinek:³⁹ „A konfucianusok tanaiban négy olyan előírás van, amely romlásba tudja dönteni az égalattit. A konfucianusok az eget ész nélkül valónak (*buming* 不明) tartják, a szellemeket pedig nem-istenieknek (*bushen* 不神). Az ég és a szellemek aligha örülnek ennek. Ez bizony romlásba tudja dönteni az égalattit.⁷⁶

Lényegében ugyanezért kritizálja egy másik részlet azt a konfucianus felfogást, amely szerint a szellemeknek nem áll hatalmukban szerencsét vagy szerencsétlenséget okozni.⁷⁷

Gong Mengzi mesterünkkel, Mozival beszélgetve azt mondta: „Van igazságosság és igazságtalanság,⁷⁸ de nem létezik szerencse és szerencsétlenség.” Mesterünk, Mozi így felelt: „Régen a szent királyok mind természetfölötti lényeknek (*shenming* 神明) ismerték el a gonosz és a jó szellemeket, amelyek szerencsétlenséget és szerencsét tudnak előidézni, s hittek abban, hogy van szerencse és szerencsétlenség. Ennek megfelelően intézték a kormányzást, és országunk nyugalomban élt. Jie és Zhou óta azonban senki sem hitt a szellemek természetfölötti erejében (*shenming* 神明), azt tartották, hogy nem idézhetnek elő szerencsétlenséget és szerencsét, és hogy nem létezik szerencse és szerencsétlenség. Így aztán a kormányzás elfajult (*luan*), az ország veszélybe került. A régi királyok könyveiben, amelyek neked is megvannak, ezért olvashatod azt, hogy az elbizakodottság szerencsétlenséget okoz, ami pedig azt jelenti, hogy a gonosztettek megvan a büntetése, a jótettek megvan a jutalma.”⁷⁹

⁷⁵ Ennek okaként Van Norden (2007: 153) a konfucianusokkal való általános ellentétben látja: „The Mohist belief in the existence and agency of ghosts and spirits has to be understood in its historical context. Ruists advocated the practice of religious rituals, but they downplayed the agency of ghosts and spirits. Since the Mohists challenged the Ruists on almost every topic across the board, it was perhaps natural for them to disagree with them about ghosts and spirits too.”

⁷⁶ Ford. Tőkei 2005a: 249; *Mozi* 48/15: 子墨子謂程子曰：「儒之道足以喪天下者，四政焉。儒以天為不明，以鬼為不神，天鬼不說，此足以喪天下。」

⁷⁷ Valószínűleg erre a problémára reflektál a Shanghai Múzeum tulajdonába került egyik szöveg, a „Guishen zhi ming” 鬼神之明 (A szellemek éleslátásáról), kérdés azonban, hogy ez mennyiben a motista körökön belül (Cao Jinyan 曹錦炎) vagy kívül (Ding Sixin 丁四新) született (Brindley 2010: p. 148. n.10). A motista szellemfelfogásról lásd még Ding 2011; Gibas 2017.

⁷⁸ Az anonim bíráló szerint pontosabb lenne a „méltányosság” és „méltánytalanság” kifejezésekkel visszaadni.

⁷⁹ Ford. Tőkei 2005a: 246; *Mozi* 48/7: 公孟子謂子墨子曰：「有義不義，無祥不祥。」子墨子曰：「古聖王皆以鬼神為神明而為禍福，執有祥不祥，是以政治而國安也。自桀紂以下，皆以鬼神為不神明，不能為禍福，執無祥不祥，是以政亂而國危也。故先王之

9. Konfuciusz megítélése

A konfuciánus eszmék általános kritikája értelemszerűen összekapcsolódott az alapító, Konfuciusz személyének a kritikájával. Elsőként egy olyan részletet idézek, amelynek csak a végén derül ki, hogy valójában gúnyos attitűd áll mögötte, eleinte az egyébként az igazságot elviekben személyfüggetlennek tekintő Mozi, illetve motisták pozitív megnyilvánulásának tűnik, amit csak „a madarak és halak ostobasága” kitétel változtat meg.

Mesterünk, Mozi egy vitában, amelyet Chengzivel folytatott, dicsézően nyilatkozott Kongziról. Chengzi megkérdezte: „Te elítéled a konfuciánusokat, miért dicséred akkor Kongzit?” Mesterünk, Mozi így felelt: „Olyan ez, hogy vannak dolgok, amik úgy vannak, ahogy lenniük kell, s nem lehet rajtuk változtatni. Mert a madár, ha a szárazság nyomorúságáról hall, felszáll a magasba, a hal pedig, ha értesül a szárazságról, lemegy a mélybe. Még ha maga Yu és Tang adna tanácsot nekik, akkor sem tudnának másképp cselekedni. A madarak és halak ostobák, s mégis, Yu meg Tang is hivatkoztak rájuk. Én talán nem így dicsértem Kongzit?”⁸⁰

A konfuciánusok ellen írt 39. fejezetben számos *ad hominem* vád hangzik el Konfuciuszsal szemben, amelynek nyilvánvaló célja a konfuciánusok egész csoportjának megszegyenyítése. Az első példa Konfuciusz kétszínűségét, a második pedig képmutatását hivatott illusztrálni.

S amikor Konfuciusz Jingbe érkezett, tudott Bogong (felkelési) tervéről, és Shiqi révén segítséget nyújtott neki. A fejedelem csaknem elpusztult, s Bogongnak a megvetés lett osztályrésze. Én úgy hallottam, hogy a kiváló férfiú, aki megnyerte a fejedelmet (*shang*), nem kétszínűsködik vele, s ha megnyerte a népet, nem dönti veszélybe.⁸¹

Konfuciusz nagy nyomorúságba jutott Cai és Chen fejedelemségek között. Csak fülevest ehett a rizs és hús nélkül. Tíz nap múlva Zilu megsütött egy malacot. Konfuciusz meg sem kérdezte, honnan való a hús, csak ette. Lehúzta másról a ruhát, hogy bort vásárolhasson. Konfuciusz meg sem kérdezte, honnan való a bor,

---

書，子亦有之曰：『亓傲也，出於子，不祥。』此言為不善之有罰，為善之有賞。」

⁸⁰ Ford. Tőkei 2005a: 250; *Mozi* 48/15: 子墨子與程子辯，稱於孔子。程子曰：「非儒，何故稱於孔子也？」子墨子曰：「是亦當而不可易者也。今鳥聞熱旱之憂則高，魚聞熱旱之憂則下，當此雖禹湯為之謀，必不能易矣。鳥魚可謂愚矣，禹湯猶云因焉。今翟曾無稱於孔子乎？」

⁸¹ Ford. Tőkei 2005a: 288; *Mozi* 39/9: 孔丘之荊，知白公之謀，而奉之以石乞，君身幾滅，而白公僂。嬰聞賢人得上不虛，得下不危。

csak itta. Amikor azonban Ai fejedelem elébe jött, hogy fogadja, Konfuciusz nem ült le, ha nem állt megfelelően a gyékény, s nem evett, ha nem volt szabályosan szeletelve a hús. Zilu oda is lépett hozzá és megkérdezte, miért viselkedik most annyira másképp, mint Chenben és Caiban. Konfuciusz így szólt: „gyere, elmagyarázom neked. Akkoriban veled együtt megszegttem az igazságosság elvét (*yi*), mert ha az embert éhség szorongatja, akkor nem utasítja vissza azt, ami nem illeti meg, s így menti meg az életét”. Miután jóllakott, így szepítgette álnok cselekedetét. El lehet-e képzelni ennél aljasabb és álnokabb dolgot?⁸²

Mint azt korábban említettem, a Chenben és Cai-ban történt szorongattatást a valószínűleg első forrásként kezelendő *Lunyu* (XV.1) másképp mutatja be, és ott Konfuciusz értelemszerűen pozitív szerepben, a külső nehézségek ellenére kitartó személyként tűnik fel.

Az elsődlegesen tanítónak tekintett Konfuciuszt aligha lehetne jobban megsegényíteni, mint hogy konkrét példákon keresztül tanítványainak utóéletében kimutatni a felfordulás támasztására való hajlamot, és mindennek elejére ironikusan odaírni, hogy tanítványai mindebben Konfuciuszt kívánták követni.

Követői és tanítványai mind őt tekintették példaképüknek. Zigong és Ji Lu 季路 segítette Kong Kui 孔悝 felkelését Weiben 衛, Yang Huo 陽貨 zavargást támasztott Qiben, Bi Xi 佛肸 Zhongmouban 中牟 szított lázadást, Qidiaot 漆雕 pedig kivégezték. Rosszabb nem is történhetett volna velük.⁸³

10. Egy hiányzó téma: az elfogulatlan törődés

A *Mozi* gyakran ábrázolja úgy Mo Di-t mint aki egy másik nézetet képviselő személlyel vitatkozik. Mivel jelen tanulmányban csak a konfuciánusok és a motisták közötti témákat kívántam áttekinteni, így egy konkrét esetet illetően tegyünk egy kitekintést egy olyan vitára is, amelyet Mozi a nem *ru* nézeteket képviselő személyekkel folytatott. Ehhez természetesen pontosan meg kellene tudnunk határozni, hogy a *Mozi*-ben melyik név mögött milyen irányzat áll.

⁸² Ford. Tókei 2005a: 290; *Mozi* 39/12: 孔丘窮於蔡陳之間，藜藿不糝，十日，子路為享豚，孔丘不問肉之所由來而食；號人衣以醑酒，孔丘不問酒之所由來而飲。哀公迎孔子，席不端弗坐，割不正弗食，子路進，請曰：「何其與陳、蔡反也？」孔丘曰：「來！吾語女，曩與女為苟生，今與女為苟義。」夫飢約則不辭妄取，以活身，羸飽則偽行以自飾，汙邪詐偽，孰大於此！

⁸³ Ford. Tókei 2005a: 290; *Mozi* 39/13: 其徒屬弟子皆效孔丘。子貢、季路輔孔悝亂乎衛，陽貨亂乎齊，佛肸以中牟叛，漆雕刑殘，莫大焉。夫為弟子後生，其師，必脩其言，法其行，力不足，知弗及而後已。今孔丘之行如此，儒士則可以疑矣。

A korábbiakban felsorolt témák közül feltűnően hiányzik a legismertebb és már az ókorban is leginkább vitatott „elfogulatlan törődés” (Tőkei Ferencnél: „egyetemes szeretet”) fogalma. Mivel ezzel kapcsolatban a *Mozi* bemutat néhány vitát, amelyet Mo Di egy bizonyos Wumazi-vel 巫馬子 folytatott, és mivel ez utóbbival kapcsolatban felmerült, hogy konfucianus volt, így a következőkben ezt vizsgálom meg.

A *Mozi* Qing-kori kommentátora, Su Shixue 蘇時學 (1814–1874) arra tett javaslatot, hogy Wumazi 巫馬子 konfucianus (*ru*) volt, aki vagy Konfuciusz egyik tanítványával, Wuma Qi-vel 巫馬期 azonos, vagy annak fiával.⁸⁴ Tőkei Ferenc alapvetően ezt a véleményt követte, amikor ezt írja: „Konfuciusznak volt egy Wuma Qi 巫馬期 nevű tanítványa, aki mesterénél harminc évvel volt fiatalabb, Mo Di-nál tehát ötven-hatvan évvel idősebb, így Wumazi nem lehet vele azonos, de feltételezhető, hogy rokona.”⁸⁵ Az utóbbi meglátást figyelembe véve hozzá kell tenni, hogy a rokonság természetesen nem jelent ideológiai azonosságot is, ugyanakkor az ókori Kínában elméletileg feltételezhető, hogy Konfuciusz egyik tanítványának fia vagy más rokona talán maga is *ru*. Chris Fraser mindenesetre felhívja a figyelmet, hogy Gong Mengzi-vel 公孟子 ellentétben a párbeszédekben Wuma nem képvisel jellegzetes konfucianus álláspontot, sőt kifejezetten kritizál olyan nézeteket, amelyekben például az ősi királyok mint erénybeli példaképek jelennek meg, és amelyeket a motisták és a konfucianusok egyaránt vallottak, így Fraser úgy véli, hogy valószínűleg nem volt konfucianus.⁸⁶

Mindez azért érdekes, mivel Wumazi a 46. fejezetben egyszer rövidebben (46/4),⁸⁷ egyszer pedig hosszabban (46/18)⁸⁸ folytat vitát Mozi-vel az elfogulat-

⁸⁴ *Mozi jiaozhu* 墨子校注 647, idézi Fraser 2013: 175. n. 2.

⁸⁵ Tőkei 2005a: 291. n. 3.

⁸⁶ Fraser 2013: 175. n.2: „These points suggest that he was probably not a Ru.” Ugyanebben a kötetben Roel Sterckx (2013: 115) annyit jegyez meg, hogy pontos azonosítása nem egyértelmű, de a szellemekről alkotott nézetei illenek a *ru*-kéhoz („Although his exact identity remains uncertain, his stance in *Mozi* 46 would certainly befit that of a Ru [yet note that the chapter does not explicitly label him a Ru].”)

⁸⁷ Wumazi mesterünkkel, Mozi-val beszélgetve így szól: „Mester, te egyetemes módon szereted [elfogulatlanul törödsz, K. G.] (*jian 'ai* 兼愛) az egész égalattit, de még senki sem mondta, hogy különösebben hasznára lennél. Én pedig nem szeretem az egész égalattit [törődök az égalattival], de még senki sem mondta, hogy különösebben ártottam volna neki. Egyikünk műve (*gong* 功) sem bontakozott ki még, miért hiszed tehát, hogy csak neked lehet igazad, s miért ítélsz el engem?” Mesterünk, Mozi így szól: „Vegyük példának, hogy valaki tüzet gyújt, s ehhez egy ember vizet hoz, hogy eloltsa, egy másik ember azonban tüzet hoz, hogy megnövelje. Egyikük műve sem tud kibontakozni, de mégis, melyiket becsülöd inkább a két ember közül?” Wumazi így felelt: „Annak az embernek a szándékát helyeslem, aki vizet hoz, azét pedig, aki tüzet hoz, elítélem.” Mesterünk, Mozi ekkor azt mondta: „Nos, én ugyanígy helyeslem az én szándékomat, s elítélem a te szándékodat” (ford. Tőkei 2005a: 226–227).

⁸⁸ Wumazi mesterünkkel, Mozi-val beszélgetve így szól: „Én más vagyok, mint te, én nem tudok egyetemesen szeretni [elfogulatlanul törődni] (*jian 'ai* 兼愛). Én a Zou-belieket 鄒 job-

lan törődésről, és ha Wumazi konfuciánus lenne, akkor ez a téma is a vitatémák közé kerülne, de úgy tűnik, hogy nem ez a helyzet. A *Mozi*-t átnézve az a benyomásunk támadhat tehát, hogy a motisták nem vitatkoztak erről a témáról a konfuciánusokkal (vagy legalábbis ezt nem jegyezték le), bár mivel nem kívánok az *argumentum ex silentio* hibájába esni, így ennek jelentőségét nem részletezem.

Mivel a konfuciánus részről az elfogulatlan törődés eszméjéhez hozzákapcsolódott a hierarchia hiányának vádjá,⁸⁹ így itt megjegyzendő, hogy ugyanezt a vádat a konfuciánusok között elfogadott házassági szokások kapcsán a motisták is szóvá tették:

[A konfuciánusok] a magasabb és alacsonyabb rangokat összekavarják, az apát és anyát pedig egyenesen megsértik, hiszen a feleség és a fiú, akiknek alacsonyabb a rangjuk, különleges bánásmóddhoz jutnak a magasabb rangúak részéről. Hát lehet ilyen esetben fiúi szeretetről beszélni?⁹⁰

Ebben az esetben tehát egészen kivételesen egy olyan vádról van szó, amelyet mindkét fél a másik szemére vetett, és annak hiányát a másikon kérte számon.

---

ban szeretem, mint a Yue-belieket 越; a Lu-belieket 魯 jobban szeretem, mint a Zou-belieket;²¹ a falumbelieket jobban szeretem, mint a Lu-belieket; a családom tagjait jobban szeretem, mint a falumbelieket; a szüleimet jobban szeretem, mint a családom tagjait; s a magam személyét jobban szeretem, mint a szüleimet. Úgy gondolom, hogy magamhoz én állok a legközelebb, mert ha megütnek, érzem a fájdalmat, de ha más ütnek meg, az nekem nem fáj. Miért ne háritánám el azt a fájdalmat, amit érzek, s miért háritánám el azt a fájdalmat, amit nem érzek? Ezért inkább másokat ölök meg, ha ezzel maradok életben, mert nekem az válik hasznomra, ha nem ölnék meg.” Mesterünk, Mozi megkérdezte: „Titokban akarod tartani ezt a nézetedet, vagy el akarod mondani másoknak is?” „Miért kellene titokban tartanom? – viszonzotta Wumazi. – Elmondom én másoknak is.” Mesterünk, Mozi ekkor azt mondotta: „Nos, ha lesz egy ember, aki örömmel fogad (a felfogásod miatt), akkor lesz egy ember, aki kész megölni téged, hogy magának használjon. Ha tíz ember örül majd neked, akkor tízen lesznek, akik készek megölni, hogy maguknak használjanak. Ha az egész égalatti örvendezik neked, akkor az egész égalatti hajlandó megölni, hogy magának használjon. És ha csak egyetlen ember lesz, aki nem fogad szívesen, akkor már lesz egy ember, aki meg akar ölni téged a baljóslatú szavak miatt, amiket mondtál. Ha tíz ember fogad ellenszenvvel, akkor tízen lesznek, akik a legszívesebben megölnének a gonosz beszéded miatt. Ha pedig az egész égalatti ellenkezéssel fogad, akkor az egész égalatti hajlandó lesz megölni, amiért ilyen gonosz nézetet hangoztattál. Akik örülnek majd neked, azok éppoly szívesen megölnének, mint azok, akik ellenkezéssel fogadnak. Erről szól éppen a mondás, hogy ami átmegy a szádon, halálot okozhatja.” S mesterünk, Mozi még hozzátette: „Ugyan mi haszna van a szavaidnak? Ha valaminek semmi haszna nincs, mégis mondogatják, az merő szájjáratás” (Tőkei 2005a: 233–234).

⁸⁹ Lásd Kósa 2020: 16–19.

⁹⁰ Ford. Tőkei 2005a: 284; *Mozi* 39/2: 顛覆上下，悖逆父母，下則妻子，妻子上侵事親，若此可謂孝乎？

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a konfuciánusok ellen felhozott motista vádakat vizsgáltam: 1. Temetés és gyász; 2. Zene és szertartások; 3. Mohóság és lustaság; 4. Ruházat és beszéd; 5. Alkottak-e a régiek; 6. Eleve elrendelés; 7. Hadakozás; 8. A szellemek létezése és hatása; 9. Konfuciusz megítélése; 10. Egy hiányzó téma: az egyetemes törődés.

A fenti témáknak már a pusztá felsorolásából látszik, hogy a motisták sokkal több területen kritizálták a konfuciánusokat, mint fordítva. Ebből következik, hogy a konfuciánusoknak a motisták elleni vádjai (a hierarchia elutasítása, a takarékoskodás, a zene elítélése és a temetési szertartásuk túlzott egyszerűsége) csak néhány esetben (például a zene és a temetés esetében) a fentiek inverzei. A két lista arányából az is egyértelmű, hogy a motistáknak sokkal fontosabb volt a konfuciánusok kritizálása, mint viszont. Az érvelés módja mellett természetesen mindig kérdéses, hogy maguk a vádak mennyire állják meg a helyüket. A témát tárgyaló előző tanulmányomban arra jutottam, hogy a *Mengzi* és a *Xunzi* többször torzítva mutatja be a motista tanokat, hogy azután e kissé eltorzított tanokat cáfolja. A *Mozi* 39. fejezetében Yan Ying szájába adott leírást leszámítva, amely valóban *ad hominem* érvelést tartalmaz (és ami elméletileg ellentmond a motisták által képviselt személyfüggetlen ítéletalkotásnak), a motisták a fenti témák többségét gúnyosan, de tartalmát tekintve viszonylag korrektül látszanak leírni. Kivételt képez talán az elrendelés tanítása (bár a *Lunyu*-ben előforduló számos példa alapján ez sem teljesen pontatlan), illetve leginkább az e miatti következményeknek tekinthető vádak, amelyek a lustaságra, cselekvés-képtelenségre, illetve (ettől függetlenül) a mohóságra vonatkoznak, és amelyek nyilvánvalóan nem illenek bele a viszonylag pontosan bemutatott témák sorába.

A motisták részéről valószínűleg még több vitatéma előkerülne, amennyiben feltételezzük, hogy azokban a központi fejezetekben (8–37. fej.) is található konfucianizmuskritika, amelyek nem említik magukat a konfuciánusokat. Erre látszik utalni az, hogy több olyan téma is felbukkan a központi fejezetekben, amelyeket más fejezetek (39. *Fei ru* 非儒, 48. *Gong Meng* 公孟) egyértelműen a konfuciánus írástudókkal hoznak kapcsolatba.

Elsődleges források

- Lunheng* 論衡: Cai Zhenchu 蔡鎮楚 (komm.) 2012. *Xinyi Lunheng duben* 新譯論衡讀本. I–II. Taibei: Sanmin shuju.
- Lunyu* 論語: Yang Bojun 楊伯峻 (komm.) 1980. *Lunyu yizhu* 論語譯注. Beijing: Zhonghua shuju.
- Mozi* 墨子: Johnston 2010.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Brindley, Erica Fox 2010. *Individualism in Early China: Human Agency and the Self in Thought and Politics*. Honolulu: University of Hawai'i Press. <https://doi.org/10.1515/9780824860677>
- Brown, Miranda 2007. *The Politics of Mourning in Early China*. Albany, NY: SUNY Press.
- Carr, Michael 1992. „Shamanic Heng 恆, ‘Constancy’.” *Otaru Shōka Daigaku jinbun kenkyū* 小樽商科大学人文研究 83: 93–159.
- Chen Ning 2003. „Mohist, Daoist, and Confucian explanations of Confucius’s suffering in Chen-Cai.” *Monumenta Serica* 51: 37–54. <https://doi.org/10.1080/02549948.2003.11731390>
- Chen Zhi 陳致 2008. „Wan wu yu Yong zou: Shangdai jisi yuewu yu Shijing zhong de san song 萬舞與庸奏: 商代祭祀樂舞與詩經中的三頌 [A Wan tánc és a Yong zenei előadás: Áldozati zene és tánc a Shang-dinasztia idején és a *Dalok* könyvének három dicsőimnuszja].” *Zhonghua wenshi luncong* 中华文史论丛 2008/4: 35–63.
- Csikszentmihályi, Mark 2004. *Material Virtue: Ethics and the Body in Early China*. (Sinica Leidensia 66) Leiden: Brill.
- Ding, Sixin 2011. „A Study on the Dating of the Mozi Dialogues and the Mohist View of Ghosts and Spirits.” *Contemporary Chinese Thought* 42/4: 39–87. <https://doi.org/10.2753/CSP1097-1467420402>
- Fingarette, Herbert 1972. *Confucius: The Secular as Sacred*. New York: Harper and Low.
- Fraser, Chris 2013. „The Ethics of the Mohist Dialogues.” In: Carine Defoort and Nicolas Standaert (eds.): *The Mozi as an Evolving Text: Different Voices in Early Chinese Thought*. (Studies in the History of Chinese Texts, vol. 4.) Leiden: E. J. Brill, 175–204. https://doi.org/10.1163/9789004246201_007
- Gibas, Piotr 2017. „Mozi and the Ghosts: The Concept of Ming 明 in Mozi’s ‘Ming gui’ 《明鬼》.” *Early China* 40: 89–123. <https://doi.org/10.1017/eac.2016.23>
- Hsiao, Kung-chuan 1979. *A History of Chinese Political Thought, vol. 1: From the Beginnings to the Sixth Century A.D.* [Trans. F. W. Mote] Princeton: Princeton University Press.
- Johnston, Ian 2010. *The Mozi: A Complete Translation*. Hong Kong: The Chinese University Press.
- Kern, Martin 2017. „Language and the Ideology of Kingship in the ‘Canon of Yao’.” In: Yuri Pines – Paul R. Goldin – Martin Kern (eds.): *Ideology of Power and Power of Ideology in Early China*. Leiden: Brill, 23–61.
- Knoblock, John 1988. *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works. Vol. I. Books 1–6*. Stanford: Stanford University Press.
- Kósa Gábor 2019. „Kultúrhéroszok vagy hivatalnokok? Feltaláló-listák a *Lüshi chungiu* 17. könyvében.” *Távol-keleti Tanulmányok* 9/1: 33–61. <https://doi.org/10.38144/TKT.2018.1.2>

- Kósa Gábor 2020. „Motisták és konfuciánusok vitatémái az ókori Kínában I. Konfuciánus kritika a motistákkal szemben.” *Távol-keleti Tanulmányok* 12/1: 5–31. <https://doi.org/10.38144/TKT.2020.1.1>
- Lai, Whalen 1993. „The public good that does the public good: A new reading of Mohism.” *Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East* 3/2: 125–141. <https://doi.org/10.1080/09552369308575379>
- Nylan, Michael 2009. „Kongzi and Mozi, the Classicists (Ru 儒) and the Mohists (Mo 墨) in Classical-Era Thinking.” *Oriens Extremus* 48: 1–20.
- Perkins, Franklin 2008. „The Moist Criticism of the Confucian Use of Fate.” *Journal of Chinese Philosophy* 35/3: 421–436. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6253.2008.00489.x>
- Smith, Kidder 2003. „Sima Tan and the Invention of Daoism, ‘Legalism,’ et cetera.” *The Journal of Asian Studies* 62/1: 129–156. <https://doi.org/10.2307/3096138>
- Sterckx, Roel 2013. „Mozi 31: Explaining Ghosts, Again.” In: Carine Defoort – Nicolas Standaert (eds.): *The Mozi as an Evolving Text: Different Voices in Early Chinese Thought*. (Studies in the History of Chinese Texts, vol. 4.) Leiden: E. J. Brill, 95–141. https://doi.org/10.1163/9789004246201_005
- Tőkei Ferenc 2005a. *Kínai filozófia – Ókor I.* Budapest: Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány.
- Tőkei Ferenc 2005b. *Kínai filozófia – Ókor II.* Budapest: Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány.
- Tőkei Ferenc 2005c. *Kínai filozófia – Ókor III.* Budapest: Magiszter Társadalomtudományi Alapítvány.
- Van Norden, Bryan W. 2007. „Mozi and Early Mohism.” In: *Virtue Ethics and Consequentialism in Early Chinese Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–198. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497995.005>
- Vorenkamp, Dirck 1992. „Another look at utilitarianism in Mo-tzu’s thought.” *Journal of Chinese Philosophy* 19/4: 423–443. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6253.1992.tb00125.x>

TOKAJI ZSOLT

**„Méltán nevezhetni chinai Homérnak”
A *Dalok könyve* (Si king) kapcsolatos magyar nyelvű ismeretek
és fordítások első évszázada**

II. rész

Tanulmányom első részében, amely a *Távol-keleti Tanulmányok* előző számában jelent meg,¹ 1878-ig sikerült áttekinteni a *Dalok könyve* (*Si king*) magyar nyelvű recepcióját és első interpretációit. A tanulmány itt olvasható folytatásában a XX. század első évtizedéig megjelent további forrásokat, fordításokat vizsgálom és adom közre.

**A *Dalok könyve* ismertetései és verseinek első fordításai magyarul
a XIX. század második felében, II.**

Két évtizeddel a magyar nyelven megjelent *Dalok könyve* néhány versének első fordítása után, a *Magyarország és a Nagyvilág* című hetilap hasábjain egy bizonyos Bánfalvy Lajos (1851–1912)² három vers műfordítását is közreadja „Chinai népdalok. – A »*Si-King*«-ból.” címen.³ Bánfalvit az irodalomtörténet nem tartja számon az említésre méltó műfordítók között. A gyógyszerész végzettségű Bánfalvi, aki később Szentés és környékén újságíróként, szerkesztőként tevékenykedett, élete egy rövidebb szakaszában műfordítással is próbálkozott. Kizárólag németből fordított. A *Dalok könyve* három versének forrása is a Rückert-féle, először 1833-ban megjelent *Schi-king*. A német nyelvű forráshoz képest is hűtlen, dilettánsan elkészített, magyarítások sorszámozva I-től III-ig jelentek meg. A forrás ismeretében azonban megállapítható, hogy a *Dalok könyve* mely verseinek fordításairól van szó: az I-es a 93., a II. az első, a III. pedig a 28.

---

¹ *Távol-keleti Tanulmányok* 2020/1, 27–56.

² Bánfalvi eredeti családneve Leipnig volt, amelyet 1880-ban magyarosított hivatalosan is a szülőfaluja neve után Bánfalvira. Magyarosított családnevét azonban művei aláírásakor szinte kivétel nélkül Bánfalvy formában írva használta, így jegyzi a *Dalok könyve* versek fordításait is.

³ *Magyarország és a Nagyvilág* 1879. 16. évf. 22. sz. (június 1.): 348.

I.

Város végén lányok álltak
– Finom, könnyed föllegecskék –
Bárha felhőkhöz hasonlók,
Egy se tetszik, mert mind hetykék.
Áll közöttük egy, fehér ruhába',
Kék köténnyel: az szívem bálványá.

Város végén lányok álltak,
Rózsatőkhöz oly hasonlók;
Ám ha mind egy rózsza volna,
Értük én azért se bomlok –
Arra ott, a kék fehér ruhába
Arra vágyom, az szívem bálványá.

II.

Két kicsinyke vizi kácsa,
Him meg nőstén, halkan lassan
Váltakozva énekelget
S körben úszik a nádasban.
A lányka szép és bájoló
Elömlik rajta szüz erénye –
Ugy örvend jámbor atyja, hogy
Rábízta őt az ifjú férjre!

Néha hosszu, néha kurta
Szára van a vizi sásnak;
Hajlik jobbra, hajlik balra,
Engedvén a víz nyomásnak.
E szüzi lánykát – ébren, alva –
Tudom, sok ifjú megkívánta;
De az vezette csak házához
Kiért hevült s ki őt imádtá!

III.

Csapongva, vigan száll a fecske:
 Barátomat kísértem messze, messze.
 Reá tekinték, búsan indul ő;
 Szememre fájó könyek árja jó;

Száll fenn és alant a fecske,
 Elkísértem barátnőm messze, messze;
 S amint felnézek, elhagyja a tájt,
 És ajkamról a sohaj messze szállt!

Száll fenn és alant a fecske.
 Elkísértem barátnőm messze, messze;
 Utána néznem ó, hogy nem lehet,
 S a bú, a kin emészti keblemet!

Johannes Scherr (1817–1886) német irodalomtörténet-író 1851-ben megjelentet, a korban nagy sikerű, számos nyelvre lefordított világirodalom-történeti művének⁴ magyar megjelentetésére Tettey Nándor (1835–1896) könyvterjesztő és könyvkiadó vállalkozott.⁵ A magyar fordítás, átdolgozás első két füzeté 1880-ban jelent meg. A mű legelső füzeté a keleti népek irodalmával, azon belül is a kínai irodalommal kezdődik.⁶ *A Dalok könyvéről* ez olvasható:

[...] a Schi-king, a nemzeti dalkönyv, melynek régibb dalai Kr. e. a 14. századból s újabb dalai Kr. u. a 7. századból valók. A Schi-king gyűjtemény mintegy 305 igen szép költeményt foglal magában és a chinai életnek különös, kizárólag nemzeti, lírikus tükre. Minden kétség kívül, e dalkönyv kiváló eredményei China szellemi culturájának, mely eléggé élénk, színekben gazdag és erkölcsös volt. A fejedelmileg emelkedett, majd elégikusan szomorú és ismét daczosan élénk dalok és képek az ó-chinai népélet egyszerűségét, méltóságát s kellemét a leg-hívebben, a legtisztábban tárják fel előttünk. Emelkedett hangú strófákban van ismertette az ég hatalma, megragadó fordulatokkal színezve a szerelmi csevegések, és az asszonyi tisztaság és erkölcs nagy becse. A szegények és elnyomottak fájdalmai szinte túlhangozzák a megcsalt és megtört szív panaszait. A birodalom régi története romantikusan élénk, a hazafias büszkeség kiemelkedik az állami és

⁴ Scherr 1851.

⁵ Scherr 1880–1885.

⁶ A tanulmányhoz az 1885-ben, kötetben megjelent kiadást használtam fel, amelyben a kínai irodalomról szóló fejezet a 13–19. oldalon olvasható.

erkölcsi bukások felett, ingyenélők és selejtes emberek satyrikusan ostromoztatnak, elkényeztetés és jött-mentek elátkoztatnak, a régi bölcselet tanai gnomailag élezettek, sőt élcz és humor is fejlik ki néha talaján.⁷

Az egyébként is dekoratív, gazdagon illusztrált német eredetihez képest a magyar kiadás különlegessége, hogy a különböző nemzeti irodalmakról szóló leírásokat versekkel is illusztrálják, így tehát – miként arról a korabeli könyvismertető is megemlékezik – egyfajta világirodalmi antológia funkcióját is betölti. A kötetek magyar szerkesztői – akik mivel külön nincsenek feltüntetve, csak nehezen azonosíthatók – a magyar műfordítás-irodalomból válogatták össze a lírai mutatványokat. A műfordítók között Vörösmartyt, Petőfit, Arany Jánost, Erdélyi Jánost, Verseghy Ferencet stb. találjuk. A kínai irodalomhoz csatolt mutatványok között négy, a *Dalok könyvéből* (a könyvben: *Schi-King*) származó vers és egy, a *Yu Jiao Li* 玉嬌梨 (*Yu-Kiao-Li*) című regényből⁸ származó vers műfordítása olvasható.⁹ A kötetben szinte páratlan módon a kínai versek műfordítói nincsenek feltüntetve, jegyzetben csupán annyi olvasható: „Rückert, Cramer és Ellisen német ford. u.”.¹⁰ A *Yu Jiao Li* versbetéjének forrása Adolf Ellissen (1815–1872) irodalomtörténet-író és műfordító kínai verseket tartalmazó antológiájának legelső darabja.¹¹ Mivel, Ellisen kötete nem tartalmaz verseket a *Si king*ből, a másik négy vers forrása Friedrich Rückert (1788–1866) már fentebb hivatkozott, 1833-as és Johann Cramer 1844-ben megjelent¹² *Dalok könyve* fordításai. Mindkét német fordítás latin fordítás alapján készült.

Abból, hogy ezeknek a verseknek a magyar műfordítói nincsenek feltüntetve, két dologra is következtethetünk. Az első, hogy a szerkesztő, fordító nem találta, nem ismerte az 1880-ig magyarra fordított kínai verseket; a második, hogy a mutatványként kiválasztott, öt vers fordítója ugyanaz a személy, aki magát az első füzetet is lefordította. Ez ugyan a kötetben nincs feltüntetve, de némi könyvészeti utánjárással kideríthető, hogy az első tizenkét füzet fordítója Gáspár Imre (1854–1910) hírlapíró és költő volt. Feltételezhető tehát, hogy

⁷ Scherr 1885: 15–16.

⁸ Az irodalmi értékét tekintve nem különösebben figyelemre méltó, a mandzsu Qing-dinasztia elején íródott regény, amelynek szerzője Zhang Yun 張勻, egyike volt azon kínai regényeknek, amelyek Európában már a XIX. század első felében ismertté váltak. Elsőként Abel Remusat (1788–1832) fordította le franciára, amely 1826-ban *Iu-Kiao-Li* (*Les Deux Cousines*), címen jelent meg Párizsban. 1827-ben pedig már angolul is olvasható volt. Magyarul mind a mai napig nem készült fordítása, de már tíz évvel a francia fordítás megjelenése után, 1836-ban a *Regélőben* „A két unoka-leány” címen terjedelmes kivonatos ismertetése olvasható öt részletben. A francia fordítás alapján készült magyar nyelvű összefoglaló szerzője ismeretlen.

⁹ Scherr 1885: 18–19.

¹⁰ *Uo.* 18.

¹¹ Ellissen 1840: 8.

¹² Cramer 1844.

a kínai, sőt a keleti irodalmakhoz különösebb kötődést nem mutató Gáspár válogatta és fordította ezeket a verseket, feltehetően Jolowicz könyvéből.

Vigyázz a szívedre! [85.]

Ha az erdön fú a szél,
Reszket a levélke;
Ha a szerelem beszél,
Vigyázz a szívedre!

Hogyha iszonyúbb a szél,
Lehull a levélke;
Ha a szerelem beszél,
Vigyázz a szívedre!

Symbolumok¹³

A ház kapujában
Áll a szolgálány,
Fürge szolga gyerkőcz
Van az oldalán.
Ott benn gyermek-ágyat
Fekszik asszonyuk,
S a gyermekre várnak.

Mindkettő jelet tart,
Az értelme mély,
Melynek külömbsege
Nagy is, meg csekély;
Orsó a leánynál.
Ijj a fiúnál,
Mindkettő némán áll.

---

¹³ A fordítás alapjául szolgáló, Rückert által fordított német vers „Symbole” címen olvasható (lásd Rückert 1833: 38–40). Megtalálható továbbá a Rückert fordítását is felhasználó Cramer kötetében is „Merkmale” címen (lásd Cramer 1944: 22–24). Rückert forrásában, a Lacharme által latinra fordított kötetben azonban ez a vers nem lelhető fel, ehhez hasonlót sem találni, és a *Dalok könyve* egyetlen kínai versével sem azonosítható.

Hogyha lányt szül a nő,
Győz a lány cseléd,
S az orsót letűzi
Vén küszöb... eléd!
Sokat fonjon a nő.
S üdve fonalát
Lassan fonja majd ő.

Férjhez viszik, avagy
Pártában marad,
Szégyen, ha sodorni
Nem tud fonalat!
És ha bár királyt kap
Férjül egykoron,
Fon még finomabbat.

És ha a szerencse
Virgoncz fiut ad,
Ez ijjal diszitik
Fel a kapukat!
Mindig czélt találjon,
Túl se lőjje majd,
S törhetlen megálljon.

Bármilyen pályára hívja.
Legyen bölcselő.
Toll-forgatva, avagy
Pap, földművelő;
Csak értsen a nyílhoz!
A hazára ő
Legtöbb hasznot így hoz!

S a tegez röpítse
Nyilát fölfele!
Császáruk szavára
Ellent sujtsa le!
S múltán a csatának,
Hús árny rejtekén
Száll erdők vadának!

A nő [69]14

Leveleid ó minő szépek,
Szederinda, míg nem esnek,
Ilyenek az asszonynépek,
Mikor szeretőt keresnek.

A levélt ha lekapdossa
Szél, tapossuk út porába;
Hóféherre már nem mossa
Harmat és eső... hijába!

Hogyha férfi hull el, jőnek
Jobb idők, még talpra áll az.
De az elsikamlott nőnek
Örök bú, örök halál az!

A király szolgái [80]

Hó bárány bőrébe hon
A király szolgái földve;
Szép otthon, virányidon
Békesség a napok üdve!

De nyers párducz-kaczagány
Felül a hős vállak éke;
Háborut vall, tudjuk ám,
A kinek fő célja béke.

Hanem a fejedelem,
Ő legyen a nemzet apja,
Rajt' csak báránybőr legyen,
S ő maga a béke papja.

Brankovics György (1843–1930) újságíró Amand von Schweiger-Lerchenfeld (1846–1910) osztrák katonatiszt, utazó és író 1881-ben megjelent művének¹⁵

---

¹⁴ A vers alapjául szolgáló német változat Cramer műfordítása, amelynek címe: „Die Blätter fallen” (lásd Cramer 1844: 48; Jolowicz 1853: 14).

¹⁵ Schweiger-Lerchenfeld 1881.

magyarítására vállalkozott, és a Bécsben megjelent kötetet még ugyanabban az évben, hetenként megjelenő füzetekben adták közre, amely 1882-ben önálló kötetként is megjelent *A nővilág* címen.¹⁶ A forrás igazi értéke annak a négy versnek a műfordítása,¹⁷ amelyeket feltehetően szintén Brankovics készített.

Csak egy irodalmi emlék válik ki a nagy tömeg közül: a si-kingnek dalokat tartalmazó része. E dalokat, – összesen 305 darab – melyek annak idején a nép ajkára is átmenetek, Kong-fu-cse gyűjtötte össze a VI. században. Miután e reformátor a régi népvallást tisztán gyakorlati „nemzetgazdasági rendszer”-ré alakította, nem valószínűtlen azon föltevés hogy ezzel egyszersmint megölte az üde nemzeti költészetet, mint az araboknál Mohhamed föllépése. A kínai dalok igen gyermetegek, avultak, egyszerűek, sokszor gyöngédek s csinosak s habár nem a mai kor fiainak szívéből fakadtak is, sőt ellenkezőleg tisztos kort értek, mégis megismerhetjük belőlök a kínai nép költői érzését... Sok kínai dalnak sajátossága az, hogy benne a természetből vette képek egyszersmint a lírai hangulat hordozói is a mennyiben a gondolat, mely a képpel gyakran semmi összefüggésben nincs, csak lazán függ rajta [...]¹⁸

A holdfényben

Mosolyogva néz a hold alá,
Arcát, nincs ki ne bámulná,
Karjaimmal ölelném át,
De szűm nem veszti bánatát.

Szelíden néz a hold alá,
Arcát, nincs ki ne bámulná,
Karjaimmal ölelném át,
De szűm nem teszi le gyászát.

Ragyogva néz a hold alá,
Arcát, nincs ki ne bámulná,
Karjaimmal ölelném át,
De szűm nem éri el vágyát!

¹⁶ Schweiger-Lerchenfeld 1882.

¹⁷ Az utólagos azonosítás szerint megállapítható, hogy „A holdfényben” a *Si king* 143., „A hatrörző” a 68. „Az időmérés” pedig a 72. verse. A „Szemérmes és kacér” című verset teljes bizonyossággal a *Dalok könyve* egyik darabjával sem tudtam azonosítani.

¹⁸ *Uo.* 248–249.

A határőrző

Lomhán halad el a patak,
S őrhelyemtől a határjelt
Nem viszi el odébb a hab,
Héj pedig nincs itt a lánykám
Sjut örömet oda hagynám,
Rokkant karom rég nem ölelt!

Lomhán halad el a patak
S őrhelyemtől még a galyat
Sem viszi el odébb a hab,
Héj pedig nincs itt a lánykám,
Fut örömet oda hagynám,
Lelkem úgy sem itt mulat!

Ólom lábon jár a patak
S őrhelyemtől a lenge sást,
Sem viszi el odébb a hab,
Héj pedig nincs itt a lánykám,
Hjut örömet oda hagynám,
Mert szeretni nem tudok mást!

Szemérmes és kacér

Hogyha mély vizet lábolnak,
Bárha térdig ér is a hab,
A szoknyát fel nem emelik;
Ámha bokát nedvesít csak
Rögtön ébred bennök a csáb –
S nagyon magasra emelik.

Idómérés

Babér lombot gyűjtögetek;
Szúm a kedves után eped,
Ha egy nap nem láthatom őt,
Ez egy naptól három hó lett.

Virág csokrot kötögetek;
Szűm a kedves után eped,
Ha egy nap nem láthatom őt,
Ez egy naptól három ős lett.

Üröm füvet szedegetek;
Szűm a kedves után eped,
Ha egy nap nem láthatom őt,
Ez egy naptól három év lett.

Ugyancsak 1881-ből származik Hőke Lajos (1813–1891) ügyvéd és megyei jegyző írása „A mennyei birodalomról” címen,¹⁹ amelyet a szerző annak apropóján írt, hogy a kínai császári kormány Anglia, Németország és Oroszország után az Osztrák–Magyar Monarchiában is létesített állandó nagykövetséget. Hőke cikkében igyekszik rövid, de átfogó képet nyújtani Kínáról, beleértve annak kultúráját is. A konfucianus kánon ismertetésekor a következőket írja a *Dalok könyvéről*:

A Shi-king tárgyalja különösen a császár és nép, az atya és gyermekei, a férj és nő, a fivérek egymás közti viszonyát és kötelmeit.²⁰

A *Magyar lexikon* 1882-ben megjelent X. kötetében a „Khinai nyelv és irodalom”²¹ szócikkben csupán ennyi olvasható a *Si king*ről: „Scho-king [sic!], balladafélék, hymnusok és népdalok gyűjteménye részben kedves és mély érzésre mutató termékekkel.”²²

1884 szeptemberében, a *Fővárosi Lapok* hasábjain a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg a „Khinai költészet” című cikk.²³ A cikk Chen Jitong 陳季同 (1851–1907) 1884-ben megjelent, *Les Chinois peints par eux-mêmes* című könyvének harmadik kiadásában²⁴ található két fejezetéből – a „Les chansons historiques” (190–201) és a „Le poésie classique” (240–261) – íródott. Chen Jitong 1875-ben érkezett Franciaországba, hogy társaival együtt az európai hajóépítést tanulmányozza. Később tábornok és diplomata lett, akit a mandzsu udvar francia szolgálatra rendelt. Több könyvet is írt franciául Kínáról, számos kínai művet fordított franciára. Az első frankofón kínai íróként tartják számon.

¹⁹ Hőke 1881.

²⁰ *Uo.* 1373.

²¹ *Magyar lexikon* 1882: X. köt.: 304–306.

²² *Uo.* 1882: 305.

²³ „Khinai költészet. (Cseng-Ki-Tong könyve után).” *Fővárosi Lapok*. 1884. 205. sz. (szeptember 2.): 1330.

²⁴ Tcheng-Ki-tong 1884.

A magyar nyelvű cikkből ugyan sok részlet nem derül ki a *Dalok könyvéről*, amelynek Chen könyvében egy egész fejezetet („Les chansons historiques”) szentelt, de az általa hozott öt versmutatvány közül kettő is olvasható magyar prózafordításban:

A „Versek Könyve” tisztán lírikus énekei a Krisztus előtti hetedik századot megelőző időből valók. Énekeknek méltán nevezhetők, mert azokat dalolták. Rendkívüli egyszerűség a főjellemvonásuk. Műveltségtörténelmi becset nyerne az által, hogy a hajdani khinai erkölcsöket tüntetik föl. Cseng-Ki-Tong öt mutatványt közöl prózai fordításban.

„A város kapuján kívül – így hangzik az egyik – kelet felé, sok szép asszonyt láttam, kik felhőkhöz hasonlítanak; de bár felhőkhöz hasonlítanak, nem képezik gondolataim tárgyát, mert fehér ruhájával, egyszerű öltözetével jobban szeretem élettársamat. A város falai körül láthatni hajlékony kecses nőket, kik a rét virágaihoz hasonlítanak; de bár a rét virágaihoz hasonlítanak, nem nyerik meg vonzalmamat, mert fehér ruhájával, rózsás arcával, feleségem teszi egyetlen boldogságomat.”

Azonnal észrevehető e kis költeményben a parallelizmus, mely mint költői forma a khinaiaknál igen gyakori. Valóban csinos a „Távollevő” című. „A hold magasan fenn tündököl. Éppen eloltottam lámpámat. Ezer gondolat izgatja lelkemet. Bús szemem könnyekkel telik meg. De az teszi legélénkebbé fájdalommat, hogy Te arról semmit sem fogsz megtudni!”

Ugyan a cikk magyar szerzőjének neve nincs feltüntetve, de a Szinnyei-féle *Magyar írók élete és munkái*ban Darvai Móric (1849–1917) neve alatt szerepel egy 1884-ben megjelent *Khinai költészet* című tétel, amelyet ez idáig egyetlen más művel sem sikerült azonosítani.²⁵ Nagy valószínűséggel állítható tehát, hogy a cikk szerzője az elsősorban természettudományi művek magyar fordítójaként ismert Darvai Móric, aki egyébiránt nem csak tudott, de fordított is franciából.

Három hónappal később, ugyancsak a *Fővárosi Lapok*, a mellékletében hozza „A Chi-King” című cikket,²⁶ amelynek szerzője Albrecht Armin (Áldor Ármin; 1855–1901) hírlapíró. A kínai szavak és nevek átírása alapján valószínűsíthető, hogy Áldor szintén francia forrást használt, de a tartalmi összevetés alapján egyértelmű, hogy az nem Chen Jitong (Cheng-Ki-Tong) könyve volt, mint a korábbi cikknek. A *Dalok könyve* pontos szerkezeti leírása és tartalmának és stílusának elemzése után ismét két vers olvasható prózafordításban.

²⁵ Szinnyei 1893: (II. köt.) 637.

²⁶ *Fővárosi Lapok* 1884. 288. sz. (december 7.): Melléklet.

A khinai „énekek éneké”-ről akarok szólni, arról a nagy jelentőséggel bíró költészeti gyűjteményről, mely tanúságot tesz, hogy a kínaiak már huszonöt századdal ezelőtt bírtak oly költőkkel, kik a mai khinai nyelvtől csak vajmi kevésé eltérőleg irtak s kiknek dalait a mai mivelt, jobban mondva civilizált khinai is kegyeletteljes, elismerő büszkeséggel vall a magáénak.

A „Chi-King” mint gyűjtemény nem egyes nagy esemény körül mozog s e tekintetben távolról sem állítható párhuzamba a Homer hőskölteményével. Stílje egyszerű, tartalma mindenfélére kiterjed, s a mennyei birodalom népének erkölcsi életét mutatja be nyílt természetességben fénylő és ragyogó áradozás nélkül, minden tulzást kerülve.

A Chi-Khing négy főrésze oszlik.

Az első „Koué-fong” többnyire oly népdalokból áll, melyeket a császárok gyűjtettek össze, vagy egyes főurak tettek le, mint a nép föliratait, a trón zsámolyához. E dalokból alkotott fogalmat magának az uralkodó messze terjedő birodalma minden részében lakó népének állapotáról.

A második és harmadik rész igen komoly színezetű. A *Tséouk* nemzetségéből származó hadvezérek tetteiről s viselt dolgairól szólnak leginkább, de vannak olyanok is, melyek közvetlenül a császárhoz intézvék, ítélve annak magatartása fölött.

A negyedik rész himnuszokat tartalmaz, melyek közül némelyik a *Chank*-dinastia korából származik, tehát öregebb mint Sesostris.

*Konfucius*nak köszönhető a Chi-King fentartása; 311 darabot, melyekből jelenleg még 305 létezik, ő maga irt le; a hiányzó hat darab a *Csinek* idejében (213. Kr. sz. e.) tűzvész alkalmával veszett el.

A khinai nép énekek énekének tanulmányozása, visszavezet bennünket huszonöt századdal elébbre, az ó-kor régi idejébe; úgy érezzük, mintha az a régi társadalom, körülünk lebegne. Megtudjuk, hogyan építették házaikat és hogy az ekét, kapát, kaszát jól ismerték s szarvasmarha és juh tette a családok főgazdagságát. *Chi-Kingből* ismerkedünk meg a régi khinai háziélet legkisebb részleteivel is, hogy mely időtájban volt szokásban ebédelni s hogy miből készítették s mily módon az eledelt. Egy elfelejtett világ ősi szelleme szállt ki sírjából s szól a költészet hangjain az utókor figyelő népeihez. Egy régen elhalt társadalom kezd föléledni előttünk minden különös és mosolyt gerjesztő sajátosságával, szokásaival.

A *Chi-King* verselési formái s az egyes darabok tartalma is igen egyszerűek. Hazaszeretetei, munkakedvet, családi boldogságot az uralkodó iránt nyilvánuló végtelen tiszteletet s az öregekkel szemben kegyeletet, az élet különféle viszonyainak komoly felfogását, kitartást és páratlan lemondási erőt olvasunk ki a gyűjteményből; ez volt annak a kornak jellege; az érzelmek kizárták a nagyravágyást. Az istenség eszméje az érzelem magasztos nemességével lép fel; mindég egy egységes isten képét látjuk, a *chang-tit*, a legmagasb urat, ki a mennyekben

van. Ez istenség azokat veszi fel magához, kik a földön az erények koszorúit fűzték. Az ilyenek nála találnak békét és oltalmat.

A *Chi-King*-ből tudjuk meg továbbá, hogy a nő a férfinak, mily hű támogató társa volt, szabadon választván azt, a kihez a szive vonzotta. A férfi a nő irányában soha sem is mutatta az *urat*; s a házasság nem vette el a nőtől annak okos szabadságát. A „koue- fong” (első rész) dalaiból kitűnik az is, hogy soknejűséget a régi khinaiak nem ismertek.

Hadd álljon itt egy példa a *Chi-King* 19-dik énekéből:

A város keleti kapujánál
Nők játszanak;
Szelídek mind és szépek, mint
Az égnek bárányfelhői.
De nem törődöm én azokkal
Elég nekem az én kedves társam;
Fehér ruhában jár s fehér fátyolban,
Ki boldogságom csillaga.

De az elválás és a szerelmi fájdalom is nyilvánul nem egy dalban. Egyik így hangzik:

A tavasz szép virágai
Fejüket hajtják szomorún a földre
És várják az áldást,
A harmat édes csöppjeit. –
Otthon egy nő ül bánatos szívével.
Oh, arca olyan halovány,
Szívének vágya vonja távol vidékre
Honnan naponként várja hitvesét.
[...]

A *Dalok könyve* egyik rendkívüli, korai magyar nyelvű forrása Boros Gábor (1855–1913) irodalomtörténész és műfordító tanulmánya „A khinai lyráról”, amely 1886-ban, igen érdemtelenül csupán a *Fővárosi Lapok* hasábjain jelent meg.²⁷ Műfordítóként leginkább az igényes, filológiaiilag pontos görög és latin fordításairól ismert Boros tanulmányában jöllehet a teljes kínai költészet ismeretetését ígéri, annak jelentős része mégis csak a *Si king*ről szól, amelyben nem annyira a *Dalok könyve* művelődéstörténeti hátterének, struktúrájának bemutatá-

²⁷ Boross 1886.

sát tűzte ki céljául, hanem a gyűjteményben található versek műfajait – áldozati dalok, himnuszok, vadász- és harci dalok, bordalok, szerelmes versek – mutatja be, példákkal is gazdagon illusztrálva.

[...] S Confuciusnak köszönhető az is, hogy e hagyományok közé fölvette a khinai költés legrégebbi maradványait, megőrizve az úgy nevezett Si-king-ben vagyis a „Dalok könyvében” a khinai nép legrégebbi dalait, énekeit, a melyek az ő korában még összegyűjthetők valának.

Háromszáznál több költeményt foglal magában e nemzeti dalkönyv s e dalok legrégebbjei a Krisztus utáni hetedik évszázig terjednek. Mindegyik egy-egy fényes tükörcsík a khinaiak benső életére nézve. A népköltésnek igazán becses művei ezek, énekek a szó valódi értelmében, a melyeket a nép dallamokkal látott el s a költők egymásnak hagytak hátra. A khinai azt mondja: „A mi a lélekben él, az az érzés s ez szavakba öltöztetve: dal vagy költemény,” – és egy dalként így énekel: „Ha én hangszeremet érintem, összhang uralkodik emberek s állatok között egyaránt.”

A Dalok könyvének tartalmából kiemeljük a következőket.

A vallásos dalokban hiában keressük a lelkesült himnuszok lendületét, de megvan bennük a szemlélődés és érzés tisztasága, nemessége, bensősége. Gyakran érzik át a költő sorain az a rendíthetetlen megnyugvás, a mely az ország történetének minden egyes mozzanatában fölismeri az erkölcsi világrend egyöntetűségét, ama felsőbb igazgatás hatalmát, erejét. Az élet onnan jó, az ég a legnagyobb ur. Az áldozatra összegyűl a nép s az égnek szelleme életet önt a fúvalomba, a föld mélyéből életre hozza a holt magot s áldásával megjelenik az áldozók között.

A keresztényi felfogás első hírnöke ama nyilatkozat, hogy a Mindenható mindent lát s az embernek úgy kell cselekednie, hogy ne legyen oka a félelemre:

Az ég ura szívedbe lát
Utadon mindig ő vezet,
Szemben találod mindenütt,
Hogy nyújtson vezérlő kezét.
Jó, ha vágyad és reményed
Soha tőle el nem szakaszt,
Tetted rejtve nem maradhat,
Tudd meg: előtte tészed azt.

Ugyanezen gondolatot fejezi ki, némileg ugyan több közvetlenséggel, egy másik költemény: „Vigyázz, vigyázz, az ég ügyel te rád hatalmával, figyelmével. Ne

mondd, hogy messze van s magasan, olyan közel van ő mégis mi hozzánk, hogy körül vesz mindenfelől és sohasem kerülnek el figyelmed tetteid.”

Az ég hatalmát sokszor megéneklik e dalok s úgy festik azt, mint a mely mindenek fölött való. Az isten ítélete egyformán nehezül a jókra és gonoszokra, kivételt nem tesz ez alól még a hatalmas császár sem s Veng-vang bővölködött az ég áldásában, mert tiszta és szelíd volt, mint az ég. Ha szükséges, borzasztóan jelenik meg az isten haragja, melynek villámitól a ragyogó csillag hirtelen tova tűnik. Csing-vang csak addig élvezheti az ég áldásait, a míg egyet ért vele az ég,

Reszkess hát az égnek haragjától,
Egykönnyen meg nem engesztelheted,
Kerüld, mi rossz, tégy mindig olyan jót,
Hogy szólni is róla csak jót lehet.

Nem szól az ég, nincsen hangja hozzád,
Nem láthatod meg őriző szemét,
Ítéletét mégis hallod, érted
S abból tudod Veng-vangnak érdemét.

És a halhatatlanságot szerzi meg magának az, a ki lelke, jóakarója volt országának. Így mondja a dal a már említett Veng-vangról:

Égben lakik, fényözön köríti,
Az erény volt vezére utának,
De leszállhat a földre mi hozzánk
Trónja mellől a világ urának,
Ki őt még itt, e földi életben
Kitüntető végetlen kegyével,
A hazának védelmező atyját
Jeleli az ország most nevével.

A császár személye szent és sérthetetlen. Ő a földi világ középpontja, körülötte forog minden, mi a földön létezik. Ő „az ország pelikánja, ki kicsinyeit saját szívének vérével táplálja, ott trónol a kilenc tartományban és azon a kilenc színtelen, a melyek négy tengeren fekszenek. Csak egy szavába kerül s megmozdul körülötte minden, még a tiszta lég is, ugrálnak a halak a folyókban, madarak csicseregnek az ágak között, ragyog a fa a napnak fényében, lábaihoz hullanak a lombok és levelek, új virág fakad a fákon, az arany s drágakő előáll a földből. S ha ismét szól, tisztelő figyelemmel hallgatásba merül az egész környezet, a halak elvonulnak a folyók mélyébe, a madarak elpihennek az ágakon, eltűnik

a fákról a napfény, az ormokon friss növények támadnak a földből, új hajtásokat kap a gyökér, csend honol mindenfelé.”

A császár vállairól puha, fehér bárányszőr csüng alá, mint jele a mély, szent békének, holott szolgálai vállakon a szelíd bárányszőrön kívül a küzdő párdúc bőrét is viselik.

Az emberöltők a múltból okulnak, az ősök példája szép, utánzásra méltó és mert ők szerezték meg az országnak boldogságát, áldozni kell nekik s éppen olyan tiszteletben kell részesíteni, mintha élnének.

De, mint minden népnél, úgy a khinainál is, a múlt sötét leple szomorú és fájdalmas eseményeket is takar, tán még több a bánat, mint az öröm, az ujjongás.

E gondolatok elegikussá teszik a költőt, a ki dicsőítve énekli meg a hősokeket, de feljajdul arra a gondolatra, hogy jöhet egy nap, a mely megsemmisíti annyi szép munka eredményeit.

A keserűség élénken nyilatkozik az országnak romlott korában. „Nehéz álom sulyosodik reám,” – énekli egyik költő – „úgy érzem, mintha fán lebegnék, a mely minden pillanatban azzal fenyeget, hogy leroskad; körülöttem tigrisek és szárnyasok tátják szájukat s ha leesem, a halál karjaiba hanyatlóm,” s azzal az óhajattal végzi: „Vajha fölérhetne a kor nyomorából, mint az álomból,” – „Nemde magas az ég,” – énekli egy másik – „miért állunk hát mégis ily lecsüggesztett fővel? Nem elég szilárd talán a föld? Nem, nem, csak remegve járhatunk a földön.”

A régi jó idők után vágy támad a szívben, midőn a költő így énekel: „Zúgnak a harangok, a Hoai dühöngve ontja hullámain s a vidám kedv csapongásai közben fájdalomra kel szívem, a bölcs ősökre gondolok, kiknek elveszte bánt. Vidáman hangzik majd a harang s új hangszerek vegyülnek e hangba, hogy új érzelmeket keltsenek, a régi király dalok újra fölhangzanak szivemből.”

Fölötte ünnepies Veng-vang császár panaszdala a kor bűnössége s a szelíd Sang császár háza fölött, Kinek vidámságát, arca üdeségét a dobzódás mómora semmisítette meg.

A khinai vadászdalokból hiányzik a melegség, zamatosság, szárazok, gondolatban szegények.

Harci dalaikban pedig hiába keressük a fölindult léleknek hevét, a bátor, kitörő tüzet.

Nem is csoda. A khinai nem arra született, hogy hazájának legyen védelmezője, a föld s a mező hívja föl munkásságra, a távolból nejeire gondol s gyermekei jutnak eszébe, a kiknek leginkább van szükségük védelmezőre, gyámolítóra, föltűnnek előtte a jó, öreg szülők, kiknek nincsen, a ki kenyeret nyújtson. Mert a khinai előtt legfőbb becsesel a családi élet boldogsága bir. A családi kör kifogyhatatlan thémája is e daloknak s e nemben valóban gyönyörű gondolatokra akadunk. Gyönyörű egy dalocska a következő:

Magas fa áll a Nán hegyén,
Virágindák veszik körül,
Mi édes és mily emelő,
Nemes szív ha szépnek örül.

Magas fa áll a Nán hegyén,
Ifjú inda fonja körül,
O mi gyönyör, ó mi báj, ha
Magassággal kellem vegyül.

Magas fa nő a Nán hegyén,
Feléje lágy szellők szállnak,
Ó mily öröm, ha a szellő
Langy fuvalma boldogságnak.

Nem kevésbé megkapó közvetlenség nyilatkozik e pár sorban: „A vízi lilium nő a tó partján, a legszebben virul, egy szép ifjú után eped szívem, kinek arca folyton előttem áll.”

A női hűséget és erényt sokszor magasztalják a „Si-king” dalai s általában mindenütt a legnagyobb fokú tisztelet nyilvánul a nők irányában. Gyöngédség és finomság jellemzi azokat a képeket, a melyeket a költők a nők festésére használnak. A családiasság bensősége, őszintesége, boldogsága meg-megújul a „Dalok könyvének” énekeiben. A gyermekek csak kegyelettel gondolnak szülőikre s a szülők önfeláldozása magasztaló sorokban talál kifejezést.

De a khinai törvények és szokások megengedik a többnejűséget, a férj nagyon könnyen elválhatik feleségétől s a gyűjtemény dalaiban nem egyszer találkozunk az eltaszított nő fájdalmával, ki még az elváláskor is szerető férjét s szerelmét megőrzi örökre: „Édes gyümölcsöket tettem el a téli napokra, ismét másokat akartam elkészíteni, de te meggondolatlanul kiűztél házadból, még mielőtt élvezted volna amazt. Másnak szépsége gyönyörködtet téged, más édességeit érintik ajkaid. Ó, mily mulékony a menyasszony tapasza, mily hamar elközelg a tél.” „Ott, hol a Kiang a Váj folyamával egyesül, zavarossá válik a víz, ámde legyen a ti egyesülésetek zavartalan, ha mindjárt a bánat síromat ássa meg.” „Hogy néznek rám szomszédaim, mikor házadból kiűzöl engemet, – tán hiányozni fogok szükségedben, nyomorodban, bárha lakomáid közben nem is érzed hiányomat.”

A bordalok igazi lelkesültség és pattogó vidámság nélkül valók, inkább az udvariasság és illem szoros határai között mozognak. A bor hatalma csak egyes kivételes ünnepeken ad szárnyakat a képzelemnek. Ritkán találjuk föl e dalok között a mi korunk bordalainak mámorító zamatját s a bordalok többnyire ezzel

a refrainnel végződnek: „Igyatok, de megfontolva, mérték s határ legyen az ivásban.” Mintegy parancsszóra folyik a lakmározás, mint egy dal mondja:

Harmat ragyog a virágon, –
A bizalmas lakomákon
Mulassunk és örüljünk,
De mindent, mi sért illetet,
Józan tiszta erkölcsöket,
Gondosan elkerüljünk.

Olykor-olykor a szerelem is megcsendül e dalokban, mint ama csinos kis költeményben, melynek címe „A távollévő” s prózában így hangzik: „Magasan fönn tündököl a hold. Épen eloltottam lámpámat. Ezer meg ezer gondolat izgatja szívemet, bánatos szemembe könnyek tolnak s fájdalommat elviselhetetlenné teszi az a tudat, hogy te semmit sem tudsz róla.”

Általában véve, a hol a „Dalok könyvében” nem foglalja el a lelkét a fény és pompa csillogásaival, ott sötét, erőtlen, tehetetlen panasz az uralkodó, panaszok az ország pusztaságai, a fűvel benőtt császári utca, panaszok a császár személyének elhanyagolása fölött az ország részéről, az elvállalt hivatal sújtó nehézségei és fáradalmi miatt, szerencsétlen és félreismert szerelem kesergései, az elűzött nő panasza egészen a megcsalt feleség kétségbeeséséig, a kit a megthatott vőlegény megthatott szemekkel, szerelemtől ittasan, szelid nyájassággal, örömmel vitt házába azon biztatással, hogy egyformák hisznek, de a férj az esküvő után, a jó ég tudja, miért, hideg udvariassággal bánik vele s az elveszített szerelmet drága ékszerek, fénylő ruhák ajándékozásával igyekezik pótolni [...]

Nem ismert a szerzője annak a cikknek, amely „A khinaiak iskolázása” címen jelent meg a *Vasárnapi Ujság* 1894-es 15. számában.²⁸ A kínai műveltséget, iskola- és vizsgarendszert dióhéjban ismertető szerző írásában kitér az általa „Négyeskönyv és Ötöskönyv” néven emlegetett konfuciánus kánonra is. A *Dalok könyve* – vagy nála „a költészet könyve (Czszin)” – kapcsán a következőket olvashatjuk:

Hogy a költészet könyvében milyen költemények foglaltatnak, annak példájául álljon itt néhány töredék:

„Keze, mint a fehér csíra,
Bőre megaludt zsir,

---

²⁸ *Vasárnapi Ujság* 1894. 15. sz.: 239–242.

Nyaka, mint a bogáré,
Foga, mint a tökmag;
Feje bogár, szemöldöke lepke,
Kedves mosoly ajakain,
Gyönyörű szemének feketéje
Igen kiválik a szemefehéréből.
Almát adott nekem.
Én jáspissal viszonoztam neki,
De nem köszöntem meg,
Hogy örökké jó barátságban maradjunk.”

Vagy egy anakreoni-féle töredék:

„Van egy leány, kit a tavasz ébresztett,
Egy boldog őt magához csalja.
Lassan, lassan,
Ne érj a ruhámhoz,
Ne kopogj, hogy a kutya ne ugasson.”²⁹

Lóczy Lajos (1849–1920) 1877 novemberétől 1880 májusáig geográfusként vett részt a gróf Széchenyi Béla szervezte kelet-ázsiai expedícióban, amelynek során fiatalemberként lehetősége volt beutaznia az akkori Kína jelentős részét. Két és fél éves, terepen végzett kutatásainak eredményét 1886-ban publikálta *A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása* című monumentális munkájában. Lóczy nem tanult meg kínaiul, nem lett szakértője a kínai nyelvnek vagy kultúrának, de mivel egyike volt azon tudósoknak, akik személyesen huzamosabb időt töltöttek Kínában, több évtizeden át afféle népszerűsítő szakértőként is szerepelt a nagyobb nyilvánosság előtt. Földrajztudósi munkássága mellett időről időre előadásokat tartott, cikkeket írt Kínával kapcsolatban. Sznológiai népszerűsítő tevékenységének koronáját az 1902-ben megjelent, *A Menyeyei Birodalom (Khina) története* című műve jelentette. A kínai történelemre fókuszáló, a kor tudományos színvonalán is igényesnek mondható munkájában nem foglalkozik ugyan a kínai irodalommal, de életműve ezt megelőző szakaszában erre is akad példa.

A mai Szlovákiában található Eperjesen működő Széchenyi-kör a város, tágabban a Felvidék értelmiségét tömörítő olyan egyesület volt, amely „[...] mindannak lelkes pártolását vette föl programjába, a mi a hazai irodalom, színművészet, tudomány és műipar támogatása”.³⁰ A XIX. század utolsó évtizedében

²⁹ *Vasárnapi Ujság* 1894. 15. sz.: 240.

³⁰ *Ország-Világ* 1893. 39. sz. (szeptember 24): 621.

majd félezer tagot számláló egyesület, „részben irodalmi társulat” rendszeresen szervezett felolvasó üléseket, amelyekre elismert művészeket, tudósokat kértek fel előadóként. 1893. január 27-én Lóczy Lajos tartott felolvasást „A khinaiak műveltségéről” címen. Előadásáról a korabeli sajtóban a következők olvashatók:

[...] Az előadó ismereteinek – közvetlen tapasztalás útján szerzett gazdag tárházából könnyed és felette vonzó modorban tudta előkeresni azokat az adatokat, amelyek a nagyszámu hallgatóság érdeklődését a leginkább felkölteni képesek voltak, s amelyek egyszersmind a legalkalmasabbak voltak annak igazolására – ami előadásának tulajdonképi célja volt – hogy a kínaiak sokkal jelentékenyebb fokán állanak a műveltségnek, semmint azt a velök való futólagos érintkezésből, vagy pedig a külsőségekből következtetni lehetne. Az előadás érdekességét nagy mértékben emelték a bemutatott képek, öltözetek, könyvek és egyéb tárgyak, amelyeket az előadó magával hozott. [...] ³¹

A Széchenyi-kör Lóczy előadásának teljes szövegét 1895-ben, az 1893–94-es évkönyvükben, sőt különnyomat formájában is megjelentette. ³² Lóczy lényegre törően, kiváló forrásokat használva építette fel előadását, amelynek zárásaként röviden a kínai költészetről is említést tett: ³³

A régi klasszikus könyvek egyike a *Si-king*, az ódák és dalok könyve, évezredek költészettel teli. Ma is olvassák ezeket Khinában a modern művek mellett. A naiv fölfogás, a leíró komoly fantázia, mely e költeményeket jellemzi, nem tetszegetik az európai ízlésnek. Mutatóul ide igtatok néhányat e khinai póémákból:

Han ji to szien hua	Be édes e friss virágos ág,
Jü-cson jü zsih ló czai vo-kiá,	Hajnalban, mit vetél be hozzám,
Vu mun lai pu csu mun	Keblemre tűzve mindig hordom,
Tao csoh szien hua öhl lo.	Mással is megosztom, úgy örvendek rajt’.
Han ji to mo li-hua	Be illatos hajtású e jázmin,
Muan juen hua kai so-pu kuein-ta	Nincs is mássa e világon,
Vo pun tai cze ji ta	Bimbóit én hordom egyedül,
Tai jü kung kan hua zsin ma.	Megirígyli tőlem mindenki.

³¹ *Nemzet* 1893, 31. sz. (január 31.): [2.]

³² Lóczy 1895.

³³ Lóczy 1895: 18–19.

Egy másik versecske, mely 1325-ben Kr. sz. előtt íratott, fordításban így szól:

Érik gyümölcs már az ágon,
Csak kétharmad maradt száron.
A ki mostan hevül értem,
Be jó dolga annak lészen.

Érett szilva hull a fáról,
Egyharmadánál többet nem látol,
Ki a szivem után vágyik,
Kárára az biz' nem válik.

Nincs több szilván már a fámon!
Imhol mind a kosaramba rázom.
Nos legények, jertek, jertek,
Vagy tán a szómtól félték?³⁴

Lóczy előadásának és cikkének számunkra legérdekesebb, legértékesebb része annak a két versnek a műfordítása, amelyekről úgy tűnhet, hogy a *Dalok könyvéből* származnak.³⁵ Lóczy, aki munkássága során nem mutatott különösebb érdeklődést, fogékonyságot a szépirodalom, a költészet iránt, talán az eperjesi Széchényi-kör irodalom iránti elkötelezettségéből fakadó igénynek eleget téve vállalkozott a két vers magyarítására. Kevésbé lényeges, hogy e helyen most az előadása színesítésére szánt, mutatványként készített és előadott fordításainak sikerültségét, azok művészi értékét boncolgassuk, filológiai szempontból sokkal fontosabb a versek forrásainak azonosítása. Lóczy a második vers forrását lábjegyzetben precízen feltünteti. Figyelemre méltó, hogy jelenlegi tudásunk szerint ő volt az első, aki a skót sinológus, James Legge, először 1871-ben megjelent és sokáig a legfontosabb referenciának számító *Si king* fordítását használhatta.³⁶ Ez alapján is tudható, hogy a Lóczy fordította második vers a *Dalok könyve* 20. darabja.

Nem egyértelmű azonban az első vers származtatása, amely mellé Lóczy egyfajta magyarosított latin betűs átírást is mellékel. Jóllehet nem állítja, hogy vers a *Dalok könyvéből* származna, de annak forrására sem tesz utalást. A vers azonban nem a *Si king*-ből származik, hanem egy viszonylag kései, a XVIII. szá-

---

³⁴ Legge J. *The Chinese Classics Vol. III. The Shi-king*. London, 1876. 72. lap (Lóczy Lajos eredeti lábjegyzete).

³⁵ A *Kínai–magyar bibliográfia* is mindkét verset a *Dalok könyve* verseinek műfordításaként tünteti fel; lásd Ferenczyné 1959: 296, 303.

³⁶ Legge: 1871.

zad óta ismert népdal egyik változata, amely a *Molihua* 茉莉花 („Jázminvirág”) címen ismert. Lóczy forrása minden kétséget kizáróan John Barrow (1764–1848) brit diplomata 1804-ben kiadott kínai útleírása volt, amelyben az angol fordítás mellett megtalálható a népdal kottája és angolos átírása is.³⁷ Barrow azt írja a dalról, hogy a hangszeres kísérettel előadott dalocska akkoriban az egyik legnépszerűbb volt szerte a kínai birodalomban.³⁸

A *Pallas nagy lexikonában* még továbbra sem szerepel a *Si king* önálló szócikként, de a 14. kötetben már fel van tüntetve,³⁹ hogy a „Khinai nyelv és irodalom” szócikkben⁴⁰ található róla leírás. A 10. kötetben olvasható szócikk szerzője a XIX. század kiemelkedő iranistája, Kégl Sándor (1862–1920). Az egyébként szakszerű és a terjedelmi korlátokhoz képest is alapos szócikkben csupán ennyi olvasható a *Dalok könyvéről*:

Si-king v. a dalok könyve, régi versgyűjtemény, mely népies dalokat is foglal magában. Van benne elég a naiv, mondhatni gyermekes költemények mellett költői értékű darab, de az egésznek inkább a régiség, mint a költőiség adja meg a becsét.⁴¹

Ezt követően Kégl még ismerteti a mű latin (Lacharme), német (Strauss) és angol (Allen, Legge) fordításainak könyvészeti adatait.

1899-ben jelent meg a Hamvas Béla édesapja, Hamvas József (1871–1948) evangélikus lelkész és gimnáziumi magyar–német tanár által írt világirodalom-történet, *Az egyetemes irodalomtörténet áttekintése* címen, három kötetben. A keleti irodalom bemutatásával kezdődő munkában igen vázlatos leírása olvasható a kínai irodalomnak,⁴² amelyben a *Dalok könyvének* csak a következő három mondatot szenteli a szerző:

Régi irodalmának emlékeit az ősi intézmények megszilárdítója, Kong-fu-cse (550–479 Kr. e.), gyűjtötte és rendezte könyvekbe (king). Legnevezetesebbek: a „Si-king”, melynek népdalait évente az adóval együtt szedték össze, hogy így a nép hangulatát megtudják. E népdalok reánk nézve annyiban érdekesek, hogy legnagyobb részük ép úgy egy egy természeti képpel kezdődik, mint a magyar népdalok.

³⁷ Barrow 1804: 316–317.

³⁸ Barrow 1804: 315. Megjegyzendő, hogy nem pontosan ebben a változatában ugyan, de mind a mai napig ismert és közkedvelt népdalként tartják számon Kínában, a 2008. évi pekingi nyári olimpiai játékok és a 2010-es sanghaji világkiállítás megnyitó ünnepségén is felhangzott.

³⁹ *A Pallas nagy lexikona* 14. köt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Budapest, 1897, 1098.

⁴⁰ *A Pallas nagy lexikona* 10. köt. 513–516.

⁴¹ *Uo.* 514.

⁴² Hamvas 1899: 3–4.

A *Dalok könyve* ismertetése és verseinek fordításai magyarul a XX. század első évtizedében

1901-ben jelent meg egy viszonylag átfogó és korrekt tanulmány a kínai filozófiáról „A kínai bölcselkedés eszméi” címen a *Bölcséleti folyóiratban*. A csupán V. jelzettel megjelent cikk szerzője feltehetően a jogász végzettségű hírlapíró Winkler József (1860–1909), aki dr. Vetési József néven a *Bölcséleti folyóirat* ugyanezen számának előző részében egy másik cikket is jegyez. A szerző a konfuciánus kánon ismertetésekor *Si king* formában hivatkozik a műre, amelyet „dalok könyve” alakban magyarít, de ennél többet nem is foglalkozik vele.⁴³

1901 júliusában az *Alkotmány* „A szellemi élet Kinában” jelentet meg egy igen érdekes tárcát, amelynek szerzőjeként csak „– r. –” van feltüntetve. A szerző nem tárgyalja részletesen a kínai irodalom alkotásait, de a legjelentősebbek között hivatkozik a *Si kingre* is:

[...] Mennyire vérében volt a kinainak a literatura, mutatja, hogy egyesek a Si-King-et kívülről tudták. [...] A mult iránti kegyelet, az erős történelmi érzék az, mi által a kínai minden más indo-áriai néptől különbözik. Nem találunk nála eposzokat. Si-king erkölcs-bölcséleti dalai mutatják, mily költői lendület és mély erő lakozik e népben, mégis az epikus géniuszna hamar szárnyát szegte a korán rendszeresített állam. [...]»⁴⁴

1902-ben jelent meg a német sinológus Wilhelm Grube (1855–1908) műve, a kínai irodalomtörténetről, amelyhez hasonló részletes és alapos összefoglalás német nyelven korábban nem létezett. Elsőként alighanem Siebert Gyula hírlapíró adott róla részletesebb leírást már 1903 januárjában „Kinai irodalom” címen a *Hazánk* folyóiratban.⁴⁵ A kínai irodalom jelentősebb műveinek, alkotóinak, műfajainak rövid összefoglalásából természetesen a *Dalok könyve* sem hiányzik, még ha csak egy rövid említés erejéig is: „[...] a »Siking«, melynek népdalait (összesen 305) évente az adóval együtt szedték össze, hogy a nép hangulatát megtudják [...]».⁴⁶

Szintén 1903-ra készül el és jelenik meg Heinrich Gusztáv (1845–1922) szerkesztésében az *Egyetemes irodalomtörténet* című négykötetes mű, amely az ókori kezdetektől a XIX. század végéig ismerteti a világirodalmat. A mű a korabeli ismertetőik és kritikák által is hangsúlyozott egyik érdeme, hogy ez az első olyan tematikus, enciklopédikus kézikönyv, amelynek mindegyik fejezetét a téma egy-egy szakértője, kiválósága jegyzi. Az első kötet a keleti irodalommal

⁴³ V. [Winkler] 1901: 463.

⁴⁴ *Alkotmány* 1901. 163. sz. (július 10.): 2–3.

⁴⁵ Siebert 1903: 9–10.

⁴⁶ Siebert 1903: 10.

kezdődik. Az indiai irodalom ismertetése után a kínai és a japán irodalom kerül sorra, amelynek szerzőjeként Kühnert Ferencz és Fiók Károly (1857–1915) neve van feltüntetve.⁴⁷ Kínára szakosodott, kifejezetten a kínai nyelvvel és kultúrával foglalkozó tudós szakember hiányában kényszerű kompromisszum lehetett, hogy az elsősorban szanszkrit, páli és perzsa témájú kutatásairól, fordításairól ismert Fiók bevonásával egy osztrák sinológus, Franz Kühnert (1852–1918) írja meg a kínai irodalom történetét, aki ekkoriban a *Keleti Szemle* című orientalista szakfolyóirat szerkesztőségének is tagja volt. Egy korbéli kritika⁴⁸ éppen a kínai és a japán irodalomra vonatkozó részt tartja a mű legkifogásolhatóbb részének:

India irodalmát Fiók Károly, derék orientalistánk s műfordítónk ismerteti; Khina és Japán ugyancsak az ő tollából kerülnek, de csak másodkézből, mert ő maga e két nemzet irodalmában szakférfiú nem lévén, úgy látszik csak átdolgozta Kühnert Ferencz bécsi egyetemi tanárnak e mű számára német nyelven készült tanulmányát. Ilyen körülmények közt ez bizonyára a kötetnek legkevésbé méltó részlete.⁴⁹

A kritikusnak igaza van. Ezt már a fejezetek terjedelmi összevetése is alátámasztja, hiszen amíg Fiók az indiai irodalmat több mint százhusz oldalon (2–128), nagy részletességgel tárgyalja, addig ugyanő megelégszik a kínai és japán irodalom alig több mint húszoldalas összefoglalásával, amelyet osztrák kollegája nyomán magyarít. A *Dalok könyvére* vonatkozóan a következőket olvashatjuk:

Közös vonásuk e kanonikus és klasszikus műveknek az, hogy azon alakban, a mit ma előttünk (legnagyobb részben európai fordításokban is) állanak, mi a Confucius által megállapított szöveget tüntetik föl. Arra a kérdésre, hogy mit vett át teljesen a hagyományokból és mit adott hozzájuk a magáéból a nagy szövegező, ma, adatok hiányában, feleletet adni nem lehet. Csupán a *Si-king*-re vonatkozólag ismerjük a legnagyobb kínai történetírónak, Szé-ma-czien-nek (meghalt Kr. e. 85-ben) azon adatát, hogy a *Dalok könyve* eredetileg több mint 3000 népdalt tartalmazott, pedig e gyűjteményben ma csak 311 darab van meg.

Az a 311 dal, mely ma a *Si-king* gyűjteményét alkotja és a Confucius által képviselt korszak legértékesebb hagyatéka, a Kr. e. 1765–598-ig terjedő időszakból való verseket tartalmaz. Szó sincs azonban arról, hogy a darabok berendezése e gyűjteményben khronológiai beosztást mutasson. Az első és legnagyobb rész, mely *Kuo-fung* (*népies dalok*) címet visel és 160 verset, tehát többet mint az

⁴⁷ Kühnert–Fiók 1903: 129–152.

⁴⁸ Gyulai 1903: 238–243.

⁴⁹ *Uo.* 240.

egész gyűjteménynek a felét, foglalja magában, tizenöt különböző tartományból összeszedett idylli képet vagy erkölcsi tanítást tár elénk, a törvényre, szokásokra és népeletre vonatkozó tanácssal, ujjmutatással. A többi három rész mind apróbb és olykor lendületesebb lakodalmi dalt, ünnepi verset és ünnepi éneket tartalmaz.

Bezárják az egész gyűjteményt a legrégebb és egyszersmind legszebb ünnepi énekek. Ugy, hogy elragadó csoportosításban jelennek meg először a khinai magánélet egyes jelenetei, kivált a szerelem és szerelmi bánat; majd utána a család- és az államélet képei és mindig lendületesebb történeti és vallásos tárgyak; úgy, hogy szinte lehetetlen közöttük összefüggő kapcsolatot, dalról-dalra emelkedő haladást és tudatos fejlődést szolgáló rendet vagy irányzatosságot észre nem venni. A khinai kedély mélységét, gyöngédségét mutatják a családi életet vagy a természet szépségeit vagy a császárok és a nemesek hőstetteit emlegető ódák.

A fejezetben mutatványként három, a *Si king*ből származó vers műfordítása is olvasható,⁵⁰ amelyek annak ellenére, hogy ezt külön nem jelölik, minden kétséget kizáróan a műfordítóként is jegyzett Fiók Károly alkotásai. Ezeket a verseket feltehetően nem Kühnert fordította kínaiból Fiók számára, hanem a Rückert-féle fordításokat idézte hivatkozás nélkül. A három vers közül csak egy visel címet, és egyik esetben sincs jelöve, hogy a gyűjtemény melyik darabjáról van szó, így ezeket én azonosítottam:

A baraczkfa. [6.]

A baraczkfa virágban áll,
Ezer piros virág rajta.
A lányka esküvőre mén,
Ő lesz a ház gazdasszonya!

A baraczkfa virágban áll,
Gyümölcsöt érlel gazdagon.
A lányka esküvőre mén,
Ő lesz az ur az uj otthonon!

A baraczkfa virágban áll,
Fakad rajta lomb és levél.
A lányka esküvőre mén,
Ő parancsol tűzhelyinél!

---

⁵⁰ Heinrich 1903: 133.

[66.]

Szolgálaton van a férjem
 Távol tőlem messzeségben!
 Merre vezet most útja?
 Mikor jön majd haza újra?
 A tyukok már ülőiken
 Rég elültek; minden pihen.
 Legelőről juh és tehén
 Haza tért a nap estején.
 Csak férjem várom hiába
 Oda van a szolgálatba;

Távol földön idegenben
 Mi a sorsa – hogy képzeljem?
 Mulnak napok és hónapok,
 Ő róla még hírt sem kapok!
 Már a tyukok ülőiken;
 Juh, tehén karámban pihen.
 Csak az én uram van oda
 Nehéz szolgálat a sora!
 Óh ha éhezik, szomjazik
 Övéihez vágyakozik...

[93.]

Kelet felé a várkapu előtt
 Sok szép asszonyt láthat a szem,
 Az ég felhőihez hasonlót.
 De még ha százszor szebbek is
 Az ég felhőinél:
 Nem ők az én szívemnek álma!
 – Hófehér, egyszerű ruhában
 Drágább nekem az én barátnőm!

Künt a vár falai körül
 Széparczu, karcsu nőket lát a szem,
 Hasonlókat a rét virágához.
 De még ha százszor szebbek is

A rét viráginál:
 Meg nem nyerik vonzalmát ők szívemnek.
 – Feleségem fehér ruhája, arcza
 Az én szívemnek boldogsága csak!

Ágner Lajos (1887–1949) aki irodalomtörténeti és pedagógiai munkássága mellett jelentős orientalisztika tárgyú életművet is hátrahagyott, 1902–1903 között, a Berliini Egyetemen folytatott japán és kínai tárgyú stúdiumait követően 1904-ben jelentkezett először kínai témájú írással. A tanári végzettséggel is rendelkező fiatal bölcsészdoktor pályája elején a pedagógia és neveléstörténet területe felől közelített Kína és Japán kultúrájának a vizsgálatához. 1906-ban már egy nagyobb lélegzetvételű tanulmánnyal jelentkezett, amelyben a konfuciózus kánon részét képező *Nagy tanítás (Da xue)* művet mutatta be és fordította le,⁵¹ 1907-ben pedig külön dolgozatban elemezte a kínai nevelés sajátosságait.⁵² Ez utóbbi művében, *A kínai nevelésben* részletesen ismertette a konfuciózus kánont, amelynek során a *Si king*ről a következőket írja:

A Shi-king (Dalok könyve) mintegy 305 gyönyörű dal gyűjteménye. Van köztük szerelmi, családi, gúnyos és harci stb. dal meleg érzelemben, közvetlenség, naiv egyszerűség, természetes báj hatja át valamennyit. Nem egy ódában a kedély mélysége, a természet vonzó rajza, a hőstettek buzdításra készítő dalolása megkapó.⁵³

Ezt követően Ágner egy húszsoros verssel is illusztrálta „a hitves gyöngéd sóvárgását”, amelyet azért nem adok itt közre, mert az a *Dalok könyve* már korábban bemutatott, Fiók Károly által fordított 66. verse. Ágner nem tüntette fel a vers fordítóját, de még a tanulmány „Repertórium”-ba sem vette fel a Heinrich Gusztáv szerkesztésében megjelent *Egyetemes irodalomtörténetet*, amelyben a vers négy évvel korábban megjelent.

E, tudóshoz méltatlan gesztus, sőt plágium ellenére is hangsúlyozni kell Ágner jelentőségét a *Si king* magyar nyelvű történetét illetően. Ágner mintegy két évtizeddel később fogott hozzá a kínai versek műfordításához, majd az 1937-ben megjelent *Száz kínai vers* című antológiájában már tíz verset közre is adott a *Dalok könyvéből* saját fordításában, köztük már az ominózus 66. verset is „Az asszony urára gondol címen”.⁵⁴ E kötet után a megjelent, valamint a meg nem jelent, de a hagyatékában fellelt fordításokkal együtt összesen huszonegy *Si*

⁵¹ *Confucius: Ta-Hio. Nagy-Tudomány.* Vértes Adolf Könyvnyomda. Jászberény, 1906.

⁵² Ágner 1907.

⁵³ Ágner 1907: 23.

⁵⁴ Ágner 1937: 23–35.

king vers műfordítását gyűjtöttem össze, és így kijelenthető, hogy a XX. század első felében Ágner volt a legtermékenyebb *Dalok könyve* fordító. Mindemellett 1939-ben cikkben is ismertette a *Si kinget*,⁵⁵ sőt hagyatéka vizsgálatából az is kiderült, hogy önálló *Dalok könyve* antológiát is tervezett összeállítani és megjelentetni.

Konklúzió

Jelen tanulmányban Csokonai Vitéz Mihály 1800 körül íródott munkájától egészen Ágner Lajos 1907-ben megjelent tanulmányáig – reményeim és törekvésem szerint minél teljesebb tartalomban és formában – ismertettem mindazon forrásokat, amelyek alapján megrajzolható és vizsgálható a magyar nyelvű *Dalok könyve* kép és ismeretek első évszázada. A kutatásra az a több évtizedes dilemma is ösztönzött, hogy csakugyan az Arany János által, 1873-ban fordított és csak 1888-ban ismertté vált korabeli népies balladák voltak az első magyarul olvasható kínai versek. Előfeltevésem alapján ugyanis – a tanulmány első részében ismertetett kézenfekvő okok miatt – a kínai kötetzetet elsőként magyarul is a *Si king* dalainak kellene képviselnie, akárcsak a legtöbb nyugati nyelven. Ezt sikerült is igazolni, és nem csak jó néhány, az Arany fordításainál korábbi kínai versre bukkantam, hanem mintegy két tucat, a XIX. században született, ám a XX. és a XXI. században egészen mostanáig elfeledett kínai vers magyar műfordítását mutattam be, amelyek túlnyomó részben a *Si king* dalai. Mindezzel együtt a tanulmányomnak nem ez volt az elsődleges célja.

A hatalmas mennyiségű forrásanyag átrostálásával összeállított terjedelmes áttekintés után sem állítható biztosan, hogy most már minden információ a rendelkezésünkre állna a XIX. századból és a XX. század első évtizedéből a *Si king* magyar nyelvű vonatkozásával kapcsolatban. Minden bizonnyal lappanganak még olyan források, amelyek a korai magyar *Si king* képünket árnyalhatják, vagy annak akár radikális újraírását teszik majd szükségessé.

Mivel mind a mai napig nem született olyan átfogó tanulmány és nem zajlott olyan alaposabb kutatás, amelynek célja a XIX. században, a XX. század elején létezett magyar Kína-kép megismerése és felrajzolása lett volna, a vállalásom úttörő jellegű. Mindez csupán egy apró szelete, egy szerény, ám de több szempontból igen érdekes és értékes adaléka annak a kutatásnak, amelynek célja a korai magyar Kína-kép kialakulásának, alakulásának és a változásainak feltérképezése. Ebben a témában a *Dalok könyve* szorosabban a kínai költészethez,

---

⁵⁵ „*Si king*, vagy a *Dalok könyve*”. *Magyar Nemzet* 1939. 104. sz. (május 7.): 20.

szépirodalomhoz, tágabb értelemben pedig magához a kínai bölcsülethez, filozófiához, valláshoz és általában a műveltséghez kapcsolódva jelenik meg.

Elhibázott lenne, ha egy efféle retrospektív vizsgálódás eredményeképpen kijelentenénk a tanulmányban foglaltakról, hogy ez lenne a korabeli, műveltebb vagy akárcsak a Távol-Kelet, Kína műveltsége iránt érdeklődő magyar nyelvű közönség általános ismerete a *Si king*ről. Mint minden hasonló átfogó kultúrtörténeti kép, ez is egyfajta absztrakt, a minél teljesebb és ideális állapot megjelenítése, amely az adott korban az egyén számára csupán a megismerés lehetőségének a palettájaként állt rendelkezésre. *Dalok könyvével* kapcsolatos magyar nyelvű ismereteket én is napi- és hetilapokban, lexikonokban, enciklopédiákban, tudományos cikkekben, tematikus kézikönyvekben, antológiákban leltem fel. Egy átlagos korabeli érdeklődőnek minderre aligha lehetett volna lehetősége. Az egyén *Dalok könyve* képét feltehetően a mindig aktuális, mértékadó és iránymutató forrásként szolgáló, és ami a legfontosabb, hogy könnyen hozzáférhető lexikonok és enciklopédiák kínai irodalomra vonatkozó szócikkei jelenthették. A *Dalok könyvének* a kínai kultúrán, irodalmon belül elfoglalt periférikus helyzetét jól mutatja, hogy a vizsgált korszak lexikonjaiban, enciklopédiáiban önálló szócikként nem is jelenik meg.

Kijelenthető, hogy a vizsgált korban a *Dalok könyve* nem képezte az általános műveltség részét, nem volt része az iskolai tananyagának és nem volt egyetlen közismert, „kanonizált” magyar fordítása – még válogatott antológia formájában sem. Az első említéseire akkor kerül sor, amikor Kína fogalma – a maga következtelen, ingadozó helyesírásával (Sina, China, Khina, Khína, Kina stb.) – is éppen csak részévé vált a magyar köztudatnak. Majd csak az 1950-es évek végétől, az 1960-as évektől kezdve válik az általános műveltség részévé, miután 1957-ben, első ízben, teljes terjedelemben megjelenik a *Dalok könyve*, költői igényű magyar műfordítása.

A XIX. században a roppant kínai műveltségből az elsők között Konfuciusz neve és alakja honosodik meg a magyar köztudatban. Fellépése hatásának és munkásságának ismertetésekor a források kötelezően szólnak a konfuciánus kánonról, különös tekintettel az „öt klasszikusról”, az úgynevezett *king*ekről. De még a modern hazai sinológia megjelenését követően, a mai napig sem állíthatjuk, hogy az öt *king* fogalma az általános műveltség részét képezné, a konfuciánus kánonból a *Dalok könyvén* kívül ez talán csak a *Változások könyvéről* (*Yi jing*) mondható el. A XIX. században a *Si king* legtöbbször csak a konfuciánus kánon ismertetésekor bukkan fel.

A *Si king*gel és általában a kínai nyelvvel, műveltséggel kapcsolatos információk nehézkes meghonosodásában igen jelentős szerepet játszott az is, hogy a XX. század közepéig nem rendelkezünk megfelelő szakmai tudással bíró, tudományos felkészültségű sinológussal. Ha olykor-olykor tudós emberek köz-

vetítettek is Kínára vonatkozó ismereteket, soha nem szakértőként tették, és mindig valamilyen közvetítő nyelvű, másodlagos forrásokra voltak kénytelenek hagyatkozni. Ennek eredménye volt a kínai nevek és szavak átírásában tapasztalható következetlenség és káosz. A *Dalok könyvére* – attól függően, hogy az adott szerző milyen nyelvű forrásból dolgozott, illetve mennyire volt egyéni igénye, az idegen nyelvű átírást a magyar kiejtéshez, ortográfiához igazítani – *Shi khing, Si-king, si-king, Si-King, Shy-king, Chi-King, Chi-king, Schi-king, Schi-King, Scho-king, Czzin* formában hivatkoznak. A gyűjtemény címének magyarításakor – amelyre ugyan csak kevés forrás szerzője vállalkozik – olyan megoldásokkal találkozunk, mint *Dalkönyv, Énekek Könyve, Szent Énekek Könyve, Versek Könyve, a költészet könyve*, de már 1857-ben felbukkan a ma általános ismert *Dalok könyve* változat is.

Több mint negyedszáz műfordító, tudós, hírlapíró stb., jellemzően német, angol és francia másodlagos, harmadlagos forrásokra támaszkodó munkásságának köszönhetően meglepő, hogy a mintegy száz év alatt mennyi ismeret gyűlt össze a XIX. században és a XX. század első évtizedében a *Dalok könyvével* kapcsolatban. A források terjedelme és a közölt információk megbízhatósága ugyan korántsem homogén, de ennek ellenére is kijelenthető, hogy a vizsgált korszakban az érdeklődő magyar nyelvű olvasónak mindig lehetősége volt arra, hogy tudomást szerezzen a *Si king* létezéséről, és az azzal kapcsolatos, legfontosabb ismeretekhez hozzájusson. Annak oka, hogy a legkorábbi kínai antológia mégsem válhatott az átfogó magyar Kína-kép részévé, nagyrészt abból ered, hogy hiába a megannyi ismertetés és fordítás, mint láttuk, ez a kaleidoszkópszerű tudásanyag nem épült egymásra, a témával foglalkozók nem ismerték, de legalábbis nem hivatkozták, nem idézték a korábbi forrásokat. Nem történt meg a *Si kingre* vonatkozó addigi ismeretek, eredmények összegzése, pedig ez a tudományos igényű megközelítés elengedhetetlen része kellett volna, hogy legyen. A legtöbb szerző, alkotó mintegy úja és újra „felfedezte” magának a *Dalok könyvét*, és úgy adott számot arról, mintha magyarul az övé lenne az első közlés. Ezek ismeretében szinte törvényszerű, hogy az 1950-es évek végén a *Dalok könyve* „berobbanása” a magyar köztudatba csak a megfelelő sinológiai tudással felvértezett szakember, Tőkei Ferenc filológiai és szerkesztői munkájának köszönhetően történhetett meg, amikor is 1957-ben megjelent a *Dalok könyve* magyar „kanonizált” változata, amely immár több mint hatvan éve, mind a mai napig a kötelező hivatkozási alapunk is egyben.

Jelen tanulmányban nem vizsgáltam a *Si kinggel* kapcsolatos, a XX. század első felében született magyar nyelvű forrásokat, és ennek csak részben oka, hogy egy ilyen kutatás szétfeszítené a terjedelmi korlátokat. A tízes, húszas évektől kezdve ugyanis drasztikusan megváltozik a közlések jellege, de sok esetben még a közlések motivációja is merőben más alapú, mint korábban. Ekkoriban

jelenik meg az a tendencia, hogy a *Si king* verseit az aktuális politikai nézetek illusztrációjaként használják (például a háborúellenesség), vagy erős törekvés mutatkozik arra, hogy a hun–magyar rokonság eszméjének lírai forrásaként mutassák be. Épp ezért, ezt a korszakot egy későbbi, külön tanulmányban tervezem bemutatni.

Elsődleges források

- Ágner Lajos 1907. *A kínai nevelés*. Jászberény: Vértes Adolf Könyvnyomda.
- Ágner Lajos 1937. *Száz kínai vers*. Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Allen, Clement Francis Romilly 1891. *The Book of Chinese Poetry being The Collections of Ballads, Sagas, Hymns and other pieces know as The Shih Ching or Classic of Poetry*. London.
- Arany László (szerk.) 1888. *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. I. köt. Versek. Hátrahagyott versei*. Budapest: Ráth Mór.
- Barrow, John 1804. *Travels in China*. London: T. Cadell and W. Davies.
- Boros Gábor. dr. 1886. „A khinai lyráról.” *Főváros Lapok* 139. (május 20.): 1011–1014.
- Cramer, Johann 1844. *Schi-King, oder Chinesische Lieder, gesammelt von Confucius. Neu und frei nach P. La Charme's latinischer Uebertragung bearbeiter. Für's deutsche Volk herausgegeben von Johann Cramer*. Creferd: Funckle.
- Ellissen, Adolf 1840. *Thee- und asphodelosblüten Chinesische und neugriechische gedichte metrisch bearbeitet*. Göttingen.
- Erdélyi János 1869. *Egyetemes irodalomtörténet. Az ókori irodalom története*. Pest: Ráth Mór.
- Farkas József (szerk.) 1878. *Kelet ősköltészete – Dr. Joliwitz H., Neumann K. F., Erdélyi J. és más kútfők után*. Budapest: Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda.
- Greguss Ágost 1861. *Külföldi népdalok*. Pest: Kisfaludy-társaság.
- Gyulai Ágost 1903. „Egyetemes irodalomtörténet.” *Magyar Pedagógia*. 238–243.
- Hamvas József 1899. *Az egyetemes irodalomtörténet áttekintése. I. rész. A legrégebb időktől az akademiizmus koráig*. Pozsony–Budapest: Stampfel Károly kiadása.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 1837. *Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Vorlesungen über die philosophie der geschichte*. Berlin: Verlag von Dunder und Humblot.
- Heinrich Gusztáv (szerk.) 1903. *Egyetemes irodalomtörténet I*. Budapest: Franklin-Társulat.
- Hóke Lajos 1881. „A mennyei birodalomról”. *Főváros Lapok* 232. (október 12.): 1372–2373.
- Jennings, William 1891. *The Shi King: The Old „Poetry Classic” of the Chinese*. London–New York: George Routledge and Sons.
- Jolowicz, Heimann 1853. *Der poetische Orient*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand.
- Jónás János (ford.) 1869. „Confucius (Kong-Fu-Cse) élete és főbb tanai.” *Budapesti Szemle* 14: 279–304.
- [William Jones] 1774. *Poeseos Asiaticæ commentariorum libri sex: cum appendice; subjicitur Limon, seu miscellaneorum liber / auctore Gulielmo Jones*. London: T. Cadell. [Repr.] Lipsiae: Apud Haeredes Weidmanni et Reichium. 1777.
- Kállay Ferenc 1840. „Tudós egyesületek 's alapítványok hasznairól.” In: *A Magyar Tudós Társaság'évkönyvei* IV. 1836–1838. Buda. 98–111.
- Kégl Sándor 1895. „Khinai nyelv és irodalom.” In: *A Pallas nagy lexikona*. X. köt. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 513–516.

- Kühnert Ferencz [Kühnert, Franz] – Fiók Károly 1903. „Kínai és japán irodalom.” In: Heinrich Gusztáv (szerk.): *Egyetemes irodalomtörténet I.* Budapest: Franklin-Társulat. 129–146.
- Lacharme 1830. *Confucii Chi-King, sive Liber Carminum. Ex Latina P. Lacharme interpretatione.* Ed. Julius Mohl. Stuttgartiae–Tubingæ.
- Legge, James 1871. *The She king, or the Lessons from the States. The Chinese Classics.* Hongkong: Lane, Crawford & Co; London: Trübner & Co.
- Lóczy Lajos 1895. „A khinaiai műveltségéről”. *Az eperjesi Széchenyi-kör Évkönyve 1893–94.* Eperjes: Kósch Árpád könyvnyomtató-intézete.
- Magyar Lexikon* X. köt. 1882. Budapest: Wilckens és Waidi.
- Molnár János 1760. *Molnár Jánosnak Jesus Társasága szerzetes papjának a régi jeles épületekről kilentz könyvei.* Nagyszombat.
- Molnár János 1783. „Khina”. In: *Magyar Könyv-Ház, CCXXIX–CCXXX* könyv. Posony. 573–584.
- Rückert, Friedrich 1833. *Schi-king. Chinesische Liederbuch, gesammelt von Confucius.* Altona.
- Schedel Ferenc (szerk.) 1844. *Csokonai Mihály minden munkái.* Pest.
- Scherr János [Scherr, Johannes] 1880–1885. *A világirodalom története.* Budapest: Tettey Nándor és társa.
- Scherr, Johannes 1851. *Allgemeine Geschichte der Literatur von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Ein Handbuch für alle Gebildeten.* Stuttgart: Franckh.
- Schweiger-Lerchenfeld, Amand 1881. *Das Frauenleben der Erde.* Wien.
- Schweiger-Lerchenfeld Amand 1882. *A nővilág.* Ford. Brankovics György. Budapest: Mach és Társa Kiadása.
- Siebert Gyula 1903. „Kínai irodalom.” *Hazánk* 26 (január 30.): 9–10.
- Strauß, Victor von 1880. *Schi-king. Das kanonische Liederbuch der Chinesen.* Heidelberg.
- Székely József 1857. „Kelet költészete.” *Szépirodalmi Közlöny* 1 (október 4.): 14–18; 3 (október 11.): 65–71; 5 (október 18.): 116–118; 8 (október 28.): 186–190.
- Szentes István 1872. „A kingek és a biblia”. *Religio* 43 (június 1.): 339–342; 44 (június 5.): 348–349.
- Szilágyi István – P. Szathmáry Károly (szerk.) 1860. *Szigeti Album.* Pest: Ráth Mór.
- Táncsics Mihály 1873. *Hit, papok, pápák.* Első kötet. *Táncsics Mihály művei* 8. Budapest: Buschmann Ferencz.
- Tcheng-Ki-tong [Chen Jitong 陳季同] 1884. *Les Chinois peints par eux-mêmes.* 3. ed. Paris: Calmann Lévy.
- Tomori Sándor 1861: „A chinai vallásrendszerek. A mythicus kor és a Kong-fu-tse vallás.” *Sárospataki Füzetek* 5: 551–575.
- V. [Winkler József] 1901. „A kínai bölcselkedés eszméi”. *Bölcseleti folyóirat* XVI: 462–488.
- Vajda Péter (ford.) 1839. „China történeteinek philosophiája.” *Tudománytár* 6: 117–133.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Csibra Zsuzsanna 2006. *Tenyérnyi selymen végtelen tér. Kínai költők magyar forrásokban.* Irodalomtörténeti Füzetek 159. Budapest: Argumentum Kiadó.
- Csibra Zsuzsanna 2004. „A *Dalok könyve* (*Si king*) fordítási problémáiról.” *Antik Tanulmányok.* 2004, XLVIII: 9–15. <https://doi.org/10.1556/anttan.48.2004.1-2.2>
- Dalok Könyve* (*Si King*) 1957. Ford. Csanády Imre et al. Budapest: Európa Könyvkiadó.

- Ferenczyné Wendelin Lídia 1959. *Kínai-magyar bibliográfia*. Új Bibliográfiai Füzetek IV. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.
- Franyó Zoltán 1922. „Kínai antológia. A *Shi-King* dalaiból”. *Tűz* 1–2–3: 59–63.
- Franyó Zoltán 1959. *Kínai verses könyv. Négy évezred költészetéből*. Bukarest: Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó.
- Révai nagy lexikona*. 16. köt. 1924. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.
- Szinnyei József 1893. *Magyar írók élete és munkái*, II. kötet. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése.
- Újvári Péter (szerk.) 1929. *Magyar zsidó lexikon*. Budapest: Magyar Zsidó Lexikon Kiadása.
- Vargha Balázs (szerk.) 1981. *Csokonai Vitéz Mihály minden munkája. Műfordítások*. Nagy Klaszszikusok. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Világirodalmi lexikon* 1970. 1. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Világirodalmi lexikon* 1992. 13. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Zágonyi Ervin 1991. „Kosztolányi kínai versfordításai.” *Irodalomtörténeti Közlemények* 5–6: 543–578.
- Zsoldos Jenő, dr. 1942–1945. „Bródy Zsigmond pályakezdése.” *Magyar Zsidó Szemle* 59–62: 259–272.
- Voinovich Géza (szerk.) 1952. *Arany János Összes művei*. VI. *Zsengék, töredékek, rögtönzések*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

SOMOGYI ÁRON

A Ming-kori fegyverhasználat és fegyvertartás szabályozása a *Da Ming lü*-ben rögzített törvények alapján

A Ming-dinasztia (1368–1644) uralmának időszakában Kínában a fegyveres összecsapások aranykora volt. A majdnem háromszáz éven át uralkodó dinasztia szinte folyamatosan változatos külső ellenségekkel állt hadban, miközben országa belső békéjét rendszeresen felkelések, klánháborúk, haramiák zavarták meg. Az erőszak állandó részét képezte a korabeli hétköznapoknak, és ebből következően a népesség számottevő része járatos volt valamilyen szinten a fegyverek használatában. A korszakra a hagyomány a harcművészetek aranykoraként tekint.¹ Felmerül a kérdés, hogy a fenti társadalmi körülmények között az állam és a jogrend hogyan viszonyult a fegyverek és a fegyveres erőszak jelenlétéhez a mindennapokban. Tiltották-e a törvények a fegyverek birtoklását a civilek számára? Súlyosabban szankcionálták-e a felfegyverkezve elkövetett erőszakos bűncselekményeket, ezzel próbálva gátat szabni az erőszak terjedésének?

Közismert tény, hogy a régi kínai államok gondosan kidolgozott, magas szintű jogrendszerrel rendelkeztek, és ez alól a Ming-dinasztiáé sem volt kivétel. Az 1397-ben összeállított, majd a XVI. századig több revízió is átesett törvénykönyv,² a *Da Ming lü* 大明律 [A Ming-dinasztia törvénykönyve] rendelkezései a birodalom mindennapjainak minden főbb területére kiterjedtek, a bűnök és a büntetések rendszerétől a hivatali eljárásrendek és az államapparátus felépítésének szabályozásáig. A törvénygyűjtemény büntetőjogi fejezetei részletesen tárgyalják a testi sértéssel és gyilkossággal kapcsolatos bűncselekményeket és büntetéseket, a birodalom hadszervezetével kapcsolatos passzusok pedig rögzítik a legálisan tartható és a civilek számára tiltott fegyverek körét, valamint a katonák fegyverzettel kapcsolatos kötelességeit.

A régi kínai harcművészeti kultúra széles körű megismerése, más történelmi vagy kortárs harcművészeti kultúrákhoz hasonlóan, multidiszciplináris megközelítést igényel.³ Habár a kihalt vagy az évszázadok során gyökeresen

---

¹ Lorge 2012: 159.

² Langlois 1993.

³ Bowman 2015.

átalakult harcművészeti hagyományok teljes körű megismerhetősége vitatott,⁴ a Ming-kori harcművészeti kultúra társadalmi környezetét bemutató kutatásokból⁵ képet alkothatunk arról a miliőről, amelyben a Ming harcművészeti hagyományok kialakultak és fejlődtek. A korszakban a fegyverek tipológiája is nagy változatosságot mutatott,⁶ és ezek között számos olyan harci eszközt találunk, amelyek tulajdonságaik alapján nem a hadsereg eszköztárát gazdagították. Ebből és a korabeli harcművészeti témájú irodalomból arra következtethetünk, hogy a fegyverek viselése és használata, a fegyveres erőszak a hétköznapiak szerves részét képezte.⁷ A *Da Ming lü* fegyverekkel kapcsolatos törvénycikelyeinek elemzésével ezért képet alkothatunk arról, hogyan viszonyult a korabeli államhatalom és társadalom a fegyverekhez, a fegyveres erőszakhoz, és ezáltal közelebb kerülhetünk a Ming-kori harcművészeti kultúra megismeréséhez. Jelen tanulmány az alábbiakban bemutatja a Ming-dinasztia törvénykönyvének fegyverekkel kapcsolatos törvénycikelyeit, és értelmezi azok jelentőségét a korabeli társadalom fegyverekhez való viszonyulásának a szempontjából.

A Ming-kori jog forrásai

A *Da Ming lü*-t a dinasztiaalapító uralkodó, Zhu Yuanzhang 朱元璋 (uralk. 1368–1398) parancsára állították össze udvari hivatalnokai Liu Weiqian 劉惟謙 vezetésével 1373-ban. Az uralkodási érája után Hongwu-nak 洪武 is nevezett császár felkelő vezérből küzdötte fel magát a trónig, és a mongol uralom széthullása után markáns elképzelések szerint állt neki a kínai társadalom újjászervezésének. Zhu elképzelése szerint az ideális, jól működő társadalomban mindenkinek megvan a maga helye és szerepe,⁸ a parancsára alkotott jogrend pedig ezt a rendet hivatott meghatározni és a rendbontókkal szembeni szankciókkal fenntartani.⁹

Nem a *Da Ming lü* volt a Ming-kori jog egyetlen forrása. A Hongwu császár még a dinasztialapítás évében közzétette a birodalom rendjét előíró rendletgyűjteményét, a *Da Ming linget* 大明令 [A Ming-dinasztia parancsolatai], amely

⁴ Burkart 2006.

⁵ Li 2018.

⁶ Zhou 2015.

⁷ Lorge 2012: 159.

⁸ Az örökletes katonai kasztokra épülő *weisuo* 衛所 rendszer ennek az elképzelésnek az egyik megnyilvánulása volt. A *weisuo*, mint a Ming-hadszervezet későbbi leromlásának egyik fő oka, kiválóan példázza, hogy a dinasztialapító által elképzelt rend mennyire rugalmatlan volt a szerves társadalmi és történelmi változásokkal szemben. Ugyanez a rugalmatlanság köszönt vissza a Ming-jogrend későbbi problémáiban is.

⁹ Fairbank–Goldman 2006: 129.

a teljes értékű törvénykönyv 1373-as elkészültét követően is érvényben maradt. A *Da Ming ling* leginkább a későbbi törvénykönyv átmeneti, vázlatos elődjének tekinthető,¹⁰ ugyanakkor, ahogy Farmer fogalmaz, a császár szemében „a parancsolat előbb meghatározta, hogy a nép számára mi engedélyezett és mi tilos, a törvénykönyv pedig részletes keretet adott az alattvalók helyes viselkedésének”.¹¹ A Ming-kori jognak két további forrása volt: a *Huang-Ming zuxun* 皇明祖訓 [A dicsőséges Ming-ház őseinek intelmei] a dinasztiaalapító elképzelései szerint írta elő a császári klán tagjainak helyes viselkedését, a *Jiaomin bangwen* 教民榜文 [Kiplakátolt intelmek a néphez] pedig a császár által kibocsátott *ad hoc* rendeletek összessége volt, amelyek többnyire a korábbinál szigorúbb büntetéseket hirdettek ki bizonyos vétségekre.¹²

A Ming-kori jogforrások utolsó fontos kategóriáját a precedensek, azaz *shili*-k 事例 képezik. A *Da Ming lü* utolsó revíziója még a dinasztialapító életében, 1397-ben fejeződött be, aki ezt követően meghagyta, hogy a törvénykönyvet többé senki se módosítsa. Az utódok ehhez tartották magukat, ugyanakkor a következő két évszázad gyorsuló társadalmi és gazdasági változásaival a statikus társadalmi kereteket lefektető törvénykönyv nem tudott lépést tartani.¹³ A Hongwu császár utódai ezért időről időre precedensekkel egészítették ki a változatlanul hagyott törvénycikkelyeket, amelyek iránymutatást adtak a törvények aktuális alkalmazására, valamint aktualizálták a magas infláció miatt idejétmúlt pénzbüntetési tételeket.¹⁴ A precedenseket 1500-ban összegyűjtötték és kiadták *Wenxing tiaoli* 問刑條例 címen, majd később kétszer is frissítették a gyűjteményt, 1550-ben és 1585-ben.¹⁵

Összességében azonban a *Da Ming lü* tekinthető a Ming-kori jog legfontosabb forrásának, és még ha önmagában nem is képviseli a korabeli jogrendszer egészét, de teljes képet ad arról, ahogy a Ming-korban gondolkodtak egy jól működő és rendezett társadalomról.¹⁶ Ezért jelen tanulmányban csak a *Da Ming lü* fegyverhasználattal kapcsolatos törvénycikkelyeit elemzem, figyelembe véve azt a tényt is, hogy a törvénykönyv megjelenése után íródott precedensek nem adnak hozzá érdemi új információt ehhez a témához.

¹⁰ Farmer 1993: 185.

¹¹ Farmer 1993: 186.

¹² Farmer 1995: 64.

¹³ Langlois 1993: 111.

¹⁴ Langlois 1993:104.

¹⁵ Langlois 1993: 100.

¹⁶ Waltner 1996.

A *Da Ming lü*

A Hongwu császár a *Da Ming lü*-t azzal a céllal és olyan szellemiségben állította össze, hogy az egy meglehetősen merev, zárt szerkezetű társadalom működésének kereteit határozza meg. Ez és a törvénykönyv megváltoztatásának az utódok által tiszteletben tartott tilalma, a társadalom fejlődésével és változásával számos jogi krízist okozott.¹⁷ Ugyanakkor fontos tudatosítani, hogy a Ming-törvénykönyv a maga korában egy kifejezetten fejlett, átgondolt és számos eszmét egyesítő jogrendszert tartalmazott, habár a jogbiztonságot gyengítették¹⁸ a törvényeket gyakran semmibe vevő vagy felülíró császári rendeletek.¹⁹

A *Da Ming lü*-t császári utasításra a *Tang lü*唐律 [A Tang-dinasztia törvénykönyve] mintájára állították össze, így a Ming-törvénygyűjtemény megörökölte elődje legista hagyományait a szigorú, de következetes szankcionálás és a tömör, könnyen érthető, precíz nyelvezet formájában.²⁰ A törvénykönyvben rögzített állami apparátus felépítése és a hivatalnokvizsgák rendszere egyértelmű konfuciánus és neokonfuciánus hatásokat mutat.²¹ A *Da Ming lü* eredeti felépítése teljes egészében a Tang-kori mintát követte, a törvénykönyv 606 törvénycikkelyét (*tiao* 條) 30 tematikus fejezetbe rendezték. Ezt a felépítést később az 1389-es revízió során módosították, és a csökkentett számú, 260 cikkelyt az egyes jogszabályokban illetékes minisztériumok fennhatósága szerint rendezték 30 fejezetbe. A törvények megszegéséért járó büntetések a testi fenyítéstől (pálcázás, botozás) a száműzetésen és katonai kényszerszolgálaton át a halálbüntetés különböző formáig terjedtek, és viszonylag nagy változatosságot mutattak.²² A kisebb bűncselekmények pénzbeli megváltását lehetővé tették a törvények, ezek árfolyamát azonban a változó gazdasági környezet miatt rendszeresen aktualizálni kellett.

A törvénykönyvben foglalt ítélkezési elvek kifinomultságát mutatja, hogy a törvény szövege a büntetés típusának és mértékének súlyozását az elkövetés körülményei és az okozott kár alapján írja elő. Eszerint komolyabb büntetésre számíthatott az, aki fegyverrel sebzett meg valakit, vagy maradandó fogyatékosságot okozott a tetteivel.²³ A törvények és a bűncselekmények kvalitatív mér-

¹⁷ Jiang 2010: 467.

¹⁸ Chan 2009: 37.

¹⁹ A Ming-kori jog kínai nyelvű szakirodalma (Liu 2005; Wang 2010) is számos értékes észrevételt tartalmaz az átfogó, precíz jogrendszer és az *ad hoc* császári rendeletek között feszülő ellentétéről, ezen munkák túlnyomó többségét azonban sajnos áthatja a feudalizmusellenes marxista propaganda, megnehezítve a tényszerű adatok értelmezését.

²⁰ MacCormack 2006: 76.

²¹ Head et al. 2005: 191.

²² Han 2019.

²³ Alabaster 1899.

legelésének lehetősége komoly jogi fejlesztés volt a mintának tekintett Tang-kori jogrendszerhez képest, amely csak a bűncselekmények analógia szerinti meghatározását tette lehetővé a törvénycikkelyek alapján.²⁴

Összességében elmondható, hogy a *Da Ming lü*-ben leírt jogrendszer alkalmas volt arra, hogy biztosítsa a Ming-birodalom működésének a keretrendszerét. A dinasztiaalapító halálát követően, a jogbiztonságot aláásó *ad hoc* császári rendeletek visszaszorulásával párhuzamosan a birodalmi adminisztráció aktív befolyása alá tartozó területeken egyre nőtt a peres ügyek száma.²⁵ Ebből arra következtethetünk, hogy az emberek egyre inkább rábízták magukat a jogrendszerre és az igazságszolgáltatásra. A Ming-törvénykönyv a Tokugawák által vezetett Japán jogrendszerére is komoly hatással volt. A sógunátus első törvénykönyve szinte a *Da Ming lü* pontos másolata volt, de a későbbi Tokugawa-törvénykönyvekben is visszaköszönt a szellemisége.²⁶

A *Da Ming lü* fegyverhasználatról és fegyvertartásról szóló cikkei

A *Da Ming lü* törvénycikkelyeinek forrásaként a Wallace Johnson által 2002-ben készített transzkripciót²⁷ használtam, amely szabadon hozzáférhető a University of Kansas honlapján.²⁸ Ez a verzió tartalmazza az egyes törvényekhez később csatolt precedenseket és magyarázatokat is, amelyek az eredeti 1397-es szövegnek nem képezték a részét, a törvénycikkelyek azonban az eredeti változatukban olvashatók. Az egyes idézett törvénysszövegekre az egyszerűség és a könnyebb azonosíthatóság érdekében az alábbiakban nem a transzkripció oldal-száma szerint hivatkozom, hanem az idézett szöveg után zárójelben szereplő fejezetszámmal és fejezeten belüli sorszámával.

A törvénykönyv harminc fejezete közül a 13. „A császári palota védelme” (*Gongwei* 宮衛), 14. „Hadszervezet” (*Junzheng* 軍政), 19. „Emberélet” (*Renming* 人命) és 20. „Testi sértés” (*Dou'ou* 鬪毆) című fejezetekben található a fegyverhasználatról és a fegyvertartásról szóló törvényi rendelkezések. A 13. és a 14. fejezet törvényei a hadügyminisztérium fennhatósága alá tartoztak. Ezek között találjuk a legálisan birtokolható fegyverek körét meghatározó, valamint a fegyverviselést korlátozó rendelkezéseket. Ezek a fejezetek tárgyalják továbbá a hadsereg tagjainak fegyverekhez kapcsolódó kötelességeit és lehetséges mulasz-

²⁴ Han 2019.

²⁵ Li 2000.

²⁶ Henderson 1980.

²⁷ Liu 2002.

²⁸ <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/3634> (Utolsó hozzáférés dátuma: 2020. 08. 26.) Ugyanez a verzió megtalálható a zh.wikisource.org című oldalon is, fejezetekre bontott formában.

tásait. A 19. és a 20. fejezetben található törvénycikkelyek a büntetőjogi kategóriába esnek, és az igazságügyi minisztérium fennhatósága alá tartoztak. Ezek között találjuk a fegyveres erőszak szankcionálásával kapcsolatos törvényeket.

A törvénykönyv hadszervezettel foglalkozó 14. fejezetének 15. törvénycikkelye meghatározza a civilek által szabadon birtokolható és tiltott fegyverek körét:

A nép bármely tagja, aki magántulajdonában lópáncélt, pajzsot, tűzfegyvert, hadijelvényt, vagy más tiltott katonai felszerelést birtokol, minden egyes [tiltott tárgy] után kapjon nyolcvan botütést. [...] Az íj és a nyíl, a lándzsa, a *dao*,²⁹ a nyílpuska, a szigony és a vasvilla nem tartozik a tiltás hatálya alá.

凡民間私人馬甲傍牌火筒火炮旗纛號帶之類應禁軍器者一件杖八十 [...] 弓箭鎗刀弩及魚叉禾叉不在禁限。(14.15)

A legálisan tartható fegyverek köre láthatóan rendkívül széles volt. A tiltás alá csak a hadititoknak minősülő tűzfegyverek estek, amelyek gyártása állami monopólium volt,³⁰ valamint az olyan nagy értékű vagy a fegyveres felkelést nagyban megkönnyítő eszközök, mint a lópáncél vagy a pajzs.³¹ A Ming-kori fegyvertartást szabályozó törvények a nagy elődnek tekintett Tang-dinasztia törvényeivel összehasonlítva is kifejezetten megengedőek voltak. A *Tang lü* csak az íjak, *dao*-k 刀,³² pajzsok és rövid lándzsák birtoklását engedélyezte a civil

²⁹ A forrásban szereplő *dao* 刀 szó egyaránt jelenthet egyélű kardot, kést vagy egyéb egyélű pengével rendelkező eszközt is. Véleményem szerint a forrás jelen kontextusban a *dao*-t 'kard' értelemben használja. Ezt a feltételezést arra alapozom, hogy a kések és más egy éllel rendelkező munkaeszközök birtoklásának tiltására korábbi kínai törvénygyűjteményekben sem volt példa, ezért nem látom valószínűnek, hogy a Ming-kori jogalkotók külön törvényben hangsúlyozták volna a szerszámok legális birtoklásának a lehetőségét. Az egyélű kardok szabad birtoklását rögzítő passzus azonban a *Da Ming lü* mintájául szolgáló Tang-kori törvénykönyvben is szerepel (lásd 32. lábjegyzet).

³⁰ Peers 1997.

³¹ A törvénycikkely nem általánosságban beszél a pajzsokról, hanem egy speciális pajzsfajtát, a *bangpai*-t 傍牌 nevezi meg. Ez az embermagas, nagyjából négyszögletes pajzstípus zárt alakzatú, valamint városi hadviselésben felbecsülhetetlenül nagy előnyt jelentett a kor hadviselésének a színvonalán, főleg egy pajzsokkal nem rendelkező ellenféllel szemben. Alkalmas volt sortűzek és lovasrohamok megállítására, barikádok emelésére is. A pajzs birtoklásának tiltása valószínűleg az esetleges felkelések hatékonyságát és harci ütőképességét kívánta csökkenteni.

³² A törvényszöveg szóhasználatából önmagában nem derül ki egyértelműen, hogy a szabályozás az egyaránt *dao*-nak nevezett kések vagy egy élre fent kardok birtoklását engedélyezte. Johnson a *dao*-t *knife*-nak, azaz késnek fordította, az engedélyezett eszközök között szereplő pajzs ugyanakkor erősen arra enged következtetni, hogy a törvénycikkely az egyélű kardokat sorolja a szabadon tartható fegyverek közé. Az egyélű kard és a pajzs kombinációja a Tang-korban népszerű fegyvernemnek számított, ezzel szemben késeket és munkaeszközöket alapvetően nem volt szokás pajzsral együtt használni.

lakosság számára, minden más fegyver és hadi eszköz birtoklása tiltott volt.³³ A fegyvertartás megengedő szabályozása valószínűleg annak köszönhető, hogy a mongol uralom összeomlását követő polgárháborúkban erősen militarizálódott társadalom esetében a fegyverek jelenléte olyan szinten mindennapos volt, hogy fel sem merült a tiltásuk lehetősége. A főleg vidéken rossz közbiztonsággal rendelkező birodalomban valószínűleg elképzelhetetlen volt, hogy a törvények megvonják a néptől a fegyveres önvédelem lehetőségét. Az egyes fegyvernemek birtoklásának tiltása ezért csak azt a célt szolgálta, hogy megőrizze a birodalmi hadsereg erő- és technikai fölényét a lakossággal szemben.

A fenti törvényszöveg olyan eszközöket is felsorol a szabadon birtokolhatók között, amelyek eredeti rendeltetésük szerint bizonyos szakmák munkaeszközei, szerszámai voltak. Ilyen az íj 弓 (*gong*) és a nyílpuska 弩 (*nu*), amelyek a vadászat eszközei, és a szigony 魚叉 (*yucha*), valamint a vasvilla 禾叉 (*hecha*), a halászat és a mezőgazdasági munka kellékei. Nem zárható ki teljesen, hogy a törvény ezeknek munkaeszközként való birtoklását engedélyezi, véleményem szerint azonban ez kevésbé valószínű. Az íj és a nyílpuska fegyverként való alkalmazhatósága egyértelmű tény, a számszerű a kínai történelem során kifejezetten a tömeghadseregek eszköze volt. A szigony és a vasvilla harci használata is jelentős múltra tekintett vissza a Ming-korban: már a Song-kori (960–1127) hadászati enciklopédia, a *Wujing Zongyao* 武經總要 („A hadászati klasszikusok összegzése”) is dokumentálta őket a hadviselés eszközeiként. Ezenkívül több Ming-kori katonai kézikönyv dokumentálja a háromágú szigonnyal való harc módját, népi vívórendszerekre hivatkozva forrásként. A fenti eszközök tehát a Ming-korban már egyértelműen a katonai és a civil harcművészeti fegyvertár részét képezték. A felsorolt eszközök fegyverként való értelmezése mellett szól az a tény is, hogy a vonatkozó törvénycikkely a *Da Ming lü* a hadsereg szervezet működésének jogi keretét leíró fejezetében található. A felsoroltakból következően a törvény valószínűleg a katonai eszköztár egyes elemeinek civil tulajdonlását szabályozza, nem pedig a civil munkavégzés eszközeinek – a meglehetősen evidens – szabad birtoklását.

A törvények szigorúan védték a hadsereg felszerelését. Külön törvény, a 14. fejezet 13. cikkelye rendelkezik a hadi felszerelés áruba bocsátásának és a katonai felszerelés megvásárlásának a tilalmáról:

Bármely, a hadsereg kötelékébe tartozó személy, aki a rendelkezésére bocsátott ruházatot, páncélt, szálfegyvert, *dao*-t,³⁴ hadijelvényt vagy bármely más katonai

³³ Johnson 1997: 235.

³⁴ A *dao* szót a következő okokból nem fordítottam le: 1. A *dao* a kínai nyelvben ernyőfogalom az egyélű pengével rendelkező eszközökre. Jelen kontextusban egyértelmű, hogy a forrás egyélű katonai fegyverekre utal, a *dao* azonban így is a törtől a kardokon át a nagyobb vágóéllal

felszerelést illegálisan áruba bocsát, arra üssenek bottal százat, és számúzzék a határvidékre büntetőszolgálatra. Ha tiszt követi el az illegális árusítás bűnt, távolítsák el hivatalából, és számúzzék büntetőszolgálatra. A vevőre mérjenek negyven ütést pálcával.

凡軍人關給衣甲鎗刀旗幟一應軍器私下貨賣者杖一百發邊遠充軍軍官賣者罪同罷職充軍買者笞四十。(14.13)

A törvények a fegyverek szabad viselését sem szabályozták általánosságban, kivéve olyan különleges jelentőségű helyszíneken, mint a császári palota. A 13. fejezet 9. cikkelye alapján külön engedély hiányában tilos volt a fegyverviselés a császári palota³⁵ területén minden alattvalónak:

Ha illetéktelen személy³⁶ fegyverrel lép be a Tiltott Város kapuján, mérjenek rá száz botütést, és számúzzék a határvidékre büntetőszolgálatra. [Aki fegyverrel illetéktelenül lép be] a palota kapuján, azt akasszák fel. A fegyvert figyelmen kívül hagyó, annak létét ellenőrizni elmulasztó kapuőrök és őrök a bűnt elkövetővel azonos mértékben minősülnek bűnösnek.

若非奉旨私將兵器進入皇城門內者杖一百發邊遠充軍入宮殿門內者絞門官及守衛官失於搽檢者與犯人同罪。(13.9.)

Testi sértés esetén a Ming-dinasztia törvényei mind besorolásukban, mind a büntetési tételek súlyosságában különbséget tettek a fegyvertelenül és felfegyverkezve elkövetett bűncselekmények között. A *Da Ming lü* testi sértéssel foglalkozó 20. fejezete a következőket írja a puszta kézzel és a fegyverrel elkövetett bűncselekményekről:

---

rendelkező rövid szálfegyverekig számos fegyvertípust jelölhet. A terminológiai precizitás érdekében, hasonló jelentésű magyar szó híján, szakirodalmi környezetben célszerűnek tartom az eredeti kínai szó használatát. 2. Széles körben elterjedt szokás, hogy a *dao*-t magyarra „szablyának” fordítják. Ezt a gyakorlatot hibásnak tartom, mert az eurázsiai nomád népek és a XVIII–XIX. századi európai hadseregek szablyája is a *dao*-któl jelentősen eltérő, specializált kardtípus. A nomád szablyákat elsősorban lovas harcmodorra optimalizálták, a modern európai gyalogsági szablyák pedig a Ming-kori kardoknál jóval könnyebb és fürgébb fegyverek voltak. A szablya tehát speciális kardtípusok koronként és helyenként enyhén eltérő jelentésű elnevezése, míg a *dao* ernyőfogalom a kínai egyélű, pengével rendelkező fegyverekre. A szablya elnevezés használatának hagyománya feltehetően a XIX. századi nyugati fegyvergyűjtőktől ered, akik a saját kultúrkörük és koruk legelterjedtebb egyélű kardokra használt szavát adoptálták a *dao*-kra.

³⁵ A császári palota a teljes palotakomplexumot jelöli, a hivatalokkal együtt, amelyre hagyományosan a „Tiltott Városként” szokás hivatkozni.

³⁶ Szó szerint: „Aki nem rendelkezik paranccsal arra, hogy”.

Aki pusztá kézzel³⁷ összever egy személyt, de nem okoz sérülést, arra üssenek húszat pálcával. Aki sérülést okoz, vagy egyéb eszközzel ver össze egy személyt, de sérülést nem okoz, arra üssenek harmincat pálcával, ha sérülést okoz, üssenek negyvenet. Aki kékre, vörösre, duzzadtra ver egy személyt, bármilyen eszközzel vagy fegyverrel, de annak nem az élet használva, valamint aki kitépi egy személy haját több mint egy hüvelykszer egy hüvelyknyi területen, arra üssenek ötvenet pálcával.

以手足毆人不成傷者答二十。成傷及以他物毆人不成傷者答三十成傷者答四十青赤腫為傷非手足者其餘皆為他物即兵不用刃亦是拔髮方寸以上答五十。(20.1)

Látható, hogy a fegyveres elkövetés súlyosbító körülménynek számított testi sértés esetén. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy amennyiben az nem okozott maradandó fogyatékoságot, és nem állt fenn gyilkos szándék – valószínűleg erre utal a „nem az élet használva” kitétel –, úgy a fegyveres testi sértés egy komolyabb mennyiségű haj kitépésével esik azonos súlyosságú kategóriába.³⁸ A komolyabb, éles fegyver élével elkövetett bűncselekmények azonban már súlyosabb, a tartós sérülést vagy fogyatékoságot okozó cselekedetekkel azonos kategóriába estek:

Aki eltöri egy személy bordáját, megvakít egy személyt, károsítja magzatát, vagy éles eszközzel megsebesíti, arra üssenek nyolcvan pálcával, és börtönözzék be két évre.

折人肋眇人兩目墮人胎及刃傷人者杖八十徒二年。(20.1)

Össességében kijelenthetjük, hogy a testi sértést okozó fegyveres erőszakkal szemben a törvények szigorúan léptek fel. A fegyver használata minden esetben súlyosbító körülménynek számított, a jogrendszer tehát tudomásul vette és figyelembe vette a fegyverek elterjedtségét a társadalomban. Ez utóbbi olyannyira igaz, hogy külön törvény tiltotta az íjak, számszeríjak használatát a városokon belül:

³⁷ Szó szerint: „kézzel-lábbal”, azaz ütve vagy rúgva.

³⁸ Ez feltételezhetően a kínaiak azon konfuciánus eredetű hiedelmével magyarázható, amely szerint a testüket „úgy adják vissza halálukkor, ahogy azt születésükkor kapták”. Eszerint a hajvágás a természet törvényei és az ősök ellen való cselekedet volt. A haj kitépése ugyanezt az elvet sértette a mongol uralmat követően a hagyományosnak vélt kínai életmódhoz való szigorú visszatérést pártoló Ming-korban (Godley 1994: 55).

Mindenki, aki városban, házban él, és nyílvezzőket lő ki, vagy téglákat, köveket dobál, kapjon negyven ütést pálcával. [...] Ha [tevékenységével] halálos sebet okoz, kapjon száz botütést, és száműzzék háromezer mérföldnyire.

凡故城市有人居止宅舍放射箭投擲磚石者笞四十 [...] 因而致死者杖一百流三千里 (19.14)

A fentiek fényében elsősre meglepőnek tűnhet, hogy gyilkosság esetén a törvények nem vették figyelembe a fegyverek használatát. A törvénykönyv gyilkossággal és emberélet elleni bűncselekményekkel foglalkozó 19. fejezete egyértelműen kimondja, hogy a fegyverrel vagy a nélkül elkövetett halált okozó erőszak egyformán súlyos bűncselekménynek minősül:

Aki megtámad és meggyilkol egy másik személyt, függetlenül, hogy azt pusztá kézzel, egyéb eszközzel vagy éles fémfegyverrel követte el, akasszák fel. Ha a gyilkosság szándékos volt, fejezzék le.

凡鬪毆殺人者不問手足他物金刃並絞。故殺者斬。(19.9)

A törvény szerint tehát a halált okozó testi sértés minden esetben kivégzéssel büntetendő, egyedül az előre megfontolt szándék jelentett súlyosbító körülményt a nagyobb megszégyenüléssel járó lefejezés formájában.³⁹ A fegyverek használatának figyelmen kívül hagyása feltehetően annak tudható be, hogy egy felfegyverzett társadalomban a fegyver használata nem árul el többletinformációt a gyilkosság körülményeiről. Ha a lakosság jelentős része fegyvert visel, úgy a fegyver használata önmagában nem mutatja a szándékosságot, hiszen a fegyver egy felindultságból elkövetett utcai gyilkosság esetén is kéznél van, és rendelkezésre áll. A törvény szellemisége szerint a legfontosabb az emberi élet védelme volt, és az élet erőszakos kioltásának a szankcionálása. A gyilkosság eszköze e szerint a szemléletmód szerint mellékes és közömbös.

Összegzés és következtetések

A *Da Ming* lü törvénycikkelyeiből kiderül, hogy a Ming-dinasztia törvényei meglehetősen megengedők voltak a civil lakosság fegyvertartásával és viselésével szemben. Ez valószínűleg egyrészt annak tudható be, hogy a Ming-dinasztia létrejötte előtt, a mongol uralom széthullását követő káoszban a társadalom erő-

³⁹ Lásd a 34. lábjegyzetet a test egységének és épségének megtartásáról.

sen militarizálódott. Másrészt a felkelő vezérből lett dinasztiaalapító Hongwu császár maga is egy harcias katonai kaszt létrehozására tett kísérletet a *weisuo* rendszer bevezetésével, törvényeivel fenn akarta tartani a harciasság hagyományát a társadalomban. A dinasztia uralmának későbbi időszakában a fokozatosan romló közbiztonság továbbra sem indokolta a fegyvertartás szabályainak a szigorítását, figyelembe véve, hogy a hatalom nem volt képes szavatolni alattvalói biztonságát. Mindez egyrészt lehetővé tette a fegyveres önvédelmet a nép számára, másrészt azonban hozzájárult az erőszak további terjedéséhez.

A fegyverek közül egyedül a tűzfegyvereket tartották fenn kizárólagosan a hadsereg számára, a hadi eszközök közül pedig a nagyobb pajzsok, lópáncélok és katonai hadijelvények civil birtoklását tiltották a jogszabályok. Külön törvény tiltotta a katonáknak a hadi felszerelés és a fegyverek eladását. A törvények szigorúan igyekeztek garantálni a hadsereg erőfölényének fenntartását a civil lakossággal szemben, ezzel elejét véve egy komolyabb felkelésnek.

A fegyverek jelenlétét a társadalomban a büntetőjog figyelembe vette, az erőszakos fegyveres bűncselekményeket pedig megnövelt szigorral szankcionálta. Ugyanakkor ez a szigor nem volt kiemelkedő, testi sértés esetén a fegyver használata általában egy fokozattal jelentett súlyosabb büntetést. Gyilkosság esetén a törvények nem tettek különbséget a fegyveres vagy fegyvertelen elkövetés között, a szándék és az erőszakosság jelentett csupán súlyosbító körülményt.⁴⁰ A gondatlan gyilkosság elkövetője még akkor is enyhébb büntetésre számíthatott, ha a halált ijjal a város területén lövöldözve, tehát fegyverrel okozta. A törvények fegyveres erőszakhoz való ambivalens viszonyulását mutatja az is, hogy a *Da Ming lü* a gyilkosság felelősségének megállapításában időkorlátot vezetett be.⁴¹ Ha tehát egy testi sértés áldozata egy bizonyos időhatáron túl veszítette életét, úgy az elkövető gyilkosságért nem, csupán testi sértésért volt felelőségre vonható, még fegyveres támadás esetén is. Összességében elmondható, hogy a törvények a fegyverek mindennapos jelenléte ellenére (vagy éppen abból fakadóan) nem célozták kiemelten a fegyveres erőszak visszaszorítását. Ez és a megengedő fegyvertartási szabályozás ideális környezetet teremtett a harcművészeti kultúra virágzásához és fejlődéséhez civil környezetben is. A hadsereg tagjai által elkövetett fegyveres bűncselekményekről a törvénykönyv külön nem rendelkezik, leszámítva a kötelelességmulasztással kapcsolatos eseteket. Ebből arra következtethetünk, hogy a katonák által elkövetett testi sértések és gyilkosságok – amennyiben természetesen azok nem parancsra történtek – a civilekkel azonos szabályozás alá eshettek.

---

⁴⁰ MacCormack 1996: 141.

⁴¹ Han–Jo 2015.

A kutatás az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kód-számú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Elsődleges forrás

Liu, Weiqian 劉惟謙 (ed.) 2002. „Da Ming lü 大明律 [A Ming-dinasztia törvénykönyve].” In: Johnson, Wallace (ed.): *Ming Code*. Journal of Asian Legal History.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Alabaster, Ernest 1899. *Notes And Commentaries On Chinese Criminal Law*. London: Luzac & Company.
- Bian, Li 卞利 2000. „Mingdai Huizhou de minshi jiu fen yu minshi susong 明代徽州的民事纠纷与民事诉讼.” *Lishi Yanjiu* 历史研究 2001/1: 94–105.
- Bowman, Paul 2015. *Martial Arts Studies; Disrupting Disciplinary Boundaries (Disruptions)*. London–New York: Rowman & Littlefield International.
- Burkart, Eric 2016. „Limits of Understanding in the Study of Lost Martial Arts.” *Acta Periodica Duellatorum* 4/2: 5–30. <https://doi.org/10.1515/apd-2016-0008>
- Chan, Hok-Lam 2009. „Ming Taizu’s ‘Placards’ on Harsh Regulations and Punishments Revealed in Gu Qiyuan’s ‘Kezuo zhuiyu’.” *Asia Major* 22/1: 13–39.
- Fairbank, John King – Goldman, Merle 2006. *China, a new history*. Cambridge, Massachusetts–London, England: Harvard University Press.
- Farmer, Edward L. 1993. „The Great Ming Commandment (Ta Ming Ling): An Inquiry into Early-Ming Social Legislation” *Asia Major* 6/2: 181–199.
- Farmer, Edward L. 1995. *Zhu Yuanzhang and Early Ming Legislation: The Reordering of Chinese Society Following the Era of Mongol Rule*. Leiden: Brill.
- Godley, Michael R. 1994. „The end of the queue: hair as symbol in chinese history.” *East Asian History* 8: 53–72.
- Han, Sangdon 한상돈; Jo Jiman 조지만 2015. „The Study on the Period of Responsibility for Crimes in the Great Ming Code.” *Korean Journal of Legal History* 51: 69–98. <https://doi.org/10.31778/lawhis..51.201504.69>
- Han, Sangkwon 한상권 2019. „Penal System and Theory of Punishment of the Dang Dynasty’s Code and the Ming Dynasty’s Code.” *Korean Journal of Legal History* 59: 197–199. <https://doi.org/10.31778/lawhis..59.201904.167>
- Head, John W. et al. 2005. *Law Codes in Dynastic China*. Durham: Carolina Academic Press.
- Henderson, Dan Fenno 1980. „Chinese Influences on Eighteenth-century Tokugawa Codes.” In: Cohen, Jerome Alan et al. (eds.): *Essays on China’s Legal Tradition*. New Jersey: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400885831-008>
- Jiang, Yonglin 2010. „In the Name of ‘Taizu’: The Construction of Zhu Yuanzhang’s Legal Philosophy and Chinese Cultural Identity in the ‘Veritable Records of Taizu’.” *T’oung Pao*. 96, 4/5: 408–470. <https://doi.org/10.1163/156853211X553357>
- Johnson, Wallace (trans.) 1997. *The Tang Code, Volume II. Specific Articles*. New Jersey: Princeton University Press.
- Langlois Jr., John D. 1993. „The Code and ad hoc Legislation in Ming Law.” *Asia Major* 6/2: 85–112.

- Li, Jiyuan 李吉远 2018. *Mingdai Wushushi Yanjiu* 明代武术史研究 [A Ming-kori harcművészet-történet vizsgálata]. Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe 中国社会科学出版社.
- Liu, Changjiang 刘长江 2005. „Mingdai fazheng tizhi shulun 明代法政体制述论” *Sichuan Shifan Daxue Xuebao* 四川师范大学学报6: 4–43.
- Lorge, Peter 2012. *Chinese Martial Arts: from antiquity to the twenty-first century*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139029865>
- MacCormack, Geoffrey 1996. *The Spirit of Traditional Chinese Law*. Athens: University of Georgia Press.
- MacCormack, Geoffrey 2006. „The Legalist School and its Influence upon Traditional Chinese Law.” *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy* 92/1: 59–81.
- Peers, Chris 1997. *Late Imperial Chinese Armies 1520–1840*. [Osprey Military Men-At-Arms 307.] London–Auckland–Melbourne: Osprey.
- Waltner, Ann 1996. „Breaking the law: Family violence, gender and hierarchy in the legal code of the Ming dynasty.” *Ming Studies* 1: 29–43. <https://doi.org/10.1179/014703796788763626>
- Wang, Xin 王昕 2010. „Mingdai liuke gei shizhong zhidu ji qi xiandai qishi 明代六科给事中制度及其现代启示” *Liaoning Daxue Xuebao* 辽宁大学学报 4: 63–69.
- Zhou, Wei 周纬 2015. *Zhongguo bingqishi* 中国兵器史 [A kínai fegyverek története]. Zhongguo youyi chuban gongsi 中国友谊出版公司.

ÉSIK SZANDRA

**A jelenkori amerikai–kínai politikai retorika összehasonlító
elemzése az amerikai évértékelő beszédek (2017–2020)
és a 19. pártkongresszus pártfőtitkári beszámolója alapján ***

1. Bevezetés

A 2016-os amerikai elnökválasztás győztese, Donald Trump vezetésével az amerikai kormány az utóbbi években igen határozottan lép fel a 2012 óta Xi Jinping pártfőtitkár-államelnök irányítása alatt álló Kínai Népköztársasággal szemben. A két vezető hatalom interakcióit világszerte nagy figyelemmel kísérik politikusok, elemzők, kutatók. A folyamatokat rendszerint nem filológiai szempontból közelítik meg, jelen tanulmány ezzel a hagyománnyal kíván szakítani.

A kutatás arra vállalkozik, hogy rámutasson az amerikai és a kínai politikai diskurzus különbségeire, ütköztesse a nyugati és a keleti politikai aktorok gondolkodását. Bemutatja, hogy az egyébként teljesen eltérő retorikai hagyományokon nevelődött amerikai és kínai politikusok miként szólnak a hallgatósághoz, milyen verbális és nonverbális eszközökkel élnek, hogyan próbálják üzenetüket hatásos formában közölni. Ennek vizsgálata az amerikai és a kínai politikai élet legjelentősebb eseményein elhangzott felszólalások – Donald Trump évértékelő beszédeinek (2017¹–2020) és Xi Jinping 19. pártkongresszus előtt elmondott beszámolójának – az elemzésével történik.

A korpuszelemzés előtt röviden áttekintem, miben áll az évértékelő beszéd és a pártfőtitkári beszámoló jelentősége, valamint megvizsgálom a szövegek keletkezését. Ezt követően a vezetők beszédeiben – tekintettel a szövegek tartalmára és a felszólalások hagyományosan egyik legfontosabb, érzelmi aspektusának

---

* A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

¹ A 2017-es évértékelő hivatalos neve: Address before a Joint Session of the Congress. Trumphoz hasonlóan nem hivatalos értékelőt tartottak még: Reagan (1981: Address Before a Joint Session of the Congress on the Program for Economic Recovery), George Bush (1989: Administration Goals), Clinton (1993: Administration Goals), George W. Bush (2001: Budget Message), Obama (2009: Address before a Joint Session of the Congress). Ezeket a kutatások – nagy jelentőségükre való tekintettel – mindig hivatalos évértékelőkként vizsgálják, jelen tanulmány is évértékelőnek tekinti Trump 2017-es beszédét.

(nyugati terminussal élve: pátosz) áttekintése céljából – a következő retorikai eszközöket érintem: 1) a múlt megjelenítése; 2) a jövő megjelenítése; 3) egység; 4) humor, irónia; 5) a kapcsolatteremtés kiszélesítése; 6) metakommunikációs eszközök. A szövegek retorikai szempontú elemzése során a releváns részek fordításban szerepelnek. A vizsgálattal megállapítható, hogy a két nagyhatalom legrangosabb hazai politikai eseményén elhangzott felszólalások ugyan tartalmazznak azonos kategóriába sorolható retorikai eszközöket, ezek tartalmában, irányultságában azonban kimutathatók eltérések.

2. Az évértékelő beszéd és a pártfőtitkári beszámoló jelentősége

A vizsgálati korpuszt Donald Trump négy évértékelője és Xi Jinping 19. pártkongresszuson elmondott pártfőtitkári beszámolója képezi. A szövegek száma így amerikai oldalról négy, kínai oldalról egy. Ezt három érv indokolja. Egyrészt az évértékelőket mindig egyesével vizsgálom és vetem össze a pártfőtitkári beszámolóval. A korpusz tehát bár 4:1 arányú, az összehasonlított szövegek mindig 1:1 arányúak. Másrészt a négy évértékelő együttes elemzése alkalmas arra, hogy Donald Trump évértékelőit átfogóan is lássuk, ehhez azonban Trump valamennyi beszéde szükséges. Harmadrészt a vizsgálati korpusznak létjogosultságot ad az elemek azonos fontossági szintje. Az évértékelő beszédek és a pártfőtitkári beszámoló egyaránt jelentősek, több okból is.

Az évértékelő beszédeket és a kongresszusi pártfőtitkári beszámolót nagy figyelem és elemzés követi hazai és nemzetközi szinten egyaránt. A Google keresőmotorja nagyjából 101 000 000 találatot jelenít meg a „Donald Trump State of the Union Address” keresésre, a „Xi Jinping 19th party congress speech” pedig körülbelül 381 000 találatot eredményez. A Baidun megközeleltőleg 4 550 000 találatot kapunk a „特朗普国情咨文” (Trump-évértékelő, Telangpu guoqing ziwen) kifejezésre, a „习近平中国共产党第十九次全国代表大会” (Xi Jinping 19. pártkongresszus, Xi Jinping Zhongguo Gongchandang di shijiu ci quanguo daibiao dahui) keresés pedig közel 58 500 000 találatot hoz.

Az évértékelők továbbá azért is kivételesek, mert ekkor összegyűlik az egész amerikai politikai vezetés. Ez az egyetlen alkalom ugyanis – a beavatások és az állami temetések kivételével –, hogy a szövetségi kormány minden ágának vezetői ugyanabban a teremben legyenek. Az elnök képviseli a végrehajtói hatalmat, a képviselőház és a szenátus képviseli a törvényhozói hatalmat, a Legfelsőbb Bíróság pedig az igazságszolgáltatást.² Az elnöknek ráadásul lehetősége van

---

² „The president’s State of the Union speech: Why it matters” (<https://share.america.gov/presidents-state-of-union-why-it-matters/>).

arra is, hogy évertékelőjével ne csak a politikai vezetéshez, hanem a néphez is szóljon.

A pártkongresszusok jelentősége az alábbi okokban keresendő. Először is, ez a Kínai Kommunista Párt (KKP) hierarchiáján belüli legirányadóbb gyűlés,³ amelyen kijelölik a fő politikai irányvonalat a legközelebbi kongresszusig, tehát Deng reformjai óta a következő öt évre. Az iránymutatás a párt legkülönbözőbb rétegeiből érkező mintegy 2000 delegált előtt, egy politikai beszámoló formájában történik. Ezt ugyan a pártfőtitkár mondja el, ezen azonban nem a személyes vélemény hangoztatását kell érteni, hanem „egy szintetikus dokumentumot, amely tükrözi a szélesebb pártvezetés egyetértését”.⁴ A nagyjából egyhetes kongresszus zárását követően a vezetők csak a beszámolóban kijelölt stratégiával összhangban intézkedhetnek, illetve a pártalkotmány szerint a politikai irányvonal módosítására csupán az évente legalább egyszer ülésező, nagyjából kétszáz fős Központi Bizottságnak van joga.⁵

Másodsor, csak a pártkongresszus módosíthatja a pártalkotmányt. A jelenleg hatályos pártalkotmányt 1982-ben, a 12. kongresszuson fogadták el, és azóta valamennyi kongresszus végzett rajta módosításokat.⁶

Végül, a kongresszusok azért is fontosak, mert itt történik a vezetéváltás: az idős kádereket nyugdíjazzák, és megválasztják a nagyjából kétszáz fős Központi Bizottságot, amely a kongresszus után megtartja első plénumát, ahol kinevezik a KKP legfőbb vezetőit, beleértve a Politikai Bizottságot, annak Állandó Bizottságát és azzal együtt természetesen a pártfőtitkárt (hivatalosan a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkárát) is.⁷

3. A politikai beszédek keletkezése

Talán szeretjük azt gondolni, hogy a magas rangú politikai vezetők maguk írják beszédeiket – hiszen többek között kiváló szónoki képességeik is megkülönböztetik őket az átlagemberektől. Nem vitatva a vezetők különleges retorikai tehetségét és kiemelkedő írói vénáját, több okból is elfogadható az, ha a szavak mögött nem csak a szónok áll. Egyrészt a politikusok napi teendőik mellett természetesen nem érnek rá minden alkalomra beszédeket konstruálni. Másrészt a szavaknak nagy szerepük van abban, hogy meggyőzzék, vonzzák, befolyásolják

³ „中国共产党章程” (Zhongguo gongchandang zhangcheng) A Kínai Kommunista Párt alkotmánya: (<http://www.12371.cn/special/zggcdzc/zggcdzcqw/#disanzhang>).

⁴ Miller, 2012: 2.

⁵ Miller 2012: 2.

⁶ Jordán 2015: 33.

⁷ „National Congress of the Communist Party” (<https://isdp.eu/publication/nccpc-national-congress-communist-party/>).

a hallgatóságot, egy-egy kampány sikere vagy nagyszabású politikai esemény értékelése így nagyban az elmondott beszéd tökéletességén is múlik.

A kis és nagy államok vezetőire ugyanúgy vonatkozik a fenti megállapítás, az azonban már eltérő, mennyire foglalkozik a média és a közvélemény a politikai beszédek tényleges szerzőivel és a beszédek keletkezésének a folyamatával. Az Amerikai Egyesült Államok esetében például számos politikai beszédíró ismerünk név szerint. Az elnök beszédei mögött a Beszédíró Hivatal (Office of Speechwriting⁸) munkatársai állnak, amelyet az igazgató (Director of Speechwriting) irányít.

Jóllehet egy fontos beszéd mögött sem csak egyetlen ember áll, illetve természetesen nem nyilvános, hogy ki melyik felszólaláson mennyit dolgozott, a Beszédíró Hivatal munkája mellett azért konkrétan tudunk beszédíróról. Sőt a beszédírók, politikai tanácsadók rendszerint maguk is a média érdeklődésének a középpontjában álltak, később televíziós személyek, írók lettek. Jól tudjuk például, hogy Barack Obama számos beszédén Cody Keenan és Jon Favreau⁹ munkálkodott, a korábbi elnökök közül pedig az alábbiakat emelhetjük ki: John F. Kennedy alatt Ted Sorensen, Ronald Reagan és George H. W. Bush esetében Peggy Noonan és Ken Khachigian játszott kulcsszerepet, Bill Clinton mögött Michael Waldman állt, George W. Bush-sal pedig Michael Gerson hozható összefüggésbe.¹⁰

Donald Trumpról több cikkben is azt olvashatjuk, hogy „nem szereti, ha a szavakat a szájába adják”, valamint „kiszámíthatatlan szónoknak” tartják, aki „nem ragaszkodik a forgatókönyvhöz”.¹¹ A fontos beszédei mögött pedig leginkább a kemény bevándorlásellenes politikát képviselő Stephen Millert vélik látni.¹² Miller 2007-ben szerzett politológiai diplomát, majd Michele Bachmann és John Shadegg szóvivőjeként dolgozott. 2009-től Jeff Sessions szenátor – később főügyész – mellett volt politikai tanácsadó és kommunikációs igazgató. 2016-ban csatlakozott Trump kampányához vezető politikai tanácsadóként. Gyorsan megszilárdította pozícióját Trump mellett: kampánybeszédeket írt, néha fel is

⁸ „Presidential Department Descriptions” (<https://obamawhitehouse.archives.gov/participate/internships/departments>).

⁹ „What Would Obama Say?” (<https://www.nytimes.com/2008/01/20/fashion/20speechwriter.html>).

¹⁰ „Who Really Writes Trump’s Speeches? The White House Won’t Say” (<https://nymag.com/intelligencer/2018/01/who-really-writes-trumps-speeches-white-house-wont-say.html>).

¹¹ Például „The perilous high-wire act of writing speeches for Donald Trump” (https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/why-writing-speeches-for-donald-trump-is-a-perilous-high-wire-act/2018/01/26/9476a6d4-01f2-11e8-9d31-d72cf78dbee_story.html), valamint „Who Really Writes Trump’s Speeches? The White House Won’t Say” (<https://nymag.com/intelligencer/2018/01/who-really-writes-trumps-speeches-white-house-wont-say.html>).

¹² „The State of The Union Is Trump’s Biggest Speech. Who Writes It?” (<https://www.nytimes.com/2020/02/03/us/politics/trump-state-of-the-union.html>).

szólalt, később pedig a beavatási beszédet és az évértékelőt is ő írta. A sikeres választások után bekerült Trump gazdaságpolitikai csapatába, az átmeneti időszakban nemzeti politikai igazgató volt, majd hivatalosan az elnök politikai tanácsadója lett.¹³

A Kínai Kommunista Párt esetében – hivatalos adatok hiányában – csak feltelezhetjük, hogy a politikai beszédek – különösen az olyan fontosak, mint a pártkongresszusi beszámolók – mögött szintén komoly előkészületek zajlanak. A politikai tanácsadókat és a beszédek szerzőit „igen nagyfokú anonimitás és a párton, illetve az államon belüli limitált autoritás”¹⁴ jellemzi. Valamennyien a Központi Bizottság Politikai Kutatási Hivatala (中共中央政策研究室 Zhonggong zhongyang zhengce yanjiu shi) munkatársai, amely szervezet:

1. Felelős a Központi Bizottság munkájáról szóló Országos Kongresszuson elhangzó beszámoló összeállításáért; a Központi Bizottság vezető elvtársainak iránymutatása szerint, egyedül vagy csoportban, a releváns szervezetekkel együttműködve összeállítja és javítja a Központi Bizottság (中央) fontos dokumentumait; összeállítja a Központi Bizottság (中央) vezető elvtársainak fontos beszédeit.
2. Kutatásokat végez a pártépítésről, az ideológia és elmélet fontos kérdéseiről, valamint a jelentős központi politikai döntések megvalósíthatóságáról, illetve politikai jellegű javaslatokat tesz.
3. Részt vesz a Központi Bizottság nagyszabású gyűléseihez kapcsolódó dokumentumok összeállításában.
4. Az egész ország gazdasági helyzetét nyomon követi, fontos, átfogó információkat és történéseket gyűjt, elemez és rendez, valamint jelentést tesz a pártépítésről, az ideológiáról és az elméletről, a központi politikai döntéseket javaslatokkal és megbeszélésekkel segíti.
5. Ellát egyéb feladatokat, amelyeket a Központi Bizottság meghatároz.¹⁵

---

¹³ „Meet 34-year-old Stephen Miller, Trump's longest-serving senior adviser and mastermind of his most inhumane immigration policies” (<https://www.businessinsider.com/who-is-stephen-miller-trump-speechwriter-immigration-adviser-2018-1#stephen-really-knows-how-to-capture-his-voice-former-white-house-press-secretary-sean-spicer-said-15>).

¹⁴ Patapan–Wang, 2018: 47.

¹⁵ „中共中央政策研究室主要职能” (Zhonggong zhongyang zhengce yanjiu shi zhuyao zhineng) A Központi Bizottság Politikai Kutatási Hivatalának fő funkciói (http://www.china.com.cn/cpc/2011-04/15/content_22369278.htm).

Az amerikai gyakorlattal ellentétben tehát nem tudunk sokat a politikai beszédeken munkálkodókról. A névtelen írók sorából kiemelkedik azonban a 19. pártkongresszuson az Állandó Bizottságba kerülő Wang Huning (王沪宁), akiről számos – cenzúrán átment, tehát központilag jóváhagyott – kínai cikkben azt olvashatjuk, hogy évtizedek óta a színpalak mögül segíti a párt első embereit. Több forrás is neki tulajdonítja Hu Jintao „fejlődésre vonatkozó tudományos szemléletét”, Jiang Zemin „három képviselő elvét”, valamint Xi Jinping „Kína álom” koncepcióját. Példátlan az ő fölemelkedése, több okból is. Először is, a vezetőváltások nem befolyásolták előremenetelét: egymás után már a harmadik pártfőtitkár fogadta bizalmába. Másodszor, az Állandó Bizottság tagjai között rendszerint olyanok voltak eddig, akik előtte már regionálisan gyakorolták a párt hatalmát. Wang ellenben a Fudan Egyetem professzorából lett a KB Politikai Kutatási Hivatalának munkatársa (1995-től), igazgatóhelyettese (1998-tól), igazgatója (2002-től), a Központi Bizottság (中央委 Zhongyang wei) tagja (16. kongresszus, 2002), a Központi Bizottság Titkárságának (中央书记处书记 Zhongyang shuji chu shuji) tagja (17. kongresszus, 2007), a Politikai Bizottság (中央政治局委员 Zhongyang zhengzhi ju weiyuan) tagja (18. kongresszus, 2012), majd a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának (常委 Changwei) tagja (19. kongresszus, 2017).¹⁶

4. Elemzés

A beszédek jelentősége és keletkezése után a retorikai eszköztár vizsgálata következik. Elemzésem az alábbi retorikai eszközök áttekintését tartalmazza: 1) a múlt megjelenítése; 2) a jövő megjelenítése; 3) egység; 4) humor, ironia; 5) a kapcsolatteremtés kiszélesítése; 6) metakommunikációs eszközök.

Ezen retorikai eszközök vizsgálatát egyrészt a beszédek tartalma és irányultsága indokolja: a vezetők felszólalásának fontos része a számadás a közelmúlt politikai eseményeiről, valamint a beszámoló a politikai tervekről. A további retorikai eszközök szorosabban vagy lazábban kapcsolódnak a hallgató érzelmeinek a manipulálásához. Arisztotelész óta tudjuk, hogy az érzelmi ráhatás (pátosz) a szónokok fontos fegyvere. Sőt a szónokok elsősorban a szívet célozzák meg, a hallgató értelme másodlagos.¹⁷ Arisztotelész szerint: „[...] az érzelmfűtött szónok mindig elnyeri a hallgató rokonszenvét, még akkor is, ha a valóságban semmit sem mond.”¹⁸ A pátosz használatával a szónok azt akarja

¹⁶ „王沪宁同志简历” (Wáng Hùníng tóngzhì jiǎnlì) Wang Huning elvtárs életrajza (http://www.xinhuanet.com/politics/19cpcnc/2017-10/25/c_1121856317.htm).

¹⁷ Pécseli 2017: 21.

¹⁸ Arisztotelész 1999: 150.

elérni, hogy a hallgatóság érezzen valamit: dühöt, büszkeséget, örömet stb. Megnyilvánulásának számos formája lehet, például: kifejező leírások emberekről, helyekről, eseményekről, személyes történetek megosztása, magas érzelmi töltéssel bíró szókinccs használata stb.¹⁹

A korpuszok elemeit az alábbi táblázat foglalja össze:

1. táblázat

	Korpusz 1.: Donald Trump	Korpusz 2.: Xi Jinping
1.	2017. február 28. 1:00:11 Forrás: http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20170228.html	2017. október 18. 3:23:49 Forrás: http://www.xinhuanet.com/politics/19cpenc/2017-10/27/c_1121867529.htm
2.	2018. január 30. 1:20:30 Forrás: http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20180130.html	
3.	2019. február 5. 1:22:26 Forrás: http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20190205.html	
4.	2020. február 4. 1:18:04 Forrás: http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20200204.html	

¹⁹ Zickel–Gagich 2018.

4.1. A múlt megjelenítése

Az általunk vizsgált politikai események egyik célja, hogy a vezetők számot adjanak munkájukról, beszámoljanak a közelmúlt politikai eseményeiről, átfogó helyzetértékelést nyújtsanak.

A pártfőtitkári beszámolók hagyományos szerkezetét követve Xi Jinping a 19. kongresszuson az első pontban szólt az elmúlt öt év munkájáról és a történelmi változásokról („一、过去五年的工作和历史性变革” Yi, guoqu wu nian de gongzuo he lishi xing biange). Ebben beszámolt arról, hogy a párt Központi Bizottsága a 18. kongresszus óta hét plenáris ülést tartott, ahol kidolgozták az „ötoldalú integrált” („五位一体” wu wei yiti) és a „négy teljes körű” („四个全面” si ge quanmian) stratégiát. Az elmúlt öt évben kiviteleztek a tizenkettedik ötéves tervet, és megalkották a 13. ötéves tervet is. A pártfőtitkár azt is elmondta, hogy jelentős gazdasági eredményeket értek el. Kína megőrizte második helyét a GDP-ranglistán, az infrastruktúra fejlődött, a mezőgazdaság modernizációja stabilizálódott, az urbanizáció mértéke növekedett. Az Egy Övezet, Egy Út, a Peking–Tianjin–Hebei régió, valamint a Jangce Gazdasági Öv fejlesztésével a regionális fejlődés kiegyensúlyozottabbá vált, az országban látványos tudományos és technológiai fejlesztések történtek. A reformok teljes körű elmélyítése áttörést ért el, nagy előrelépés történt a demokrácia és a törvények általi kormányzás terén, és jelentős ideológiai és kulturális fejlődés ment végbe. A pártfőtitkár arról is beszámolt, hogy az életminőség javult, az ökológiai civilizáció látványosan fejlődött, valamint elkezdődött a fegyveres erők új szintű fejlesztése. Előrelépés történt továbbá Hongkong, Makaó és Tajvan kapcsán, újabb előretörést értek el Kína diplomáciáját, valamint a teljes körű és szigorú pártirányítást illetően.

Trump évértékelőiben szintén beszámolt elnöki munkájáról. Már 2017-ben, mindössze egy hónappal elnökké avatása után összegezte addig elért eredményeit, a további beszédeiben pedig az elmúlt egy év, illetve a megválasztása óta eltelt idő lépéseiről számolt be.

Mindkét elnökél közös, hogy több politikai lépést történelmi jelentőségűnek neveztek. Trumpnál: a legnagyobb adócsökkentések és reformok az amerikai történelemben; több körbíró, mint bármelyik adminisztráció alatt az ország történetében; történelmi áttörés; történelmi intézkedések a vallásszabadság védelme érdekében; történelmi sebesség a problémák megoldására, amelyeket a két párt vezetői évtizedek óta elhanyagoltak; történelmi előretörés a békéért; történelmi együttműködési megállapodások; történelmi nyereségek stb. Xi Jinpingnél pedig a következők: történelmi eredmény; történelmi áttörés; történelmi átalakulás; történelmi változás; három történelmi küldetés.

Xi Jinpinggel ellentétben Donald Trump saját politikai lépései mellett megemlékezett a közelmúlt tragikus eseményeiről is, az első két évértékelőjének kezdete egyaránt erről szólt. Megemlítette a zsidó közösségi központok elleni támadásokat, a kansasi lövöldözést, a 2017-es Las Vegas-i lövöldözést és a Harvey hurrikánt is. Számos tragikus esemény kötődik a meghívott vendégeihez is, egy-egy tragédiáról pedig megható részletességgel számolt be.

Az amerikai elnök a közelmúltból többször kiemeli továbbá az előző adminisztráció elhibázott politikáját.

Az elmúlt nyolc évben az előző adminisztráció több új hitelt vett fel, mint szinte az összes többi elnök összesen. (2017)

Tanulnunk kell a múlt hibáiból. (2017)

A politikusok éveken át ígérték, hogy tárgyalni fognak egy jobb megegyezésért. De senki sem próbálta. Eddig. (2019)

Ha nem fordítottuk volna meg az előző adminisztráció bukott gazdaságpolitikáját, a világ most nem lenne tanúja Amerika nagy gazdasági sikerének. (2020)

Az utolsó adminisztráció alatt több mint 10 millió ember csatlakozott az élelmszerjegy-rendszerhez. (2020)

Az utolsó adminisztráció 8 éve alatt több mint 300 000 munkaképeskorú ember esett ki a munkaerőpiacról. (2020)

Mielőtt hivatalba léptem, az egészségbiztosítási díjak mindössze 5 év alatt megkétszereződtek. (2020)

Felismerve, hogy minden korábbi kísérlet kudarcot vallott, határozottnak és kreatívnak kell lennünk ahhoz, hogy stabilizáljuk a régiót, és fiatalok milliói számára biztosítsuk a változást a jobb jövő eléréséhez. (2020)

A korábbi vezetőkre való reflektálás Xi Jinping beszédében is megtalálható, természetesen egészen más jelleggel. A kongresszusok első mozzanata az, hogy név szerint említenek régi kádereket, és tisztelegnek előttük. A történelem továbbá jelen van a teremben is, a már nyugdíjazott káderekkel, akik felé Xi Jinping beszámolója elején és végén is meghajolt. A beszéd során többször említette a pártalkotmányban is szentesített, mindenáron követendő politikai elveket, amelyek az előző pártfőtitkárokhoz kötődnek (ezek: Mao Zedong gondolatai, Deng

Xiaoping elmélete, a három képviselő elve, a fejlődés tudományos szemlélete). A KKP hagyományának folytonosságát érzékelteti továbbá az elmúlt kongresszusokhoz való visszacsatolással is: egyszer együtt említette a 16., 17. és 18. kongresszusokat, ezenkívül a 18. kongresszust említette még négyszer, például mindjárt a beszéde elején, amikor a 18. kongresszus által ráhagyott feladatként értelmezte a beszámolási kötelezettséget.

A fentiekben megvizsgált közelmúltra történő reflektálások mellett a távolabbi múlt megjelenését is elemezzük. A közös múlt, az azonos történelemszemlélet ugyanis az összetartozás érzését erősíti az emberekben. Letűnt idők eseményeinek definiálása, a pozitív és a negatív tapasztalatok összegzése a nemzeti identitás inherens része. A távoli történelem emlegetése így a morális alapokra helyezett szimpátia potenciálját rejti. Ahogy Pomian megjegyzi:

A politika nem a múltról szól, hanem a jövőről. A jövőt azonban nem alakíthatjuk anélkül, hogy figyelembe ne vennénk a múltat, mert a múlt jelen van. Még a távoli és a nagyon távoli múlt is mindig bizonyos szinten velünk van a tájakban, könyvekbe és írásos feljegyzésekbe rögzítve, festményeken és műalkotásokban látható, emlékművekként megörökítve. De mindenekelőtt az emberi lények tükrözik a múltat: tudattalan reflexeikben, érzelmeikben, gesztusaikban, mimikájukban, viselkedésükben, nyelvhasználatukban, véleményükben és elvárásaikban. Az embereket jelentős mértékben a múlt programozta be. A politikusoknak tisztában kell lenniük ezzel.²⁰

Mindkét vezető felidézett néhány távolabbi eseményt is. Trump többek között említette a hidegháborút, szeptember 11-ét, az Amerikai Egyesült Államok alapítását, a holokausztot, a normandiai partraszállást, az Empire State Building építését, a Holdra szállást és az Amerikai Egyesült Államok Légierőjének létrehozását. Xi Jinping az ópiumháborúnál régebbi, konkrét eseményt nem említett, többször megnevezte azonban a kommunista mozgalom és a párt történelmét övező fontos pillanatokot, mint az októberi forradalmat, a reformot és nyitást, Hongkong és Makaó visszacsatolását és a hidegháborút. Ennél régebbi múltra soha nem utalt konkrétan, csupán Kína kultúrája kapcsán általánosságban (például több mint ötezer éves, páratlanul mély történelmi háttér).

Az alábbi idézetekből láthatjuk, hogy az amerikai évtértékelőben a távolabbi történelmi példák leginkább a dicsőséges amerikai múltra vannak kihegyezve:

---

²⁰ Pomian 2009: 81.

Az első republikánus elnök, Abraham Lincoln figyelmeztetett: „amikor az amerikai kormány felhagy a (piac)védelmi politikával, vágyat és romlást eredményez népünk között”. (2017)

Egy másik republikánus elnök, Dwight D. Eisenhower kezdeményezte az utolsó igazán nagy nemzeti infrastrukturális programot: az államközi autópálya-rendszer kiépítését. (2017)

1876-ban, a 100. évfordulónkon állampolgárok az ország minden területéről Philadelphiába érkeztek, hogy megünnepeljék Amerika centenáriumát. Azon az ünnepségen az ország építői, művészek és feltalálók mutatták be csodálatos alkotásaikat. Alexander Graham Bell először állította ki telefonját. Remington leleplezte az első írógépet. Korai kísérletet tettek az elektromos fény előállítására. Thomas Edison megmutatott egy automatikus távirót és egy elektromos tollat. (2017)

A Capitolium kupolájának tetején a Szabadságszobor áll. Magasan és méltóság-teljesen áll őseink emlékművei között, akik harcoltak, éltek és meghaltak, hogy megvédjék őt. Emlékművek Washingtontól és Jeffersontól Lincolnig és Kingig. Emlékművek Yorktown és Saratoga hősei számára, fiatal amerikaiak számára, akik a vérüket ontották a normandiai partokon és azon túl. És másoknak, akik a Csendes-óceán vizeit és az Ázsia feletti égboltot szeltek át. És a szabadság még egy emlékmű fölé áll: e fölé. A Capitolium fölé. Az amerikai nép élő emléke. Olyan embereké, akiknek hősei nemcsak a múltban élnek, hanem körülöttünk is – védelmezik a reményt, a büszkeséget és az amerikai utat. (2018)

Az amerikai szabadságnál a történelem egyetlen ereje sem tett többet az emberiség állapotának előremozdításáért. Az utóbbi években figyelemre méltó haladást értünk el. (2019)

Ez a hazája Thomas Edisonnak és Teddy Rooseveltnek, sokaknak a nagy tábornokok közül, beleértve Washingtont, Pershinget, Pattont és MacArthurt. Ez a hazája Abraham Lincolnnak, Frederick Douglassnak, Amelai Earhartnak, Harriet Tubmannak, a Wright testvéreknek, Neil Armstrongnak és még megannyi más embernek. Ez az az ország, ahol a gyerekek olyan neveket tanulnak, mint Wyatt Earp, Davy Crockett és Annie Oakley. Ez az a hely, ahol a zarándokatyák megérkeztek Plymouthba, és ahol a texasi hazafiak elesetek Alamónál. (2020)

Őseink dacoltak az ismeretlennel, megszelídítették a vadont, lecsillapították a vadnyugatot, milliókat emeltek ki a szegénységből, a betegségből és az éhin-

ségből; legyőzték a zsarnokságot és a fasizmust; a világot a tudomány és az orvoslás új magasságaiba vezették; lefektették a vasútvonalakat, kiásták a csatornákat, felépítették a felhőkarcolókat, és hölgyeim és uraim, őseink a legkülönlegesebb köztársaságot építették fel, amely valaha létezett az egész emberiség történelmében. És mi nagyobbá tesszük, mint valaha. Ez a dicsőséges és csodálatos örökségünk. (2020)

A zarándokatyáktól az alapítóinkig, a Valley Forge katonáitól a selmai felvonulókig és Lincoln elnöktől ifj. dr. Martin Luther King tiszteletesig, az amerikaiak mindig visszautasították gyermekeink jövőjének korlátait. (2020)

Míg Trump a távolabbi múltat többnyire az amerikaiak dicsősége kapcsán említette, Xi Jinping a múlttal inkább a kínai nép küzdelmeit példázta.

Száz évvel ezelőtt az októberi forradalom ágyúinak hangja elhozta Kínának a marxizmus–leninizmust. Kína haladó gondolkodói a marxizmus–leninizmus tudományos igazságában meglátták a kiutat, amely megoldja Kína problémáit. A modern idők kezdete óta a kínai társadalomban intenzív mozgalmak mentek végbe, a kínai emberek heves küzdelmekben ellenálltak a feudális uralomnak és a külföldi agresszióknak, a marxizmus–leninizmus a kínai munkások mozgalmával összefonódott. Ilyen körülmények közt született meg 1921-ben a Kínai Kommunista Párt.

A kínai nemzetnek több mint 5000 éves kulturális története van, csodálatos kínai kultúrát teremtett, az emberiségnek kiváló hozzájárulást tett, a világ hatalmas nemzetévé vált. Az ópiumháború után Kína belesüllyedt a belföldi problémák és a külföldi agresszió sötétségébe. A kínai nép megélt számos háborút, látta az országot szétszakadni, és rendkívüli szegénységben élt.

A kínai színezetű szocialista kormányzás fejlődésének útja a történelem, az elmélet és a gyakorlat logikájának – amelyeket a modern idők óta a kínai nép hosszú harca jellemezett – szükségés következménye...

28 évnyi véres harc után véghez vittük az újdemokratikus forradalmat, 1949-ben megalapítottuk a Kínai Népköztársaságot, megvalósítottuk a hatalmas ugrást Kína több ezer éves feudális rendszerű kormányzásából a népi demokráciába.

96 éve, azért, hogy megvalósítsuk a kínai nép hatalmas újjászületésének történelmi küldetését, gyengeségben és erőnk teljében, kedvező és kedvezőtlen körülmények között, pártunk eredeti szándéka nem változott, megingathatatla-

nul felesküdtött egy célra. Egyesítette és vezette a népet számtalan akadályon át, hatalmas áldozatokat hozott, mert szembeállni a nehézségekkel, merte kijavítani a hibákat. Így győztünk le újra és újra látszólag legyőzhetetlen nehézségeket, így követtünk el újra és újra a történelemkönyvekbe illő emberi csodákat.

A kínai nemzet számos nehézséget megélt, tántoríthatatlan, hatalmas nemzet. A kínai emberek szorgalmas, bátor, hatalmas emberek, akik mindig a fejlődésre törekednek. A Kínai Kommunista Párt olyan hatalmas párt, amely mer harcolni és mer áldozatokat hozni. [...] A történelem csak azokkal foglalkozik, akik eltökéltek, bátran mennek előre, harcosok, nem fog várni azokra, akik hezitálnak, tétlenek, félnek. (19. kongresszus)

A múlt tehát több aspektusból is jelen van a vizsgált szövegekben. A közelmúltból mindketten hangsúlyozták az utóbbi idők politikai lépéseit. Xi Jinping az elmúlt kongresszus óta végbevitt közös munkáról számolt be, amíg – ahogy ezt később is látni fogjuk – Trump ezeket saját politikájának eredményeként említette. Ezeket mindketten többször „történelmi” lépésként írták le. A korábbi vezetésre is történt utalás, Trump azonban elmarasztalóan szólt erről, míg Xi tisztelgett a korábbi pártvezetők előtt.

A távolabbi múltból felidéztek konkrét eseményeket. Trump egészen korai amerikai sikerekre is utalt, míg Xi a párttörténelmet övező történéseket említette. A párt alapítása előtti történelemre csupán elnagyoltan utalt. Nem egyezik a történelmi távlat szemléletének árnyalata sem: Trump a nép dicsőségére hozott példákat a múltból, míg Xi Jinping a kínaiak küzdelmes múltjára emlékeztetett.

4.2 A jövő megjelenítése

Az éértékelő és a pártfőtitkári beszámoló egyik funkciója az, hogy a vezetők arról beszéljenek, mi fog történni a következő éértékelőig vagy pártkongresszusig. Amellett, hogy beszédük jelentős része a jövőbeni teendőkről szól, megjelennek egészen pontosan dátumozott, konkrét jövőbeni tervek, a közeljövőben kivitelezésre kerülő stratégiák és politikai lépések is.

Amerikai éértékelők (2017–2020)

...**rövidesen** új lépéseket teszünk, hogy nemzetünket biztonságban tartsuk, és kívül tartsuk azokat, akik ártanak nekünk. (2017)

...**a következő hónaptól** amerikaiak milliói visznek haza többet a fizetésükből. (2018)

A következő néhány hét folyamán a ház és a szenátus szavazni fog egy bevándorlási reformcsomagról. (2018)

És Kim elnök és én újra találkozunk **február 27-én és 28-án** Vietnámban. (2019)

A költségvetésem felkéri a demokratákat és a republikánusokat, hogy tegyék meg a szükséges elköteleződést azért, hogy a HIV-járványt **tíz éven belül** megszüntessük az Egyesült Államokban. (2019)

A költségvetésem 500 millió dollárt kér a Kongresszustól **a következő tíz évben** e kritikus, életmentő kutatás [a gyermekkori rák gyógyítása] finanszírozására. (2019)

...teljes egészében **a következő év elején** lép hatályba [az árak átláthatósága]... (2020)

[a déli határnál a falból] ... **a jövő év elejére** több mint 500 mérföld lesz teljesen kész. (2020)

...és **az évtized végére** megszüntetjük Amerikában az AIDS-járványt. (2020)

Xi Jinping beszámolója

...két lépésben **a század közepére** fel kell építeni egy gazdag, demokratikus, kulturált, harmonikus, gyönyörű, szocialista, erős országot.

A 19. kongresszustól a 20. kongresszusig „a két centenáriumi” küzdelmek céljának a történelmi periódusa. Ebben az időszakban nemcsak teljeskörűen fel kell építenünk a mérsékelt jómódú társadalmat, megvalósítva ezzel az első centenáriumi célt, hanem ezt felhasználva rá kell lépünk a teljeskörűen szocialista, modern ország kiépítésének útjára, haladva a második centenáriumi cél felé. [...] (Mindez) **2020-tól az évszázad közepéig** két részre osztható.

... fel kell készülnünk **a pekingi téli olimpiai játékokra**, valamint **a paralimpiai játékokra**.

Alkalmazkodni fogunk a világ új forradalmi katonai fejlődésének trendjéhez és a nemzetbiztonság szükségleteihez, emelni fogjuk a mennyiséget és a hatékonyságot, biztosítjuk, hogy **2020-ra** alapvetően megvalósuljon a gépesítés, az informatizálódás kiépítése jelentős fejlődést érjen el, a stratégiai kapacitás nagyban emelkedjen. Az ország modernizációs folyamatával együtt, teljeskörűen előremozdítjuk a katonai elméletek modernizációját, a hadseregszervezés formájának modernizációját, a katonaság tagjainak modernizációját és a fegyverek modernizációját. Azért fogunk küzdeni, hogy **2035-re** alapvetően megvalósuljon a nemzetvédelem és a hadsereg modernizációja, és **az évszázad közepére** a népi hadsereg teljeskörűen világvonalbeli hadsereggé épüljön ki.

A konkrét jövő mellett mindkét vezetónél visszatérő motívum a távolabbi, fényes jövő kilátásba helyezése. Az évértékelők vége rendszerint az optimista jövőkép felvillantásával lesz rendkívül emelkedett és bizakodó.

Ezentúl Amerikát [...] a jövő fogja vezérelni. [...] Higgyenek a jövőjünkben! (2017)

És nemzetünk örökké biztonságos, erős, büszke, hatalmas és szabad lesz. (2018)

Mihez kezdünk ezzel a pillanattal? Hogyan emlékeznek majd ránk? Arra kérem a Kongresszus tagjait: Tekintsenek az előttünk álló lehetőségekre! A legbámulatosabb eredményeink még előttünk vannak. A legizgalmasabb utazásaink még várnak ránk. A legnagyobb győzelmeink még nem jöttek el. Még nem kezdtünk el álmodni. [...] Ez a jövőnk – a végzetünk – és a mi döntésünk. Arra kérem önöket, hogy válasszák a nagyságot. (2019)

A holnapra tekintünk és korlátok nélküli határokat látunk, amelyek csak felfedezésre várnak. A legfényesebb felfedzéseink még nem ismertek. A legbámulatosabb történeteinket még nem mesélték el. A legnagyobb utazásaink még nem történtek meg. Az Amerikai Kor, az Amerikai Eposz, az Amerikai Kaland még csak most kezdődött el! Szellemünk még mindig fiatal, a Nap továbbra is emelkedik, Isten kegyelme még mindig ragyog, és amerikai honfitársaim: a legjobb még csak most kezdődik! (2020)

A hatásos befejezéshez Xi Jinpingnél is szerepet kap a jövő:

A Kínai Álom a történelemről, a jelenről és a jövőről is szól; a generációról és még inkább a fiatal generációról szól. A kínai nép hatalmas újjászületésének Kínai Álma a fiatal generációk folyamatos küzdelmén keresztül valósul meg. [...] folyamatosan küzdeni fogunk azért, hogy elérjük az új korszak kínai szocializmusának hatalmas győzelmét, hogy megvalósítsuk a kínai nép hatalmas újjászületésének Kínai Álmát, hogy megvalósítsuk a kínai nép vágyát egy gyönyörű életre.

Ezenkívül a pártfőtitkár a rendkívül jól tagolt beszámolóban egyes szakaszokat is a jövő említésével zár le:

Az ökológiai kultúra építéséért végzett jelenlegi munkánk a jövő generációival tesz jót.

A kínai nép hajlandó a világ országainak népeivel együtt előremozdítani az emberiség sorsközösségének építését, együtt megalkotni az emberiség gyönyörű jövőjét! (19. kongresszus)

A fényes jövő, egy jobb holnap bár rendszerint egy magasztos célt jelent, amelyért érdemes tenni a jelenben, mégis összefonódik a küzdelmes úttal. Az amerikai éwertékelőkben erre csupán kétszer találunk példát:

A harc hosszú és nehéz lesz, de ahogyan az amerikaiak mindig is teszik, győzedelmeskedni fogunk. (2018)

Valamikor a jövőben talán lesz egy varázslatos pillanat, amikor a világ országai összegyűlnek, hogy megsemmisítsék nukleáris fegyvereiket. Sajnos még nem tartunk ott. (2018)

Függetlenül az előttünk álló próbatételektől és függetlenül az eljövendő kihívásoktól, együtt kell továbbmennünk. (2019)

Xi Jinping azonban rendszeresen emlékezteti a hallgatóságot a jövőbeni kihívásokra, sőt konkrétan kifejti ezeket.

Bár a jövő rendkívül fényes, a kihívások is rendkívül komolyak.

Ugyanakkor világosan fel kell ismernünk, hogy a munkánkban még sok hiányosság van, és számos nehézséggel és kihívással nézünk szembe. Főleg az alábbiak: az egyenetlen és a nem teljes fejlődés okozta néhány kiemelkedő probléma még megoldatlan; a fejlődés minősége és hatékonysága még nem magas. Az innovációs képesség még nem elég erős, a reálgazdaság szintje emelkedésre vár, az ökológiai környezet védelme még hosszú út előtt áll. Az emberek jólétének terén még nem kevés hiányosság van, a szegénység megszüntetésének feladata nehézkes. A városi és a vidéki területek fejlődése és jövedelemeloszlása között még mindig viszonylag nagy az eltérés. Az emberek a munka, az oktatás, az egészségügy, a lakhatás, az idősgondozás és egyebek területein nem kevés nehézséggel néznek szembe. A társadalom kulturális szintjének még nőnie kell, a társadalmi ellentétek és problémák összefonódnak. Teljeskörűen a törvények által kormányozni az országot még mindig nehéz, az ország kormányzásának rendszerét és a kormányzás képességét még mindig erősíteni kell. Az ideológia területén a küzdelem még mindig bonyolult, a nemzetbiztonság új helyzettel néz szembe. Néhány reformterv és nagy politikai intézkedés további kivitelezést igényel.

A párt építésének terén még sok gyengeség van. Ezeket a problémákat további erőfeszítésekkel kell megoldani.

Az emberiség számos közös kihívással néz szembe.

Világunk tele van reménnyel, de tele van kihívással is. (19. kongresszus)

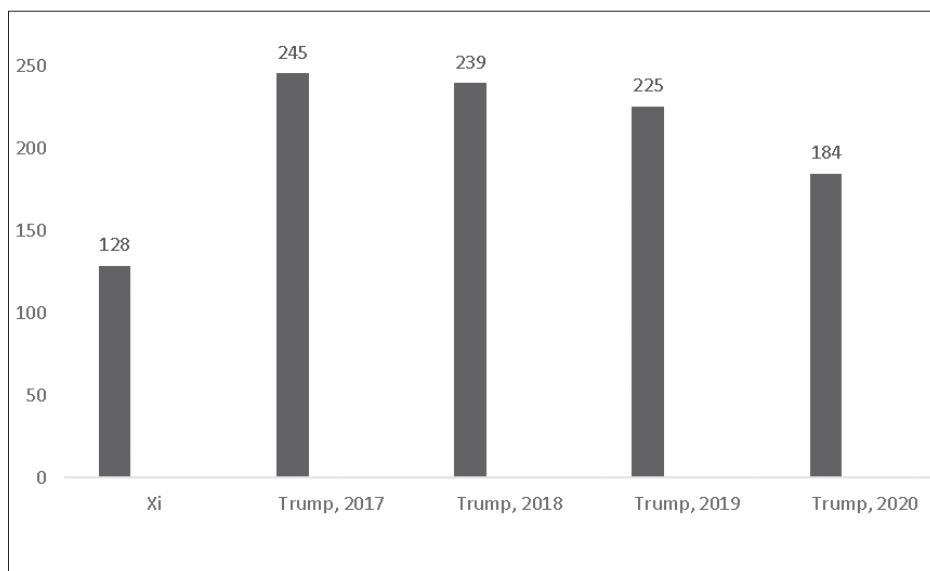
A jövő tehát mindkét vezető retorikájában világosan és hangsúlyosan jelenik meg. Trump valamennyi évértékelőjében fogalmazott meg konkrét, közeljövőre vonatkozó terveket, és Xi Jinping is dátumozott stratégiát mutatott be nagy részletességgel. A távolabbi jövő szintén valamennyi vizsgált szövegben megjelenik. Közös pont, hogy az optimista jövőkép felszólalásuk igen fontos részén, a beszéd végén is szerepet kap. Ez az egész szövegnek pozitív kicsengést ad, a zárást szlogenszerű fordulatokkal gazdagítja.

Szembetűnő azonban az optimizmus mellett a kihívásokkal teli jövőkép előrevetítése. Trump csupán 2018-ban és 2019-ben tett ilyen jellegű rövid utalást, Xi Jinping azonban ennél jóval többször, nagy részletességgel foglalkozott a küzdelmes úttal, amely a párt, az ország, a nép előtt áll.

4.3 Egység

Mivel az évértékelő beszéd és a pártfőtitkári jelentés a legmagasabb szintű vezetői felszólalások, fontos jellemzőjük az egység propagálása, az összetartozás érzésének felébresztése. Ennek mérésére az egygyé tartozást kifejező személyes névmások (*we – us – our*; valamint 我们 [women] – 自我 [ziwo]) előfordulásának gyakoriságát vizsgáltam meg az egyes szövegekben. Minél magasabb a mutató, a beszéd annál inkább hangsúlyozza az egységet. Az eredményből kivontam az évértékelőkre jellemző idézetekben – leginkább a meghívott vendégek szavaiban – szereplő névmásokat.

A gépi keresés után kapott eredményt azonban tovább kell vizsgálni. A kínai nyelv sajátosságából adódóan ugyanis az egy szótagú birtokot jellemzően egy szótagú alakkal fejezi ki (国 guo), a birtokos szintén egy szótagú lesz (我 wo). A szerkezet szó szerinti jelentése így bár „[az én] országom”, helyes fordítása mégis „[a mi] országunk”, „hazánk”. Mindennek nem tulajdoníthatunk nagy retorikai jelentőséget, hiszen ez a mindennapi nyelvhasználat része. Hasonlóan elfogadott így tehát „a[z én] pártom” (我党 wo dang), „a[z én] hadseregem” (我军 wo jun) szerkezet, valamint az egyes szám első személyű névmás használata szólásokban (成语 chengyu) is.

1. ábra

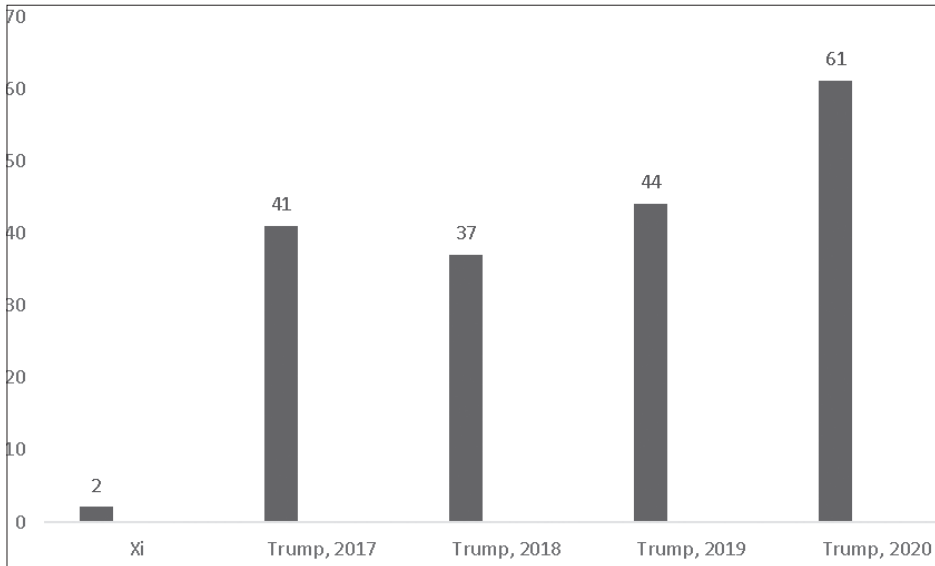
Az előbbi megállapítást figyelembe véve az alább közölt kínai statisztikánkat közelebről is meg kell vizsgálni. Az egyes szám első személyű névmás után álló szavakból megállapítható, hogy Xi jelentésében ténylegesen jóval több egységre mutató névmás szerepel (1. ábra).

A többes szám első személyű névmás gyakoriságát azért nem százalékos értékben adom meg, mert a két nyelv eltérő szerkezete miatt nehéz lenne a pontos összehasonlításuk, azaz problémás lenne szószámra alapozni az elemzést. A beszédek időbeni hosszát ismerve (Trump: 2017 – 1:00:11, 2018 – 1:20:30, 2019 – 1:22:26, 2020 – 1:18:04, Xi: 3:23:49) azonban látható, hogy Trump valamennyi évértékelőjében többször hangzanak el egységre utaló névmások – ráadásul ezek gyakorisága a legfontosabb helyen, a beszédek végén van többségben.

Mégsem mondhatjuk azt, hogy amerikai oldalról nagyobb verbális szerep jut az egység propagálásának. Egyrészt a kínai szövegekben a körmondatokból gyakran elmarad az alany, így előfordul, hogy a többes (vagy egyes) szám első személyű névmás csak egy nagyobb szakasz elején jelenik meg, majd a bekezdés további részében nem, holott az összes mondat alanya ugyanaz.

Másrészt az érem másik oldalán ott van az is, hogy az elnök saját személyét hogyan magyarázza. Szavai vajon azt tükrözik, hogy csupán egy a többi közül, vagy ő az elnök? Ehhez vizsgáljuk meg, hogy a korpusz elemei milyen mennyiségben tartalmazzák az *én* (*I – me – my*; 我 [wo]) névmást. Az automata szövegkeresés eredményét tehát a kínai korpusznál finomítani kell, hiszen ahogy

2. ábra

fentebb láthattuk, az egyes szám első személyű névmás utalhat a többes szám első személyre. Xi Jinping beszámolójában a szoftver szerint 54-szer szerepelt az „én” kifejezés, valójában ebből csak kettő utal ténylegesen Xi személyére.

Az eredményből ismét kivontam az idézetekben – jellemzően a meghívott vendégek szavaiban – szereplő névmásokat (2. ábra).

Láthatjuk tehát, hogy Trump, bár Xihez képest többször használja az egység fogalmát, saját személyét is hangsúlyozza. Ráadásul ennek száma éppen 2020-ban nőtt meg, amikor a „mi” gyakorisága csökkent. Az amerikai elnök retorikájában így néha a nép közül egy (*we*), de gyakran ő a vezető, aki lépéseket tesz (*I*).

Abban a két esetben, amikor Xi Jinping az első személyű névmást valóban önmagára utalva használta, csupán egy nagyobb entitás (a Párt) képviselőjében, annak alárendeltjeként tűnt föl:

Elvtársak! Most a 18. Központi Bizottság képviselőjében jelentést teszek a kongresszusnak.

Az elmúlt öt év eredményeit a párt Központi Bizottságának erős vezetése, az egész párt és az egész ország valamennyi nemzetének közös erőfeszítése eredményezte. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának képviselőjében szeretném kifejezni hálás köszönetemet az egész ország valamennyi nemzetiségének, valamennyi demokratikus pártnak, valamennyi szervezetnek és minden hazaszerető embernek, honfitársainknak Hongkong különleges közigazgatási

területén, honfitársainknak Makaó különleges közigazgatási területén, tajvani honfitársainknak és a tengerentúli kínaiaknak, valamint minden országnak, amelyek szívükön viselik és támogatják Kína modernizációját. (19. kongresszus)

Trump azonban az elért eredményeiről, elnöki érdemeiről (*elrendeltem, parancsot adtam, megtartottam az ígéreteimet, felkérem a Kongresszust, megígértem, aláírtam, akarom, elismertem, fogadom, bejelentettem, találkozom, visszavontam, cselekedtem*), személyes tapasztalatairól (találkozó a Harley-Davidson embereivel, privát beszélgetések barátokkal) beszél, több ízben meghökkentő nyíltsággal:

Nem engedem meg, hogy az elmúlt évtizedek hibái meghatározzák a jövőnk menetét. (2017)

A múltbeli tapasztalatok megtanították nekünk, hogy a megalégedettség és az engedmények csak agressziót és provokációt idéznek elő. Nem fogom megismételni a korábbi kormányok hibáit, amelyek ebbe a veszélyes helyzetbe hoztak minket. (2018)

Ha nem engem választottak volna meg az Amerikai Egyesült Államok elnökének, véleményem szerint most nagy háborúban lennénk Észak-Koreával, valószínűleg emberek millióinak halálát okozva. (2019)

Sok politikus jött és ment, és megfogadta, hogy megváltoztatja vagy mással helyettesíti az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt, de nem tettek semmit. Én azonban – számos elődőmmel ellentétben – megtartom az ígéreteimet. (2020)

Természetesen érthető, hogy az amerikai elnök megragadja az estét arra, hogy támogatókat szerezzen a teremben ülők és a tévénézők sorából, esetleg már a következő elnökválasztásra készülve. Xi Jinping feladata ezzel szemben az, hogy a párt különlegességét, nélkülözhetetlenségét hangsúlyozza. Ezt az üzenetet világosan közvetíti, például:

A történelem már bebizonyította, és még igazolni is fogja, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetése nélkül a nemzet újjászületése csak vágyalom lenne. (19. kongresszus)

A legalább látszólagos egység, egyetértés kieroszakolása a tömegeből az amerikai évtértékelő beszédekben az elnök meghívott vendégeinek bemutatásán, szemé-

lyes történetük elmesélésén keresztül működik a legjobban. Ronald Reagantól kezdve ugyanis az elnök különleges vendégeket hív az évértékelő beszédekre. Ők többnyire átlagemberek, akik különleges sorsukkal vagy valamilyen hősiességtettükkel érdemlik ki a megtiszteltetést.²¹ Donald Trump négy évértékelőjén számos amerikai hős különleges élettörténetébe, megható családi tragédiájába nyerhettünk betekintést, máskor a beszédek váratlan, szerencsés fordulatokat és boldog befejezéseket eredményeztek.

2017-ben Trump vendége volt például egy különleges betegségben szenvedő lány, egy fiatal nő, aki elsőként szerzett diplomát a családjában, egy édesapa, akinek főiskola előtt álló fiát börtönből szabaduló bevándorló gyilkolta meg, valamint egy özvegy nő, akinek férje nemzeti hősként vesztette életét.

2018-ban a páholyban ült egy pár, akiknek az üzlete az eddigi legjobb évet zárta az adóreformoknak köszönhetően. A meghívottak sorában volt egy 12 éves kisfiú is, aki a hazaszeretettől vezérelve, saját elhatározásból zászlókat kezdett elhelyezni a hősi halottak sírjánál. A tömeg együtt gyászolt két házaspárral, akiknek lányát illegális bevándorlók csoportja gyilkolta meg, és egy harmadik párral, akiknek a fia az észak-koreai rezsím áldozata lett. A terem egy emberként ünnepelte a védelmi erők egyik különleges ügynökét, egy odaadó rendőrt, valamint két hősiessé katonát, és megrendülve hallgatta egy Észak-Koreából menekült szerencsétlen férfi történetét.

2019-ben Trump köszöntött egy amnesztiát kapó nőt, egy férfit, aki a First Step Act törvénynek köszönhetően kezdhetett új életet, egy migránsok által meggyilkolt idős párnak a leszármazottait, egy nőkereskedelem ellen küzdő különleges ügynököt, egy tízéves kislányt, akinél előző évben agydaganatot diagnosztizáltak, egy édesapát, akinek fia a terroristák elleni küzdelemben vesztette életét. Meghívást kapott a rendvédelem speciális egységének tagja is, aki a pittsburgh-i zsinagógánál elkövetett antiszemita támadás visszaverésekor súlyosan megsérült. Jelen volt két holokauszt túlélő, valamint a normandiai part-raszállás három hőse is.

A reality show effekt minden bizonnyal az utolsó évértékelő alkalmával, 2020-ban érte el a csúcspontját. Trump többek közt meghívta Venezuela elnökét és a Tuskegee pilóták sorából az utolsót, akit az elnök korábban csillaggal is kitüntetett. Egy negyedik kislánynak ösztöndíjat adományozott, a már nagybeteg Rush Limbaugh-nak az elnöki szabadságérdemrendet ítélte oda. A galéria vendégei között helyet kapott még egy tragikus átokfutásban életét vesztő bátyját gyászoló férfi, egy koraszülött kislány, aki csodával határos módon élte meg a két éves kort, egy házaspár, akinek lánya 26 éves korában esett Al-Baghdadi

---

²¹ „The complete history of the US State of the Union address” (<https://www.businessinsider.com/state-of-the-union-address-history-timeline-2019-1#the-longest-state-of-the-union-was-delivered-by-president-bill-clinton-in-2000-clocking-in-at-about-89-minutes-16>).

áldozatául, egy hősi halált halt férjét gyászoló nő. A beszéd végén pedig Trump összehozott egy szolgálatot teljesítő férfit a családjával.

Furcsán hatna az ellenzék soraiból, ha a meghívott vendégeket, ezeket a példamutató személyeket nem felállva ünnepeznék, ha nem osztoznának egy-egy amerikai honfitársuk gyászában, és nem tisztelegnének halottaik előtt. Az elnök vendégeit barátjaiként mutatja be, akikkel személyes kapcsolatot is ápol, ezzel építve imázsát is. Máskor a meghívottak bizonyítékként szolgálnak az elnök politikai döntéseinek helyességére. Nem utolsósorban pedig biztosítják, hogy a kongresszusi terem mindkét oldala felálljon, és egységben működjön. A meghívott vendégek öröme vagy gyásza így tökéletes pátoszt teremt.

Összességében elmondható, hogy Xi beszámolójában az egység tényként jelenik meg, amely mindig is áthatotta a pártot, a múltban is ez vezette sikerre a népet, és a jövőben is ez fogja. Maga a pártfőtitkár személye láthatatlan marad. Az egység más fényben jelenik meg Trump beszédeiben. Az amerikai elnök minden lehetséges eszközzel igyekszik hangsúlyozni, hogy az egységnek kell lenni a mozgatóerőnek. Jóllehet az évértékelőkben nagy hangsúlyt kapnak a közös értékek, a közös alapok (például az elnök meghívott vendégein keresztül), mindvégig jól látható az elnök személye.

4.4. Humor, irónia

Az évértékelőkben a pátosz hasznosításának egy másik azonosítható formája a humor, irónia eszköze. Nilsen szerint: „A politikai humornak számos társadalmi funkciója van. A politikus szempontjából a humor felhasználható a politikai fogalmak meghatározására, a kritikusok lefegyverzésére, enyhülés megalapozására, álláspont kialakítására, érvelésre, feszültség enyhítésére és a tényleges fizikai vagy katonai konfrontáció helyettesítésére.”²² Az évértékelőkbe csempészett humor számos helyzetben megnevetteti a hallgatót, oldja a helyzet komolyságát, az elnök személyét emberközelebbinek láttatja.

Trump évértékelőiben számos alkalommal élt a humor eszközével. 2017-ben például megosztotta, hogy a Harley-Davidson tisztviselői és munkatársai hogyan parkolták le öt amerikai gyártású gyönyörű motorkerékpárjukat a Fehér Ház előtt, és hogyan invitálták meg az elnököt, hogy üljön fel valamelyikre.

A beszédebe tudatosan belevitt könnyedebb fordulatok mellett Trump humorral reagált le több helyzetet is. 2019-ben, amikor a beszédet megszakító taps egy alkalommal „USA” skandalásba fordult át, az elnök viccesen megjegyezte: „Ez olyan jól hangzik.” Ugyanebben az évben, amikor a nők érdekeiről

---

²² Nilsen 1990: 35.

beszért, a fehér ruhába öltözött ellenzéki hölgyek soraiból is sokan ünnepeltek, állva tapsoltak. Trump ezt megköszönte, majd viccesen hozzátette, hogy ezt senki nem várta el tőlük. Amikor pedig a közönség az elnök egyik meghívott vendégének a „Happy Birthday”-t énekelte, Trump viccesen vezényelni kezdett, majd humorosan kijelentette: „Nekem ezt nem tették volna meg.”

A történelem vizsgálatánál láttuk, hogy a közelmúlt eseményeinek egy részét az előző adminisztrációk bírálata jelenti. Az irónia és a gúny szintén érzelmeket válthat ki a hallgatóból, ezért ezek is a pátosz részei.

Xi Jinping beszédében ezzel szemben nincs helye sem a humornak, sem az iróniának. A pártfőtitkári jelentésben a humor nem lesz eszköz a beszélő személyiségének közvetítésére, az előző vezetők pedig nem kapnak ironikus megjegyzéseket.

4.5. A kapcsolatteremtés kiszélesítése

Fentebb már láttuk az egység megjelenítését a vezetők beszédeiben. Feltehetjük azt a kérdést is, hogy az ott bemutatott „mi” kire utal? Érdekes tehát megvizsgálni azt is, hogy a vezetők kiket és miként szólítanak meg.

A KKP kongresszusain tett pártfőtitkári beszámoló – bár közvetíje a televízió Kínában és külföldön is – szövegezése egyértelműen a jelen lévő pártvezetőknek és delegáltaknak szól. A beszámoló kezdetén az „Eltársak!” (同志們 tóngzhìmen) megszólítás rendkívül szűkszavú, hivatalos, kizárólag a KKP tagjait célozza meg. A pártfőtitkár a beszéd közben sem szólítja meg a tévénézőket. A teremben lévőkkel a folyamatos kapcsolattartás, a figyelemmegtartás a beszéd közbeni „Eltársak!” tizenhatszori elhangzásával történik.

Trumpnál az évértékelő beszédek kezdete a következő: „Házelnök Asszony/Úr, Alelnök Úr, a Kongresszus Tagjai, az Amerikai Egyesült Államok First Ladyje, Amerikai Honfitársaim!”²³ Ez a megszólítás nemcsak a teremben lévőket tiszteli meg, hanem kapcsolatot teremt az egész amerikai néppel. Az amerikai polgárokat, akik tévén keresztül figyelik az évértékelőt, az elnök valamennyi évértékelőjében a beszéd során közvetlenül is megszólítja.

Arra kérem a Kongresszus valamennyi tagját, hogy csatlakozzon hozzám, és álmódjunk együtt nagy és merész dolgokat országunk számára. Arra kérek mindenkit, aki ma este [otthonról] néz, hogy ragadja meg ezt a pillanatot. Higgyenek magukban! Higgyenek a jövőjükben! És higgyenek, még egyszer, Amerikában! (2017)

---

²³ Ettől Trump csupán a 2017-es beszédben tért el, ahol az amerikai honfitársak helyett „amerikai állampolgárok” megnevezéssel szólította meg a hallgatóságot.

Tehát minden állampolgárnak, aki ma este otthonról néz – függetlenül attól, hogy hol volt, vagy honnan származik: ez az Ön ideje. Ha keményen dolgozik, ha hisz magában, ha hisz Amerikában, akkor álmodhat bármit, lehet bárki, és együtt elérhetünk bármit. (2018)

Honfitársaink milliói most figyelnek bennünket, ahogy összegyűltünk ebben a nagy teremben, abban a reményben, hogy nem két pártként, hanem egy nemzetként fogunk kormányozni. (2019)

Azok, akik ma este otthonról néznek, szeretném, ha tudnák: soha nem engedjük, hogy a szocializmus elpusztítsa az amerikai egészségügyi ellátást! (2020)

Ugyanakkor az évértékelőkben a teremben lévő hallgatósággal is folyamatos a kapcsolattartás, és előfordul, hogy Trump egyszer-egyszer a Kongresszus támogatását kéri valamelyik terve megvalósításához. Láthatjuk azonban, hogy az elnök az egész amerikai népet megszólítja. Az amerikai politikai kommunikációban ezt nevezik a modern elnöki retorika egyik fő jellemzőjének.²⁴

Úgy tűnik tehát, hogy a hallgatóságot többször „elvtársakként” megszólító Xi Jinping, a teremben jelenlévőkről, a KKP vezetőiről, a kongresszusi delegáltakról beszél. Ebből az következik, hogy a nép az „ők”. Trump elnök „mi”-je sokkal inkluzívabb, az amerikai tévénező valóban érezheti úgy, hogy vezetője hozzá is szól közvetlenül, különösképpen akkor, ha bátorságról, nagyot álmodásról van szó.

A kapcsolatteremtésnek és a kapcsolattartásnak nemcsak verbális, hanem nonverbális formája is van, amelyet az alábbiakban vizsgálunk.

4.6. Metakommunikációs eszközök

[...] a nem-verbális jelek hatással vannak a beszéd jelentésére vagy önmagukban hordozzák a jelentést (szemantikai funkció); szabályozzák a verbális és a nem verbális jelek egyidejű és egymást követő előfordulását és szerveződését (szintaktikai funkció); jellemezhetik az üzenet küldőjét vagy befogadóját (pragmatikai funkció); végül, jelezhetik a kommunikáció résztvevői közötti kapcsolat jellegét (dialogikus funkció).²⁵

A metakommunikációs eszközök első részeként megvizsgálom, hogy a retorikai szituáció írott és íratlan szabályaitól a 2017–2020. évi évértékelő beszédek és a 19. pártkongresszus alkalmával történt-e eltérés.

²⁴ Teten 2007: 670.

²⁵ Bull 1986: 103–110.

A kínaiaknál semmilyen megszokottól eltérő mozzanatról sem lehet beszámolni. Forgatókönyvszerű, rendkívül ünnepélyes az események menete. A vezetők (a 12. kongresszustól öltönyben²⁶) az *Üdvözlő induló* (欢迎进行曲 Huanying jinxingqu) dallamára bevonulnak az Országos Népi Gyűlés (人民大会堂 Renmin dahui tang) nagytermébe. Elöl az aktuális pártfőtitkár, mögötte az elődei. Az Országos Népi Gyűlés (ONGY) Állandó Bizottságának elnöke vagy a Kínai Népköztársaság miniszterelnöke (aki egyben az Állandó Bizottság tagja, a 19. kongresszuson Li Keqiang [李克强] miniszterelnök) kijelenti, hogy a kongresszus kezdetét veszi, majd felkéri a jelenlévőket a himnusz eléneklésére. Ezt követően egyperces néma csönddel tisztelegnek a volt kommunista vezetők (a 14. kongresszuson még „Adózzunk néma csönddel Mao Zedong, Zhou Enlai, Liu Shaoqi, Zhu De és a forradalmi proletariátus más, elhunyt tagjainak és forradalmi mártírjainak, valamint azoknak, akik nemrég hunytak el, közöttük Li Xiannian, Deng Yingchao, Xu Xiangqian és Nie Rongzhen”; a 15. kongresszustól név szerint: Mao Zedong, Zhou Enlai, Liu Shaoqi, Zhu De, Deng Xiaoping, Chen Yun) és más hősök előtt. Ezt követően a miniszterelnök vagy parlamenti elnök közli a számadatokat a megjelentekről, végül átadja a szót a pártfőtitkárnak. A pártfőtitkár a pódiumhoz sétál, meghajol a vezetők és a hallgatóság felé. A beszéd végén ugyancsak meghajol, a helyére megy, ahol az elődei kezet fognak vele.²⁷

Ezzel az ünnepélyességgel éles ellentétben áll az évértékelő szabad menete, amely az utóbbi években a következő volt. A kongresszusi teremben az elnökre várók beszélgetnek, jönnek-mennek. Az elnök érkezését hangosan bejelentik, mire tapsvihar tör ki. Az elnök a pódiumhoz sétálva kezet fog a támogatóival, akik lelkesen üdvözlik őt. Néhányukkal még egy-két szót is vált. Előfordul, hogy autogramot kérnek tőle sapkára, könyvre, nyakkendőre, illetve telefonjukkal videózzák, fotózzák az elnököt. Annak ellenére, hogy a teremben az ellenzék tagjai ülve maradnak, a közeli képekről mégis úgy tűnik, hogy az elnök úgy vonul be a terembe, mint egy szupersztár vagy győztes sportoló. Az elnök végül a pódiumra lép, ahol az „In God We Trust” felirat alatt már várja az alelnök és a házelnök.

2020-ban Donald Trump azonban meghökkentő módon nem fogott kezet a házelnök asszonnyal és az alelnökkel sem, pedig ez rendszerint a beszéd előtt és a beszéd végén is megtörténik. Trump átnyújtotta a beszéd írott változatának

²⁶ „纪录片：中国共产党第十一次全国代表大会” (Jilùpiàn: Zhōngguó gòngchǎndǎng dì shíyī cì quánguó dàibiǎo dàhui) Dokumentumfilm: A Kínai Kommunista Párt 11. kongresszusa (<https://v.qq.com/x/page/j01357jas69.html>).

²⁷ Ezt a 14. kongresszuson egészítette ki Deng Xiaoping felszólalása a pártfőtitkári beszámoló előtt, amelyben megköszönte az évek során kapott támogatást és a megértést a nyugdíjba vonulására vonatkozóan. Li Peng szintén tisztelgett néhány mondat erejéig Deng Xiaoping előtt.

egy-egy példányát az alelnöknek és a házelnök asszonynak, majd figyelmen kívül hagyva a házelnök asszony kézfogásra nyújtott kezét, a teremben ülők felé fordult. A házelnök asszony válaszul eltekintett a szokásos magasztos mondatoktól, amelyekkel a szót rendszerint átadják az elnöknek.²⁸ Az évertékelő végén pedig látványosan széttépte Trump beszédének az átiratát. Az elnök és a házelnök asszony, a demokrata Nancy Pelosi közt lejátszódó kis közjáték valószínűleg Trump előzőleg elkezdődött közjogi felelősségre vonásának²⁹ volt köszönhető.

A metakommunikációs eszközöknél érdemes kitérni arra is, hogy a szónok miként válaszol a hallgatóiból kiváltott reakciókra. Xi Jinping esetében ez csupán kulturált tapsvihart jelent. A taps jellemzően akkor tör ki, amikor a pártfőtitkár a mondat végén erőteljesebb hangot üt meg. Ettől a hallgatóság reakciója kissé megrendezettnek hat. Xi Jinping ezekre nem reagál, csak megvárja, amíg a taps elhalkul.

Ugyancsak érdemes megemlíteni a szöveg megszólaltatásának a módját. A pártfőtitkár beszéde nem más, mint egy hivatalos, írott párt dokumentum felolvasása: Xi Jinping papírról olvassa a beszámolót, ezzel egyidejűleg a résztvevők mindegyike nyomtatott formában szintén megkapja a beszédet, szinte együtt olvassa a főtitkárral, jegyzetel, aláhúz. Ez a kép emlékeztethet bennünket egy felolvasóestre vagy egy vasárnapi istentiszteletre, ahol a szónok valaki más szavait közvetíti, ismételgeti, hangoztatja, erősítve ezzel a hallgatóságban a hitet, az összetartozás érzését.

Természetesen az amerikai elnökről sem feltételezzük, hogy sűgógép nélkül mondja el beszédét. Trump azonban a folyamatos szemkontaktussal, a szünetekkel, az őt körülvevő reakciókra (taps, fűtyülés) adott válaszokkal (mimika, gesztusok) eléri, hogy felszólalása természetesnek hasson, és élvezhetőbb, hallgatóbarátabb legyen. Ez a korábbiakban vizsgált kapcsolattartásnak is fontos nonverbális eszköze.

---

²⁸ Kongresszus tagjai: az Amerikai Egyesült Államok elnöke – Nancy Pelosi, 2020. Korábban: 2019, Nancy Pelosi: –, 2018 és 2017, Paul Ryan: Kongresszus tagjai: Nagy kiváltságom és különleges megtiszteltetés számomra, hogy bemutathatom az Egyesült Államok elnökét. Utóbbi a hagyományos forma.

²⁹ „Trump impeachment: A very simple guide” (<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39945744>).

5. Konklúzió

A tanulmány bemutatta az amerikai évértékelő beszéd és a KKP kongresszusának jelentőségét. Láttuk, hogy az elnöki beszédek, valamint a pártfőtitkári beszámolók előkészítése mögött komoly munka zajlik, ezen a ponton azonban az amerikai oldal jobban átlátható, míg Kínában jobbra névtelenek maradnak a beszédírók.

A vizsgálat szempontrendszerét és az eredményeket az alábbi táblázat foglalja össze (2. táblázat):

2. táblázat

Vizsgált retorikai eszköz			Amerikai évértékelők				Pártfőtitkári beszámoló
			2017	2018	2019	2020	
1. A múlt megjelenítése	Közelmúlt	politikai lépések	✓	✓	✓	✓	✓
		tragikus események	✓	✓	✓	✓	—
		előző vezetés	✓	✓	✓	✓	✓
	Történelem mint jelző	✓	✓	✓	✓	✓	
	Távolabbi múlt	✓	✓	✓	✓	✓	
2. A jövő megjelenítése	Konkrét jövőbeni tervek		✓	✓	✓	✓	✓
	Optimista jövőkép a zárásban		✓	✓	✓	✓	✓
	Kihívásokkal teli jövőkép		—	✓	✓	—	✓
3. Egység	Az egység propagálása szavakkal		✓	✓	✓	✓	✓
	Az egység megteremtése egyéb eszközzel		✓	✓	✓	✓	—
	Az elnök személyének hangsúlya		✓	✓	✓	✓	—
4. Humor, irónia			✓	✓	✓	✓	—

5. A kapcsolatteremtés kiszélesítése	A teremben lévők megszólítása	✓	✓	✓	✓	✓
	A tévénező megszólítása	✓	✓	✓	✓	—
6. Metakommunikációs eszközök	Hagyománykövető retorikai szituáció	✓	✓	✓	—	✓
	A szónok spontán reakciói	✓	✓	✓	✓	—
	Természetes előadásmód	✓	✓	✓	✓	—

A múlt megjelenését a következő aspektusokból vizsgáltam: közelmúlt (politikai lépések, tragikus események, előző vezetés), a történelem mint jelző, távolabbi múlt. A tragikus események említése csak az évértékelőkben mutatható ki, a többi a pártfőtitkári jelentésben is. Jelentős különbség van azonban a korábbi vezetésre történő utalások jellegében, valamint a távoli múlt szemlélete között.

A jövőt illetően megfigyeltük a konkrét jövőbeni tervek vázolását, az optimista jövőképet a beszédek zárásában, a jövőbeli kihívások hangsúlyosságát. Határozott eltérés mutatkozott a jövőben rejlő kihívások említésénél.

Az egység bár látszólag Trump beszédeiben kap nagyobb verbális súlyt, rámutattunk arra is, hogy egyéb tényezőket is figyelembe kell venni. Ezek közül az egyik a vezető láthatatlansága, amely Xi Jinpingre igen jellemző, Trumpra azonban nem.

A pátosz megnyilvánulási formáit kerestük a humor és az irónia eszközében, a kapcsolatteremtés kiszélesítésében és a metakommunikációs eszközökben. Xi Jinpingnél nem jelenik meg a humor és az irónia, a kapcsolatteremtés csupán a teremben lévőkkel történik meg, a metakommunikáció szegényes, a forma hagyománykövető. Trump azonban számos alkalommal él a humorral és az iróniával, ezek a szónok személyiségének a közvetítői. A kapcsolatteremtés kiszélesítése valamennyi évértékelőben megvalósul, ezek visszatérő eleme a tévénezők megszólítása, valamint a metakommunikációs eszközök (szemkontaktus, gesztusok, mimika) is remekül szolgálják ezt a célt. Az utóbbi három eredmény azt a fent már előrevetített megállapítást erősíti, amely szerint a pártfőtitkári beszámoló leginkább egy felolvasott pártdokumentum.

Elsődleges források³⁰

2017-es pártfőtitkári beszámoló: http://www.xinhuanet.com/politics/19cpcnc/2017-10/27/c_1121867529.htm

2017-es évértékelő: <http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20170228.html>

2018-as évértékelő: <http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20180130.html>

2019-es évértékelő: <http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20190205.html>

2020-as évértékelő: <http://stateoftheunion.onetwothree.net/texts/20200204.html>

Videón:

2017-es pártfőtitkári beszámoló: http://www.qsttheory.cn/lqikan/2017-12/03/c_1122049424.htm

2017-es évértékelő: https://www.youtube.com/watch?v=9o_WDqG2x_4

2018-as évértékelő: <https://www.youtube.com/watch?v=M4EdX-OuUFM&t=401s>

2019-es évértékelő: https://www.youtube.com/watch?v=TXep_uf-ESY

2020-as évértékelő: <https://www.youtube.com/watch?v=zNECVmfJtxc&t=361s>

Felhasznált másodlagos szakirodalom

Arisztotelész, 1999. *Rétorika*. Budapest: Telosz Kiadó.

Bull, Peter 1986. „The Use of Hand Gesture in Political Speeches: Some Case Studies.” *Journal of Language and Social Psychology* 5: 103–110. Online: <http://jls.sagepub.com/content/5/2/103>
<https://doi.org/10.1177/0261927X8652002>

Jordán Gyula 2015. „A Kínai Népköztársaság alkotmányainak történeti áttekintése.” In: Salát Gergely (szerk.): *A kínai alkotmány*. Budapest: Typotex Kiadó.

Miller, Alice 2012. The Road to the 18th Party Congress. *China Leadership Monitor* 36.

Nilsen, Don L. F. 1990: The Social Functions of Political Humor. *Journal of Popular Culture* 35–47. https://doi.org/10.1111/j.0022-3840.1990.2403_35.x

Patapan, Haig – Wang, Yi 2018. The Hidden Ruler: Wang Huning and the Making of Contemporary China. *Journal of Contemporary China* 27: 109: 47–60. <https://doi.org/10.1080/10670564.2017.1363018>

Pécseli Király Imre 2017. *Bevezetés a retorikába két könyvben*. Budapest: Anyanyelvpolók Szövetsége – Trezor Kiadó.

Pomian, Krzysztof 2009. „Memory Wars.” In: Swoboda, Hannes – Wiersma, Jan Marinus (eds.): *Politics of the Past. The Use and Abuse of History*. Belgium: The Socialist Group in the European Parliament, 81–85.

Teten, Ryan Lee 2007. „We the People”. The „Modern” Rhetorical Popular Address of the Presidents during the Founding Period. *Political Research Quarterly* 60/4: 669–682. <https://doi.org/10.1177/1065912907304495>

Zickel, Emilie – Gagich, Melanie 2018. *A Guide to Rhetoric, Genre, and Success in First-Year Writing*. Ohio: CSU.

---

³⁰ A források utolsó letöltése: 2020.08.26.

Internetes források³¹

- „Meet 34-year-old Stephen Miller, Trump’s longest-serving senior adviser and mastermind of his most inhumane immigration policies” (<https://www.businessinsider.com/who-is-stephen-miller-trump-speechwriter-immigration-adviser-2018-1#stephen-really-knows-how-to-capture-his-voice-former-white-house-press-secretary-sean-spicer-said-15>).
- „National Congress of the Communist Party” Institute for Security & Development Policy: (<https://isdpc.eu/publication/nccpc-national-congress-communist-party/>).
- „Presidential Department Descriptions” (<https://obamawhitehouse.archives.gov/participate/internships/departments>).
- „The complete history of the US State of the Union address” (<https://www.businessinsider.com/state-of-the-union-address-history-timeline-2019-1#the-longest-state-of-the-union-was-delivered-by-president-bill-clinton-in-2000-clocking-in-at-about-89-minutes-16>).
- „The perilous high-wire act of writing speeches for Donald Trump” (https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/why-writing-speeches-for-donald-trump-is-a-perilous-high-wire-act/2018/01/26/9476a6d4-01f2-11e8-9d31-d72cf78dbee_story.html).
- „The president’s State of the Union speech: Why it matters” (<https://share.america.gov/presidents-state-of-union-why-it-matters/>).
- „The State of The Union Is Trump’s Biggest Speech. Who Writes It?” (<https://www.nytimes.com/2020/02/03/us/politics/trump-state-of-the-union.html>).
- „Trump impeachment: A very simple guide” (<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39945744>).
- „Who Really Writes Trump’s Speeches? The White House Won’t Say” (<https://nymag.com/intelligencer/2018/01/who-really-writes-trumps-speeches-white-house-wont-say.html>).
- „纪录片：中国共产党第十一次全国代表大会” (Jilupian: Zhongguo gongchandang di shiyi ci quanguo daibiao dahui) Dokumentumfilm: A Kínai Kommunista Párt 11. kongresszusa (<https://v.qq.com/x/page/j01357jas69.html>).
- „王沪宁同志简历” (Wang Huning tongzhi jianli) Wang Huning elvtárs életrajza (http://www.xinhuanet.com/politics/19cpcnc/2017-10/25/c_1121856317.htm).
- „中国共产党章程” (Zhongguo gongchandang zhangcheng) A Kínai Kommunista Párt alkotmánya: (<http://www.12371.cn/special/zggcdzc/zggcdzcqw/#disanzhang>). „中共中央政策研究室主要职能” (Zhonggong zhongyang zhengce yanjiu shi zhuyao zhineng) A Központi Bizottság Politikai Kutatási Hivatalának fő funkciói (http://www.china.com.cn/cpc/2011-04/15/content_22369278.htm).

---

³¹ A források utolsó letöltése: 2020.08.26.

KNYIHÁR ESZTER

Az otthon fogalmának vizsgálata a magyarországi kínai bevándorlóknál*

1. Bevezetés

Az otthon kiemelt jelentőséggel bíró környezet az egyén életében, egy olyan szubjektív fogalom, amelyet saját tapasztalatai alapján mindenki maga tölt meg jelentéssel. Az otthon fizikai formáját tekintve lehet egy ház, egy lakás, egy szoba, egy olyan tér, amely az egyén lakóhelyeként működik, és sok esetben elsődleges fizikai territóriumává válik. Ez az a hely, ahol az otthon lakója saját szabályokat hozhat létre és követhet, az otthon megvédi őt, és ő is tevékenykedik otthona védelmében. A rendezett otthon a külvilág kaotikusságával szemben értelmezhetővé válik. Itt él a család, amelynek tagjai az otthon kialakításához rítusokat, szokásokat hoznak létre és ismételnék meg.¹ Az otthon egy dinamikus rendszer részeként működik, ahol nemcsak az otthonnak, hanem az otthonban élőknek is kulcsszerep jut. Az egyéni tapasztalatoknak köszönhetően az otthon szubjektívvá válik, interpretációja jelentősen függ az egyén sajátos észlelésétől. A helyidentitásból fakadó kapcsolati kettősség értelmében nemcsak az egyén lesz hatással a helyre, hanem a hely is hatással lesz az egyénre. Az ember kulturális és szociális tapasztalatait helyek függvényében éli meg, a helyek emlékei egyénisége részévé válnak. Az otthon fontos szerephez jut a személyes identitás kialakításában, az, hogy honnan, milyen otthonból származik valaki, segít megérteni, hogy ki is ő valójában, hol van, és hova tartozik.²

A migrációs folyamatok hatással vannak az otthon fogalmának konstrukciójára. Az élettér változása, az eltérő szociokulturális környezet, a hátrahagyott szülőföld mind alakítanak a migráns otthonképén. A jelenséget feltérképezni kívánó vizsgálatok a *migránsotthon* különböző attribútumai alapján próbálják megragadni annak felépítését. Azokkal a klasszikus nézetekkel szemben, amelyek az otthonot egy fizikailag helyhez kötött, *megismételhetetlen* egységként

---

* A publikáció az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

¹ Dúll 2009a: 95–98; Mallett 2004: 63.

² Dúll 2009b: 95; Qazimi 2014: 307; Cuba–Hummon 1993: 548; Damery 2014: 2–3.

kezelték,³ újabb kutatások rámutattak arra, hogy az otthonfogalom mobilis és kontextusfüggő.⁴

A kínai kultúrában az otthon központi szerepet tölt be. Amellett, hogy lakóhelyként működik, szoros jelentésbeli kapcsolatban áll a családdal és a szülőfölddel is.⁵ Jelen tanulmányban a kínai társadalom egyik speciális rétegével, a Magyarországon élő vagy az országban rövidebb ideig tartózkodó kínai bevándorlókkal és az általuk létrehozott otthonfogalommal kívánok foglalkozni. A téma tanulmányozása lehetőséget teremt arra, hogy alaposabban megértsük a kínai bevándorlók otthonképét, és ezáltal kiegészíthessük ismereteinket migrációs szokásaikról és integrációs stratégiáikról is.

2. Az otthon fogalma

A következő részben az otthonnal, az otthonalkotással, a *migránsotthonnal* és a *kínai otthonnal* kapcsolatos jelenségekkel foglalkozom bővebben.

2.1. Az otthon és otthonalkotás

Azzal együtt, hogy az otthon élettérként működik, túlmutat az épített környezet határain. Kialakításában fontos szerepet játszik az ember és lakóhelye között létrejött érzelmi kapcsolat. Az ideális otthon egy biztonságos, belátható, ismerős hely, ahol annak lakója magabiztosan tájékozódik térben, időben és az ott kialakított szociokulturális környezetben. Az otthon olyan biztos pont, ahova *vissza lehet térni, és mind lelkileg, mind testileg fel lehet tölteni*. Ez egy olyan *meleg, szerető* környezet, amely hasonlatosan az *anyai öleléshez, védelmező, befogadó*, de ezzel együtt néha akár *fojtogató is lehet*.⁶

Az egyén és az otthon dinamikus viszonyának köszönhetően az otthonnal kapcsolatos helyidentitás idővel változhat. Az otthon elhagyása és az új otthon létrehozása egy természetes, az életciklussal összefüggő folyamat,⁷ amelynek során lehetőség nyílik arra, hogy az otthon a mozdítható tárgyak és szokások összességéként bárhol és bármikor újraalkothatóvá váljon.⁸

---

³ Ralph–Stacheli 2011a: 518.

⁴ Stacheli–Nagel 2006: 1612.

⁵ Zhang et al. 2016: 33–34.

⁶ Dúll 2009c: 94; Hage 2010a: 417–420.

⁷ Cuba–Hummon 1993: 551.

⁸ Ralph–Stacheli 2011b: 518–519.

Ahmed, aki többek között foglalkozik a migráció során létrejövő *igaz otthon* keresésének a jelenségével, úgy véli, hogy a bevándoroló számára az otthon két síkon valósul meg. Ennek értelmében létezik egy „itt és most”, *aktuális* és egy „folyamatosan vágyott és kutatott, de el nem ért”, *igaz otthon*. Az első otthon az, ahol a migránsnak a *jelenben* élnie kell, míg a második az, ahonnan *származik*, és ahova örökre *visszavágyik*. Ez utóbbi, mivel erősen támaszkodik az emlékekre, sok esetben nehezen megragadható, az idővel együtt alakuló jelenség, amely lassan feltöltődik a közös történelmi és kulturális elemekkel is. Ez a *vágyott otthon* – paradox módon – egy múltban létrejött fogalom, amely soha nem tud már annak igaz formájában újból megvalósulni. Egy olyan hely lesz ez, amely a migránstapasztalatok során felértékelődik, szinte már tökéletessé válik, míg végül megvalósíthatatlanságában csupán referenciául szolgálhat ahhoz, hogy „mi majdnem olyan, és mi nem olyan”, mint az *otthon*.⁹

Ralph szerint a migrációval kapcsolatos *otthonalkotást* összetett jelenségként érdemes kezelni, ahol nem lehet az otthon fizikai, állandó és mentális, mozgatható aspektusait sem figyelmen kívül hagyni.¹⁰ A Ralph által is említett megközelítés lehetőséget teremt arra, hogy a *migránstothont* komplex fogalomként kezeljük, és annak több dimenzióját is megértsük. Ennek megfelelően az olyan kettősségek, mint a *fizikális hely – mentális hely, állandó-mobilis, jelenbeli-jövőbeli, valós-vágyott*, könnyebben összeegyeztethetővé válnak.

A migrációs folyamatok alkalmával bekövetkező otthonalkotás egy olyan összetett jelenség, amelynek részeként a migráns nemcsak a szülői, *családi* territóriumot, hanem a közös nyelvet és kultúrát *beszélő* törzsi territóriumot is maga mögött hagyja.¹¹ Az otthon újraalkotását egy számára új közegben kell megvalósítania, folyamatosan egyensúlyozva az otthonalkotáshoz szükséges *tradíciómegtartás* és az integrálódáshoz szükséges *tradícióelhagyás* között.¹²

2.2. A kínai otthon

Kínában a társadalom folyamatos és nagy iramú átalakuláson megy keresztül, de a társadalmi normarendszert még mindig erősen befolyásolják a klasszikus konfucianus hagyományok.¹³ A fejlődés okozta változások és a tradicionális kultúra ragadványai által kialakított kettősség hatással van az otthon fogalmának

---

⁹ Ahmed 1999: 330; Ralph–Stacheli 2011c: 520; Brah 2002: 192.

¹⁰ Ralph–Stacheli 2011d: 519.

¹¹ Düll 2009d: 97.

¹² Liu–Didham–Lu 2017: 19.

¹³ Fukoyama 1996a: 85–86.

a konstrukciójára.¹⁴ Hagyományos értelemben az otthon (*jia* 家) funkcionális térként működik, helyet ad a családnak (*jiating* 家庭), az utódok létrehozásának és felnevelésének, ezzel együtt azonban a szülőföld (*laojia* 老家, *jiaxiang* 家乡) fogalmától is elválaszthatatlan.¹⁵ A nagy iramú urbanizáció, a család szerkezetének átalakulása, az ország határain belül megvalósuló és a kifelé történő migráció folyamatosan alakítja a kínai otthon fogalmát.

3. A vizsgálat elméleti háttere

Jelen tanulmányban a kínai bevándorlóotthon fogalmi konstrukciójának bemutatására teszek kísérletet. A vizsgálat során a tartalomelemzés módszereivel dolgoztam fel az interjúk elkészítése és a kérdőíves felmérés során kapott válaszokat. Az otthonnal kapcsolatos fogalomalkotásnak a felmérése három célzott kérdésen keresztül valósult meg: először arra kértem a résztvevőket, hogy határozzák meg az otthon fogalmát, majd írjanak le 10 szót, ami számukra a fogalomról eszükbe jut. A harmadik kérdésben pedig arra kértem őket, hogy mutassák be ezeket a felsorolt szavakat. A vizsgálatban részt vevő 139 főt¹⁶ azok eltérő migrációs tapasztalatai szempontjából négy csoportra osztottam: Magyarországon letelepedő bevándorlók¹⁷ (11 fő), Magyarországra ideiglenesen bevándorlók¹⁸ (23 fő) és Magyarországon élő, itt felnövő bevándorlók¹⁹ (30 fő). A fent említett vizsgálati csoportok mellett, a fogalom alaposabb megértése céljából létrehoztam egy negyedik referenciacsoportot (75 fő), amelyet Kínában élő résztvevők alkottak.

A kínaiak otthonfogalmának alaposabb megértéséhez a Hage²⁰ által is említett besorolást vettem alapul. Úgy vélem, hogy az általa bemutatott kategóriák lehetőséget adnak arra, hogy az otthonról alkotott nézeteinket és az otthonnal, otthonérzettel kapcsolatos kutatási eredményeket egy rendszerbe foglalva tudjam közölni. Emellett ezek a kategóriák rugalmasnak mutatkoztak annyira, hogy közöttük az átjárhatóság biztosítva legyen. Az általa bemutatott otthonfogalom

¹⁴ Wu–Hannam–Xu 2018a: 73.

¹⁵ Zhang et al. 2016b: 33–34.

¹⁶ Általános adatok az 1. számú mellékletben találhatóak.

¹⁷ Ide azokat a bevándorlókat soroltam, akik terveik szerint végleg Magyarországon maradnak. A könnyebb kezelhetőség céljából őket csak *letelepedőknek* nevezem a későbbiekben.

¹⁸ Ide azokat a bevándorlókat soroltam, akik biztos, hogy elhagyják Magyarországot belátható időn belül, nem szándékoznak az országban letelepedni.

¹⁹ Esetükben a szülők első generációs bevándorlók. Ők maguk vagy Magyarországon születtek, vagy kisgyermekkorban vándoroltak be. Az egyszerűbb kezelhetőség céljából ebben a tanulmányban őket végig második generációs bevándorlóknak fogom nevezni.

²⁰ Hage 2010b: 417–420.

egy olyan komplex egység, amelyet egymással szoros kapcsolatban álló építőelemek alkotnak: *biztonságérzet, a közösséghez való tartozás érzete, az ismerős közeg érzete és a lehetőségek meglétének érzete.*

4. Eredmények²¹

Az otthon élménye a válaszadók 98% esetében pozitív tartalommal töltődött fel. Az otthonkép felidézése sok esetben érzelmeket és érzeteket leíró szavakkal történt meg, így: *melegség, biztonság, szeretet* stb., ez így történt olyan esetekben is, amikor az otthon egyes fizikai jellemzői kerültek elő, így a *falak színei, az ágy melege, a kertben növő barackfák* stb., ezek többségében egy pozitív érzés vagy emlék részeként jelentek meg.

A család szerepe kiemelten fontosnak bizonyult az otthonalkotás szempontjából,²² így a kategóriák értelmezése legtöbb esetben attól majdhogynem elválaszthatatlanná vált. A válaszok feldolgozását követően körvonalazódott, hogy a *közösséghez való tartozás érzete* és a *biztonságérzet* kategóriái azok, amelyek a leginkább hangsúlyossá váltak mindegyik csoport esetében. Ezeket a kategóriákat az azonosított kifejezések hasonló mintázatai alapján további alkategóriákra osztottam. A biztonságérzet esetében ezek: *melegség, fényesség; kikötő, óvóhely, szív, lélek otthona; hazatérés, vágyott visszatérés; biztonság, békesség; pihenés, relaxálás; feltöltődés, gyógyulás; táplálás, evés; igaz, szabad, őszinte közeg.* A közösséghez való tartozás érzetének esetében ezek: *családtagok; tágabb közeg; családi találkozó, ünnepek; egymás szeretete, megértése, segítése, támogatása.*

A Kínában tartózkodóknál és a Magyarországon letelepedőknél az otthonnal kapcsolatos leggyakrabban használt kifejezés a melegség (*wennuan* 温暖) (Kínában élők: 52%, letelepedők: 64%), az ideiglenes bevándorlóknál a család és a családtag jelentésű *jiaren* (家人) (74%) és a második generációs bevándorlóknál a magyar *család* kifejezés (60%) volt, amelyeket sokszor együtt is használtak.

[Otthon] az ahol a család van, ott van szeretetteljes gondoskodás is, ahogy átöleljük egymást, az melegséggel tölt el.

有家人在的地方拥有爱的关怀，彼此拥抱是种温暖。

²¹ Lásd 2. számú melléklet.

²² Az összes válaszadó 81%-ánál a család az otthon fontos részét képezte.

4.1. Az otthon mint biztonságos hely

Hage szerint a *biztonságos otthon* hasonlatos a meleg anyai öleléshez, ahova az egyén hazatérhet, ahol leginkább a saját szabályai érvényesülhetnek, ahol megpihenhet és feltöltődhet.²³ A biztonságérzettel szorososan összefüggésbe hozható *melegségérzet* volt az, amely az általam kapott eredmények alapján mind a négy csoport esetében kimagaslóan fontos kritériumnak számított az otthon fogalmánál (ideiglenes bevándorlók, letelepedők, második generációs bevándorlók, Kínában élők: 74%, 73%, 50%, 65%).²⁴

Az otthon egy meleg élettér.

家是个温暖的栖息地。

Az otthon számomra a legmelegebb hely.

家对于我来说是最温暖的地方。

A *biztonság és békesség érzése* ugyancsak mind a négy csoportnál megjelent, és legmagasabb arányban az ideiglenes bevándorlók esetében volt megfigyelhető (61%), akik ezt a biztonságérzetet leggyakrabban a Kínában lévő szülői otthonnal azonosították. Ennek a csoportnak a biztonság és békesség utáni fokozott vágyakozása egybecseng a Ralph által is említett jelenséggel, miszerint a „mozgásban lévő” migránsnak igénye van a stabilitás megteremtésére.²⁵

[Az otthon] az a hely, amit a világon a legbiztonságosabbnak érzek.

[家是] 世界上最有安全感的地方。

A transznacionális életmóddal is összefüggő *itt is, ott is, de itt sem, ott sem állapot*, egy másik ország idegen környezetében való időszakos tartózkodás, magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért pont ennél a csoportnál jelenik meg az ideális otthon mint a *vágyott* nyugalom és *vágyott* biztonság helye.²⁶

Visszatérő motívum volt az otthon kikötővel és különböző meleg, óvó helyekkel történő azonosítása, amely a nyugalom és biztonság érzésével rezo-

²³ Hage 2010c: 418.

²⁴ A melegséggel kapcsolatban leggyakrabban használt szó a *melegség* (*wennuan* 温暖) volt, szórványosan kiegészülve egyéb melegséget jelentő kifejezésekkel (*wenxin* 温馨, *nuanhuo* 暖和 és a magyar *melegség* szó).

²⁵ Ralph–Stachel 2011c: 519.

²⁶ A biztonságot a válaszadók általában a következő kifejezésekkel írták le: biztonságos (*anquan* 安全, *pingan* 平安), védelem, védelmez (*baohu* 保护), őriz (*shouhu* 守护), illetve a magyar *biztonságos* szóval.

nált.²⁷ Ez a *kikötő, óvóhely, szív-lélek otthona* kategória a Kínában élő résztvevők számára bizonyult a legfontosabbnak (52%). Náluk rendszeresen visszatért a *kikötő (gangwan 港湾)* kép használata, amelyet a csoport 43%-ánál lehetett megfigyelni.

Az otthon az élet kikötője.

家是生命的港湾。

Az otthon az a kikötő, amire lehet támaszkodni.

家是温暖的可依靠的港湾。

Ez a kifejezés feltűnt a másik három csoportnál is, de gyakorisága sokkal kisebb volt (ideiglenes bevándorlók: 13%, letelepedők: 9%, második generációs bevándorlók: 7%).²⁸ A *kikötő*höz hasonlóan gyakran jelent meg a *guisu* (归宿) kifejezés is, amely legegyszerűbben *otthonnak* fordítható. Míg a *kikötő* magában hordozza az időszakos megpihenés és a végleges beérkezés jelentését is, addig a *guisu* inkább az örökre szóló hazatérést jeleníti meg. A Kínában élő résztvevők gyakran használták mind a két kifejezést arra vonatkozóan, hogy az otthont *a szív és a lélek hazájaként* mutassák be, egy olyan helyként, ahova a lélek kiköthet és megnyugvásra lelhet.

Az otthon a lélek otthona.

家是心灵归宿。

Az otthon a lélek kikötője.

家是归宿，心灵的港湾。

Mivel mind a *kikötő (gangwan 港湾)*, mind a *végleges otthon (guisu 归宿)* kifejezéseket túlnyomóan a Kínában élő válaszadók használták, ezért arra következtethetünk, hogy esetükben különösen magas az igény a végleges otthon megtalálására és az örökre szóló letelepedésre. Számukra a jóléthez, az otthonérzethez szervesen hozzátartozik az adott otthon birtoklása is.²⁹ Ahogy két interjúalany is megfogalmazta:

²⁷ Így a fészek (*xiao wo 小窝*), barlang (*dong 洞*), menedék (*bi hu 庇护*), szél-től-esőtől óvó búvóhely (*bifeng dang yu 避风挡雨*) kifejezések.

²⁸ A *kikötő* alternatívájaként jelenik meg a *bifenggang* (避风港), amelyet hasonlóan az előző kifejezéshez, ugyancsak lehet kikötőnek fordítani. Ez a kifejezés azonban már feltöltődik egyfajta óvóhely jelentéstöbblettel is: egy olyan szélvédett kikötő, ahol a nehéz időszakot át lehet vészelni.

²⁹ Cheng et al. 2016: 172.

A kínaiaknak kell a saját lakás, csak akkor nyugodtak.
Kínában mindenki akar lakást venni, mert akkor érzik, hogy van egy végső otthonuk.

Ez a válaszokban fokozottan megjelenő *végleges otthon utáni vágyakozás*, kapcsolatban állhat a Kínában jelenleg is zajló gazdasági migrációval. Napjainkban egyetemi tanulmányok vagy munkavállalás céljából sokan kényszerülnek elhagyni a szülőföldet (*laojia* 老家) és fiatalon más területekre (*waidi* 外地, *waimian* 外面) vándorolni. A szülőföld elhagyása, a nagyvárosokba történő letelepedés, a nagyvárosi életmódból fakadó nagyfokú mobilitás³⁰ és az átlagember számára megfizethetetlen ingatlanárakból fakadó rövidebb távú ingatlanbérlések³¹ folytonos lakóhelyváltásra kényszerítik a nagyvárosokban élőket. Az átlag kínai esetében a végleges otthon birtoklásának vágya, a letelepedés, a megnyugvás igénye folyamatos, és mindezek elérhetetlensége a gyökértelenség negatív érzésével párosul.

Mivel a családnk már régóta egy másik tartományban, a munkahelynél bérel lakást, a szívem nem tud igazán megnyugodni. Olyanok vagyunk, mint a gyökér nélküli békalencse, ami erre-arra lebeg. De az, hogy a családom együtt tud lenni, hatalmas megnyugvást jelent, nagyban kárpótol azért, hogy nincs egy saját állandó lakóhelyünk.

现在我们一家人长期都在外省务工租房居住，心不能真正的安定下来，像颗无根浮萍到处飘流，但好在一家人一直都能在一起，带给我很大安慰，也很大程度上弥补了我不能有属于自己固定居所的空虚。

Az otthonban fellelhető nyugalom és béke, az ott felállított és kiismert szabályok lehetőséget teremtenek arra, hogy a hazatérők ott felszabaduljanak, és őszintén önmaguk lehessenek. Az otthon mint *igaz, szabad, őszinte közeg* képe a négy csoporton belül a letelepedők és a Kínában élők esetében fordult elő magasabb arányban (letelepedők: 27%, Kínában élők: 28%).

Az a hely, ahol teljesen ellazulhatok, ahol úgy sírhatok és úgy nevetgetek, ahogy szeretnék.

令我完全放松的地方，可以任意哭，也可开怀大笑。

Az otthon *őszintesége* kontrasztban a külvilág *őszintétlenségével* védelmező közeget biztosít azoknak, akik a szociális érintkezések során betartandó bonyolult viselkedési szabályokat és a tekintélyük megőrzésére tett folytonos erőfe-

³⁰ Kochan 2016c: 24.

³¹ Ahuja et al. 2010a: 27.

szítést³² fásasztónak érzik. Az otthon mint őszinte közeg a Kínában élőkénél és a letelepedőkénél fordult elő magasabb arányban. A jelenség magyarázható azzal, hogy ennek a két csoportnak a tagjai azok, akiknek egzisztenciájuk leginkább függ más kínaiakkal való együtműködéstől.

Otthon nem kell tettetned, lehet sok olyan dolgot mondani, amit a külvilágban nem lehet szabadon és kötetlenül.

在家里不需要伪装自己，可以说很多不能在外面说的东西，是自由的。

A biztonságos otthon testi és szellemi egészséget támogató helyként szolgál lakójának az életében. Az otthon, mint a pihenés és relaxálás helye mind a négy csoportnál közel azonos arányban fordul elő (ideiglenes bevándorlók: 48%, letelepedők: 45%, második generációs bevándorlók: 40%, Kínában élők: 45%).³³

Az otthon a legkényelmesebb hely, ahol élni lehet.

家是住得最舒服的地方。

Otthon van egy meleg és kényelmes ágy, ahol lehet pihenni.

家里会有温暖舒适的床铺可以休息。

Amit legjobban szerettek otthon, az a földön való heverészás, lent heverni és olvasni.

家最喜欢的事情就是躺在地板上，在下面躺着看书。

Ugyancsak mind a négy csoportnál megfigyelhető volt, hogy az otthon pihenéssel, feltöltődéssel kapcsolatos jelentése kiegészült annak gyógyító szerepével is.³⁴

Az otthon az energiatöltőtő állomásod. Mert otthon fel tudsz tölteni, és utána jobban tudsz dolgozni a családotért.

³² Zhang–Cao–Grigoriou 2011: 129–132.

³³ A válaszadók által használt kifejezések közül voltak, amelyek kifejezetten a pihenésre, relaxálásra, kényelemre vonatkoztak. Ide tartozik: lazít, relaxál (*fangsong* 放松), kényelmes (*shushi* 舒适, *shufu* 舒服, *anyi* 安逸), pihen, pihenés (*xiuxi* 休息), relaxál, relaxált (*qingsong* 轻松), alszik (*shuijiao* 睡觉), hever, lehever (*tang* 躺) és a magyar *kényelmes* és *alvás* kifejezések. Ezek mellett fellelhetők voltak a pihenéssel kapcsolatba hozható szavak: ágy (*chuang* 床), kanapé (*shafa* 沙发), hálórúha (*shuiyi* 睡衣), papucs (*tuoxie* 拖鞋), könyv (*shu* 书), TV (*dianshi* 电视).

³⁴ Itt használt kifejezések: egészség (*jiankang* 健康), gyógyít, gyógyítás (*liaoshang* 疗伤), *zhuyu* 治愈), erő (*liliang* 力量, *dongli* 动力), tankol, feltölt (*jiayou chongdian* 加油充电).

Az otthon garancia az egészségre.

家是健康的保障。

A test és a lélek pihenő és gyógyító helye.

身心休息疗伤 的地方。

A feltöltődéssel és egészséggel is szorosabban kapcsolatba hozható a táplálás, evés aspektusa.

[Az otthonnal kapcsolatban leírt egészség szóról]: Egészség az, hogy tudunk egészséges módon élni, tudunk főzni: reggeli, ebéd, vacsora, és a gyerekeknek is tudunk adni jó minőségű ételeket.

A kínai kultúrában az étkezés központi szerepet tölt be a család életében, valamint a társas érintkezések alkalmával.³⁵ Migrációs folyamatok során, az evés és az ételek készítése segítenek megteremteni az otthonosság érzetét.³⁶ Az otthon izeit idéző ételek és azok hagyományos elkészítésének művelete segíti a migráns által magával hozott családi normarendszer megőrzését.³⁷ A résztvevők válasza alapján láthatóvá vált, hogy az otthon készült ételek hozzátartoznak az otthonképhez.

A táplálás, evés motívuma mind a négy csoportnál feltűnt (letelepedők: 27%, Kínában élők: 35%, második generációs bevándorlók: 27%), de legnagyobb arányban az ideiglenes bevándorlók esetében volt megfigyelhető (48%).³⁸

Ami a legjobban hiányzik, amikor máshol tanulok, az az apukám és anyukám által elkészített étel.

在外学习的时候最想念的就是爸妈做的饭。

Az otthonnal kapcsolatos... egyszerű szó a *baozi*,³⁹ mert nagyon szeretem az anyukám készítette *baozi*-t.

和家有关的…… 简单的词是包子因为我非常喜欢吃我妈妈做的包子。

Az ideiglenes bevándorlók esetében az otthon ízei inkább annak hiányával összefüggésben jelentek meg. Ideiglenes státuszukból adódóan a rendelkezé-

³⁵ Ma 2015:195–197.

³⁶ Damery 2014: 7.

³⁷ Petridou 2001:101.

³⁸ Különösen gyakran fordult elő az anya által készített étel (*mama zuo de fancai* 妈妈做的饭菜) és a szülőföld ételeinek (*jixiang cai* 家乡菜) képe.

³⁹ A kínai konyhában gyakran készített étel. Egyfajta kelesztett, gőzölt, töltött kenyérbatyu.

sükre álló időkorlát sokszor nem tette lehetővé, hogy kialakítsák azokat a csatornákat, amelyeken keresztül a megfelelő alapanyagokat és főzőeszközöket be tudták volna szerezni, fiatal korukból adódóan pedig sokan közülük még nem tanultak meg főzni.

A *biztonságérzet kategóriájához* sorolhatók még a *hazatérés, visszatérés és fény* motívumai is, amelyeket ezek logikus kapcsolódása miatt a szülőföldről szóló résznél mutatok be.

4.2. Család, otthon, szülőföld: az otthon mint közösséghez való tartozás helye

A válaszadók esetében a biztonságérzet nemcsak az otthonhoz mint helyhez, hanem a benne élő emberekhez is erősen kapcsolódott, így a szülők és a család szerető, védelmező szerepe kiemelten fontossá vált.

A szüleim elég szeretetet és védelmet nyújtottak nekem. Ez [az otthon] vált az örök biztonsági zónámmá.

父母给了我足够的爱和保护，这里成为了我永远的安全区。

Itt [otthon] vannak a családtagjaid, ami azt jelenti, hogy ők a barátaid is. Ez a legjobb hely, ahova el tudsz jönni, ha van valami baj, vagy el akarsz menekülni a világtól.

Az általam vizsgált négy csoport esetében a család volt az az elsődleges közösség, amely az otthon fogalmi konstrukciója során kiemelt szerepet kapott, sőt sok esetben azzal azonos értelmet is nyert.

Az a hely, ahol a család van, az az otthon.

家人在的地方就是家。

Az otthonhoz biztos szükséges egy család, mindegy, hogy hány fő, lehet kettő is [...].

A résztvevők válaszaiban nagy gyakorisággal fordultak elő a családdal és családtagokkal kapcsolatos szavak (ideiglenes bevándorlók: 91%, letelepedők: 82%, második generációs bevándorlók: 87%, Kínában élők: 75%), illetve a családi

dinamikákat leíró kifejezések is.⁴⁰ Ez utóbbival kapcsolatban kimagasló volt a családtagok között meglévő szeretet, megértés, támogatás és tolerancia érzésének bemutatása.

Az otthonnak tele kell lennie szeretettel.

家应该充满爱。

Az otthon a szív kikötője, a családtagok között feltétel nélküli tolerancia, támogatás, megértés és szeretet van.

家就是心灵的港湾，家人之间有无条件的包容，支持，理解与爱。

A családban szükséges az egymás iránti tisztelet és megértés, a másik fél vigasztalása.

家人也要彼此尊重，互相理解，或是给对方一个需要的安慰。⁴¹

A kínai kultúrában a család hatással van az egyén életére és személyiségtudatának kialakulására. Felépítését még napjainkban is erősen áthatják a konfucianus etikára és a szülőtisztelet (*xiao* 孝) eszményére épülő szokások.⁴² Ezek értelmében az egyén felelősséggel tartozik a családjá iránt és munkálkodnia kell annak jólétéért.

Felelősséggel tartozunk a család fenntartásáért.

应该用责任去维系家庭。

A szülő-gyermek kapcsolatban alapvető a szülők gyermekeikért vállalt felelőssége, és az élet későbbi szakaszaiban pedig a gyerekek szülők iránti felelőssége.⁴³

⁴⁰ Az itt vizsgált kifejezések közül a leggyakrabban említettek a család, családtag (*jiaren* 家人), a szülő (*jumu* 父母) és a magyar *család* voltak. Emellett megjelentek a családtagok felsorolásai is, így anya (*mama* 妈妈), apa (*baba* 爸爸), nagypapa az apai oldalról (*yeye* 爷爷), nagymama az apai oldalról (*nainai* 奶奶), nagypapa az anyai oldalról (*waigong* 外公), nagymama az anyai oldalról (*waipo* 外婆), gyerek (*haizi* 孩子), férj (*zhangfu* 丈夫), testvérek (*xiongdì jiemei* 兄弟姐妹) stb. is.

⁴¹ A szeretet mellett hangsúlyossá váltak olyan kifejezések is mint: támaszkodik (*yikao* 依靠, *yilai* 依赖), támogat (*zhichi* 支持, *guli* 鼓励), támogatás (*houdun* 后盾), aggódik (*guanxin* 关心), gondoskodik (*zhaogu* 照顾), segít (*bangzhu* 帮助), társ, társaságot nyújt (*peiban* 陪伴), tolerál (*baorong* 包容, *kuanrong* 宽容), felelősség (*zeren* 责任) és a magyar *odaadás, összetartás, megbocsátás, támogatás, befogadás, elfogadás, segítség, alkalmazkodás és kompromisszum* szavak.

⁴² Fukuyama 1996b: 85–86

⁴³ Fukuyama 1996c: 85, Huang–Gove 2012a: 10–13.

A szüleim irántam érzett szeretet természetesen nagyon megindító. Az otthonom és a szüleim iránt felelősséggel tartozom.

父母对我的爱当然很感动，对我自己的家，对我的父母是有责任的。⁴⁴

Az otthon családi közege mellett a válaszadóknál megjelenő tágabb környezet leginkább a szülőfölddel, kiterjedt családi, kláni kötelékekkel és a szülőhazával volt kapcsolatos.⁴⁵ Fei szerint a kínaiaknál a szülőföldhöz való kötődés magyarázható a több ezer éves földművelő életmóddal.⁴⁶ A hagyományok szerint a szülőföld az a hely, ahova a kiterjedt családok, klánok vissza tudják vezetni a vérvonalukat, ahol az ősök nyugszanak,⁴⁷ ahonnan az egyén származik, és ahova vissza akar térni. Az ilyen tágabb közösséget, a közös morál és normarendszer, a közös célok, egy közös kultúra, szokások és tradíciók, a közös felelősség és a közös nyelv tartja össze. Annak tagjai hatással vannak egymásra, létrejön közöttük egy érzelmi kapocs, és kialakul egyfajta kölcsönös függőségi állapot,⁴⁸ ami befolyással bír az egyén otthonérzetének alakulására.

A saját szülőföldünkön születünk, ott nőttünk fel. Mindegy, hogy hova megyünk, onnan indultunk el. Ez a legfontosabb kiindulási pont, ez a gyökerünk.

我们是自己的家乡出生的，那里长大的。不管我们去哪里我们从那里出发的。这是我们最重要的起点，是我们的根。

A *tágabb közeghez* köthető kifejezések leginkább az ideiglenes bevándorlók esetében jelentek meg nagyobb gyakorisággal (47%), a többi csoportnál arányuk nem volt kimondottan magas (letelepedők: 18%, második generációs bevándorlók: 27%, Kínában élők: 19%).

Hiányzik a szülőföldem négy évszaka és tájai. Most az időm java részét a városban töltöm, hiányzik a gyermekkorom falusi élete.

想念的还有家乡的四季和风景。现在大多数时间生活在城市，时常会怀念童年的乡村生活。

---

⁴⁴ Amikor azonban ez a felelősségvállalás nem tud teljesülni, az frusztrálja és elszomorítja az egyént. „Szeretnék szemtelen lenni, kinyújtani a kezem és pénzt kérni a szüleimtől, de nem merem kinyitni a számat. Nincs erőm gondoskodni róluk” „想伸手跟爸妈要钱、耍赖，却已经开不了口。没有能力照顾爸妈。”

⁴⁵ Az itt ismételt kifejezések: szülőföld (*jiexiang* 家乡, *laojia* 老家), falu (*xiangxia* 乡下, *cunzhuang* 村庄), klán, család (*jiazu* 家族), ország (*guojia* 国家), Kína (*Zhongguo* 中国) voltak.

⁴⁶ Fei 1998: 6–17.

⁴⁷ Wu–Hannam–Xu 2018: 73.

⁴⁸ Hage 2010c: 418.

A szülőföldhöz (*laojia* 老家, *jiaxiang* 家乡) köthetően jelenik meg a vágyott visszatérés motívuma.⁴⁹

Mi most mindannyian máshol dolgozunk vagy tanulunk, mindannyiunknak hiányzik a saját szülőföldje. Ha lesz rá időnk, akkor szeretnénk visszatérni oda.
我们现在都在外地工作或者学习。我们每个人都想念自己的家乡如果我们有时间我们要回家乡。

Ez a visszatérés egyfajta jövőbe kihelyezett vágyott vagy idealizált cselekedet, amely nagy jelentőséggel bírhat a migráns életében és személyiségtudatának a megszilárdításában.⁵⁰ Hasonlatos egy zarándokúthoz, amely az élet rendjeként valamikor megvalósul.

[Az otthon] az, ahonnan az ember származik, és ahova visszatérhet.
[家是]人生的来处和归途。

Az otthon egy olyan meleg kikötő, ami az élet kiindulópontja, és ahova az út végén vissza lehet térni.
家是温馨的港湾，是一生的起点，也是旅程的归途。

Azzal együtt, hogy a *visszatérés motívuma* többeknél előfordult, annak aránya hasonlóan a *tágabb közeghez, szülőföldhöz*, nem volt kifejezetten jelentős. A Kínában élőknel (17%) és az ideiglenes bevándorlók (16%) esetében fordult elő, míg a letelepedőknel és a második generációs bevándorlóknel ez a kép teljesen hiányzott.

A visszatérés és a melegség érzetének jelenségét egészíti ki a *fény* szimbóluma,⁵¹ amely a második generációs bevándorlókat kivéve mindhárom csoport esetében felfedezhető volt.

Otthon lesz egy fényes lámpa, ami mindig világítani fog neked.
家里也会有明亮的一盏灯永远为你亮着。

Az otthonnal kapcsolatos fény úgy jelenik meg, mint egy világítótorony, egy felkapcsolt lágy fényű lámpa, amely egy biztonságos és vágyott helyre navi-

⁴⁹ Az előbbivel használt kifejezések a hazatérés (*hui jia* 回家) és a magyar *hazatérés*, míg az utóbbival a visszatérés (*huigui* 回归, *guichu* 归处), hazaút (*guitu*, 归途) voltak.

⁵⁰ Ralph–Stachel 2011d: 522; Kochan 2016a: 25.

⁵¹ Így: lámpafény (*dengguang* 灯光), világítás (*denghuo* 灯火), napfény (*yangguang* 阳光), világítótorony (*dengta* 灯塔).

gálja a megérkezőt. Az otthon fényei melegséggel töltik el az egyént, más házak fényei pedig felidéznek a saját otthon emlékét és hiányát.

Amikor először elhagytam az otthonomat, látva ezer ház lámpafényét, érezve a mások által készített étel illatát, a hiányérzet nagyon valóssá vált.

第一次离开家，看到万家灯火，闻到别人家的饭菜香，思念变得很具象。

A válaszok alapján arra következtethetünk, hogy bár a tradicionális értelemben vett szülőföld még mindig különleges szereppel bírt több válaszadónál is, annak otthonnal való azonosítása, az oda való visszatérés szándéka és lehetősége a jelenlegi gazdasági folyamatok hatására változni látszik.⁵² Az idősebb generáció esetében a szülőföld élménye egy távolba kihelyezett nosztalgikus élménnyé redukálódott, míg a fiatalabb generáció tagjai közül többen már érzelmileg teljesen eltávolodtak tőle.

De a mi generációnk esetében nincs szülőföld, a szülőföld nem olyan fontos. Mert a fiatalok szeretnék elmenni szétnézni, többen mennek el dolgozni. Talán ez korfüggő.

可是我们这一代的人的话，没有老家，老家没有那么重要的。因为年轻人希望去外面看看，多去外面工作。可能年代有关系。

A szülőföldre való visszatérés szándékát befolyásolhatja az is, hogy az onnan származó egyén rendelkezik-e már máshol megalapozott egzisztenciával és saját családdal, illetve hogy a szülőföld maga mennyit változott az elvándorlást követő időszakban. Figyelembe véve ezeket érthetővé válik, hogy a szülőföld és az oda való visszatérés miért játszott csak olyan alacsony arányban szerepet a Kínában élő résztvevők (19%) és a Magyarországon letelepedők (18%) otthonképeinek a konstrukciójában. A másik két csoporthoz viszonyítva, esetükben az átlagéletkor magasabb volt, és többen rendelkeztek saját családdal és egzisztenciával.

Az ideiglenes bevándorlók esetében a szülőfölddel kapcsolatos kifejezések magasabb arányban fordultak elő. A csoportot alkotó fiatal munkavállalók többsége még nem rendelkezett családdal, és nem állt módjukban hosszabb időre egy helyen letelepedni. Esetükben a szülőföld sokszor egyet jelentett a Kínában hátrahagyott családi otthonnal, az ott élő szülőkkel és az általuk nyújtott biztonságérzettel. A szülőföld utáni erős vágyakozás, hasonlóan az otthon izei és a családtagok utáni vágyakozáshoz, összefüggésben állhat az ideiglenes státuszukból fakadó *hontalanság* érzésével.

---

⁵² Kochan 2016b: 25.

A szülőföld mint *jiexiang* (家乡) vagy *laojia* (老家) teljesen hiányzott a második generációs bevándorlók otthonképéből. Náluk a tágabb közeg a szülőhazára mint Kínára vonatkozott, így az általuk használt kifejezések ebben a kategóriában voltak: őshaza, származási ország (*zuguo* 祖国) és Kína (*Zhongguo* 中国). Esetükben Kína sokszor mind a fizikális, mind az érzelmi térben távol lévő helyként jelent meg, ami nem feltétlenül töltötte be egy aktuális otthon vagy visszatérési célállomás szerepét. Ennél a csoportnál a *szülőföldre való visszatérés* és az azt *navigáló fény* motívuma is hiányzott, és annak helyét a magyarországi, legtöbbször szülői otthonba történő *hazatérés* vette át. Ez a látzólag hétköznapi, rendszeresen végrehajtott cselekedet a második generációs bevándorlók 33%-ánál jelent meg. Ez a *hazatérés* párosult a biztonság, megnyugvás és relaxálás érzetével.

Az első az ajtót jelenti, a kaput. Belépsz a saját házádba, hazaértél, megérkeztél. Ez a hazatérés ilyen megnyugtató dolog. Megérkezik a saját otthon ajtaja előtt, belép, bezárja az ajtót, leveszi a kabátját, leteszi a táskáját, leül a kanapéra, és egy jó nagy levegőt vesz. Ez egy kényelmes érzés.

Melegség. Hazaérek, és érzek egy ilyet a többiektől. Nehéz ezt megfogalmazni, ez egy ilyen érzés. A békesség..., hogy hazaérek, és így nyugi van. Nem nyugat senki, mondjuk egész nap stresszes voltam. A nyugalom is ide kapcsolható. Megnyugszom, minden rendben van.

A családhoz és a szülőföldhöz történő visszatérés egyik alternatívájaként jelent meg a *családdal való egyesülés*, ami többeknél is kiemelt szerepet kap az otthon fogalmának bemutatásánál. Olyan speciális kifejezések mint a *tuanyuan* (团圆) és a *tuanyu* (团聚), amelyek tipikusan a tavaszünnepe (kínai holdújév) alkalmával történő családi találkozást jelentik, mindegyik csoportnál megfigyelhetők voltak, de az ideiglenes bevándorlók és a második generációs bevándorlók esetében fordultak elő magasabb arányban (30%, 33%). Mivel a külföldön élő vagy belföldön máshol tanuló és dolgozó kínaiaknak sokszor csak a tavaszünnepe ad lehetőséget a szülőföldre, szülői, nagyszülői házba való hazatérésre, ezért annak szerepe kiemelten fontossá válik az életükben.

Mivel egész évben távol vagyok az otthonomtól, elmegyek, és máshol dolgozom, minden évben csak tavaszünnepe vagy más ünnepek alkalmával tudok hazamenni.
为常年出门在外工作，每年只有春节或者假期才能回家。

Az ideiglenes bevándorlók esetében a családi találkozó összeforrt a szülőföldre történő visszatérés erősen idealizált képével.

Szeretem az apukámat, az anyukámat és a családomat. A szülőföldem adta nekem a legszebb emlékeket, és ezért gyakran várom az újévet, a családi találkozót.

我爱爸妈和我的家人，老家给了我最美好的回忆，也时常让我期待着过年，团聚！

Ahogy arról már szó volt, esetükben az otthon sokszor egyet jelentett a szülőföldön hátrahagyott családi otthonnal, így a családtagokkal való találkozás az otthonképük szerves részét képezte.

Ez a családi találkozó kiemelt szereppel rendelkezett a második generációs bevándorlók esetében is. Az együttlét és az ünnepi tradíciók tartása általában lehetőséget teremt arra, hogy a fogadó országban felnövő fiatalok kapcsolatot teremtsenek szüleik kultúrájával,⁵³ és egy közös valóságot hozzanak létre a Kínában maradt rokonokkal.

A mostani kínai újév az eléggé rizikós, de így legtöbbször ugyanúgy történik, hogy leülünk, megnézzük, van az a nagy... tévéműsor..., közben, aznapra be szoktunk vásárolni kínai rácsákat, hogy meglegyen a hangulat is hozzá... Meg hát így összegyűlik a család ismerősökkel együtt, és általában a tavaszi újév így szokott telni. Régebben volt még olyan is, hogy kimentünk petárdázni, mert az is a része... meg tűzijáték. ...*hong baót*⁵⁴ (红包) már egy ideje nem kapok. Érzem, hogy felnöttem.

Az általam megkérdezett második generációs fiatalok a holdújévet és a holdújévi családi találkozót speciális, izgalmas, a fogadó ország kultúrájától erősen eltérő eseményként élték meg, amelynek a saját otthonuk adott helyet.

4.3. Az otthon mint lehetőséggel teli ismerős közeg

Az otthon egy olyan *ismerős közeg*, ahol az egyén megszerzett tudására és emlékre támaszkodva biztosan tud tájékozódni a földrajzi és társadalmi térben. Az otthonérzet kialakításakor ugyancsak fontos szerep jut a lehetőség- és a reményérzet meglétének. Az, hogy az adott helyen annak lakója megfelelő minőségű életet tud magának kialakítani, tervezni tud, erősíti az állandóság és a stabilitás érzetét.⁵⁵

Az általam végzett kutatás eredményei alapján összehasonlítva mind a négy csoportot, ez az utóbbi két kategória kevésbé volt hangsúlyos a válaszadóknál

⁵³ Foner 1997b: 965–966.

⁵⁴ Kínai kultúrában gyakran előforduló, ajándék gyanánt adott, pénzzel teli piros boríték.

⁵⁵ Hage 2010d: 418.

(ideiglenes bevándorlók: 30%, 35%, letelepedők: 36%, 18%, második generációs bevándorlók: 30%, 17% Kínában élők: 31%, 8%).

Az ismerős közeghez kapcsolódó kifejezések közül legtöbb az ismerős tárgyra, helyekre, érzetekre és emlékekre irányult.⁵⁶

Itt nőttem fel, ezt ismerem. Ha mondanak egy címet, azt ismerem.

Az illatok... hát nem tudom, talán így a bútorok, meg minden, ami illatot áraszt, és ha ezt így megérezném, akkor az otthonra asszociálnék. Meg a személyes tárgyak, amik otthonossá teszik a helyet.

Az otthon egy absztrakt fogalom, magába foglalja a családtagokat, az ismerős ízeket, az ismerős környezetet.

家是抽象的，包括亲人，熟悉的味道，熟悉的家居环境。

Az emlékeket őrző hely.

存放回忆的地方。

Az otthon fizikai jellemzőinek ismerete a térbeli tájékozottságon túl erős érzelmi kötődést is feltételez. Csikszentmihalyi,⁵⁷ aki átfogó munkájában alaposan körbejárta az otthon, az otthon található dolgok és az otthon lakójának viszonyát, rámutat arra, hogy az otthon dolgai és az egyén között rendkívül intim érzelmi kapcsolat alakul ki, amely erősen hatással van az egyén identitástudatára.

Az utolsó kategória az otthon mint a „lehetőségek meglétének” a helye. Itt az azonosított kifejezések alapján az otthonnak olyan helynek kell lennie, ahol az anyagi biztonság teljesül, és van lehetőség egy kielégítő munkahely megszerzésére és a megfelelő életszínvonal megteremtésére.⁵⁸

Az otthonhoz biztos szükséges a pénz. Kell, hogy legyen pénz.

Szükség van a pénzre, hogy fenn tudd tartani az otthonodat és lehetőségre, munkalehetőségre. Valószínűség, tervezhetőség, hogy meg tudd tervezni, hogy hogyan tudsz megélni.

⁵⁶ A leggyakrabban ismételték a következő kifejezések voltak: emlék (*huiyi* 回忆), ismerős (*shuxi* 熟悉), környezet (*huanjing* 环境), lakás (*fangzi* 房子), bútor (*jiaju* 家具), szoba (*fangjian* 房间), felnőtt, növekedés (*chengzhang* 成长) és a magyar *személyes tárgyak, bútor, illatok, felnőtt* szó.

⁵⁷ Csikszentmihalyi–Rochberg-Halton 2002: 15–17.

⁵⁸ Az ide tartozó kifejezések a következők voltak: munka (*gongzuo* 工作), pénz (*qian* 钱), bevétel (*shouru* 收入), lehetőség (*jihui* 机会), esély (*kenengxing* 可能性), és a magyar *lehetőség, munka, pénz* szavak.

A lehetőségek hiánya megnehezítette a szülőföld otthonnal való azonosítását, és több esetben ütközött a visszatérés szándékával.

A családom nagyon szeretné, hogy visszatérjek [a szülőföldemre]... de a szülőföldemen egyáltalán nincs munkalehetőség. Mert az egy kis hely, ahol nem sok mindent lehet csinálni.

A résztvevők által adott válaszok alapján azt tapasztaltam, hogy bár az otthon ismerősége és az ott fellelhető lehetőségek meglétének érzete is alakították a résztvevők otthonnal kapcsolatos fogalmi konstrukcióját, azok nem voltak olyan fontosak, mint a biztonságérzet, illetve a közösséghez való tartozás érzete.

5. Összegzés

5.1. Közös jellemzők és eltérések

A vizsgált eredmények alapján világossá vált, hogy a kínai bevándorlók otthonfogalma komplex jelenség. Az elemzett válaszok alapján körvonalazódtak az otthon fogalmának olyan aspektusai, amelyek mind a négy csoportnál egyformán fontosnak bizonyultak. Ezek a *biztonság és a közösséghez való tartozás érzésével* álltak kapcsolatban. Különösen magas arányban fordultak elő a *melegséggel, a biztonsággal és békességgel, pihenéssel és relaxálással, családdal, szertettel, segítséssel, támogatással* kapcsolatos kifejezések. Az így kirajzolódó otthonkép arra utal, hogy a válaszadók többségénél az otthon elsősorban a család helye, egy olyan biztonságos meleg élettér, ahova vissza lehet térni, ahol pihenni lehet, és fel lehet tölteni. Mindezek mellett azonban voltak olyan jól látható különbségek is, amelyek arra engednek következtetni, hogy a különböző migrációs tapasztalatokkal rendelkező egyének fogalmi konstrukciója bizonyos aspektusokban különbözik.

Az ideiglenes bevándorlók számára a legtöbb vizsgált kategória kimagaslóan fontosnak bizonyult. Az ehhez a csoporthoz tartozó válaszadók az otthonukat egyértelműen Kínába helyezték, bár voltak olyanok is, akik emellett elmondták, hogy Magyarországon is *otthonosan* érzik magukat. Esetükben a Kínában lévő szülőföldre való visszatérés és a családdal való egyesülés szándéka jelent meg a leghangsúlyosabban. Többen azonban azt is megjegyezték, hogy a lehetőségek hiánya miatt a szülőföldön való letelepedésre kevés esélyt látnak. Számukra az *otthon* szó sokszor összefonódott annak hiányával, vagyis Kína, bizonyos ételek, a családtagok, a szülőföld és egy állandó, biztonságos, melegséggel teli ismerős hely hiányának az érzetével.

[Mikor egy ideiglenes bevándorló meghallotta, a 家 szót,] az első kifejezés, amire gondolni tudok, az, hogy nagyon hiányzik az otthon. Hiányzik az otthon. 会想到一个词就是非常想家. 我想家。

Ehhez a csoporthoz többnyire olyan fiatal munkavállalók tartoztak, akik hátrahagyva családjukat és barátait egyedül érkeztek Magyarországra. A Kínától merőben eltérő kulturális közeg, valamint tartózkodásuk rövidebb időkerete nem tette lehetővé számukra a megfelelő mennyiségű és minőségű szociális kapcsolat és egyéb csatornák kialakítását. Ez a fajta korlátozottság hátráltatta egy magyarországi otthon létrehozásának a lehetőségét és szándékát, és fokozta a Kínában hátrahagyott, erősen idealizált otthon hiányát.

A Kínában élő résztvevők esetében a legszembeütőbb különbség a kikötő (*gangwan* 港湾, *bifenggang* 避风港) és a végleges otthon (*guisu* 归宿) kifejezések gyakori használata volt. Az ideális otthon birtoklásának igénye párosulva a Kínában zajló gazdasági és társadalmi változások nyomán kialakuló romló ingatlanpiaci helyzettel és az országon belül, illetve a nagyvárosokban zajló migrációs folyamatokkal⁵⁹ esetükben kimondottan vágyottá tette egy *végleges otthon* megtalálását. A *végleges otthonhoz* való megtérés, az ott történő kikötés és letelepedés a Kínában élő résztvevők otthonképéhez szervesen hozzátartozott. A család kiemelt szerepet játszott náluk is az otthon fogalmi konstrukciójában, viszont a szülőföld és az oda irányuló visszatérés szándéka kevésbé bizonyult jelentősnek. Erre magyarázatul szolgálhat az, hogy a válaszadók közül sokan a szülőföldtől eltérő helyen telepedtek le, saját egzisztenciával és családdal rendelkeznek, így a szülőföldre való visszatérés már nem feltétlenül számít olyan reális vagy vonzó opciónak, hogy az az otthonkép kialakításban szerepet játszon. Hasonlóan az ideiglenes bevándorlókhoz, ennél a csoportnál is többen kifejezték csalódottságukat arra vonatkozóan, hogy bár az *idillikus* gyermekornak helyet adó szülőföldre sokszor nosztalgiával gondolnak, az oda való visszatérés a lehetőségek erős korlátozottsága miatt nem tűnik valószínűnek.

A második generációs bevándorlók az otthont a Magyarországon lévő aktuális otthonnal, sok esetben a szülői otthonnal azonosították. Az ide történő rendszeres és vágyott *hazatérés* náluk, hasonlóan az elvándorlók szülőföldre való *visszatéréséhez*, kiemelt eseménynek számított, ami összekapcsolódott a biztonságérzettel, a pihenés és a megnyugvás érzetével. Ennél a csoportnál a szülőfölddel (*jiexiang* 家乡 vagy *laojia* 老家) kapcsolatos kifejezések teljesen hiányoztak, és helyüket, a Kínával azonosított *származási ország* vagy *őshaza* (*zuguo* 祖国) kifejezés vette át. Kínához és így a szülők kultúrájához is köthető tradíciók és szokások, amelyeknek a szülői otthon biztos közege adott helyet,

⁵⁹ Kochan 2016d: 24; Ahuja et al. 2010b: 27.

fontos elemét képezték az otthon fogalmi konstrukciójának. Azzal együtt, hogy Kína az identitástudatuk fontos részét képezte, válaszaikban többnyire térben és érzelmileg is egy távoli, megfoghatatlan helyként jelent meg, ahol ott-tartózkodásuk idején sokszor kívülállónak érezték magukat. A társadalom többségétől való különbözőség érzete esetükben Magyarországon is megnehezítette azt, hogy az otthonérzet teljesen önfelelt legyen.

A Magyarországon letelepedők esetében a csoport kis létszáma miatt nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Válaszaik alapján úgy tűnik, hogy számukra a velük élő közvetlen, sok esetben nukleáris méretű család és a család által biztosított szerető, támogató kapcsolatok jelentik az otthont, amelyhez az *otthon mint ház* fizikai tere, biztonságos, meleg helyként asszisztál. Saját megfogalmazásuk szerint Magyarországon otthon érzik magukat, de családjuk érdekében akár hátra is hagynák azt. Esetükben az otthon mozgathatósága a családtagok mobilitásával erős összefüggést mutat. A szülőföldre legtöbbször nosztalgiával gondoltak, de azt már nem azonosították az otthonnal, és az oda való visszatérés szándékát is csak kevesen fejezték ki.

5.2. A család szerepe az otthonalkotásban

A család és a családi kapcsolatok dinamikáját leíró kifejezések használata mind a négy csoportnál nagy gyakorisággal fordult elő. Ezt a jelenséget megmagyarázza a család kínai társadalomban betöltött fontos szerepe. A kínai családon belül kialakított erős bizalmi kapcsolatok és a szülőtisztelet intézménye a családot a társadalom legstabilabb egységévé teszi. A családban létező ki nem mondott bizalmi-kötelezettségi szerződések, a szülő-gyerek erőhierarchia nagy hatással vannak az egyén önmeghatározására. Sok esetben az egyén önmagát a családon belüli és a családhoz fűződő kapcsolatok alapján tudja csak értelmezni.⁶⁰ Mindezekkel együtt azonban a család, hasonlóan az otthonhoz, ugyancsak ki van téve a migrációs hatásoknak. A migráns család biztosítja az egyén számára azt a szociokulturális közeget, ahol értékeit ütköztetheti, ahol a magával hozott tradíciókkal kapcsolódhat a hátrahagyott szülőföldhöz, és ahol az új tradíciók felvételével beilleszkedhet a fogadó ország társadalmába. A migráns családot alkotó különböző generációk különböző értékeket képviselnek, és különböző erősségű kapcsolatokat tartanak fent a fogadó és a küldő ország társadalmával.⁶¹ Ennek alapján úgy vélem, hogy a család és az egyén viszonya eltérő tartalommal töltődik fel mind a négy csoport esetében, és ennek feltáráshoz további kutatások elvégzése szükséges.

⁶⁰ Fukuyama 1996d: 85–Huang–Gove 2012b: 10–13.

⁶¹ Foner 1997c: 961; Foner–Dreby 2011: 547.

6. Befejezés

Ez a tanulmány azt kívánta feltárni, hogy miként valósul meg az otthon fogalmának konstrukciója a Magyarországon élő kínai bevándorlók esetében. A kutatásba bevontam Kínában élő résztvevőket is, akiket a kérdéskör alaposabb megértése érdekében egy referenciacsoportba soroltam. A referenciacsoport célja eredetileg az volt, hogy fogalmat alkothassunk az „autentikusabb kínai otthonról”, és azt össze tudjuk hasonlítani a kínai bevándorlók által adott válaszokkal. Ezzel szemben azt tapasztaltam, hogy a csoportból kikerült válaszadók többsége maga is részt vesz az ország határain belül zajló migrációs folyamatokban, így rájuk is vonatkoznak azt alapvető *migránsélmények*.

Azzal együtt, hogy úgy vélem, a vizsgált témában sikerült feltárnom néhány érdekes jelenséget – így az otthon leírására használt kifejezéseket és szimbólumokat –, a résztvevők kis létszáma miatt a kapott eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak. A téma alaposabb megértése további kutatások lebonyolítását és a módszertan finomítását igényli.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Ahmed, Sarah 1999. „Home and away: Narratives of migration and estrangement.” *International Journal of Cultural Studies* 2/3: 329–347. <https://doi.org/10.1177/136787799900200303>
- Ahuja et al. 2010. „Are House Prices Rising Too Fast in China?” *IMF Working Paper*. No.10/274. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=1751386>. (utolsó letöltés: 2021. január 18.) <https://doi.org/10.5089/9781455210817.001>
- Brah, Avatar 2002. *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.
- Cheng et al. 2016. „Housing property rights and subjective wellbeing in urban China.” *European Journal of Political Economy* 45: 160–174. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2016.08.002>
- Cuba, Lee – Hummon, David M. 1993. „Constructing a Sense of Home: Place Affiliation and Migration across the Life Cycle.” *Sociological Forum* 8/4: 547–572. <https://doi.org/10.1007/BF01115211>
- Csikszentmihályi, Mihály – Rochberg-Halton, Eugene 2002. *The meaning of things: Domestic symbols and self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Damery, Shannon 2014. „Going Home: Migrants Imagined Connections and Home Creation.” Université de Liège – CEDEM: Working Paper. Integrim online papers 3/2014. Elérhető: <https://www.integrim.eu/wp-content/uploads/2014/02/Damery-Going-home-Migrants-imagined-connections2.pdf>. (utolsó letöltés: 2021. január 18.)
- Düll Andrea 2009. *Helyek, tárgyak, viselkedés. Környezetszichológiai tanulmányok*. Budapest: L'Harmattan.
- Fei Xiao Tong 费孝通 1998. „Jāngtū zhōngguó 乡土中国 [A kínai szülőföld].” Peking 北京: Beijing University Press 北京大学出版社.
- Foner, Nancy 1997. „The Immigrant Family: Cultural Legacies and Cultural Changes.” *The International Migration Review* 31/4: 961–974. <https://doi.org/10.1177/019791839703100407>

- Foner, Nancy – Dreby, Joanna 2011. “Relations Between the Generations in Immigrant Families.” *Annual Review of Sociology* 37: 545–567. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-150030>
- Fukuyama, Francis 1996. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
- Hage, Ghassan 2010. „Migration, Food, Memory, and Home-Building.” In: Radstone, S. – Schwarz, B. (eds.): *Memory: Histories, Theories, Debates*. New York: Fordham University Press. 416–427.
- Huang, Grace Hui-Chen – Gove, Mary. 2012. “Confucianism and Chinese Families: Values and Practices in Education.” *International Journal of Humanities and Social Science* 2/3: 10–14.
- Kochan, Dror 2016. „Home is where I lay down my hat? The complexities and functions of home for internal migrants in contemporary China.” *Geoforum* 71: 21–32. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2016.02.021>
- Liu, Liangni S. – Didham, R. – Lu, Jun 2017. „Mapping Chinese Return Migration from New Zealand: A Quantitative Data Analysis from a Comparative Perspective.” *Diaspora* 19/2–3:199–228. <https://doi.org/10.3138/diaspora.19.2-3.195>
- Ma, Guansheng 2015. „Food, eating behavior, and culture in Chinese society.” *Journal of Ethnic Foods* 2: 195–199. <https://doi.org/10.1016/j.jef.2015.11.004>
- Mallett, Shelley 2004. „Understanding home: A critical review of the Literature.” *The Sociological Review* 52/1: 62–89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>
- Petridou, Elia 2001. „Taste of Home.” In: Miller, D. (ed.): *Home possessions: Material culture behind closed doors*. Oxford: Berg. 87–106.
- Qazimi, Shukran 2014. „Sense of place and place identity.” *European Journal of Social Sciences Education and Research* 1/1: 306–311. <https://doi.org/10.26417/ejser.v1i1.p306-310>
- Ralph, David – Staeheli, Lynn A. 2011. „Home and Migration: Mobilities, Belongings and Identities.” *Geography Compass* 5/7: 517–530. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00434.x>
- Staeheli, Lynn A. – Nagel, Caroline R. 2006. „Topographies of home and citizenship: Arab-American activists in the United States.” *Environment and Planning* 38: 1599–1614. <https://doi.org/10.1068/a37412>
- Wu, Yue F. – Hannam, Kevin – Xu, Hong G. 2018. „Reconceptualising home in seasonal Chinese tourism mobilities.” *Annals of Tourism Research* 73.C: 71–80. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.09.005>
- Zhang et al. 2016. „Finding a Sense of Home crossbar the Pacific in Old Age— Chinese American Senior’s Report of Life Satisfaction in a Foreign Land.” *J Cross Cult Gerontol* 32: 31–55. <https://doi.org/10.1007/s10823-016-9304-2>
- Zhang, Xin-an – Cao, Qing – Grigoriou, Nicholas. 2011. „Consciousness of Social Face: The Development and Validation of a Scale Measuring Desire to Gain Face Versus Fear of Losing Face.” *The Journal of Social Psychology* 151/2: 129–149. <https://doi.org/10.1080/00224540903366669>

1. számú melléklet

Általános adatok

Átlagéletkor (összes résztvevő)	32 év		
Kínában élők	36 év		
letelepedők	38 év		
második generációs bev. ideiglenes bevándorlók	22 év		
	27 év	Résztevők legmagasabb iskolai végzettsége (%)	
Résztevők száma:	n = 139 fő	általános iskola	1%
Résztevők neme (%)		középiskola	18%
nő	74%	egyetem/főiskola	65%
férfi	26%	más	16%
Résztevők száma beosztás szerint (fő)		Résztevők foglalkozása	
		tanuló	29%
ideiglenes bevándorló	23	alkalmazott	32%
második generációs bevándorló	30	vállalkozó	6%
letelepedők	11	nyugdíjas	6%
Kínában élők	75	munkanélküli	4%
		egyéb	24%

2. számú melléklet

Eredmények

Résztevők és beosztásuk (n 139)	ideiglenes bevándorlók (n 23)	letelepedők (n 11)	második generációs bevándorlók (n 30)	Kínában élők (n 75)
BIZTONSÁGÉRZET				
melegség, fényesség	74%	73%	50%	65%
kikötő, óvóhely, szív-lélek otthona	26%	27%	20%	52%
hazatérés, vágyott visszatérés	17%	0%	33%	16%
biztonság, békeség	61%	36%	50%	44%
pihenés, relaxálás	48%	45%	40%	45%
feltöltődés, gyógyulás	22%	9%	7%	25%
táplálás, evés	48%	27%	27%	35%
igaz, szabad, őszinte közeg	13%	27%	13%	28%
KÖZÖSSÉGHEZ VALÓ TARTOZÁS ÉRZETE				
családtagok	91%	82%	87%	75%
tágabb közeg	47%	18%	27%	19%
családi találkozó, ünnepek	30%	9%	33%	17%
egymás szeretete, megértése, segítése, támogatása, tolerálása	91%	64%	57%	83%
ISMERŐS KÖZEG ÉRZETE				
ismerős	30%	36%	30%	31%
LEHETŐSÉG MEGLÉTÉNEK ÉRZETE				
lehetőség, jövő	35%	18%	17%	8%

YE QIUYUE

A magyarországi kínai nyelvoktatás története és jelenlegi helyzete

1. Előszó

Magyarországon a kínai nyelvoktatás a múlt század ötvenes éveiben vette kezdetét. A 80-as és a 90-es években a kínai gazdaság ugrásszerű növekedését és a kínai emigránsok nagyszámú megjelenését követően Magyarországon hirtelen megnőtt a kínai nyelv iránti érdeklődés. Az új évezredbe lépve, a Kína és Magyarország közötti gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok szorosabbá válásának köszönhetően és a két ország kormányának ösztönzésére, a kínai nyelvoktatás a tanulók számának és az oktatás minőségének tekintetében egyaránt átfogó fejlődésen ment keresztül.¹ 2013-ban Kína megfogalmazta az „Egy övezet, egy út” (*Yi Dai Yi Lu* 一帶一路) kezdeményezést. Magyarország 2015. június 6-án írta alá az „Egy övezet, egy út” együttműködési szándéknyilatkozatot, és ezzel első lett az európai országok sorában, amelyek elkötelezték magukat a Kína által javasolt kezdeményezés mellett. Az alapok kiépítése, a termelés, a kereskedelem stb. terén egyaránt kinyilvánította részvételi szándékát a hathatós együttműködésben.² Az „Egy övezet, egy út” kezdeményezés felgyorsítja Kína „nyugati nyitását”, Magyarország pedig elkötelezte magát a „keleti nyitás” mellett, és olyan együttműködő partnerország lett, amelyre Kína kiemelt figyelmet fordít. Az „Egy övezet, egy út” kezdeményezés és a két ország közti együttműködés szorosabbá válásának következtében ismét tetőzött Magyarországon a kínainyelv-tanulás iránti lelkesedés. 2013. április 18. és 2017. március 31. között zajlott Magyarországon az államkötvényes bevándorlási program, amely több ezer kínai családot vonzott az országba, akiknek többsége a fővárosban, Budapesten telepedett le. Mivel a kínai bevándorlók a társadalom valamennyi területén (például oktatási rendszer, üzleti szféra) jelen vannak, a bevándorlók új hulláma, bizonyos mértékben szintén ösztönzően hatott a kínainyelv-tudás iránti keresletre.

Magyarországon a kínainyelv-oktatás a felsőoktatásban kezdődött, a sinológia területén. A 80-as évek elején, országszerte alig tucatnyi hallgató tanulta

¹ Qian–Wang 2010: 45-46.

² Az „Egy övezet, egy út” kínai honlapja.

a kínai nyelvet,³ mára azonban az állami oktatás részévé vált, az általános és középiskolákban, valamint az egyetemi oktatásban egyaránt jelen van. Ha csak Budapestet vesszük példának, ahol a népességszám kétmilliónál kevesebb, a kínai nyelvi kurzusoknak jelenleg több ezer regisztrált hallgatója van. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen működnek Kínai Tanszékek, ezen kívül, a Külkereskedelmi Főiskolán, a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán, a Corvinus Egyetemen, az Orvostudományi Egyetemen, a Nemzetvédelmi Egyetemen és más felsőoktatási intézményekben is felvehetők kínai nyelvi kurzusok. A budapesti székhelyű ELTE Konfuciusz Intézetén kívül megalakult a Szegedi Tudományegyetem Konfuciusz Intézete, a Miskolci Egyetem Konfuciusz Intézete, a Pécsi Tudományegyetem Hagyományos Kínai Orvoslás Konfuciusz Intézete, továbbá nemrég megnyílt a Debreceni Egyetem Konfuciusz Intézete. Ezen felül két Konfuciusz Tanterem is működik, az egyik a Kínai–Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolában, a másik a Kecskeméti Bolyai János Gimnáziumban. A 2004-ben megalapított Kínai–Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola az egyetlen olyan általános iskola Magyarországon, ahol a kínai nyelv a kötelező tanterv része, továbbá az Európai Unió egyetlen olyan állami alapítású, két tanítási nyelvű iskolája, ahol az adott ország nyelve mellett a másik tanítási nyelv a kínai. Az iskola mérföldkönek számít abban a folyamatban, amelynek során a kínai nyelv beépült a magyar általános iskolai oktatási rendszerbe.

A magyarországi kínai nyelvoktatás helyzetét korábban bemutatták: Mei Lichong (1990), Hamar Imre (2009), Qian Yeping és Wang Honglin (2010), Zeng Xi (2011)⁴ stb. Ezek a tanulmányok kiválóan összefoglalják a magyarországi kínainyelv-oktatás történetét és fejlődését. Az elmúlt tíz évet, azaz a 2010 utáni kínainyelv-oktatást bemutató lap azonban üres még, holott az utóbbi évtizedben fejlődött a kínai nyelv oktatása a leggyorsabb ütemben. A hiány pótlására tehát nagy szükség van. A jelen tanulmány, a már meglévő írások alapján igyekszik teljes körű, átfogó bemutatást és elemzést nyújtani a magyarországi kínainyelv-oktatás helyzetéről. Célkitűzés a magyarországi kínainyelv-oktatás fejlődési útvonalaiknak világos felvázolása. Reményeim szerint a jelen tanulmány hasznos és átfogó kiegészítést kínál a különböző országokra fókuszáló kínainyelv-oktatás történetének és jelenlegi helyzetének a kutatásához.

---

³ Mei 1990: 127–128.

⁴ Zeng 2011.

2. A magyarországi kínainyelv-oktatás általános helyzete

Ahogy a fentiekben szó volt róla, Magyarországon jelenleg három egyetemen működik Kínai Tanszék: az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán. Világosan látszik, hogy a magyarországi kínainyelv-oktatásban mindig is kulcsfontosságú szerepet játszott az Eötvös Loránd Tudományegyetem. Mivel az ELTE Kínai Tanszéke büszkélkedik a legrégebbi hagyományokkal és a legtöbb hallgatóval, ez képezi kutatásom tárgyát. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszéke 2012-ben alakult meg az ELTE Kínai Tanszékének támogatásával, és indított BA- és MA-szintű képzéseket. A 2019. év őszi félévében összesen 85 hallgatója volt, ebből a BA első évfolyamán 15 fő, a második évfolyamán 20 fő, a harmadik évfolyamán pedig 15 fő tanult. Az MA-képzés első évfolyamán 15 fő, második évfolyamán pedig 20 fő tanult.⁵ Történeti szerepére való tekintettel a következőkben csak az ELTE Kínai Tanszékének tantervével foglalkozom részletesen.

Magyarországon jelenleg öt Konfuciusz Intézet működik. Bár mindegyiknek megvannak a maga sajátosságai, mivel az ELTE Konfuciusz Intézet alakult meg a legkorábban, továbbá mivel az intézet világviszonylatban is kiemelkedő eredményeket ért el, ezért az ELTE Konfuciusz Intézetre összpontosítva mutatom be a kínainyelv-oktatás sajátosságait.

2.1. Az ELTE Kínai Tanszék

2.1.1. A sinológia története az ELTE Kínai Tanszékén

Magyarországon a kínainyelv-oktatás története az 1923-as évig vezethető vissza. 1923-ban, a Kelet-ázsiai Intézet megalakulását követően vette kezdetét az ELTE-n (abban az időben Pázmány Péter Tudományegyetem) a kínai nyelv és kultúra oktatása.⁶ Az intézet első vezetője Pröhle Vilmos (1900–1975) professzor turkológus, valamint a kínai és a japán nyelv szakértője volt. Pröhle professzor nyugdíjazását követően (1942) a Kelet-ázsiai Tanszék vezetésének feladatát a Belső-ázsiai Tanszék vezetője, Ligeti Lajos (1902–1987) vállalta fel. Ligeti Lajos a világhírű párizsi sinológus, Paul Pelliot tanítványaként óriási szerepet játszott a magyarországi kínainyelv-oktatás elindításában. Habár fő kutatási területe Belső-Ázsia volt, őt tekintjük a magyar sinológia tényleges

---

⁵ Salát Gergely, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszék vezetőjének szíves közlése alapján.

⁶ Hamar 2014: 13.

megalapítójának. Ő honosította meg Magyarországon a Párizsban elsajátított és a filozófia területén alkalmazott, magas szintű kutatási módszereket.

A Kínai Népköztársaság 1949-es megalapítását követően a sinológiai kutatások jelentősége látványosan megnövekedett. A sinológia kiemelt szerepére mutat rá az oktatási és kutatási központ új elnevezése, a Kínai és Kelet-ázsiai Tanszék, amely feladatául kapta a kínai, japán, koreai és vietnámi nyelvek és kultúrák oktatását és kutatását. Az ötvenes években megerősödtek a Kína és Magyarország közötti politikai kapcsolatok, és új lendületet adtak a kultúra és az oktatás területén megvalósuló együttműködésnek. Néhány fiatal kutató lehetőséget nyert arra (azaz pontosabban fogalmazva feladatául kapta), hogy Kínában több éven át tanulja a nyelvet, valamint Kína történelmét és irodalmát. A diplomaszerezést követően néhányan a Magyarországi Kínai Nagykövetségen kaptak munkát. Közülük került ki a magyar tudósok első olyan nemzedéke, akik tudtak kínai nyelven kommunikálni. Öröndetes körülmény, hogy a Kínában tanult fiatal magyar tudósok első nemzedéke a politikai karrier helyett a tudományos kutatást választotta feladatául.

Az 50-es években a kínai nyelv oktatása igen szűk körben zajlott, az egyetemi hallgatók száma a tíz főt sem érte el. Az 50-es évek végétől a 60-as évek elejéig bizonyos mértékű növekedés volt tapasztalható. A 80-as évektől kezdődően, a társadalmi igényeknek való megfelelés jegyében, az ELTE egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a modern kínai nyelv oktatására. 1984-től kezdődően minden évben egy vagy két, kiemelkedően jól teljesítő hallgató kiutazhatott Kínába, hogy részképzésben vegyen részt, Kína pedig nyelvtanárokat küldött, akik az ELTE-n oktattak. Ennek köszönhetően a hallgatók kínainyelv-tudása jelentős növekedést ért el. 1985-ben a kínait átminősítették úgynevezett B szakból A szakká,⁷ azaz ugyanolyan besorolást kapott, mint az angol, francia, orosz, spanyol, német stb. nyelvek. A sinológia egyre népszerűbb lett az egyetemen, a jelentkezők száma évről évre nőtt, és a verseny is egyre kiélezettebbé vált. Az 1956-os, 1987-es és 1988-as évek felvételi adatait összehasonlítva, az látható, hogy a jelentkezett és a felvételt nyert hallgatók aránya a következőképpen alakult: 2,5 : 1, majd 6,8 : 1 és 8,5 : 1.⁸

Az 1995-ben bevezetett gazdasági megszorítások a felsőoktatásra is kihatással voltak, a kínai nyelv oktatása és a sinológiai kutatások egyaránt mélypontra jutottak. 2002-ben Hamar Imre professzor vette át a Kelet-ázsiai Tanszék vezetőjének a pozícióját. „Habár nehezek voltak a körülmények, és hiány volt teljes állású professzorokból, tanszékünk 2000-ben sinológiai doktori képzést indított,

---

⁷ Azokban az időkben az ELTE-n a szakoknak két fajtája, úgynevezett A és B szak létezett. A felosztást az adott szak jelentősége és a társadalmi igény alapján határozták meg.

⁸ Mei 1990: 127–128.

ami történelmi jelentőségű előrelépés volt, és biztosította a sinológusok újabb nemzedékének felnevelését.”⁹

Hamar Imre professzor vezetése alatt az ELTE-n a kínai nyelv-oktatás jelentős fejlődésen ment keresztül, az elmúlt években pedig figyelemre méltó eredmények születtek. A kínai szak eredeti célkitűzése a sinológusképzés volt, mára azonban a sinológusok képzése és a kínai nyelv-oktatás együtt van jelen. A kínai szakon három szinten zajlik a hallgatók képzése: (1) a BA-t elvégzett hallgatók általános kínai nyelvi készségekre tesznek szert, olyan szakmai területeken helyezkedhetnek el, ahol általános kommunikációs készségekre van szükség, például az idegenforgalomban stb.; (2) az MA-t elvégzett hallgatók komplex nyelvi készségekre tesznek szert, lehetnek például szakmai fordítók vagy magas szintű konferenciatolmácsok; (3.) a doktori (PhD) képzést elvégzett hallgatók magas szintű készségekre tesznek szert, a szakterületükön kutatásokat folytató sinológusok, Kína-szakértők lesznek.

Az ELTE Kínai Tanszék, megalakulása óta, kiváló tehetségeket képzett, köztük nagy számban vannak sinológus kutatók, tolmácsok és fordítók, diplomaták stb. Mindezek mellett, 2015-ben az ELTE Kínai Tanszékén megalapították a kínai tanárképző MA-t, ahol számos kiváló hazai kínai nyelv-tanár végzett. Hamar Imre, az ELTE Távol-keleti Intézetének igazgatója szerint, 2010 óta a kínai szak hallgatóinak száma megkétszereződött. A 2019-es tanév őszi félévében a BA-képzésen több mint 140 kínai szakos hallgató tanult, ebből több mint 80 az első évfolyamon, 35 a második évfolyamon és 23 a harmadik évfolyamon. A kínai tanárképző MA hallgatóinak száma 8 fő, a doktorandusz hallgatók száma pedig 7 fő volt. A 2020-as tanév őszi félévében az ELTE Kínai Tanszékére újonnan felvett hallgatók száma elérte a 104 főt, ami történelmi csúcst jelent.¹⁰

A kínai kormány által delegált kínai nyelv-tanárok 1984 óta tanítanak a Kínai Tanszéken.

2.1.2. Az ELTE Kínai Tanszékének tanterve

a) A BA-szintű képzés tanterve

A BA-képzés az ELTE-n hároméves. A Kínai Tanszéken az első évfolyamos hallgatók száma a legmagasabb. A majoros és a minoros hallgatókat beleértve az összlétszám felét teszik ki. Az első tanév során sok hallgató találja túl nehéznek a kínai nyelvet, és önként hagy föl a tanulással, a hallgatók egy része pedig a sikertelen vizsgák miatt kénytelen abbahagyni a szakot. Az első év során lemor-

⁹ Hamar 2014: 13.

¹⁰ A tanszék saját nyilvántartása alapján közölt adatok.

zsolódott hallgatók aránya 40-50% körüli. A sikeresen levizsgázott hallgatók továbbléphetnek a második évfolyamba. Tanulmányi eredményeik alapján a második évfolyamos hallgatók normál és tolmácsképzős csoportokban tanulnak tovább. A tolmácsképzős osztály három tantárggyal többet tanul, ez heti héttel több tanórát jelent. Másodév végén a hallgatók egy része ösztöndíjpályázatot ad be Kína valamelyik egyetemére, egyéves vagy féléves részképzésre, és a hazatérése után folytatja a harmadik tanévet. Egy tanév két, őszi és tavaszi, félévből áll. Egy félév három hónapból áll, a szünetek és a vizsgaidőszak levonásával tehát tulajdonképpen 13 tanítási hét.

A BA-alapképzés tantervét az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. számú táblázat: A BA-alapképzés tanterve az ELTE Kínai Tanszékén

Évfolyam	Kurzus tartalma	Heti óra-szám
Első évfolyam	Modern kínai nyelv 1. és 2.	6
	Kína régi történelme 1. és 2.	2
	Média és tömegkommunikáció Kínában 1. és 2.	2
Második évfolyam	Modern kínai nyelv 3. és 4.	6
	Klasszikus kínai nyelv 1. és 2.	2
	Kína modern kori történelme 1. és 2.	2
	Régi kínai irodalom 1. és 2.	2
	Beszédképesség-fejlesztés 1. és 2. (tolmácsképzős osztály)	2
	Kínai nyelvű szövegolvasás 1. és 2. (tolmácsképzős osztály)	2
	Hallás utáni szövegértés 1. és 2. (tolmácsképzős osztály)	3
Harmadik évfolyam	Modern kínai nyelv 5. és 6.	4
	Klasszikus kínai nyelv 3. és 4.	2
	Kínai nyelvtan és nyelvészet 1. és 2.	2
	Kínai vallás és filozófia	2
	Hallás után szövegértés és szövegalkotás 3. és 4.	2
	Kínai nyelvű szakszövegolvasás 3. és 4. (tolmácsképzős osztály)	2
	Kínai nyelvű fogalmazás 1. és 2. (tolmácsképzős osztály)	3

A Kínai Tanszék elsőéves hallgatói modern kínai nyelvet tanulnak, ezen felül A régi Kína történelme, valamint a Kínai média és tömegkommunikáció című kurzusokat hallgatják. A három tantárgy összesen heti tíz óra. A modern kínai nyelv oktatásához a *New Practical Chinese Reader* (Liu Xun, Beijing Yuyan Daxue Chubanshe, 2003) című tankönyvsorozatot használják. A heti 6 órás nyelvi kurzust egy magyar és egy kínai anyanyelvű kínai nyelvtanár tartja, 3-3 órában. A magyar anyanyelvű tanár feladata az új szavak, írásjegyek tanítása és a nyelvtan magyarázata, a kínai anyanyelvű oktató felel a helyes kiejtés begyakoroltatásáért és a szóbeli készségek fejlesztéséért. A régi Kína történelme és a Kínai média és tömegkommunikáció kurzusokat magyar anyanyelvű tanár tartja, magyar nyelven. Mindkét kurzus heti 2-2 órát vesz igénybe. Egy év alatt a hallgatók elsajátítják a kínai nyelv alapszintű nyelvtanát, több mint 1000 írásjegyet tanulnak meg, és képessé válnak az alapszintű társalgásra. Megismerkednek Kína régi történelmével, és betekintést nyernek a kínai média és tömegkommunikáció világába. Általánosságban véve, első év végére a hallgatók HSK (kínai szintfelmérő nyelvvizsga) 2-es szinten vannak.

Másodévben folytatják a modern kínai nyelvi tanulmányokat, és emellett klasszikus kínai nyelvet is tanulnak. Ezen felül Kína modern kori történelméről és régi kínai irodalomról szóló előadásokat hallgatnak, heti 2-2 órában, a nyelvi kurzusokkal együtt ez heti 12 tanórát jelent. A modern kínai nyelvórán továbbra is a *New Practical Chinese Reader* soron következő kötetiből tanulnak. A heti 6 órás nyelvi kurzust egy magyar és egy kínai anyanyelvű kínai nyelvtanár tartja, 3-3 órában, a feladatok az első évhez hasonlóan oszlanak meg. A klasszikus kínai nyelvórát, a Kína modernkori történelmét és a Régi kínai irodalmat tárgyaló előadásokat magyar anyanyelvű tanárok tartják, magyar nyelven, mindegyik előadás heti 2-2 óra. A tolmácsképzős csoport ezen felül felvehet még három, nyelvi készségeket fejlesztő kurzust, ezek a következők: beszéd-készség-fejlesztés, a szövegolvasás és a hallás utáni szövegértés, ezek összesen heti 7 órát tesznek ki. A beszéd-készség-fejlesztést és a hallás után szövegértést (heti 2, illetve 3 tanóra) általában kínai anyanyelvű oktató tartja, a szövegolvasási órát pedig magyar anyanyelvű tanár tartja, heti 2 órában. A normál csoportnak tehát heti 12, a tolmácsképzős csoportnak pedig heti 19 órája van. A második év során a hallgatók szókinése nagymértékben bővül, megtanulják a magasabb szintű, összetettebb nyelvtani szerkezetek használatát, ezen felül megismerkednek a klasszikus kínai nyelv alapjaival, összevetetik a modern és a klasszikus írásjegy jelentésbeli különbségeit stb. Átfogó képet alkotnak Kína modern kori történelméről és a régi kínai irodalomról. Általánosságban szólva, a kínai nyelvi készségeik elérik a HSK 3-es szintet (középfok alsó szintje). A megnövekedett kurzuskínálatnak és óraszámának köszönhetően a tolmácsképzős csoport hallgatói az írott szövegek értésében, a hallás utáni szövegértésben és a beszéd-készség

terén is célzott fejlesztésben részesülnek, így a normál csoporthoz képest magasabb szintet érnek el, nyelvtudásuk általánosságban eléri a HSK 4-es szintet.

A harmadéves tanterv modern kínai nyelvi, klasszikus kínai nyelvi, továbbá kínai nyelvtani és nyelvészeti kurzusokból áll (heti 8 tanóra), ezen felül a hallgatók kínai vallás és filozófia kurzust is hallgatnak (heti 2 óra). A modern kínai nyelvi kurzuson továbbra is a *New Practical Chinese Reader* soron következő kötetiből tanulnak. A heti négyórás nyelvórát kínai anyanyelvű tanár tartja. A klasszikus kínai nyelvi, kínai nyelvtani és nyelvészeti és a kínai vallás és filozófia kurzusokat magyar anyanyelvű tanár tartja, heti 2-2 órában. Ezeken felül, a tolmácsképzős csoport három szakmai nyelvi kurzusa a következő: hallás után szövegértés és szövegalkotás, kínai nyelvű szakszövegolvasás és kínai nyelvű fogalmazás, összesen heti 7 órában. A hallás után szövegértési és a kínai nyelvű fogalmazási kurzusokat (heti 2, illetve 3 óra) általában kínai anyanyelvű tanár tartja, a szakszövegolvasási órát (heti 2 óra) pedig magyar anyanyelvű tanár. Összesen tehát a normál csoportnak heti 10, a tolmácsképzős csoportnak pedig heti 17 órája van. Az alapképzés harmadik évfolyamát elvégezve, a hallgatók nemcsak a modern és a klasszikus kínai nyelv elsajátítása terén érnek el gyors és jelentős fejlődést, hanem a nyelvtan terén is átfogó és mélyreható ismeretekre tesznek szert, sőt a nyelvészet és a nyelvtudomány alapjait is elsajátítják. Általánosságban véve a kínai nyelvtudásuk eléri a HSK 4-5-ös szintet (felső középfok és felsőfok alsó szintje). A megnövekedett kurzuskínálatnak és óraszámnak köszönhetően, a tolmácsképzős csoport hallgatói az írott szövegek értésében, a fogalmazásban és a beszédképesség terén is célzott fejlesztésben részesülnek, így a normál csoporthoz képest magasabb szintet érnek el, nyelvtudásuk általánosságban eléri a HSK 5-6-os szintet (felsőfok). Azok a hallgatók, akik egyéves Kínában töltött részképzés után térnek haza, és vesznek részt a harmadéves órákon, kiemelkedően jól teljesítenek, ami nemcsak a kínai nyelvtudásuk színvonalában, hanem a kínai kultúra, gazdaság stb. terén megszerzett tudásukban is megnyilvánul.

A fent bemutatott tanterv alapján elmondhatjuk, hogy az ELTE Kínai Tanszékén a nyelvoktatás a következő jellemzőkkel rendelkezik. Először is, kiemelt fontosságú a kínai nyelvi kommunikációs készségek fejlesztése. A kínai nyelvórák két fő terület lefedésére összpontosítanak, egyik az elméleti nyelvtan elsajátítása, a másik a gyakorlás. A nyelvtan tanítása során a szövegek alapos elemzése, a nyelvi ismertek elsajátítása kapja a fő szerepet, a gyakorlás többért: magába foglalja a helyes kiejtés begyakoroltatását, a beszélt nyelvi fordulatok elsajátítását, a hallás utáni szövegértést, az írott szövegek értését, fordítástechnikát stb. – azaz különös hangsúlyt fektetnek az elsajátított elméleti tudás gyakorlati alkalmazására. Az évek előrehaladtával egyre nagyobb hangsúlyt kap a gyakorlat az elmélettel szemben. Másodszor, az ELTE Kínai Tanszékén mindig is

nagy szerep jutott a kulturális ismeretek átadásának – a történelem, az irodalom, a kultúrtörténet-jellegű ismeretek nagy hangsúllyal szerepelnek a képzésben. Ezeken az előadásokon a magyar anyanyelvű tanár magyar nyelven adja át a kínai kultúrával kapcsolatos ismereteket, átfogó háttérrel kínálva a hallgatónak a kínai nyelv elsajátításához. Nyelv nem létezhet társadalmi és kulturális közegtől elkülönülten, a nyelvoktatás csakis a kulturális ismeretek átadásával együtt hatékony. A harmadik jellemző a klasszikus kínai nyelv oktatásának hangsúlyos szerepe. A klasszikus kínai nyelv kiemelt helyet kap a tantervben, másodévtől harmadévig, összesen négy féléven keresztül kötelező tantárgy. A klasszikus kínai nyelv tanulása során a hallgatók szert tesznek az ókori kínai klasszikus művek olvasásához szükséges alapvető készségekre, elmélyítik a régi kínai gondolkodás és kultúra terén szerzett ismereteiket. A modern kínai nyelv alapja a klasszikus kínai nyelv, a kettő szorosan összefügg, a modern kínai számos klasszikus kínai nyelvi jelenséget megőrzött, illetve továbbfejlesztett. A klasszikus kínai nyelv elsajátítása segíti a hallgatót abban, hogy mélységeiben is megismerje a modern kínai nyelvet. A negyedik jellemző a hallás utáni szövegértés, a beszédkézség, az írott szövegek értése és a fogalmazási készségeknek a teljes körű fejlesztése. A tanterv a kezdetektől fogva tartalmazza a kínai médiával való megismerkedést, másodévtől kezdődően (különösen a tolmácsképzős csoport esetében) a hallás utáni szövegértés, a szövegolvasás és a beszédkézség még alaposabb fejlesztése zajlik, harmadévből pedig ezekhez hozzáadódik a fogalmazási készség fókuszált fejlesztése. A tanterv tartalma teljes körű, ugyanakkor lehetővé teszi a szakterületekben való folyamatos elmélyülést, garantálja a hallgatók nyelvi készségeinek komplex fejlesztését. Az ötödik jellemző, amit érdemes hangsúlyozni, a kínai anyanyelvű tanárok nagy száma, valamint a kínai és a magyar anyanyelvű tanárok közötti észszerű munkamegosztás, ami nagymértékben növeli a nyelvoktatás színvonalát, és számos lehetőséget teremt a kínai kultúra közvetlen megismerésére.

Az ELTE Kínai Tanszékén jelenleg kilenc oktató tanít, ebből három oktató kínai anyanyelvű. A kínai anyanyelvű oktatók elégséges száma garantálja a kínai és a magyar oktatók közötti együttműködésen alapuló modell stabilitását.

b) Az MA-szintű képzés tanterve

Az ELTE Kínai Tanszékén az MA-képzésnek két fajtája van: egyik a kétéves sinológia-MA, a másik a hároméves tanárképző MA. 2006 szeptemberében, a korábbi Kínai Nyelvoktatási Tanács (Hanban 汉办) támogatásával hivatalosan is kezdetét vette a kínai tanárképző MA-szak. A hallgatók a kétéves sinológia-MA elvégzése mellett, egy év alatt elvégezték a tanárképzés és a pszichológia kurzusait. Az első tanárképző MA-programra hét hallgató nyert felvételt, közülük

ketten ösztöndíjat kaptak a Huadong Tanárképző Egyetemre, és egy félévet, illetve egy évet tanultak ott. Az MA-képzés tantervét a 2. táblázat tartalmazza.

2. számú táblázat: Az ELTE Kínai Tanszék MA-képzésének tanterve

Évfolyam	Kurzus	Heti óraszám
Első évfolyam	Modern kínai nyelv	2
	Klasszikus kínai nyelv	2
	Felsőfokú kínai nyelvvizsga-előkészítő	2
	Kínai nyelvészet	2
Második évfolyam	Modern kínai nyelv	2
	Klasszikus kínai nyelv	2
	Felsőfokú kínai nyelvvizsga-előkészítő	2
	Modern kínai társadalom és kultúra	2
	Kínai szakszöveg-olvasás	2
	Kínai vallás és filozófia	2
Választható tantárgyak	Kínai buddhizmus	2
	Kínai nyelvészet	2

A kétéves mesterképzés középpontjában a sinológiai kutatás áll. Miközben a modern és a klasszikus kínai nyelv tanulásával a kínai nyelvi tudás színvonala tovább emelkedik, a hallgatók elmélyült ismeretekre tesznek szert a kínai nyelvészet és a kultúra különböző részterületein, beleértve a nyelvtudományokat, a mai kínai társadalmat és kultúrát stb. A felvett hallgatók száma évente változik, az átlag 5 és 10 fő között mozog.

A mesterképzésen nincs kijelölt tankönyv, a modern kínai órán általában a *Boya Hanyu* (Li Xiaoqi, Beijing Daxue Chubanshe, 2004) felsőfokú kötetének leckéit dolgozzák fel. A cél az, hogy a hallgatók minél többféle irodalmi stílussal megismerkedjenek, és elsajátítsák a jellemző stílusjegyeket, megtanulják a gördülékeny és pontos kifejezőmódot. A BA-szakaszban tanultak alapján a klasszikus kínai nyelvi kurzuson, különböző régi szövegek olvasása során tovább bővül a szókincs, elmélyülnek a nyelvtani ismeretek, csiszolódnak

a szövegolvasási és a fordítási készségek. A modern kínai társadalom és kultúra órán tovább szélesedik a modern kínai társadalmat, politikát, gazdaságot és kultúrát érintő háttértudás. A kínaiszakszöveg-olvasás óra az egyes kutatási területek szakszövegeibe kínál betekintést, ennek az órának sincs meghatározott tananyaga. Az oktató újságokból, az internetről és más forrásokból gyűjt olyan cikkeket és írásokat, amelyek a kínai kultúra számos területét lefedik. A szövegek alapos feldolgozására vonatkozó és a gyorsolvasási készséget egyaránt fejlesztik. A kínai vallás és filozófia mindig is fontos része volt a sinológia kutatásoknak.

2.1.3. Az ELTE Kínai Tanszék tantervével kapcsolatos problémák

Az ELTE Kínai Tanszékének tanterve hosszú évek tapasztalata és gyakorlata után kristályosodott ki a jelenlegi formájában, és megállapítható, hogy jól kidolgozott, észszerű tanterv. Ugyanakkor vannak még fejlesztésre szoruló területek.

A BA-képzésben szorosabbá lehetne fűzni az egyes kurzusok közötti kapcsolatot és támogatottságot. Az évfolyamokon végigvonuló modern kínai nyelvi kurzus kivételével – ahol van megadott tankönyv – a többi kurzusnak nincs állandó tankönyve, az oktató maga választja ki a tananyagot, és szervezi meg a tematikát. A tematika szabad választása nem jelent esetlegességet, ugyanis az egyes évfolyamok tananyaga horizontálisan és vertikálisan is összefüggő és összehangolt kell, hogy legyen. A horizontális összehangoltság azt jelenti, hogy azonos évfolyamon a hallás utáni szövegértés, a szövegolvasás és a beszéd-készség órák anyagának összhangban kell lenniük a modern kínai nyelv-órák anyagával és nyelvi ismereteivel. Így egyfelől a szókincs és a nyelvtani kérdések ismétlődése hatékonyan segíti a tanulást, másfelől elmélyülnek a hallgató adott témakörökben szerzett ismeretei, így nő az ismeretanyag elsajátításának hatékonysága. Kínán kívül, ahol a tankönyvek korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre, a tankönyvek összehangolása nehézségekbe ütközik. A vertikális összehangolás azt jelenti, hogy azonos tantárgy esetében, az egyes tanulási szakaszok egymásra épülnek, és lépésről lépésre haladnak előre. Például a hallás utáni szövegértés és a szövegolvasás esetében a másodéves és a harmadéves órákat tanító tanároknak össze kell dolgozniuk ahhoz, hogy a tanultak nehézségi foka folyamatosan nőjön, és a témák összekapcsolódjanak egymással.

Az MA-képzésen belül a kurzusok egymásra épülése lazább, az egyes tárgyak esetében szabadabban lehet megválasztani a megfelelő tananyagot. Az MA-képzés tantervéről szintén elmondható, hogy megfelelő és észszerű. Egyforma figyelmet fordít a nyelvre és a kultúrára, a történelemre és a vallástörténetre, a klasszikus és a modern kínai nyelvre. Ugyanakkor vita tárgyát képezi, hogy

indokolt-e a teljes képzésen végigfutó felsőfokú kínainyelvvizsga-előkészítő jelenléte, és nem lenne-e megfelelőbb felsőfokú hallás utáni szövegértés- vagy íráskészség-fejlesztési órákra cserélni. Egy felsőfokú hallás utáni szövegértési és beszédalkotási órán különféle audiovizuális anyagok kerülhetnének előtérbe, például hírek, előadások, tudományos alkotások stb. A tartalom kiterjedhet a modern kínai gazdaság, politika stb. területeire, és a tanár vezetésével csoportos megbeszélések vagy beszámolók tarthatók, ezáltal fejleszthető a hallgatók hivatalos, élő szituációkban való helyes szövegértése és nyelvhasználati készsége. A felsőfokú szövegalkotási órán a hallgatók elsajátíthatnák a különböző szövegtípusok stílusjegyeinek az alkalmazását, képessé válnának esszéket írni adott témáról vagy társadalmi jelenségről, és ezzel erősödne a felsőfokú nyelvhasználatához szükséges szókincsük és a nyelvtan alkalmazásának a készsége. A hallás utáni szövegértési és a szövegalkotási óra egyaránt a BA-képzés során elsajátított tananyagban alapulna, így teret adna a kapcsolódó készségek megszilárdulásának és fejlődésének.

2.2. Az ELTE Konfuciusz Intézet

2006 óta Magyarországon öt Konfuciusz Intézet, két Konfuciusz Tanterem és ötvenhárom oktatási helyszín létesült. 2016-ig a magyarországi Konfuciusz Intézeteknek (és Tantermeknek) összesen több mint 23 000 tanulója volt, a kulturális programokon pedig 266 000 fő vett részt. Az öt Konfuciusz Intézet a következő: ELTE Konfuciusz Intézet (2006-ban alakult, együttműködő partnerintézete a Pekingi Idegen Nyelvi Egyetem); a Szegedi Tudományegyetem Konfuciusz Intézet (2013-ban alakult, együttműködő partnerintézete a Pekingi Vegyészmérnöki Egyetem); a Pécsi Tudományegyetem Hagyományos Kínai Orvoslás Konfuciusz Intézet (2015-ben létesült, együttműködő partnerintézete a Hebei Egyesült Egyetem); a Debreceni Egyetem Konfuciusz Intézet (2019-ben létesült, együttműködő partnerintézete a Tianjin Idegen Nyelvi Egyetem).

Az ELTE Konfuciusz Intézetet a fővárosban, Budapesten alapították. Ez a legrégebbi, a legtöbb regisztrált hallgatóval és a legnagyobb sikerekkel büszkélkedő Konfuciusz Intézet. A Kínai Nyelvoktatási Tanács (Hanban) számtalanszor kitüntette különböző díjakkal, és a világ tizenhat „modell Konfuciusz Intézetének” egyike. A többi négy Konfuciusz Intézet mindegyike egy-egy vidéki városban kap helyet, és mindegyiknek megvan a maga jellegzetessége, a Pécsi Tudományegyetem Hagyományos Kínai Orvoslás Konfuciusz Intézet például a hagyományos kínai orvoslás területén való együttműködésre, a kapcsolatok kialakítására összpontosít. A két Konfuciusz Tanterem egyike Budapesten, a Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolában és Gimnázium van,

a másoknak pedig a Kecskeméti Bolyai János Gimnázium ad otthont. Kiemelt figyelmet érdemel a két ország kormánya által közösen alapított Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium, amely kezdetben az itt élő kínai családok gyermekei számára kívánt lehetőséget adni a kínai kulturális ismeretek elsajátítására, később azonban fokozatosan olyan iskolává vált, ahol a magyar gyermekek tanulhatnak kínai nyelven szaktantárgyakat. Az iskola alapításának ötletét Magyarország korábbi miniszterelnöke, Medgyessy Péter vetette föl, amikor 2003-ban hivatalos látogatást tett Kínába. A felvetésre felfigyelt a Kínai Népköztársaság akkori elnöke, Hu Jintao 胡锦涛 (1942–) és Wen Jiabao 温家宝 (1942–) miniszterelnök is. A Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium a két ország kormányának közös erőfeszítéseivel jött létre. Az iskola képviselőjének közlése alapján a tanintézmény 2004 szeptember 1-jén tárta ki először a kapuit. Abban az évben az iskola több mint 80 tanulója között mindössze 5 magyar volt, azaz a teljes létszám 6%-a. 2009-re a tanulók száma 212 főre emelkedett, ebből 66 fő volt magyar, ez 31%-ot tett ki. 2016-ban gimnáziumi osztályok is indultak, amellyel teljessé vált az általános és középiskolai képzés.

A kínai nyelv-oktatás rohamos fejlődésével egy időben, a kínai idegen nyelvként történő tanításának fontossága egyre nyilvánvalóbb lett a magyar iskolai oktatásban. 2010-ben a kínai második idegen nyelvként helyet kapott a magyar iskolai oktatásban, ugyanabban az évben a kínai nyelv az érettségin választható nyolc nyelv egyike lett.

2013-ban, az ELTE Konfuciusz Intézeten belül megalakult a Közép- és Kelet-európai Regionális Oktatási Központ (www.konfuciuszintezet.hu), amely évente 16 közép- és kelet-európai ország kínai nyelv-tanárai számára biztosít képzéseket. A korábbi tervek szerint a Közép- és Kelet-európai Regionális Oktatási Szövetség a 2020-ban megrendezett, nyolcadik képzéssorozat során alakult volna meg, erre azonban a koronavírus-járványra való tekintettel később kerül majd sor.

A magyarországi kínai nyelv-oktatás ügyének rohamos fejlődése előmozdította a kínai nyelv és kultúra népszerűsítését. A magyarországi kínai nyelv-oktatás kutatásával kapcsolatban készültek tudományos esszék, az ELTE Konfuciusz Intézet kiadta az első, kifejezetten magyarok számára összeállított, négykötetes tankönyvsorozatot, *Kínai nyelvkönyv magyaroknak* címmel, megszerkesztette a több mint 80 000 szócikket tartalmazó *Kínai–magyar szótárt*, a *Magyar–kínai szótár* jelenleg szerkesztés alatt áll. Ezekhez internetes szótár és telefonos applikáció is tartozik (illetve tartozni fog). Érdemes megemlíteni, hogy 2017-ben, a közép- és kelet-európai országok 16+1 csúcstalálkozóján, Orbán Viktor miniszterelnök a *Kínai–magyar szótárt* ajándékozta Li Keqiang 李克强 miniszterelnöknek. 2016 októberében az ELTE-n alakult meg az „ELTE

Egy Övezet, Egy Út Kutatóközpont” (www.obor.elte.hu), amely az első a Kínán kívül megalapított, ilyen irányú intézetek sorában. Az „ELTE Egy Övezet, Egy Út Kutatóközpont”, a Kínai Kiadók Egyesületével együttműködve, létrehozta a nemzetközi könyvkiadó-szövetségét, és számos kiváló kínai irodalmi alkotást lefordított magyar nyelvre. A Nanjing Fenghuang Média Csoport (Nanjing Fenghuang Chuanmei Jituan 南京凤凰传媒集团) az „ELTE Egy Övezet, Egy Út Kutatóközpontban” létrehozta a „Kínai könyvespolcot”, ahova minden évben küld kiadványokat. A kínai Kereskedelmi Könyvkiadóval (Shangwu Yinshuguan) együttműködésben elindított, tizenhat ország helyi kínaitankönyv-író projektje is folyamatban van.

3. Összegzés

A magyar sinológia közel százéves történelemmel büszkélkedik, fejlődésének útvonala az egyoldalú sinológiai tudományok irányából a sokoldalúság felé tart, ahol a sinológia, a kínainyelv-oktatás és a tanárképzés egyforma hangsúlyt kap. A magyar sinológia számos, kiváló sinológust, diplomatát, fordítót, tolmácsot, tanárt stb. nevelt ki, elmondhatjuk tehát, hogy sokoldalú és kimagasló eredményeket ért el.

A magyarországi Konfuciusz Intézetek minőség és mennyiség terén egyaránt óriási lépéseket tettek. Míg kezdetben csak egy intézet volt, ma már öt Konfuciusz Intézet létezik Magyarországon, és az általános profilú intézetet követően megjelentek a szakirányú képzéseket kínáló Konfuciusz Intézetek is – ilyenek a Pécsi Tudományegyetem Hagyományos Kínai Orvoslás Konfuciusz Intézete, illetve a Miskolci Egyetem Konfuciusz Intézete, amely vegyész-mérnöki irányba szakosodott –, ahol egy időben zajlik a nyelv és a kultúra oktatása, valamint a szakirányú képzés. Az elmúlt években, a Kína és Magyarország közötti baráti kapcsolatok töretlen erősödésének köszönhetően, a kínai nyelv iránti lelkesedés is tovább növekedett – mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az ELTE Kínai Tanszékére a 2020. őszi félévben felvett hallgatók létszáma, amely minden korábbi évnél magasabb volt. Jelenleg olyan kérdéseket szükséges átgondolni, mint például: hogyan lehetne a továbbiakban tovább tökéletesíteni a kínai szak tantervét; hogyan lehetne ötvözni a népszerű szakirányú képzéseket a nyelvoktatással; hogyan lehetne még jobban kiaknázni a Konfuciusz Intézetek szerepét a kínainyelv-oktatásban és a kínai kultúra népszerűsítésében; valamint hogyan lehetne még hatékonyabban összehangolni a Kínai Tanszékek és a Konfuciusz Intézetek erőforrásait.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Az „Egy övezet, egy út” kínai honlapja. <https://www.yidaiyilu.gov.cn> (utolsó letöltés: 2015.06.07.)
- Hamar Imre 2014. „Hanyu jiaoxue de fanshi zhuanhuan: Kongzi xueyuan de hanyu jiaoxue puji” 孔子学院的汉语教学普及 [„A kínai nyelvoktatás népszerűsítése a Konfuciusz Intézetekben”]. *Shijie hanyu jiaoxue xiehui tongxun* 世界汉语教学学会通讯 3, 13.
- Li, X. P. 李湘萍 2004. „Deguo gaoxiao de hanyu jiaoxue he hanxue yanjiu” 德国高校的汉语教学与汉学研究 [„Kínai nyelvoktatás és sinológiai kutatás német egyetemeken”]. *Jingji yu shehui fazhan* 经济与社会发展 5, 159–162.
- Li, X. Q. 李晓琪 2004. *Yoya Hanyu* 博雅汉语, Beijing Ddaxue Chubanshe.
- Liu, X. 刘珣 2003. *New Practical Chinese Reader* 新实用汉语课本, Beijing Daxue Chubanshe.
- Mei, L. Ch. 梅立崇 1990. „Xiongyali de hanyu jiaoxue ji Luolandaxue de hanxue” 匈牙利的汉语教学及罗兰大学的汉学 [„A kínai nyelvoktatás Magyarországon és a sinológia az Eötvös Loránd Tudományegyetemen”]. *Shijie hanyu jiaoxue* 世界汉语教学 2, 127–128.
- Ni, Y. R. 倪月如 2016. „Helan gaodeng jiaoyu zhong de hanyu jiaoxue” 荷兰高等教育中的汉语教学 [„Kínai nyelvoktatás a holland felsőoktatásban”]. *Guoji hanyu jiaoyu* 国际汉语教育 1, 79–86.
- Qian, Y. P., Wang, H. L. 钱叶萍、王宏林 2010. „Xiongyali hanyu jiaoxue xianzhuang yu qushi fenxi” 匈牙利汉语教学现状与趋势分析 [„A kínai nyelvoktatás jelenlegi helyzete és irányai Magyarországon”]. *Waiguo Zhongxiaoxue Jiaoyu* 外国中小学教育 10, 45–46.
- Wang, D. 王端 2014. „Bilishi Luwen daxue hanyu jiaoxue tese” 比利时鲁汶大学汉语教学特色 [„A kínai nyelvoktatás sajátosságai a Leuveni Katolikus Egyetemen Belgiában”]. *Guoji hanyu jiaoxue yanjiu* 国际汉语教学研究 4, 9–10.
- Zeng, X. 曾曦 2011. „Xiongyali hanyu xuexizhe xianzhuang fenxi yu duice” 匈牙利汉语学习者现状分析与对策 [„A kínainyelv-tanulók jelenlegi helyzete Magyarországon és a megoldási lehetőségek”]. 辽宁师范大学硕士学位论文.

APATÓCZKY ÁKOS BERTALAN – SZILÁGYI ZSOLT

A magyarországi kitan kutatás első százada

A magyar tudomány hagyományosan mély érdeklődést mutatott a kelet-ázsiai filológia iránt, és ennek eredményeképpen igen jelentő eredményeket is sikerült felmutatnia ezen a területen. Amióta a XX. század elején napvilágra kerültek az elsőként megtalált régi kitan (hazai irodalomban régebben használatos nevükön „kitaj”) írásos emlékek, a magyar filológusok különösen is odafigyeltek ezekre a felfedezésekre. A témában elsőként született magyar nyelvű tudományos cikk Ligeti Lajos 1927-es tanulmánya volt. Ebben az írásban áttekintést kívánunk adni a kitanokkal kapcsolatos magyarországi kutatások közel egy évszázados korszakáról.

Ligeti Lajos 1902–1987

A kitanokra vonatkozó kutatások (ezekre innen kezdve az eddig a magyar szakirodalomban nem ismert *kitanológia* terminust használjuk) hosszú utat tettek meg azóta az idő óta, amikor még a kitanok írásrendszereivel lejegyzett nyelv pusztá azonosítása sem volt magától értetődő feladat. E hosszú úton vol-

tak olyan állomások is, amikor a két kitan írásrendszerről (tudniillik „kitan kis írás” és „kitan nagy írás”) egészen mást gondoltak a kutatók, mint manapság: például a kis kitan írásról korábban azt feltételezték, hogy az az ujjur-mongol írásnak felelt meg.

Ez volt az az időszak, amikor a tudósok kitan nyelvre vonatkozó ismereteit behatárolták az addig ismert források, amelyek voltaképpen kizárólag a kínai nyelvű művekben fennmaradt és ezáltal a kínai nyelvi és írásbeli korlátokon átszűrődött, glosszaként megőrzött nyelvészeti adatok voltak, és amelyek szűkös száma alig nyújtott elegendő információt a kitan nyelvre vonatkozó megalapozott megállapításokhoz. A kitanológia első ötven évében ezért főleg kisebb lépésenként haladt a nyelv, illetve írásainak a felfedezése, és a kevés európai tudósan kívül főleg japán és kínai kutatók foglalkoztak ezzel.

A magyar tudomány képviselői hagyományosan mély érdeklődést mutattak a kelet-ázsiai filológia iránt, és ennek köszönhetően igen jelentős eredményeket is sikerült felmutatniuk ezen a területen. A tudományos igényű kitanológiai kutatások hajnalán, 1927-ben Ligeti Lajos *A kitaj nép és nyelve*¹ című tanulmányában foglalta össze a kitanokra vonatkozó akkori ismereteket és feltételezéseket. Szintén Ligeti tudósított Louis Kervyn, belga misszionárius pap régészeti felfedezéseiről, amelyekről az átalakulóban lévő Kínában tett expedíciói során szerzett tudomást 1928 és 1931 között.²

Ligeti mongol és kínai segítőivel

Ebben a korban a kitan kis és nagy írások egyszerű megkülönböztetését sem tudták még elvégezni a kutatók. *Sárga istenek, sárga emberek* című könyvében (1934) Ligeti beszámolt a Kínához tartozó Belső-Mongóliában tett útjáról, és megemlíti, hogy vásárolt néhány kitan pénzérmét Ulaanhad (kínai nevén Chifeng 赤峰) városában, ám ezek holléte sajnos mára már ismeretlen. Hosszú és kimagaslóan termékeny tudományos életútja során Ligeti folyamatosan nyomon követte a kitanológiai kutatások újabb eredményeit, és időről időre visszatért

¹ Ligeti 1927.

² Ligeti 1933.

a témához.³ Számos, a kitan nyelvre vonatkozó megállapítása azonban kiadatlan maradt.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában megőrzött és Ligeti végakarátának megfelelően 2017-ben a kutatók számára hozzáférhetővé tett kiadatlan kéziratainak feldolgozására 2018-ban a Magyar Tudományos Akadémia létrehozta a Ligeti-hagyaték gondozásával megbízott bizottságát.⁴ A testület Ligeti kitannal kapcsolatos jegyzeteinek áttekintésére e sorok íróját (A. Á. B.) kérte föl, és a kéziratok hagyaték feldolgozásának köszönhetően jelenhetett meg egy magyar és egy angol nyelvű cikk Ligeti kitan számnevekre vonatkozó rekonstrukcióiról.⁵

A kítaj nép és nyelv.

A múlt század végén, körülbelül az orkhoni türk feliratok megfejtésével egyidőben Közép- és Keletázsia nyelveinek és történetének kutatása nagy mértékben feléledt. Egymást érték a tudományos expedíciók, ásatások, amelyek még napjainkig sem értek véget, s amelyek eredményekben méltán vetekednek egymással. (A középázsiai kutatásoknak igen ügyes összefoglalása: H. CORDIER, *Les fouilles en Asie Centrale. Mélanges d'histoire et de géographie orientales* II. Paris, 1920.). Új indogermán nyelvek kerültek elő (az ú. n. tokhár I., II.; szogd), alig vagy csak kevésbé ismert nyelvek heves emlékekkel gazdagodtak (türk, ujgur stb.), kínai, tibeti, szanszkrit stb. nyelveken elveszettek hitt vagy nem is sejtett munkák, töredékek kerültek napvilágra, amelyeknek nyelvi, filológiai értéke csak a kisebbik, történi, főleg vallástörténeti jelentősége mellett. Így pl. a manicheizmus, melyet eddig csak arab és nyugati feljegyzések és polemikus iratok torzításain keresztül ismertünk, igazi valóságában csak most kezd kidomborodni előttünk. (Vö. PROSPER ALFARIC, *Les Écritures Manichéennes*. Paris, 1918. I. k. Vue générale. II. k. Étude analytique. Publication encouragée par la Société Asiatique.) A nesztorianizmusnak, mely elterjedtségének tetőfokát Közép- és Keletázsiaiban a mongol-korban: a XIII—XIV. században érte el, még ezen a területen való

Ligeti 1927-es cikkének első oldala

³ Ligeti 1950–1951, 1955, 1959, 1960, 1961, 1970.

⁴ A bizottság tagjai: Kara György, Róna-Tas András (elnök), Vásáry István, Birtalan Ágnes, Apatóczy Ákos Bertalan.

⁵ Apatóczy 2020, 2021b.

Ligeti tanítványai, Kara György és Róna-Tas András szintén jelentősen hozzájárultak a kitan nyelvről és írásról meglévő ismereteinkhez.

Kara György (1935–)

Kara tanulmányai⁶ segítettek abban, hogy a kitan nyelv mongol nyelvekkel való rokonsági kapcsolata tudományos módszerekkel is megerősítést nyerjen. 1996-ban a szélesebb közönség számára is összefoglalta a kitan írásbeliségre vonatkozó akkori álláspontokat.⁷ A Magyar Tudományos Akadémián 2001-ben előadott *Írás, hit és hatalom a mongol népek történetében* című székfoglalójában szintén kitért a kitan írásrendszerek kérdéseire.

Róna-Tas András (1931–)

⁶ Kara 1975, 1977, 1987, 1988, 2000, 2002.

⁷ Kara 1996.

Róna-Tas András ugyancsak a Magyar Tudományos Akadémián tartott székfoglalójában⁸ a X. századi kitan és magyar társadalmak honfoglalásuk korszakának szerkezeti párhuzamait elemezte. Később azonosította a 'mormota' jelentésű kitan *pi li* 獬豸 szó (ótibeti 'phyi 'mormota' + *li* diminutív szuffixum) tibeti eredetét.⁹ A XXI. század második évtizedében Róna-Tas különösen aktív munkát végzett a kitanológia területén. Közelmúltbeli cikkei közül néhány¹⁰ betekintést nyújt a kitan kis írás ponttal ellátott és pont nélküli glifáinak jellegzeteségeibe, ezen kívül a kitan számneveknek, valamint a kitan népnév etimológiájának a kérdéseibe is. Utóbbira a történeti nyelvészeti adatok alapján háromosztatú rendszert javasolt: egyes szám: *qita* (cf. Arabic *Ḥṭa* طاح or *Ḥṭay* خطاى and also *Qṭā* قتا; Hua-Yi yiyu, *Beilu yiyu qita* etc.)¹¹ kollektív többes szám: *qitan*, népnévbeli többes szám: *qitas*.

Róna-Tas kezdeményezésére a magyarországi kitanológiai kutatások elősegítése érdekében jött létre kutatási együttműködés a Szegedi Tudományegyetem Altajisztika Tanszéke és a Belső-mongol Egyetem (IMU) kitanológus kutatói között, amelynek keretében 2015 óta folyamatos a szakmai egyeztetés a felek között. A kapcsolat első szakaszában a magyar kutatók igyekeztek összegyűjteni a Kínában megjelent kitanológiai témájú szakirodalom fontosabb tételeit, noha ez a feladat önmagában is nehéz, hiszen százával jelennek meg évente az ide tartozó és jelentősen eltérő minőségű publikációk. A kínai fél a világ legnagyobb és egyik legerősebb tudományos hátterű kitanológiai központját működteti, és elsőként férnek hozzá a legfrissebb kapcsolódó régészeti leletekhez. Ennek megfelelően a velük való együttműködés kiemelkedően fontos a nyugati kutatók számára, az pedig, hogy elfogadták a magyar munkatársak részvételét a munkában, bizonyítja, hogy tisztában vannak a hazai kitanológia eddigi tudományos teljesítményével. Az együttműködés egyik fontos lépéseként az SZTE munkatársai részt vettek a 2016 decemberében Hohhotban (Kína) megrendezett *First International Symposium on Ancient Scripts of Northern Nationalities* elnevezésű szakmai fórum munkájában, és publikációt is közreadtak az ott elhangzott előadásokból.¹² Az együttműködés további eredményeképpen pedig már több, a későbbiekben tárgyalandó közös, illetve kapcsolódó tanulmány is megjelent.

A kitanológia legfrissebb eredményeiről egy összefoglaló szakcikk jelent meg az *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 2017. évi kitanológiai

⁸ Róna-Tas 1999.

⁹ Róna-Tas 2014.

¹⁰ Róna-Tas 2016a, 2016b.

¹¹ A *Hua-Yi yiyu* és a *Beilu yiyu* adatai szövegromlás eredményei (乞塔揚 > 乞塔), így itt nem vehetők figyelembe, mivel mindkettő elhagyta az eredeti változat diakritikus 惕 írásjegyét; vö. Kuribayashi 2003: 36; Apatóczy 2009: 133 és utóbbi felülvizsgálatával Apatóczy 2021a.

¹² Apatóczy 2016.

különszámában.¹³ Ugyanebben a számban adta közre Róna-Tas András a kitan kis írás magánhangzóiról, kínai részről pedig a Wu Yingzhe [= Oyuunchi] 吴英喆, Jiruhe 吉如何. és Peng Daruhan 彭鞞茹罕 a Liao-dinasztia *Changgun Yelü Zhun* 常袞耶律準 sírfelirata kitan nagy írásos szövegének értelmezéséről szóló tanulmányát.¹⁴

A közösen végzett kutatások azóta is töretlenek, ennek egyik legújabb eredménye a kitan kis írás labiális zárhangjelöléséről szóló cikk.¹⁵ Róna-Tas további kitan témájú írásai a kitan nyelv altaji nyelvek közötti pozíciójáról,¹⁶ az öt kínai főváros kitan neveiről és ennek kapcsán az égtájak kitan elnevezéseiről,¹⁷ a kitan nyelvemlékekben felfedezhető török elemekről,¹⁸ valamint a kitan kis írás dentális zárhangjelöléséről¹⁹ szólnak; ezen kívül megjelentetett a nemcsak a szűk szakmai közönségnek szánt összefoglaló cikket is.²⁰ A kitan kis írás megfejtésének aktuális állapotát tükröző és az elmúlt néhány év egyik legfontosabb, több ezer oldal terjedelmű kínai nyelvű összefoglalását ismertető cikk jelent meg 2019-ben.²¹

A Khi-Land projekt

Szinte az SZTE–IMU-együttműködéssel párhuzamosan, 2016-ban indult el a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központjának (jelenleg ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont) Khi-Land projekt című kutatási programja. A kutatás a 2017-ben aláírt *Cooperative Agreement on the Mongolian and Hungarian joint research – Khitan Landscapes in Mongolia Project 2017–2023* szerződés keretein belül alapvetően az ELKH BTK Néprajztudományi Intézet és a Mongol Tudományos Akadémia Történeti és Néprajzi Intézet (2019-ig Történeti és Régészeti Intézet) együttműködésének a keretében folyik. A kutatás résztvevői az ulánbátori Mongol Tudományos és Technológiai Egyetem munkatársaival²² közösen a legkorszerűbb tájrégészeti és számítógépes

¹³ Apatóczky–Kempf 2017.

¹⁴ Róna-Tas 2017, illetve Wu–Ji–Peng 2017.

¹⁵ Róna-Tas–Wu 2020.

¹⁶ Róna-Tas 2018a.

¹⁷ Róna-Tas 2019a.

¹⁸ Róna-Tas 2019b.

¹⁹ Róna-Tas 2020.

²⁰ Róna-Tas 2019c.

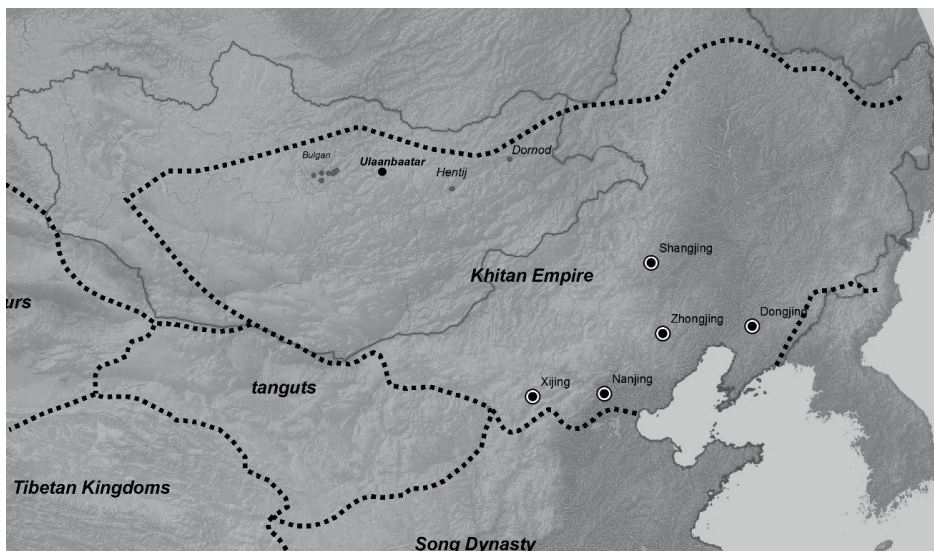
²¹ Apatóczky–Róna-Tas 2019.

²² A kutatás vezetője magyar részről Szilágyi Zsolt, mongol oldalról Sampildondov Chuluun. A kutatócsoport tagja Lkh. Erdenebold, Tolnai Katalin, Harmath András, Laszlovszky József, Siklódi Csilla. A projekt első két évében a Csiky Gergely és Jambajantsan D. Amina is a program résztvevője volt.

módszerekkel vizsgálják Mongóliában a X–XII. századi kitan lelőhelyeket, azok tájban való elhelyezkedését, a hozzájuk kapcsolódó kulturális jelenségeket.

Ugyan a Mongóliában található kitan kori erődített települések némelyikében korábban már folytak régészeti kutatások, ezek környezetét és kapcsolatát az egykorú településhálózattal még nem vizsgálták részletesen. A tájrégészeti kutatás technikai fejlődésének, illetve tudományos megközelítésének köszönhetően a vizsgálat nem kizárólag egy régészeti lelőhelyre koncentrál, hanem a roncsolásmentes technológiák felhasználásával annak környezetét, a tájban való elhelyezkedését, arra gyakorolt hatását, az egyes települések kapcsolatát is vizsgálja. A munka során nagy szerepet kapnak a topográfiai felmérések, a légi felvételek készítése drónnal, és az így keletkező adatokból nyerhető 3D-s modellek kiértékelése során szerzett ismeretek, a településekhez tartozó, de a kerítőfalakon kívül található jelenségek (halomsírok, szántóföldnyomok, árkok, kerámiaégető kemencék stb.).

Az UAV-vel (Unmanned Aerial Vehicle) végzett felmérések és légi fotózás előre elkészített tervek alapján történik, a képalkotás során adott lelőhelyen fotogrammetriai eljárással több mint 500 000 felszíni pont koordinátának a meghatározása történik. A légifelvételek, GPS-adatok, topográfiai felmérések anyagainak feldolgozására térinformatikai rendszer keretein belül történik, ami lehetővé teszi, hogy a különböző forrásból származó információkat egységes rendszerben értékeljék. Az így szerzett adatok kiegészítik a történeti kutatással, terepi bejárásokkal, hagyományos terepkutatással szerzett információkat, amelyek közös rendszerben vizsgálva szerezhetünk pontos ismereteket nemcsak

A Kitan Birodalom kiterjedése és a projekt keretében vizsgált lelőhelyek

az adott erődített települések elhelyezkedéséről, méreteiről, belső úthálózatáról, egykori épületeiről, de a környezetükben található jelenségekről is.

A kitanok a X–XII. században a mai Mongólia területének kelet–délkeleti és központi részét is elfoglalták, és jelentős településeket hoztak itt létre. Mai ismereteink szerint több mint 150 várost, erődített települést építettek, és ezek legfontosabb képviselőinek maradványai megtalálhatók a Kherlen folyó völgyében keleten, de vannak lelőhelyek Öndörkhaantól (a közelmúltban a város nevét Chinggisre változtatták) nyugatra, Khentii aimagban is. Kiemelkedő a mai mongol fővárostól nyugatra, Bulgan aimagban található Chin tolgoi balgas lelőhely, illetve Ulaan kherem, Tsagaan uzuuriin kherem és az Orkhon völgyének más jelentős települései is. Az eddig feltárt lelőhelyek sajátos láncolatot alkotnak a kitan Liao-dinasztia (947–1125) által létrehozott úgynevezett border state sztyeppi területeinek északi pereméhez közel, így a kitan kori erődített települések vizsgálata segíthet megérteni, milyen szerepük volt a birodalom történetében, hogyan működhetett a letelepült és nomád kultúrák interakciója, milyen kapcsolat jött létre segítségükkel a két kultúra képviselői között.

Ezeket a városokat, erődített településeket, illetve azok maradványait a Kitan Birodalom bukása utáni korokban is használták, így e maradványok régészeti, kultúrtörténeti szempontból is számos érdekességet tartogatnak. Jó példát szolgáltatnak erre a Khi-Land projekt Bulgan aimagban vizsgált lelőhelyei, ahol X–XII. századi és XVI–XVII. századi település- és épületmaradványokat lehet feltárni azonos területen belül, adott esetben nem nagy távolságra más, még korábbra datálható régészeti lelőhelyektől is. Ezek vizsgálata a tájrégészeti megközelítés által felvetett olyan kérdésekre is választ adhat, hogy miért épp ezeket a területeket választották a települések létrehozására? A különböző korokban milyen változásokat generált az emberi beavatkozás? Hogyan működtek ezek, és mi volt az utóéletük?

Ugyanakkor a tájrégészeti kutatások mellett lehetőség van olyan kutatásokat végezni, amelyek a mai modern Mongóliában zajló, az örökségvédelemmel kapcsolatos folyamatokat, a nemzeti kulturális hagyomány megőrzését célzó intézkedéseket követik figyelemmel, szolgálják az örökségesítés körül Mongóliában kialakult mai diskurzus megértését. Mindemellett adatokkal segítik a régészeti lelőhelyek sajátos szakralizációját vagy a lokális és regionális identitásban betöltött szerepét vizsgáló etnológiai kutatásainkat is.

A legutóbbi években megfigyelhető, hogy a helyi örökségvédelmi feladatokat sok esetben az adott területen nomadizáló pásztorcsaládokra bízják. Ezt a tevékenységet a Mongol Örökségvédelmi Központ (Soyoliin Öviin Töv) fogja össze és koordinálja. Bulgan aimag Dashinchilen sumja Mongólia régészeti emlékekben leggazdagabb területei közé tartozik, ezért az itteni terület védelme

XVI. századi kolostorromok a kerítőfalakon belül Khar Bukh Balgas lelőhelyen

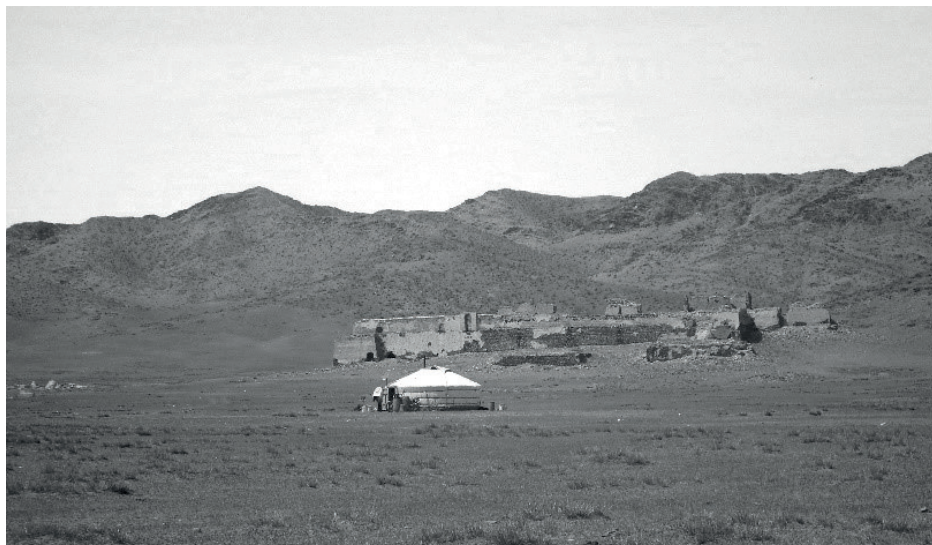
kiemelten fontos nemcsak a régészeti lelőhelyek, de például a Chin tolgoi oovo (áldozóhely) tekintetében is.²³

A Khi-Land projekt egyik legfontosabb kutatási területének számító Khar buk balgas lelőhely a nagyobb méretű erődített települések közé tartozik. A romok a $47^{\circ} 52' 249''$ hosszúsági és $103^{\circ} 53' 051''$ szélességi fokon fekszenek, 1015 méterrel a tengerszint felett. A települést csaknem 700 x 700 méteres döngölt földből készült kerítőfal határolja. A falakon belül a négy kaput északról délre és nyugatról keletre irányuló széles út kötötte össze. Ezek az egymást derékszögben metsző, 30 m körüli szélességű sugárutak az erődített település területét négy részre osztják.

Khar buk balgas romjait a XIX. században kezdték vizsgálni orosz, majd mongol kutatók részvételével. Legújabban 2002–2003-ban, illetve 2011–2012-ben az A. Ochir és Lkh. Erdenebold mongol régészek által vezetett kutatások során a város későbbi rétegeire vonatkozó kisebb feltárásokat is végeztek.²⁴ Az egykori kitaj település kerítőfalain belül a XVI–XVII. században egy buddhista kolostor telepedett rá, amelynek épületeit terméskőből építették, és amelynek falai ma is 2-3 méter magasan állnak. A kolostoregyüttes több épületből állt. A központi szentélyben folytatott feltárások nagyszámú, a vallási

²³ Erdenebold et al. 2018.

²⁴ Ochir–Erdenebold–Enkhtör 2015.

Tsagaan baishin - jurta

életre jellemző tárgyat hoztak napvilágra, köztük Buddha-ábrázolásokat, textil- és fémmaradványokat. Az ásatások egyik különlegessége, hogy a romok alól kiválóan megőrződött kéziratok is előkerültek. A kolostor szoros kapcsolatban lehetett az innen nagyjából 30 kilométerre található és a XVII. század első évtizedének fordulóján egy helyi halha-mongol előkelő, Tsogt tajj (1581–1637) által építtetett Tsagaan baishin palotával, illetve annak építtetőjével egyaránt. Mindkét épület a korabeli mongol buddhizmus fontos központja volt, és ma is a XVII. századi mongol építészet fontos emléke, egyúttal a napjainkban újjáéledő vallásosság fontos szakrális helye is.

Bulgan aimagban Khar Bukh Balgas környezetében több kitan kori (X–XII. századnak meghatározott) erődített település is ismert, amelyeket a projekt eddigi terepmunkái során vizsgált. A terepmunka előtt a mongol kollégák kutatásait alapul véve²⁵ Google Earth-úrfelvételek segítségével történt meg a lelőhelyek azonosítása. A részletes térképadatok alapján repülési tervek készültek nemcsak ezekre, de további, a térségben található, feltételezhetően azonos korú jelenségek felmérésére is. Így a Khi-Land projekt eddigi terepmunkái során több lelőhelyet is sikerült megvizsgálni, amelyeket a helyhiány miatt itt csak a felsorolás szintjén említünk: Tsagaan uzuuriin kherem, a Chin tolgoi balgas melletti külső település, Ulaan kherem 1-2, Khermen denj és Tsagaan denj. Ezeket kissé részletesebben a 2018. évi terepmunkát bemutató összefoglalás tárgyalja.²⁶

²⁵ Ochir et al. 2015.

²⁶ Erdenebold et al. 2018.

A Mongóliában található kitan kori településhálózatnak fontos elemei találhatóak a mai fővárostól keletre Khentii és Dornod aimagokban is. A kitan periódusból 2019-ben Khentii megyében két nagy erődített települést sikerült felmérni, amelyek a Zuun kherem ('Keleti sánc') és a Baruun kherem ('Nyugati sánc') nevet viselik. Az egymástól kis távolságra elhelyezkedő két lelőhelyen 1952–1953 között a nagy mongol régész, Kh. Perlee végzett kutatásokat,²⁷ amelyekről néhány rövid, egyszerű felmérést közölt. Az írott források alapján a két, fallal körülvett települést 1015 körül alapíthatták, az egyikbe a gazdasági tevékenységet végzőket, másikba a katonaságot telepítették.²⁸

Dornod aimagban Perlee három kitan korinak datált településmaradványt tárt fel.²⁹ Ezek közül a legnagyobb Kherlen Bars Khot. A lelőhely máig is legnevezetesebb eleme a X. század környékén emelt sztúpa, amely ma meghatározza

A felújított sztúpa Kherlen Barsban

²⁷ Perlee 1961: 62–66.

²⁸ Tolnai et al. 2019.

²⁹ Perlee 1961: 62.

a terület látképét. Ezt a többemeletes téglapüveget a teljes felmérést követően 2015–2016-ban állították helyre a Kínai Kulturális Örökség Nemzeti Hivatalának anyagi támogatásával, a Kínai Kulturális Örökség Akadémia és a Mongol Kulturális Örökség Központ munkatársainak a segítségével. A helyreállítás a környezetben elérhető alapanyagok felhasználásával történt, a felhasznált téglákat helyben készítették és égették, ehhez egy ideiglenes téglaegető kemencét is építettek. Így most újra biztonságos állapotban van az épület, amely a Kitan Birodalom egyetlen ma is álló műemléke a mai Mongólia területén.

A Khi-Land projekt 2019. évi terepbejárása és felmérése során számos olyan adat merült fel, amely nem illeszkedik a lelőhelyről eddig megfogalmazott elképzelésekhez.³⁰ A drónfelvételek kiértékelése, a 3D-s modell elkészítése jelenleg is tart, és az adatok részletes feldolgozása, valamint a terepbejárás során szerzett új információk összevetése után lehet határozottabb következtetéseket levonni erről a kérdéstről.

Az elvégzett terepmunkák, a megszerzett kutatási eredmények már eddig is számos fontos tapasztalattal szolgáltak, de jó alapot nyújtanak arra is, hogy megtervezhetők legyenek a kutatás következő fázisai. Már a részletesebb kidolgozás szakaszában van a Khi-land projekt kutatásainak következő fokozata, amely nemcsak a magyar kitanológia, de a magyar–mongol kutatási együttműködések tekintetében is új, fontos mérföldkő lehet. A 2021–2023-as terepmunkaszezonban megindulhat a Khar Bukh Balgas lelőhely magyar–mongol együttműködésben történő régészeti feltárása is, amely az elmúlt majd fél évszázad hiátusa után a korábbi kétoldalú régészeti kutatómunkák újabb szakaszát indíthatja el.

---

³⁰ Tolnai et al. 2019.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Apatóczy, Ákos Bertalan 2009. *Yiyu* 譯語. *An indexed critical edition of a 16th century Sino-Mongolian glossary*. Folkestone, Egyesült Királyság: Global Oriental Publishers. <https://doi.org/10.1163/9789004212954>
- Apatóczy, Ákos Bertalan 2016. „90 years of Khitan studies in Hungary.” *Journal of Northern Cultures Studies* 7: 11–19.
- Apatóczy Ákos Bertalan 2020. „Kitan szavak listája Ligeti Lajos MTA-ra hagyott jegyzeteiben – számnemek.” *Távol-keleti Tanulmányok* 10/2: 31–45. <https://doi.org/10.38144/TKT.2019.2.2>
- Apatóczy, Ákos Bertalan 2021a. „Ethnonyms along the Silk Road as Recorded in the Sino-Mongol Bilingual Sources.” In: *Ancient Texts and Languages of Ethnic Groups along the Silk Road*. Reihe der Universitätsdrucke. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen. 45–63.
- Apatóczy, Ákos Bertalan 2021b. „A preliminary report on Louis Ligeti’s Khitan wordlist – the numerals.” In: Kupchik J. – de la Fuente J. A. A. – Miyake, M. (eds.): *Studies in Central and Eastern Asian Historical Linguistics and Philology*. Brill: Leiden. Nyomdai előkészület alatt.
- Apatóczy, Ákos Bertalan – Kempf, Béla 2017. „Recent developments on the decipherment of Khitan Small Script.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 70/2: 109–133. <https://doi.org/10.1556/062.2017.70.2.1>
- Apatóczy, Ákos Bertalan – Róna-Tas, András 2019. „A New Comprehensive Monograph on Khitan.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 72/2: 259–268. <https://doi.org/10.1556/062.2019.72.2.7>
- Csiky et al. 2017. Csiky Gergely – Erdenebold Lkh. – Harmath András – Jambajantsan D. Amina – Szilágyi Zsolt – Tolnai Katalin: „KHI-LAND PROJEKT. Régészeti program és kutatás a mongóliai Khar bukh balgas területén.” *Magyar Régészet Online folyóirat* 2017. nyár. http://files.archaeolingua.hu/2017NY/csiky-tolnai_h17ny.pdf (letöltés ideje: 2020. december 18.)
- Khi-Land projekt 2017. Csiky Gergely – Erdenebold, Lkh. – Harmath András – Jambajantsan D. Amina – Szilágyi Zsolt – Tolnai Katalin: *Khi-Land projekt. Mongol–magyar régészeti Kutatások*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Erdenebold et al. 2018. Lkh. Erdenebold– Tolnai K. – Harmath A. – Siklódi Cs. – Szilágyi Zs. – Laszlovszky J.: „Tájrégészeti kutatások mongóliai nomád városok közelében.” *Magyar Régészet. Online folyóirat* 2018. nyár. http://files.archaeolingua.hu/2019NY/Upload/cikk_Laszlovszky_H.pdf (letöltés ideje: 2020. december 18.)
- Harmath et al. 2018. Harmath András – Laszlovszky József – Siklódi Csilla – Szilágyi Zsolt – Tolnai Katalin: „A lovasnomádok mongóliai erődítményei nyomában.” *Várak, kastélyok, templomok. Évkönyv* 2018: 62–66.
- Harmath et al. 2019. Harmath András – Laszlovszky József – Siklódi Csilla – Szilágyi Zsolt – Tolnai Katalin: *Under the Eternal Blue Sky. Landscape Archaeology in Mongolia*. Budapest: Institute of Ethnology, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences.
- Kara, György 1975. „A propos de l’Inscription de 1150 en écriture khitane.” *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis, Sectio Linguistica* 6: 163–167.
- Kara, György 1977. Xyatan bičgiin xoyor togtolcoonii tuxai. [About the two systems of Khitan script] *Olon ulsiin mongolč erdemnii III-r ix xural*. II. Ulaanbaatar: BNMAU Olon ulsiin mongolč erdemnii ix xurliin baingiin xaroo.
- Kara, Görgy 1987. „On the Khitan Writing Systems.” *Mongolian Studies* 10: 19–24.
- Kara, György [Qaradorji] 1988. „Kitan-u bay-a bičig dotoraki mongyol üges (Tobčılal) [Mongol words in the Khitan Small Script (Abstract)].” *Öbür Mongyol-un Yeke Surγayuli-yin erdem sinjilgen-ü sedküil* 1: 55–56.

- Kara, György 1996. „Siniform scripts of Inner Asia. Kitan and Jurchin.” In: Peter T. Daniels – William Bright (eds.): *The World's writing systems*. Oxford – New York: Oxford University Press. 230–238.
- Kara György 2000. „Pre-Mongol and Mongol Writing.” In: M. S. Asimov – C. E. (eds.): *Bosworth History of Civilization of Central Asia IV: The age of achievement: A.D. 750 to the end of the fifteenth century*. Paris: UNESCO. 335–337.
- Kara György 2002. „Hit, hatalom és írás a mongol világban.” In: *Székhogyalók a Magyar Tudományos Akadémián 2001. Társadalomtudományok*. Budapest: MTA. 43–57.
- Laszlovszky – Szilágyi 2019 Laszlovszky József – Szilágyi Zsolt: „Mongóliai elpusztult kolostorok nyomában.” *Várak, kastélyok, templomok* XV/3: 32–35.
- Ligeti, Lajos 1927. „A kitaj nép és nyelv.” *Magyar Nyelv* 23: 293–310.
- Ligeti, Lajos 1934. *Sárga istenek, sárga emberek*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Ligeti, Lajos 1933. *Rapport préliminaire d'un voyage d'exploration fait en Mongolie Chinoise*. 1928–1931. Budapest: Société Kőrösi-Csoma.
- Ligeti, Lajos 1950–1951. 'Mots de civilisation de Haute Asie en transcription chinoise.' *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 1: 141–188.
- Ligeti, Lajos 1955. [R] G. D. „Sanžeev, Sravnitel'naja grammatika mongol'skix jazykov.” Tom 1. Moskva–Leningrad, Institut Jazykoznanija AN SSSR, 1953. *Voprosy jazykoznanija* 5: 133–140.
- Ligeti, Lajos 1959. „Les mots solons dans un ouvrage chinois des Ts'ing.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 9: 231–272.
- Ligeti, Lajos 1960. „Les anciens éléments mongols dans le mandchou.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 10: 231–248.
- Ligeti Lajos 1961. „A mandzsu nyelv régi mongol elemei. [Old Mongol elements of the Manchu language].” *MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 17: 31–46.
- Ligeti, Lajos 1970. „Le tabghatch, un dialecte de la langue sien-pi.” In: Ligeti, Louis: *Mongolian Studies*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica 14.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 265–308.
- Ochir, A. – Erdenebold, Lkh. – Enkhthör, A. 2015. „Isledovanya Kidanskyh gorodov gorodish i drugih soorizhenii v Mongolii. [Kitan városok, települések és egyéb építmények kitétele Mongóliában].” In: *Multidisciplinary Studies in Archaeology 2. Fortified towns and settlement sites*. Vladivostok: Institute of History, Archaeology and Ethnography of the Peoples of the Far East. 84–95.
- Perlee, Kh. 1961. *Mongol Ard Ulsiin ert, dundad uyeiin khot suurinii tovchoon*. BNMAU Shinjlekh Ukhaani Akademi, Ulsiin Kheveleliin Khereg erkhlekh Khoroo, Ulaanbaatar [A Mongol Nép-közvérsaság, korai és középkori idószakának települeseiról.]
- Róna-Tas, András 1999. „Honfoglalás és népalakulás a középkori Eurázsiában. Kitajok, avarok, magyarok.” *Székhogyalók a Magyar Tudományos Akadémián*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Róna-Tas, András 2011. „Recent trends in Mongolic Studies.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 64/2: 221–238. <https://doi.org/10.1556/AOrient.64.2011.2.7>
- Róna-Tas, András 2012. „In memoriam Lajos Ligeti (1902–1987).” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 65: 123–136. <https://doi.org/10.1556/AOrient.65.2012.2.1>
- Róna-Tas, András 2014. „A Khitan word for 'marmot'.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 57: 27–29. <https://doi.org/10.1556/AOrient.57.2004.1.2>
- Róna-Tas, András 2016a. „Khitan studies I. The graphs of the Khitan small script 1. General remarks, dotted graphs, numerals.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 69: 117–138. <https://doi.org/10.1556/062.2016.69.2.1>
- Róna-Tas, András 2016b. „Remarks on the ethnonym Khitan.” *Turkic Languages* 20(2):157–169.

- Róna-Tas, András 2017. „Khitan Studies I. The Graphs of the Khitan Small Script. 2. The vowels.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 70/2: 135–188. <https://doi.org/10.1556/062.2017.70.2.2>
- Róna-Tas András 2018a. „A kitan nyelv helye az altaji nyelvek rendszerében.” In: Dallos, E. – Kósa, G. (szerk.): *Kultúrák találkozása és kölcsönhatása a Selyemút mentén, Ecsedy Ildikó születésének 80. évfordulójára*. Budapest. 227–247.
- Róna-Tas, András 2018b. Critica. (Recenzió. Shimunek, Andrew: Languages of Ancient Southern Mongolia and North China. Tunguso-Sibirica, Band 40, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2017, 520 p. ISBN 978-3-447-10855-3): P.B. Golden et al. (eds.) *Archivum eurasiae medii aevi*. 24 (2018). pp. 315-335. Róna-Tas, András 2019a. „The Khitan names of the Five Capitals.” *International Journal of Eurasian Languages* I: 98–124.
- Róna-Tas, András 2019b. „Turkic elements in Khitan.” In: Zekine Öztural – Gökhan Şilfeler (Hrsg.): *Unter dem Bodhi Baum. Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich des 80. Geburtstags überreicht von Kollegen, Freunden und Schüler*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlage. 293–301. <https://doi.org/10.14220/9783737009324.293>
- Róna-Tas András 2019c. „Egy ismeretlen írás és nyelv megfejtése: a kitan.” *Magyar Tudomány* 18012: 1846–1856. <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.12.10>
- Róna-Tas, András – Wu, Yingzhe 2019. „Khitan Studies I. The Glyphs of the Khitan Small Script. 3. The Consonants, 3.1 Labial stops.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 72/1: 47–79. <https://doi.org/10.1556/062.2019.72.1.4>
- Róna-Tas, András 2020. „Khitan Studies 2. I. The glyphs of the Khitan Small Script, 3. The Consonants, 3.2 The Dental Stops.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 73/1: 67–83. <https://doi.org/10.1556/062.2020.00004>
- Szilágyi, Zsolt et al. 2019. Szilágyi, Zsolt – Tolnai, Katalin – Harmath András – Laszlovszky, József – Siklódi, Csilla: „Under the Eternal Blue Sky: The Khi-Land Research Project in Mongolia.” In: Sechenbatu – Nachin – Yulan (eds.): *Proceedings of the 2nd Annual Conference on Traditional cultures along the Silk Road*. Beijing: Chinese Academy of Social Sciences. 66–81.
- Szilágyi, Zsolt et al. 2019. Szilágyi, Zsolt – Tolnai, Katalin – Harmath András – Laszlovszky, József – Siklódi, Csilla: „Landscape Archaeological Research around Nomadic Cities in East Mongolia. Results of the 2019 Fieldwork of the Khi-Land Project.” *Hungarian Archaeology. Online journal* 2019. Summer. http://files.archaeolingua.hu/2019NY/Upload/cikk_Laszlovszky_E.pdf (letöltés ideje: 2020. november 30.)
- Tolnai Katalin et al. 2019 Tolnai Katalin – Lkh. Erdenebold – Harmath András – Siklódi Csilla – Szilágyi Zsolt – Laszlovszky József: „Tájrégészeti kutatások kelet-mongóliai nomád városok környezetében. A khi-Land projekt 2019. évi terepmunkájának eredményei.” *Magyar Régészet. Online folyóirat*. 2019. nyár. http://files.archaeolingua.hu/2019NY/Upload/cikk_Laszlovszky_H.pdf (letöltés ideje: 2020. november 15.)
- Tolnai, Katalin – Harmath, András – Szilágyi, Zsolt 2019. „Khitan Landscapes from a New Perspective. Landscape Archaeology Research in Mongolia.” In: Chen Hao (ed.): *Comparing Narratives between Nomadic People and their Sedentary Neighbours. Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe*. Szeged: University of Szeged. 317–326. <https://doi.org/10.14232/sua.2019.53.317-326>
- Wu, Yingzhe – Ji Ruhe – Peng Daruhan. „Interpretation of the Epitaph of Changgun Yelü Zhun of Great Liao in the Khitan Large Script.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 70/2: 217–251. <https://doi.org/10.1556/062.2017.70.2.5>

GOTTNER RICHÁRD GÁBOR

A japán *jūjutsu*terminológia Magyarországon: kísérlet egy új szakzsargon kialakítására

Az elmúlt években kutatásom középpontjában a japán *jūdō* 柔道 és *jūjutsu* 柔術 harcművészetek magyar terminológiája állt, amelyből mesterszakos dolgozatomat is írtam *A japán jūdō és jūjutsu terminológia magyarra fordításának fejlődése és kérdései* címmel.¹ Kutatómunkám többé-kevésbé ismertté vált nemcsak akadémiai, de sportszakmai berkekben is: ennek folyományaként 2017-ben felkérést kaptam a Magyar Sport Ju-jitsu Szakszövetségtől,² hogy készülő övvizsgaanyaguk nyelvi lektorálását végezzem el, beleértve a használt japán terminológiát és azok magyar fordításait.³

A szakszövetségtől szabad kezet kaptam, hogy kidolgozzak egy új japán terminológiát és annak magyar fordítását, ezzel mintegy „tisztá vizet” öntve a hazai *jūjutsu* poharába. A munka jelenleg is folyik, ezért kiváló lehetőségnek gondoltam, hogy a korábbi kutatásban megfogalmazott problémákat és azok megoldási javaslatait a gyakorlatba is átültethessem, illetve ennek folyamatát, nehézségeit, a sikerrel vett és a még leküzdésre váró akadályait dokumentáljam az alábbi tanulmány keretei között.

Korábbi munkáimban a *jūdō* terminológia magyarországi kialakulásával,⁴ továbbá a jelenleg használt magyar terminológia fordítási problémáival és lehetséges megoldásával foglalkoztam.⁵ Ám amíg a Kōdōkan *jūdō* 講道館柔道 egyik nagy előnye a standardizált technikák és azok elnevezései, addig a *jūjutsu* terminológia esetében nemcsak a magyar, de már a japán terminológia kapcsán is számos probléma felmerül. A *jūjutsu* sohasem volt egységes rendszer, inkább mindig is egyfajta gyűjtőfogalomként ismerték a japán közelharcmodszerek

---

¹ Lásd Gottner 2018.

² A továbbiakban csak röviden MSJJSZ.

³ „Az Elnökség egyhangúan, tartózkodás és ellenszavazat nélkül úgy határozott, hogy a Sport Ju-jitsu övvizsgarendszer kidolgozásával, írásbeli javaslat elkészítésével, 2018. április 2-i határidővel megbízza Nagy Róbertet, Ziegler Csabát, Spalovszky Csabát, Hullám Dénest. Közreműködik Pásztor Tamás, Gottner Richárd és Szekeres Ákos” MSJJSZ 2017: *EH 22/2017 (XI.26.)*.

⁴ Lásd Gottner 2019.

⁵ Lásd Gottner 2020. Tulajdonképpen a jelenlegi tanulmány ennek a munkának a folytatása, kvázi „második” része, amelyben továbbvizsem, a gyakorlatba ültetem át a felvázolt koncepciót.

megnevezésére.⁶ Számos *jūjutsu*iskola (japánul *ryūha* 流派) létezik, mindegyik eltérő technikákkal és terminológiával: sok esetben ugyanazon technikát a különböző iskolákban más és más néven illetik, vagy éppen ellenkezőleg, ugyanaz a megnevezés iskolánként eltérő technikát takar.⁷ Ez a felismerés természetesen nem új keletű, többek között Tomiki Kenji 富木謙治,⁸ az egyik legjelentősebb japán *jūdō*- és *aikidō*mester is megfogalmazta már ezt a problémát:

Ha megragadok egy kezet, csavarhatom így, vagy csinálhatom fordítva. Ez a két lehetőség van. De a klasszikus művészetekben, egy tanár a fordított mozdulatot hívhatja *konoha gaeshi*nek [falevél-átfordítás], míg egy másik tanár *kotegaeshi*nek [csuklóátfordítás] mondja. Habár a technikai tartalom megegyezik, a név teljesen más. Ráadásul ezt el is titkolhatják, így ennek köszönhetően semmit sem értünk meg belőle. [...] Úgy gondolom, a modernizáció egyik lényege, hogy ezt a problémát beemeljük a közbeszédbe, és megvizsgáljuk anatómiailag. Azt kellene mondanunk: »Na most, ha így csavarom az ízületet, ez a *kotehineri* [csuklócsavarás], míg ha visszafordítom ebbe az irányba az a *kotegaeshi*.« Így ahányszor előkerül, tudjuk mi az, anélkül, hogy tudnánk melyik iskolából származik, és lesz egy nevünk, amelyet egyik régi iskola sem vitathat el. Ez a modern útja a dolgoknak.⁹

Jelen tanulmányban röviden ismertetem a magyar terminológia kialakulását a sportág szakirodalmán keresztül, majd részletesen bemutatom, milyen problémái vannak a *jūjutsu*terminológiának, és milyen akadályokat kell leküzdeni egy egységes japán–magyar szakzsargon megteremtéséhez. Emellett kitérek arra is, hogy a különböző hazai iskoláknak milyen lehetőségeik vannak saját

⁶ Szabó 2012–2013: 117–120.

⁷ Gottner 2018: 5.

⁸ Tomiki Kenji 富木謙治 (1900–1979) a *jūdō*alapító Kanō Jigorō 嘉納治五郎 és az *aikidō*alapító Ueshiba Morihei 植芝盛平 személyes tanítványa volt. Később megalapította saját iskoláját a Shōdōkan *aikidōt* 昭道館合気道, amely a *jūdō* és az *aikidō* filozófiai és technikai anyagának szintézise, illetve egy kidolgozott szabályrendszert is magában foglal, az utóbbi ver-senyszerű gyakorlására (Pranin 1991: 123–124).

⁹ “If I take a hand, I can twist it this way, or I can reverse it that way. There are only these two possibilities. But in the classical arts, one teacher would call the reverse movement the *konoha gaeshi* [tree-leaf reverse], while another teacher might say *kotegaeshi* [wrist reverse]. Even though the technical content is the same, the name is completely different. On top of that, they would hide this fact, and as a result, we are unable to understand any of it. [...] I think of modernization as meaning that this sort of problem is brought into public and looked at anatomically. We should say ‘Now, to twist this joint like this is a *kotehineri* [wrist twist], while to turn it back this way is a *kotegaeshi*.’ Then, whenever it occurs we know that it is even without knowing the tradition from which it came, and we have a name, that none of the old traditions can contest. This is the modern way.” (Pranin 2010: 41–42).

gyökereik, japán terminológiájuk feltérképezésére. Végül pedig összefoglalom, hogy hogyan kíséreltem meg mindezt a gyakorlatban is megvalósítani, és miként tettem meg javaslataimat a Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség új övvizsgaanyagának nyelvi lektorálásakor.

Ju, jiu, jutsu, jitsu és a „tehetetlen” nyelvész

A *jūjutsu* (és szűkebb értelemben az úgynevezett „sport ju-jitsu”) terminológiája kapcsán már maga az elnevezés is kihívásokat rejt. Talán nincs még egy olyan japán harcművészeti stílus, amelynek ennyiféle latin betűs átírása létezik. Csak a Hepburn-átírás használatában a 柔術 szó átírására egyaránt felbukkantak az idők során a *jūjutsu* és (az átírás mai szabályai szerint helytelen) *jujitsu*, *ju-jitsu*, *ju jitsu*, *jiujitsu*, *jiu-jitsu*, *jiu jitsu*, *jiu jutsu* stb. formák. Külön kiemelendő sok esetben a *jū* szótag helyett a *jiu*, illetve a *jutsu* kifejezés helyett a *jitsu* szó használata.

A problémával Magyarországon talán Senga Toru foglalkozott először a *Dzsúdzsucu és dzsúdó: Japán sportszavak magyar és nemzetközi vonatkozásairól* című, úttörő jelentőségű tanulmányában.¹⁰ Röviden összefoglalva, a megannyi hibásan elterjedt változat oka abban gyökerezik, hogy a XX. század elején, amikor a *jūdō* és a *jūjutsu* fogalma ismertté vált a nyugati világban, sokszor még Japánban sem voltak egyértelműen meghatározva az átírási szabályok.¹¹

Mi sem példázza ezt jobban, minthogy maga a Kōdōkan *jūdō* alapítója, a *jūdō* és a *jūjutsu* nyugati megismertetésében élen járó Kanō Jigorō is az amerikai Thomas Lindsay-vel 1888-ban közösen írt *The old samurai art of fighting without weapons* című esszéjében még a *jiujitsu* és a *jiudo* alakokat használja.¹² Megjegyzendő, hogy ebben az időszakban James Curtis Hepburn, a *Waei Gorinshūsei* 和英語林集成 című szótárának első 1867-es és harmadik 1886-os kiadása között is még aktívan módosította, folyamatosan javította (ma már Hepburn-átírásként ismert) rendszerét.¹³ Ebből persze nem az következik, hogy Kanō átírási formája helyes volna, csupán arra érdemes rávilágítani, hogy a *jūjutsu* és a *jūdō* szavak pontos átírási szabályaival még a kor szakértői sem voltak mindig tisztában.

Akár helyes, akár nem, az mindenesetre tény, hogy a *jūjutsu* kifejezés mellett a *ju-jitsu* és a *jiu jitsu* változatok a mai napig elterjedtek és használtak. A japán *jūjutsu*val foglalkozó japanológusok hasonló helyzetben találják magukat,

¹⁰ Lásd Senga 2003.

¹¹ Senga 2003: 198.

¹² Lindsay–Kanō 1888: 192

¹³ Máté 2007: 121–123.

mint a kínai harcművészeteket kutató sinológus társaik: a nyugati világban a kínai harcművészetek összefoglaló elnevezéseként elterjedt *kung fu* 功夫 szó nem felel meg sem a hivatalos *pīnyīn* 拼音 átírás szerinti *gōng fu*, sem pedig a kantoni nyelvváltozatban elterjedt *gyutping* 粵拼 átírás által ajánlott *gung fu* alaknak. Ennek ellenére a *kung fu*, akárcsak a *ju jitsu* és a *jiu jitsu* kifejezések mai napig a harcművészeti szókincs kitörölhetetlen részét képezik.¹⁴

A probléma kezeléséhez kétféle nyelvészeti megközelítésből viszonyulhatunk: a normatív (előíró) és a deskriptív (leíró) nyelvészet nézőpontjából.¹⁵ A normatív (más néven preskriptív) nyelvészet értelmében a 柔術 szó átírására, a Hepburn- és Hyōjunshiki-rendszerek szerint, kizárólag a *jūjutsu* átírás (esetleg még a *jū jutsu* és a *jū-jutsu*, mivel a szóhatárookra nincs egyértelmű szabályozás) a megfelelő és az elfogadott. A tudományos életben, a témát kutató japanológusoknak mindenképpen ez a követendő forma.

Ugyanakkor a deskriptív nyelvészet megközelítésében, ha minden élő, használt nyelvváltozatot elfogadunk, akkor a *ju-jitsu* és *jiu jitsu* kifejezéseket is japán eredetű jövevényszavakként a saját kontextusukban megfelelő kifejezéseknek érdemes tekintenünk.¹⁶ Ez utóbbi esetben maximum annyit lehet tenni, hogy a két szó kapcsán (a helyesnek elfogadott, normatív formától való megkülönböztetés érdekében) megpróbálunk valamiféle definíciót adni ezeknek a jövevényszavakként funkcionáló formáknak.

Ehhez a következő meghatározásokat adhatjuk:

- A *jujitsu*, *ju jitsu* vagy *ju-jitsu* kifejezés a klasszikus japán *jūjutsu*-ból kialakult, de nyugati székhelyű, nyugati mesterek által alapított és Nyugaton gyakorolt, modern harcművészetek összefoglaló megnevezése, amelyben a japán kultúra elemei, mint a japán stílusú ruházat, etikett, japán nyelvű terminológia, vezényszavak stb. keverednek a nyugati (elsősorban európai és észak-amerikai) szemlélettel, eszmékkel és oktatásmódszertannal. Ide tartozik természetesen a „Magyar Sport Ju-jitsu Szakszövetség” által képviselt úgynevezett „sport ju-jitsu” irányzat is.
- A *jiujitsu*, *jiu jitsu* vagy *jiu-jitsu* kifejezés a Kōdōkan *jūdō*-ból a huszadik század elején Brazíliában kialakult „Gracie jiu-jitsu” vagy más néven „Brazil jiu-jitsu” rövidített megnevezése, modern küzdősport, amely az MMA (Mixed Martial Arts) szabályrendszerű küzdelmek egyik fontos alapiskolájává vált.

---

¹⁴ Főleg az utóbbi, az úgynevezett „Gracie jiu jitsu” vagy „Brazil *jiu jitsu*” rövidítéseként, amely az ezredfordulóra töretlen népszerűsége tett szert a ketteharc- (MMA) szabályrendszerű küzdelmekben elért sikereinek köszönhetően.

¹⁵ Klauy 2006: 21.

¹⁶ Nyest 2012: *Előírások az előírással szemben?*

Remélhetőleg ezekkel a definíciókkal sikerül rendezni a 柔術 kifejezés átírása körüli ellentéteket,¹⁷ megőrizve a *jūjutsu* szót a maga autentikus mivoltában, ezzel egy időben pedig megfelelően reflektálva a napjainkban ki- és átalakult *ju jitsu* és *jiu jitsu* fogalmak kezelésére, amelyek a *kung fu* szóhoz hasonlóan kiirthatatlanul elterjedtek a magyar nyelvben.

A magyar *jūjutsu*terminológia kialakulása

Magyarországon az első, autentikus *jūjutsu*t bemutató munka Cselőtei Lajos 1920-ban megjelent, *A japánrendszerű torna alapgyakorlatai* című könyve, amely bár elsősorban a *jūdō*ról mint japán testnevelési módszerről ír, egy külön fejezetben illusztrációkat mutat be a *jūjutsu*ról is „Népies vetélkedések” címmel.¹⁸ Az itt található technikákat Iguchi Matsunosuke 井口松之助 1887-es *Jūjutsu ken bō zukai hiketsu* 柔術劍棒図解秘訣 című könyvéből vette át,¹⁹ amely elsősorban a *jūdō* alapításában fontos szerepet játszó Tenjin Shin'yō-ryū 天神真楊流 iskola fogásait ismerteti.²⁰

Túlzás volna azonban azt állítani, hogy itt található a legelső *jūjutsu*-terminológia is: Cselőtei összesen tizennégy technikát mutat be, ám mint azt maga is írta a fejezet bevezetésében „részletesebb felsorolás és kidolgozás nélkül”.²¹ A kifejezések magyar elnevezésekor nem vette figyelembe a technikák eredeti elnevezését, fordításukkal sem igen bajlódott: valójában csak „felcímkezte” az egyes technikákat, mint „védekezés” bizonyos támadások ellen (I. melléklet).²²

1926-ban jelent meg az Országos Testnevelési Tanács *Testnevelési utasítás* sorozatának *Testnevelési és sportágak 6-C.* füzeté, amely *Támadó és védőspor-*

---

¹⁷ Ha nem is nyelvészeti megközelítésből, de a *jūjutsu* fogalmának, különböző, párhuzamosan gyakorolt formáinak a megkülönböztetése nem új keletű. A japán szerző és *jūjutsu*sumester Osano Jun 小佐野淳 technikai és történelmi megközelítésből a *jūjutsu* három csoportját (*mitsu no jūjutsu* 三つの柔術) különbözteti meg, aszerint, hogy klasszikus (*koryū* 古流), modern (*gendai* 現代) vagy éppen külföldi (*gaikoku* 外国) *jūjutsu*ról van-e szó. Jelen felosztás annyiban különbözik Osanoétól, hogy a japán *jūjutsu*rendszereket nem bontom szét klasszikus és modern iskolákra, ugyanakkor a külföldi *jūjutsu* belül megkülönböztetem a technikai és szellemi megközelítésében egyaránt markáns eltéréseket mutató európai–északamerikai (nyugati) és a brazil *jūjutsu*irányzatokat (Osano 2006: 18–19).

¹⁸ Cselőtei 1920: 150–157.

¹⁹ Iguchi 1887: 36–85.

²⁰ Cselőtei *jūjutsu*ról szóló fejezetéről és mellékelt példával az illusztrációról bővebben lásd Gottner 2019: 247–248, 262.

²¹ Cselőtei 1920: 150.

²² Gottner 2018: 48–49.

tok: Cselgáncs (jiu-jitsu) címet viseli.²³ A könyv fontos helyet foglal el a magyar *jūdō*irodalom történetében, mivel a *cselgáncs* kifejezés valószínűleg itt jelenik meg először. Ugyanakkor, mint az címből is kiderül, ez eredetileg nem a *jūdō*, hanem a *jūjutsu* megnevezése volt, a kiadványban szereplő technikák is inkább emlékeztetnek a *jūjutsu* önvédelmi fogásaira, semmint a versenyszerű *jūdō*ra.²⁴ Külön érdekessége a könyvnek, hogy csak és kizárólag magyar terminológiát tartalmaz. Ez azonban a ma ismert *jūjutsu* terminológiára nem gyakorolt jelentősebb hatást.²⁵

Nem úgy, mint Vincze Tibor, aki nemcsak a magyar *jūdō*terminológia alapjait rakta le,²⁶ hanem közvetlenül mind kezdeti, közvetetten pedig mind későbbi munkássága a *jūjutsu*terminológiára is jelentős hatással volt. Az 1932-ben kiadott *Sport és játék* lexikon „A dzsiu-dzsicu” című fejezetében Vincze Tibor (T. Vincent néven) bár elsősorban a *jūdō* fogásrendszerét ismerteti, megnevez néhány *jūjutsu*technikát is.²⁷ Ezek közül az egyik a *kote gaeshi* 小手返, Vincze fordításában „csuklótörés”, a másik pedig egy elvezető technika „kartörés kar kulccsal” néven.²⁸ Ez a *jūdō*technikák fordításával együtt szintén Vincze kísérleti terminológiájának a része.²⁹

1951-ben jelent meg Vincze Tibor első önálló könyve *Fegyvertelen önvédelem* címmel – mintegy három évvel megelőzve *Cselgáncs (judo)* című munkáját – amely a honvédelem számára készült, a katonák pusztakezes harci képzését oktató kézikönyv volt. Habár könyvében a *cselgáncs (judo)* kifejezést használja, a bemutatott technikák inkább részei a *jūjutsu*nak, mint a modern *jūdō*nak.³⁰ Fontos azonban megjegyezni, hogy Vincze első, 1954-ben kiadott *Cselgáncs (judo)* című könyvében közzétett – majd azonos című könyvének 1957-es második kiadásában tökéletesített – magyar *jūdō*terminológia több eleme már ebben a könyvben is megtalálható (II. melléklet).³¹

Ugyancsak a nevében *jūdō*nak, ám technikai anyagában inkább *jūjutsu*nak számító munka Galla Ferenc 1960-ban megjelent *Jūdō önvédelem* című könyve.³²

²³ Lásd Országos Testnevelési Tanács 1926.

²⁴ Bővebben lásd Gottner 2019: 248–249.

²⁵ Gottner 2018: 14–17, 49–50.

²⁶ Gottner 2019: 249–254.

²⁷ Vincent 1932: 177–178.

²⁸ Van még egy, az első kettőnél jóval bővebben kifejtett *jūjutsu*technika a „teushin iskola-fogása ütéhárításra” elnevezéssel. Ezzel a technikával, illetve a lehetséges eredetével részletesebben foglalkoztam a *Távol-keleti Tanulmányok* 2019/2. számában. Lásd Gottner 2020: 119.

²⁹ Vincent 1932: 171–179.

³⁰ Hozzáteszem, az OTT kiadványához hasonlóan, a *Fegyvertelen önvédelem* című kiadványban is csak magyar kifejezések találhatók. Lásd Vincze 1951.

³¹ Vö. Vincze 1951: 257–260; Vincze 1957: 157–158.

³² Ez talán Galla Ferenc legsikeresebb munkájának tekinthető, mivel ez a könyve 1970-ig három újrakiadást is megélt (Gottner 2016: 9).

Galla Ferenc minden tekintetben Vincze Tibor méltó utóda, továbbá a magyar harcművészetek legmeghatározóbb alakja volt. Akárcsak a *jūdō*terminológia kialakulását tekintve,³³ Galla ebben a művében is Vincze terminológiáját használta kiinduló alapnak,³⁴ ezt apró módosításokkal frissítve, mintegy tovább csiszolva járult hozzá a *jūdō* és a későbbi *jūjutsu*terminológia fejlődéséhez (III. melléklet).³⁵ A *Fegyvernélküli önvédelem* és a *Judo önvédelem* című munkák, ha nem is közvetlenül, de a magyar *jūjutsu*irodalom szerves részei voltak: egyfajta peremterületet képviseltek a sportszerű *jūdō* és az önvédelmi *jūjutsu* között.

A *jūjutsu* mint önálló harcművészet Magyarországon a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején jelent meg. Habár ebben az időszakban már több helyen is voltak törekvések a *jūjutsu* gyakorlására,³⁶ a magyar *jūjutsu* megalapítása egyértelműen Kelemen István nevéhez fűződik, aki nemcsak az 1985-ben megalakult „Magyar Ju-Jitsu Szövetség” első elnöke volt, de a hazai *jūjutsu*irodalom legelső (és sokáig egyetlen) szerzője is egyben.³⁷

1983-ban jelent meg Kelemen István *Ju-jitsu, a modern önvédelem útja* című munkája, amely az első önálló *jūjutsu*kiadvány volt Magyarországon.³⁸ Ebben a könyvben még csak magyar elnevezések találhatók (lásd IV. melléklet).

A kiadványban használt (mondhatni kezdetleges) *jūjutsu*terminológiát részben az ekkorra már kialakult magyar *jūdō*terminológiából, részben pedig Vincze és Galla önvédelmi köteteiből vette át a szerző.³⁹ Ez nem meglepő annak tükrében, hogy a könyv végén található „felhasznált irodalom” Galla Ferenc *Judo önvédelem* című munkájára hivatkozik elsőként, illetve magát a kiadványt is Galla lektorálta.⁴⁰ Már itt megjelennek azonban teljesen új, egyedi elnevezések, mint az eredeti japán jelentésnek jobban megfelelő „testdobás” a *tai otoshi* 体落 fordítására vagy a *kote gaeshi* technika „csuklódobás” elnevezése.

Egy évvel később, 1984-ben jelent meg Kelemen második könyve *Ju-jitsu (nem csak) nőknek* címmel. Ez a kiadás több szempontból is áttörést jelentett: az eddig csak magyar nyelvű *jūjutsu*technikáknak megjelenik az „eredeti” japán megnevezése is, és elsőként kerül japán–magyar *jūjutsu* szószedett a könyv végére (V. melléklet).⁴¹

³³ Gottner 2020: 115–116.

³⁴ Vö. Vincze 1951: 43–245 (lásd II. melléklet); Galla 1960: 81–240 (lásd III. melléklet).

³⁵ Gottner 2018: 52–53.

³⁶ Elsősorban Gyebnár Ferenc személyében, aki Vincze Tibor tanítványa, majd a Mélyépterv SE *jūdō*klubjának vezetőedzője volt (Magyar Judo Szövetség 2019: *Gyebnár Ferenc tanácsa: jókor kell visszavonulni!*).

³⁷ Kelemen 2010: 13–17.

³⁸ Lásd Kelemen 1983.

³⁹ Vö. Kelemen 1983: 28–135 (lásd IV. melléklet); Galla: 1960: 68–240 (Lásd III. melléklet).

⁴⁰ Kelemen 1983: 2, 181.

⁴¹ Kelemen 1984: 195–200.

Szintén jelentős újdonság, hogy a hazai *jūjutsu* történetében először kapunk információt az iskola eredetét illetően:

Az a ryu, melynek syllabusából e könyvben található elemek többsége származik, a juko-ryu (WJF syllabus). Megalapítója dr. Rodney Sacharnosky, egy New Jersey-i rendőrtiszt. Mialatt az Egyesült Államok Fegyveres Erőinél szolgált Japánban, a Kodokanon tanult judót Tokióban, és elérte a mester fokozatot. Áthelyezték Okinawára, ahol okinawai karatét, különösen goju-ryut tanult Shimabuku mester és más mesterek tanítványaként.⁴²

Kelemen második könyvében már egy kiforrott, a nyugati iskolákhoz felzárkózott, azok profiljába tökéletesen illeszkedő magyar *jūjutsu* képét tárja elénk. Ez rögtön a címben is megmutatkozik, ahol már a nyugati országokban elterjed *ju-jitsu* kifejezést használja, publikált vizsgaanyagában pedig a World Ju Jitsu Federation (Kokusai Jūjutsu Renmei 国際柔術連盟) rendszerét adaptálja.⁴³ Feltehetőleg a vizsgaanyagban található japán kifejezések is a nemzetközi szövetség anyagából lettek átvéve.⁴⁴

A hagyományos *jūdō*ban is megtalálható technikák megnevezésére viszont Kelemen ismét elsősorban Galla Ferenc munkájára támaszkodik,⁴⁵ különösen az 1973-ban megjelent *Judo övvizsgák* című könyvben ismertetett terminológiára,⁴⁶ előfordulnak azonban kifejezések Kelemen előző könyvéből is.⁴⁷

Külön kiemelendő az „ollódobás” technika, amely itt japánul *hasami gaeshi* 鋏返 néven található meg. Ez az elnevezés teljesen új, hiszen egyetlen hazai *jūdō*- vagy *jūjutsu*kiadványban sem került még elő. Maga a technika azonos a *jūdō*ban ismert *kani basami* 蟹挟 dobással, a *hasami gaeshi* elnevezés pedig

⁴² A könyvben található egy fotó Kelemen iratairól, köztük egy angol–japán nyelven írt dandiplomáról. A japán szöveg szerint, a diplomát *sōke* Rodney Sacharnosky 宗家ロドニーサカノスキ a Jūkō-ryū Kokusai Renmei *kaichō*ja 柔硬流国際連盟会長 hitelesítette. Ugyanakkor, a Jūkō-ryū 柔硬流 írásjegyeit az internetes keresőbe beírva semmilyen japán nyelvű információ nem található erről az iskoláról. Ebből az következhethet, hogy egy modern, teljes egészében nyugati iskoláról beszélünk, nem pedig japán stílusról. Ahogyan Kelemen könyvében is olvasható, a Jūkō-ryū tulajdonképpen nem is a klasszikus japán *jūjutsu* hagyományaiból táplálkozik, sokkal inkább a Kōdōkan *jūdō* 講道館柔道 és a Gōjū-ryū *karate* 剛柔流空手 keverékéről van szó. Ez több kérdést is felvet annak kapcsán, honnan származhat a japán terminológia, és hogy az menyire autentikus a klasszikus japán *jūjutsu* szempontjából (Kelemen 1984: 16, 45).

⁴³ Kelemen 1984: 19–24.

⁴⁴ A „felhasznált irodalom” oldalon elsősorban Clark, Robert Prof.: *World Ju-Jitsu Federation Program* című kiadványát jelöli meg forrásként, amelyhez sajnos nem sikerült hozzáférnem, így ez a terület további kutatásokat igényel (Kelemen 1984: 201).

⁴⁵ Vö. Kelemen 1984: 195–200; Galla–Horváth 1973: 283–287.

⁴⁶ Erre a munkára Kelemen konkrétan hivatkozik is a felhasznált irodalmak között (Kelemen 1984: 201).

⁴⁷ Vö. Kelemen 1983: 28–135 (lásd IV. melléklet); Kelemen 1984: 195–200 (lásd V. melléklet).

a legendás *jūdō*mester Mifune Kyūzō 三船久蔵 1958-ban megjelent *Canon of Judo: Principle and Technique* című könyvében található.⁴⁸ Habár Kelemen közvetlenül nem hivatkozik a *Canon of Judo* könyvre, elképzelhető, hogy az általa forrásként felhasznált külföldi kiadványok viszont Mifune munkájából vették át a terminológiát – ennek a kérdésnek a megválaszolásához további kutatások szükségesek.

Két évvel később, 1986-ban jelent meg Kelemen István harmadik (és egyben utolsó) kézikönyve *Bo-jitsu* címmel. A kötet a *jūjutsu* egyik kiegészítő stílusát, a *bōjutsu* 棒術 mutatja be, amely bottámadások elleni védekezést, illetve hosszúbottal (*bō* 棒), félhosszú bottal (*hanbō* 半棒) és rövidbottal (*tanbō* 短棒) végrehajtható *jūjutsu*technikákat tartalmaz.

A kiadványban végig magyar nevükön ismertetik a technikákat, a végén azonban egy tekintélyes, kilencoldalas kisszótár található, amely az eddigi magyar *jūjutsu*irodalom legbővebb szószedete (VI. melléklet).⁴⁹ Ahogy azt Kelemen maga is írja: „Ez a kis szótár igyekszik minden olyan szót és kifejezést tartalmazni, amely egy bo vagy ju-jitsu edzésen előfordulhat.”⁵⁰ A szótár kifejezései nagyrészt az 1984-es kiadványban ismertetett fordításokkal egyeznek meg, ám néhány szócikk igyekszik mind az 1983-as, mind pedig az 1984-es kötetekben használt megnevezést egyaránt használni.⁵¹

Külön érdekesek Kelemen 1986-os kiadványában azok az önvédelmi technikák, amelyek ugyan nem szerepelnek a szótárban (így japán elnevezésük sincs), ám azonosíthatók ismert *jūjutsu*- és *aikidō*technikákként. Ilyen a „négyirányú csuklólerántás”, amely a *shihō nage* 四方投,⁵² és az úgynevezett „parittya dobás”, amely az *aikidō kaiten nage* 回転投 nevé⁵³ technikájával egyezik meg.⁵⁴

A modern *jūjutsu* egyik különlegessége, hogy (a klasszikus *jūjutsu*iskolák *atemi* 当身 gyűjtőnévű ökölharctechnikái helyett) leginkább a *karaté*hoz hasonló ütés- és rúgástechnikákkal rendelkezik.⁵⁵ Míg ezek a korábbi önvédelmi

⁴⁸ Mifune 1958: 222.

⁴⁹ Kelemen 1986: 217–226.

⁵⁰ Kelemen 1986: 217.

⁵¹ Vö. Kelemen 1983: 28–135 (lásd IV. melléklet); Kelemen 1984: 195–200 (lásd V. melléklet); Kelemen 1986: 217–226 (lásd VI. melléklet).

⁵² Vö. Kelemen 1986: 106–108; Uesiba K.–Uesiba M. 2005: 59–65, 86–97.

⁵³ Vö. Kelemen 1986: 121–123; Uesiba K.–Uesiba M. 2005: 100–105.

⁵⁴ Megjegyzendő, hogy mivel az első magyar *aikidō*kiadvány csak 1990-ben (lásd Kósa Tibor – Gáspár László 1990. *Aikidō: Út a test és lélek harmóniájához*. Budapest: Sport Kiadó) jelenik meg, Galla könyve – lásd Galla Ferenc 1969. *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)*. Budapest: Sport Kiadó – pedig nem tartalmaz *aikidō*terminológiát, így valószínűleg ez a kiadvány tette meg az első lépéseket a magyar *aikidō*terminológia felé (Gottner 2016: 14–15).

⁵⁵ Különösen igaz ez Kelemen iskolájára, amely (mint korábban említettem) a Kōdōkan *jūdō* és a Gōjū-ryū *karate* szintéziséből született, nyugati alapítású úgynevezett Jūkō-ryū iskola tananyagjára építkezik (lásd 42. jegyzet).

kiadványokban csak meglehetősen limitáltan voltak jelen, Kelemen könyvei e téren is új fogalmakat vezettek be.

Az ütés- és rúgástechnikákhoz elsősorban az ebben az időszakban szintén szárnyait bontogató *karateirodalomból* merít, a japán terminológiát és azok magyar fordításait is beleértve. A legtöbb fordítást Gulyás Péter *Karate: Az alapoktól a feketeövig* című 1983-as könyvéből vette át, amely az első, kimondottan a Shōtōkan *karate* 松濤館空手 iskoláról szóló kiadvány.⁵⁶

Ugyanakkor Adámy István 1985-ben megjelent *Kyokushin karate* című könyvéből is átvett kifejezéseket, amely a Kyokushinkai *karate* 極真会空手 legelső hazai kiadványa volt.⁵⁷ Szintén előfordulnak kifejezések a Koncz János – Galambos Péter – Kira Péter szerzőtríó 1982-es *Karate, sportkarate (A küzdelem művészet)* című könyvéből is.⁵⁸ Röviden összefoglalva, Kelemen stílusfüggetlenül a teljes korabeli *karateirodalom*at felhasználta a *jūjutsu*terminológia e szegmensének a megalkotásához.⁵⁹

Kelemen István munkássága meghatározó a magyar *jūjutsu* életben, nem csupán technikai, de terminológiai tekintetben is. Ugyanakkor az is elmondható, hogy Kelemennek nem tulajdoníthatunk olyan újító szerepet, mint Vincze Tibornak: Kelemen az elődök (Vincze és Galla) által megkezdett, biztos alapokra építkezett.

A kilencvenes évek a magyar *jūjutsu* életében is fordulópontot jelentettek: újabb és újabb *jūjutsu*iskolák jelentek meg, amelyeknek a gyakorlói legtöbbször ugyan Kelemennél kezdtek, ám valami mást, valami újat kerestek a *jūjutsu*ban. A rendszerváltás megadta a lehetőséget a nemzetközi kapcsolatok szabadabb kiépítésére és a külföldi mesterektől való tanulásra. Fontos kiemelni, hogy ennek eredményeképpen az eddig szinte kizárólag a nyugati székhelyű és berendezkedésű WJF szervezethez kötődő magyar *jūjutsu*ban elkezdődött a japán kapcsolatok keresése, a szándék, hogy egy japán harcművészetet japán mesterektől, autentikus forrásból lehessen tanulni.

⁵⁶ Az olyan kifejezések, mint a „vállszélességű készenléti állás” (*hachiji dachi* 八字立), a „könyökből kicsapódó ökölhát ütés” (*uraken uchi* 裏拳打) vagy a „lovagló állás kifelé fordított lábfejekkel” (*shiko dachi* 四股立), „hátsó állás” (*kōkutsu dachi* 後屈立) egyértelműen Gulyás könyvéből származnak (Gulyás 1983: 257–260).

⁵⁷ Ilyen például az „első támadóállás” (*zenkutsu dachi* 前屈立), a „háromszögállás” (*sanchin dachi* 三戰立), vagy a „küzdőpozíció” (*jiyū kamae* 自由構), amelyek a Kyokushin jellegzetes terminológiáját tükrözik (Adámy 1985: 265–268).

⁵⁸ Például a „macskaállás” (*nekoashi dachi* 猫足立) vagy a „daruállás” (*tsuruashi dachi* 鶴足立) ebben a fordításában innen származik (Koncz–Galambos–Kira 1982: 269–273).

⁵⁹ Az egyetlen kiadvány, amelynek kifejezései nem szerepelnek Kelemen könyvében, az Udvardy József 1980-as *Karate* című munkája. Ez azonban magyarázható azzal, hogy Udvardy könyve a Belügyminisztérium kiadványa, amely belső használatra készült a fegyveres erők képzésére – így feltehetőleg nem volt elérhető akkoriban a civil szféra számára (Gottner 2016: 11).

Az egyik legjelentősebb ezek közül a párizsi székhelyű, úgynevezett „Nihon Tai Jitsu” (Nihon Taijutsu 日本体術) iskola, amely Mochizuki Minoru 望月稔 japán mester tanításain alapul.⁶⁰ Magyarországon 1992-ben jelent meg, hazai alapítása Vikartóczy Gusztáv nevéhez kötődik: 1995-ben megalakult a „Magyar nihon tai jitsu és nihon ju jitsu” sportegyesület.⁶¹ Egy évvel később, 1996-ban Vikartóczy Gusztáv megírta első könyvét *Az önvédelem iskolája: a nihon tai jitsu Magyarországon* címmel, amely ismerteti Mochizuki iskolájának sajátos japán terminológiáját,⁶² egyben az első, nem Kelemen István által írt *jūjutsu*kiadvány volt hazánkban (VII. melléklet).⁶³

1998-ban jelent meg második könyve *Modern önvédelem ősi alapokon* címmel, amelyben ismerteti az általa vezetett *jūjutsu*iskola teljes önvédelmi övvizsgaanyagát. Ebben azonban már – Kelemen első könyvéhez hasonlóan – kizárólag magyar elnevezéseket használt (VIII. melléklet).⁶⁴

Vikartóczy bár az általa is ismert Kelemen-féle terminológiából indult ki (amelynek gyökerei természetesen visszanyúlnak Vincze és Galla munkásságáig),⁶⁵ szintén kísérletezett új, elődeitől markánsan eltérő elnevezésekkel. Mindemellett természetesen további kifejezésekkel gazdagította a hazánkban ismert japán terminológiát, amelyekhez saját fordításokat alkotott. Jelentősége így nem elhanyagolható, bár megjegyzendő, hogy terminológiája jelentős része csak a saját iskoláján belül maradt használatos (ez a Nihon Tai Jitsu stílus sajátos kifejezéseit tekintve nem is meglepő), és nem lett minden eleme annyira elterjedt, mint Kelemené.

---

⁶⁰ Mochizuki Minoru a *jūjutsu* tanulását a Gyokushin-ryū *jūjutsu* 玉心流柔術 iskolával kezdte, majd Kōdōkan *jūdō*t tanult Mifune Kyūzō mestertől. Később Kanō Jigorō patronálásával csatlakozott a Kōdōkanon létesített „Kobudō Kenkyūkai” 古武道研究会 programhoz, amelynek keretein belül klasszikus harcművészeteket tanult. Ennek a képzésnek a része volt a Daitō-ryū *aikijūjutsu* 大東流合気柔術, amelyet az *aikidō*alapító (akkor még Daitō-ryū oktatóként tevékenykedő) Ueshiba Morihei vezetésével tanult. A harmincas évek elején Shizuokában nyitotta meg saját, Yōseikan 養正館 névre keresztelt edzőtermét, ahol harcművészeti tapasztalataiból összesítve egy komplex, úgynevezett *sōgō budō* 総合武道 rendszert oktatott. 1951-ben utazott először Franciaországba *jūdō*t és *aikidō*t oktatni. 1956-ban egyik legkiemelkedőbb tanítványával Jim Alcheikkel jelent meg egy könyve Franciaországban *Ma Méthode d’Aikido Jiu-Jitsu* címmel. Ezzel tulajdonképpen a francia *aikidō* egyik úttörője lett. A „Nihon Tai Jitsu” iskola Mochizuki Minoru és Jim Alcheik tanításain alapuló, nyugati, modern *jūjutsu*stílus. Fő jellegzetessége, hogy Mochizuki iskolájának nemcsak a technikáit, de sajátos jellemző terminológiáját is megőrizte (Pranin 1991: 73–75, 142; Pranin 2010: 75–93).

⁶¹ Vikartóczy 1996: 8–9.

⁶² Vö. Vikartóczy 1996: 33–35; Mochizuki 1956: 113–114.

⁶³ Lásd Vikartóczy 1996.

⁶⁴ Lásd Vikartóczy 1998.

⁶⁵ Vö. Vikartóczy 1998: 35–195 (lásd VIII. melléklet); Kelemen 1986: 217–226 (lásd VI. melléklet).

Természetesen nem Vikartóczky volt az egyetlen, aki az autentikus japán *jūjutsu*t kereste. 1997-ben Horváth József és Szabó Ferenc megírták az *Aiki jujitsu: a szamuráj harcművészet* című könyvüket. Ez Magyarországon az első és eddig egyetlen munka, amely (legalábbis elméletben) a japán Daitō-ryū *aikijūjutsu* 大東流合気柔術 iskola anyagát mutatja be.⁶⁶

Ugyanakkor kérdéses, hogy könyvben ismertetett technikák mennyire autentikusak: a kiadvány a hagyományos *aikidō*terminológiát használja. Az *aikidō*-technikák emellett kiegészülnek a *jūdō* dobástechnikáival, az ahhoz kialakult magyar terminológiát felhasználva. Továbbá a könyvhöz tartozik egy szószedet, amelyben *karate*technikák is megtalálhatók (IX. melléklet).⁶⁷

Tulajdonképpen a ma ismert Daitō-ryū *aikijūjutsu* bemutató könyvekkel összevetve tisztán látszik, hogy az *Aiki jujitsu: a szamuráj harcművészet* című könyv (a szerzők állításaival ellentétben) sem technikáiban, sem terminológiájában nem a Daitō-ryū iskolát képviseli.⁶⁸ A magyarországi *jūjutsu*terminológiában sem hozott újítást. Mégis fontosnak éreztem foglalkozni vele, hiszen kifejezetten érdekes, hogy akárhogyan álljon is a Daitō-ryū helyzete hazánkban, ez a kiadvány 1997-ben megjelent.

Fontos még szót ejteni Osano Jun 小佐野淳 iskolájáról is. Osano a harcművészeti tanulmányait Satō Kinbei 佐藤金兵衛 Daiwadō 大和道 *jūjutsu*-iskolájában kezdte, majd számos ismert *koryū jūjutsu* stílust tanult,⁶⁹ mint a Yagyū Shingan-ryū *heijutsu* 柳生心眼流兵術, Asayama Ichiden-ryū *jūjutsu* 浅山一伝流柔術 Shibukawa Ichi-ryū *jūjutsu* 渋川一流柔術 stb. Ezeknek egyfajta szintézisét oktatja Nihon Jūjutsu 日本柔術 néven saját szervezete, az International Suigetsujuku Bujutsu Association (Kokusai Suigetsu Bujutsu Kyōkai 国際水月武術協会)⁷⁰ keretei között.⁷¹ Osano a kilencvenes években

---

⁶⁶ A könyvben egy bizonyos „K. Ohashi” mesterre hivatkoznak, valamint egy „Katsumi Yonezawa” nevű mesterre, aki a „Budoyokan Daito-Ryu Aiki ju jitsu vezetője” és „Daito-Ryu 7 dan” birtokosa – elméletileg az ő tanítványuk Horváth József, aki 1994 óta „Aiki-Ryu jitsu” néven hozta hazánkba az autentikus Daitō-ryūt. A kutatás során a szálak valóban egy Yonezawa Katsumi 米沢克巳 nevű mesterhez vezetnek, aki Horikawa Kōdō 堀川幸道 Daitō-ryū mester Kōdōkai 幸道会 iskolájában tanult, majd megalapította saját szervezetét Bokuyōkan 牧羊館 néven: valószínűleg ebből lett „Budoyokan” a magyar kiadványban (Horváth-Szabó 1997: 30–32; Pranin 1991: 41–42, 141–142).

⁶⁷ Horváth-Szabó 1997: 108–119.

⁶⁸ Vö: Horváth-Szabó 1997: 108–119; Kondo 2000: 6–7; Pranin 1996: 190–199.

⁶⁹ Osano 2006: 3, 318.

⁷⁰ Röviden: ISBA.

⁷¹ Japan Bujutsu exblog 2012: *Kokusai Suigetsujuku Bujutsu Kyōkai*.

többször is járt Magyarországon, 1997-ben pedig tanítványául fogadta Mellik Bélát, ezzel hazánkban is meghonosítva stílusát.⁷²

Ez volt az első japán székhelyű *jūjutsu*iskola Magyarországon, amely alapvetően japán terminológiát használ: ezt nem fordították le magyarra, a tanulók a japán elnevezéseket kapcsolják hozzá a technikákhoz (X. melléklet). Habár Magyarországon könyv eddig nem jelent meg az iskoláról, a vizsgaanyag szabadon megtekinthető a szövetség budapesti weblapján, vagy letölthető pdf-formátumban a miskolci oldalról – természetesen nem *kanji*, hanem Hepburn-átírással.⁷³

Végül érdemes említést tenni a Hiko-ryū *taijutsu* 日子流体術 stílusról is, amely jelenleg a legújabb *jūjutsu*iskola hazánkban. Az alapítómester Tanaka Kōshirō 田中光四郎 eredetileg a Koga Fujito 古賀不二人 által, 1952-ben alapított Fuji-ryū *taijutsu* 不二流体術 iskola⁷⁴ második vezető mestere (*sōke* 宗家) volt. Végül az iskola vezetését továbbadta a harmadik *sōke* számára, és a Közel-Keleten (elsősorban az afgán és iraki háborúban) szerzett közelharc tapasztalatai alapján megalapította saját iskoláját, a Hiko-ryū *taijutsu* 2008-ban.⁷⁵ Tanaka 2012-ben járt először Magyarországon, amely egyben a stílus hazai meghonosítását is jelentette, elsősorban Németh Pálnak, Horváth Jánosnak, Csillagh Péternek és Zsigrai Zoltánnak köszönhetően.⁷⁶

Osano iskolájához hasonlóan, a Hiko-ryū sem rendelkezik magyar kiadvánnyal vagy lefordított terminológiával, valamint az iskola technikai kivonata sem érhető el a honlapról. A tananyag írott formában (japán nyelven és annak latin betűs átírásával) jelenleg az alapító *The Hikoryu Taijutsu Mokuroku-waza* című könyvéből ismerhető meg, amelyet (előzetes megrendelés alapján) a magyarországi szemináriumok alkalmával hoznak magukkal a mesterek Japánból.⁷⁷

⁷² Bár az iskola hazai meghonosítója Mellik Béla volt, mint azt tőle személyesen megtudtam, 2014-ben elhagyták a szervezetet. Az ISBA jelenlegi Magyarországi képviselője Jurecz István, aki a budapesti *dōjō*t vezeti (ISBA Miskolc 2018: *Mellik Béla*).

⁷³ A japán elnevezések eredeti, *kanji*val megadott alakjait az alapító, Osano Jun saját iskoláját bemutató könyvéből kölcsönöztem, és vetettem össze a magyar vizsgaanyaggal (lásd X. melléklet). Ezúton szeretnék külön köszönetet mondani Jurecz István mesternek, aki saját példányát a kutatás idejére rendelkezésemre bocsájtotta. (Vö. Osano 2006: 14–15; ISBA Budapest 2018: *A hivatalos vizsgaanyagunk*; ISBA Miskolc 2018: *Vizsga anyag*).

⁷⁴ Koga Fujito közeli kapcsolatot ápolt az *aikidō*alapító Ueshiba Morihei unokaöccsével, Inoue Hoken 井上方軒 mesterrel, akinek saját, Ueshiba Daitō-ryū tanításain alapuló (lásd 60. jegyzet) stílusa, az úgynevezett *shinwa taidō* 親和体道 iskolája valószínűleg hatással lehetett a Fuji-ryū *taijutsu* technikai anyagára (Tanaka 2012: 15–16; Pranin 2010: 11–26).

⁷⁵ Tanaka 2012: 7–14

⁷⁶ Seiken dōjō 2014: *Hiko-ryū taijutsu*.

⁷⁷ Jómagam is így jutottam hozzá a kiadványhoz, amely az iskola terminológiájának vizsgálatát lehetővé tette. Bővebben lásd Tanaka 2012.

Habár jelenleg számos modern *jūjutsu*iskola megtalálható Magyarországon – elég egy pillantást vetni a „Magyar Sport Ju-jitsu Szakszövetség” tagszervezeteinek számító iskolákra és azok különböző klubjaira –,⁷⁸ ám ezek mesterei mindaddig nem írtak könyveket iskoláik anyagairól, így a hazai *jūjutsu*terminológia fejlődéséhez egyelőre nem járultak hozzá, az általuk használt terminológiáról pedig (kevés kivételtől eltekintve) nem állnak rendelkezésre megfelelő információk.

Feltételezhető azonban, hogy többségük a Vincze Tibor, Galla Ferenc, Kelemen István és Vikartóczy Gusztáv által kialakított, jelenlegi magyar *jūjutsu*terminológiára épül. A sportszövetség által megalkotott vizsgaanyag remélhetőleg további előrelépést jelent majd ebben a terminológiában.

Vissza a gyökerekhez: autentikus japán terminológia a modern *jūjutsu*ban

A Kōdōkan *jūdō* egyik nagy vívmánya volt, hogy az alapító, Kanō Jigorō a különböző iskolák (általa legjobbnak vélt) technikáit összegyűjtötte, és végrehajtási módjuk szerint rendszerezte – ezzel természetesen együtt járt egy új, egységes terminológia is.⁷⁹ A Kōdōkan *jūdō*val ellentétben viszont, mint ahogy azt Tomiki is megfogalmazta korábban,⁸⁰ a *jūjutsu* sohasem volt központosított intézmény: számos *jūjutsu*iskola létezett (és létezik mind a mai napig), mindegyik eltérő technikákkal és terminológiával.

Ebből adódóan a *jūjutsu* sem egységes rendszerként, hanem különböző iskolák útján került Nyugatra. A helyzeten pedig csak rontott, hogy a két fogalmat a XX. század elején még Japánban is összemosták, nem téve különbséget köztük.⁸¹

Külön érdekesség, hogy erre a problémára már a Magyarországra érkező első *jūdō*mester, a japán Sasaki Kichisaburō 佐々木吉三郎 is felhívta a figyelmet, és az 1907-es *Djudo: A japán dzsiu-dzsiu tökéletesített módszere* című könyvében (talán prevenciós jelleggel) meg is jegyzi:

Mióta a kodokan-intézet a *judo* nevet népszerűvé tette, más iskolák is *judo*-nak keresztelik el az ő művészetüket, holott az volna a helyes állapot, ha minden iskola megkülönböztetett nevet viselne. Innen ered az, hogy ma a *jiujitsu*-t és a *judo*-t azonegynek tartják és a kettőt lépten-nyomon összetévesztik.⁸²

⁷⁸ MSJJSZ 2019: *Tagszervezetek*.

⁷⁹ Inoue 1998: 165.

⁸⁰ Lásd 9. jegyzet.

⁸¹ Senga 2003: 195.

⁸² Sasaki 1907: 12.

Természetesen a korabeli *jūjutsu*mesterek miért is vesződtek volna saját iskolájuk jellegzetességeinek az ismertetésével, amikor a *jiu jitsu* és a *jūdō* önmagában már széles körben ismert, kvázi „jól bejáratott *brand*” volt?

Így történhetett meg, hogy a Nyugatra került *jiu jitsu* bár legtöbb esetben a Kōdōkan *jūdō* rendszerén alapult,⁸³ sokszor klasszikus *jūjutsu*technikákat is tartalmazott, amelyeknek mind az eredete, mind pedig az elnevezései elvesztek: csak maga a technika maradt meg, amelyet azután valamilyen néven „felcímkéztek” a befogadó ország nyelvén. Pontosan így történt ez hazánkban is már a kezdetektől fogva: ez az oka annak, hogy (mint ahogy a történeti összefoglalásban is láthattuk) a hazai *jūjutsu*irodalomban sok esetben csak magyar megnevezésünk van egy-egy technikára.⁸⁴

Ezért azonban igazán nem hibáztathatjuk sem a nyugati, sem pedig a magyar *jūjutsu* meghonosítóit: hiszen miért is kellene elvetni, kihagyni egy egyébként hatékony technikát csak azért, mert nem ismert az eredeti, japán elnevezése? Ám ahogyan kezdtek megalakulni Magyarországon is a különböző szövetségek, egy-egy *jūjutsu*iskola tananyaga mégsem lehetett „sehonnai”, „nevenincs” japán fogások gyűjteménye: a technikákat valahogyan mégis meg kellett nevezni, így végül a végrehajtásuk alapján minden technikának adtak egy magyar nevet.

Tulajdonképpen ugyanaz a folyamat játszódott le (a korai időkben ráadásul párhuzamosan), mint a magyar *jūdō*terminológia kialakulásakor: sok esetben a technika sajátosságainak, működési elvének megfigyelése után „felcímkézték” egy magyar névvel, amelyről azonosítható, felidézhető lett a technika – sok esetben pedig ez kiegészült a külföldi szakirodalomból kölcsönzött elnevezések magyar fordításával.⁸⁵ A legnagyobb különbség azonban, hogy itt a technika végrehajtása és a magyar elnevezése között eleve nincs meg, vagy mire hazánkig elért, már elveszett az eredeti japán név.

Ebből fakadóan a *jūdō*terminológia problémájához hasonló, ám kiindulópontjában teljesen ellentétes helyzet állt elő: a mai *jūjutsu*ban rendelkezünk egy széles körű technikai repertoárral, ezek magyar elnevezéseivel és a reményteljes feltételezéssel, hogy ezek a technikák valamely ősi japán *jūjutsu*iskolában még megtalálhatók az eredeti japán nevükön. Tulajdonképpen egy fordított irányú megismerési folyamat ez, amelyben a már ismert, magyar elnevezésű technikákat kell visszafejteni a japán gyökereikig. Ekkor meg kell keresni a modern *jūjutsu*iskola klasszikus gyökereit és az eredeti technikákat azonosítva megtalálni az elnevezéseket. Ehhez persze feltétlenül szükséges az adott iskola történelmi ismerete és elegendő forrás az eredeti iskola japán nyelvi anyagaihoz.

⁸³ Vö. Gottner 2019: 243–244; Vincent 1932: 177–178; Kelemen 1984: 16.

⁸⁴ Vö. Cselőtei 1920; Országos Testnevelési Tanács 1926; Vincze 1951; Galla 1960; Kelemen 1983; Vikartóczy 1998.

⁸⁵ Gottner 2020: 116–119.

A korábban ismertetett Nihon Tai Jitsu esetében például Mochizuki Minoru mester Yōseikan iskolájánál érdemes kezdeni a kutatást, következő lépésként pedig (a Yōseikan alapját képező) Daitō-ryū *aikijūjutsu* és Gyokushin-ryū *jūjutsu* iskolákban vizsgálni a technikákat – azok japán elnevezéseivel együtt.⁸⁶ Kelemen *jūjutsu*iskolájánál viszont nehezebb a helyzet: a technikák egy szintén nyugati alapítású iskolából, a Jūkō-ryūből erednek, amelyet viszont a Kōdōkan *jūdō* és a Gōjū-ryū *karate* keverékéből hoztak létre.⁸⁷ Kézenfekvő tehát, hogy itt ezeknek az iskoláknak a terminológiáját használjuk fel.⁸⁸

Amennyiben az eredeti japán iskola tananyagának és terminológiájának feltérképezése teljes mértékben nem lehetséges, vagy nem ad kielégítő eredményt az alkalmazott technikák neveit illetően, úgy az is járható út, ha a fordító egy másik, rokon iskolából „kölsönveszi” az adott technika japán elnevezését. Végső megoldásként akár az is elképzelhető, hogy egy *jūjutsu*terminológiában jártas nyelvész ad egy új, japán elnevezést – kvázi „visszaforítja” a magyar terminológiát japánra. Ez azonban az autentikusság érdekében inkább kerülendő.

A probléma mindenesetre bonyolult, hiszen amíg a *jūjutsu* iskolákra van szakadva, addig nincs más út, mint az adott iskolák gyökereinek a feltérképezése – különben nincs értelme a hazai *jūjutsu* kapcsán „autentikus” vagy akár csak „japán” harcművészetről beszélni. Az más kérdés, hogyha egy egységes, iskolafüggetlen terminológiát akarunk létrehozni, amely minden résztvevő – jelen esetben az MSJJSZ összes tagszervezete – által közérthető és alkalmazható, akkor az iskolaszpecifikus megközelítés nem lehetséges. Ehelyett egy olyan standardizált formára kell törekedni, amelynek alapjaival lehetőleg minden *jūjutsuka*⁸⁹ tisztában van, vagy legalábbis könnyedén hozzáférhető számára. Ez sajnos, a *jūjutsu* tagoltságából eredően nem lehetséges úgy, hogy egyetlen konkrét iskolából indulunk ki.

Út egy egységes terminológia felé

Az MSJJSZ megalakulásának kifejezett célja, hogy egyesítse a különböző iskolákat egyetlen versenyszabályzat alatt, amelynek rendezvényein stílusfüggetlenül

⁸⁶ Lásd 60. jegyzet.

⁸⁷ Lásd 42 jegyzet (Kelemen 1984: 16).

⁸⁸ Tulajdonképpen a Kelemen-féle magyar terminológiában pontosan ez történt: a Vincze Tibor és Galla Ferenc munkásságán alapuló magyar *jūdō*terminológiát egészítette ki a korabeli magyar *karate* különböző elemeivel. Az iskola japán terminológiájának nagy része szintén a *jūdō* és a *karate* szókészletéből származik (Lásd 45., 55–58. jegyzet).

⁸⁹ *Jūjutsuka* 柔術家 a *jūjutsu* gyakorlásával – akár professzionális, akár amatőr szinten – foglalkozó személy.

indulhat minden versenyezni vágyó.⁹⁰ Ennek megfelelően az egységes vizsgaanyag terminológiájának is egységesnek, iskoláktól függetlennek kell lennie.

A standard változatnak éppen ezért a legelterjedtebb, minden iskola által ismert és könnyen hozzáférhető technikai elnevezéseken kell alapulnia: a már régóta kodifikált, gyakorlatban sikeresen bizonyított nemzetközi rendszerek terminológiája megfelelő referenciaként szolgálhat egy ilyen rendszer kidolgozásához. Fontos továbbá figyelembe venni, hogy a vizsgaanyag nem egy újabb *jūjutsu*iskolának, hanem egy egységes szabályrendszernek, a versenyszabályok keretein belül alkalmazott technikáknak az összességéből született. Ebből kifolyólag a terminológiának is az MSJJSZ versenyszabályainak, a versenyein használt technikáknak a megnevezésére és fordítására kell törekednie. Más szóval az új terminológiának nemcsak stílusfüggetlennek, de a versenyszabályokkal is kompatibilisnek kell lennie.

Jelenleg az MSJJSZ versenyszabályzata három nagy versenykategóriát foglal magába.⁹¹ Ezek az álló- és földharcot egyaránt tartalmazó „Fighting System”, a kizárólag földharcra összpontosító „Ne-Waza System” és az önvédelmi technikákat értékelő „Duo System” versenyszámokból állnak.⁹² A vizsgaanyagoknak – és persze annak terminológiájának – mindhárom versenyszabály igényeit ki kell elégítenie. A terminológia kidolgozása során azonban világossá vált, hogy mindhárom szabályrendszer egyedi megközelítést igényel, mindnek megvan a maga sajátosságai, megoldásra váró problémái. Ezeket az alábbiak szerint igyekszem orvosolni.

1. Fighting System: jūdō és karate

A Fighting System szabályrendszere a modern versenykarate technikáit kombinálja a Kōdōkan *jūdō* dobás- és földharctechnikáival: a küzdelem első szakaszában a *karate*ből is ismert ütés- és rúgástechnikák alkalmazása a cél, a második szakaszban pedig a *jūdō*ban is alkalmazott dobás-, feszítés- és fojtástechnikák alkalmazhatók. Amennyiben a versenyzők a földre kerülnek, megkezdődik a harmadik szakasz, ahol földharc során próbálják leszorítással, fojtással vagy ízületi feszítésekkel feladásra kényszeríteni az ellenfelet.⁹³

⁹⁰ Fightermagazin 2015: *MÉRFÖLDKŐ: Megalakult a Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség.*

⁹¹ MSJJSZ 2019: *Versenyszabályok.*

⁹² Van egy negyedik versenyszám, az önvédelmi koreográfiát díjazó úgynevezett „Show System”, ez azonban technikailag nem különbözik a „Duo System” rendszerétől, így a jelen munkámban nem tekintem külön kategóriának.

⁹³ MSJJSZ Fighting System 2020: 6–7.

Mivel természetéből adódóan a szabályrendszer a Kōdōkan *jūdō*ban is ismert dobástechnikákat teszi lehetővé, kézenfekvő, hogy ezeknek a technikáknak az elnevezéseit a *jūdō*ból kölcsönözzem. A Kōdōkan *jūdō* technikai anyaga és terminológiája logikusan rendszerezett és egységes. Technikai elnevezései lényegre törőek, és eléggé elterjedtek ahhoz, hogy *jūjutsu*iskolától függetlenül mindenki ismerje őket. Éppen ezért a dobás- és földharctechnikák megnevezéséhez a vizsgaanyagban a Kōdōkan *jūdō* terminológiáját használom fel.

Mivel a modern *jūjutsu* ütés- és rúgástechnikái a *karatéból* származnak (illetve a kérdéses vizsgaanyagban is egyértelműen ezek a technikák találhatók meg), így ennek a terminológiai szegmensnek a kidolgozásához a *karate* ismert kifejezéseit használom fel kiindulási alapként, bízva abban, hogy ezek is vannak annyira elterjedtek a magyar gyakorlók körében, mint a *jūdō*technikák.⁹⁴ Sajnos azonban, a *jūjutsu*hoz hasonlóan (ellentétben a *jūdō*val) a *karate* mint harcművészeti ág szintén sok iskolát foglal magába, így még ha a World Karate Federation olimpiai programba való bekerülése elő is segíti a standardizálást, nincs a *karaténak* egyetlen, egységes technikai és terminológiai rendszere.⁹⁵

A World Karate Federation vizsgaszabályzatában nem részletezi a technikákat és azok elnevezését, azt minden esetben az adott *karate*iskolára bízva, így nekem is egy meglévő iskola terminológiája mellett kellett állást foglalom.⁹⁶ Éppen ezért a modern *karate*iskolák közül a legrégebb és mind hazánkban, mind a világon legszélesebb körben ismert Shōtōkan *karate* 松濤館空手 terminológiájának átvételét ítéltem a legjobbnak, bízva abban, hogy az iskola technikai és alkifejezései nem ismeretlenek a legtöbb gyakorló számára.

Természetesen előfordulhatnak a sport*jūjutsu* anyagában olyan technikák is, amelyek a Shōtōkan iskolában nem, más *karate*stílusokban (például az okinawai *karatét* és a japán *jūjutsu*t is magába olvasztó Wadō-ryū 和道流 iskolában) viszont megtalálhatók. Ebben az esetben nem okoz problémát, hogy más *karate*iskolák terminológiáját adaptáljam, ügyelve azonban arra, hogy ezek

---

⁹⁴ Ahogyan a történeti összefoglalóban is láthattuk, ez nem precedens nélküli a hazai terminológiában. Lásd 55–58. jegyzet.

⁹⁵ Ezzel a problémával bővebben is foglalkoztam a *X. Közel s, Távol* (angolul *Near and Far*) nemzetközi konferencián tartott előadásomban. Ennek az anyagából *A brief introduction to the development of karate-terminology* címmel küldtem be angol nyelvű publikációm, a konferencia előadásaiból megjelenő (jelen sorok írása közben még készülöben lévő) tanulmánykötetbe.

⁹⁶ Lásd WKF 2020: 11–12.

mindegyike a World Karate Federation által elismert úgynevezett *daiyon ryūha* 大四流派 közé tartozzon.⁹⁷

2. Ne-Waza System: a japán jūjutsu és a brazil jiu-jitsu

Mind a vizsgaanyag, mind pedig a versenyszabályzat megalkotása során az MSJJSZ számára komoly problémát okozott rokon iskolájának, a brazil jiu-jitsu anyagának integrálása, amelynek gyakorlói a kezdetektől fogva részt vettek a szövetség versenyein, különösképpen annak földharc (*ne waza* 寝技) versenyszámában.⁹⁸ A brazil jiu-jitsu (más néven „Gracie jiu-jitsu”) az 1920-as években alakult ki, amikor a Kōdōkan *jūdō*mester Maeda Mitsuyo 前田光世 Brazíliába utazott, és *jiu-jitsu* néven kezdte el oktatni küzdőstílusát a Gracie családnak.⁹⁹ Így habár a *jiu-jitsu* név a *jūjutsu* 柔術 egyik régebbi átírásán alapul, maga a stílus mind történelmileg, mind pedig technikailag közelebb áll a *jūdō*hoz 柔道.

A Gracie család stílusa elsöprő sikert aratott a kilencvenes évek elejétől kezdve megrendezett Ultimate Fighting Championship (UFC) gáláin, az úgynevezett Mixed Martial Arts (MMA) szabályrendszerű kettecharcküzdelmekben.¹⁰⁰ Ennek eredményeképpen a stílus (származási helyére utalva) „brazil jiu-jitsu” néven gyorsan terjedni kezdett a gálának otthont adó Egyesült Államokban, amely az oktatásmódszertanra és az alkalmazott terminológiára is rányomta a bélyegét.

Habár a brazil jiu-jitsu anyagában – különösen az alapoknál – szinte teljes technikai átfedés van a Kōdōkan *jūdō* földharcanyagával, az eredeti japán terminológia elveszett: helyette elsősorban az angol nyelvű, illetve a Gracie család által a brazil őshazában átalakított¹⁰¹ nevei léteznek a technikáknak. Nem túlzás kijelenteni, hogy az International Brazilian Jiu-Jitsu Federation (IBJJF) hivatalos szabályrendszerében meghatározott alaptechnikák, mint a *guard*, *mount*, *side*

⁹⁷ A *daiyon ryūha* 大四流派 magyarul „a négy nagy iskola” a modern japán *karate* négy legjelentősebb iskolájának: a Shōtōkan 松濤館, Gōjū-ryū 剛柔流, Shitō-ryū 糸東流 és Wadō-ryū 和道流 stílusoknak az összefoglaló elnevezése. A World Karate Federation az alábbi négy stílust ismeri el hivatalosan, és versenyszabályait is a négy iskola közös igényei alapján alakította ki – éppen úgy, ahogyan arra az MSJJSZ is törekszik napjainkban.

⁹⁸ Vö. MSJJSZ Ne-Waza System 2020: 13–18; IBJJF 2018: 19–22.

⁹⁹ Gracie Re. – Gracie Ro. 2001: 8–11.

¹⁰⁰ Gracie Re. – Gracie Ro. 2001: 3–5.

¹⁰¹ Ilyen például az úgynevezett „kimura” technika (eredeti japán nevén *gyaku ude garami* 逆腕絡), amely a híres *jūdō*bajnok Kimura Masahikóról 木村政彦 kapta a nevét: Kimura ezzel a karfeszítéssel győzte le Hélio Gracie-t 1951-ben a brazil fővárosban tartott hivatalos mérkőzésen (BJJ Eastern Europe 2020: *My Judo 'by Masahiko Kimura, His Story & Vision in His Own Words Part 2*).

control, *north-south control*, *back control*, *knee on belly* stb.¹⁰² megegyeznek az olyan hagyományos *jūdō* technikákkal, mint (sorrendben) a *dō jime* 胴絞,¹⁰³ *tate shihō gatame* 縦四方固, *yoko shihō gatame* 横四方固, *kami shihō gatame* 上四方固,¹⁰⁴ *ura gatame* 裏固,¹⁰⁵ *uki gatame* 浮固 stb.,¹⁰⁶ csupán a terminológia különbözik (lásd XI. melléklet).

Hiába alkalmazható azonban az eredeti japán nyelvű terminológia ezekben az esetekben, ha alapvetően az a cél, hogy mind a japán *jūjutsu* és *jūdō*, mind a brazil jiu-jitsu gyakorlói számára (akik nem is használják a japán nyelvi kifejezéseket az edzéseiken) egyértelmű és követhető legyen a terminológia nyelvezete. A többi versenyszabályzattól és vizsgarésztől eltérően, az a kényelmetlen helyzet állt elő, hogy egy japán eredetű harcművészet anyagának meg kell felelnie egy technikailag szinte azonos, ám kulturálisan teljesen eltávolodott partner igényeinek.¹⁰⁷

A kompromisszum jegyében a kettős terminológia alkalmazása mellett döntöttem: kivételesen egyszerre adom meg ezekhez a technikákhoz a Kōdōkan *jūdō*-ból származó tradicionális japán és a brazil jiu-jitsuban használt modern angol nyelvű terminológiát, ezzel mindenki számára érthetővé téve a technikai anyagot. Különösen ajánlott az angol kifejezések alkalmazása annak érdekében, hogy a brazil jiu-jitsu jelenlétével is egyéges maradjon a földharcspecifikus terminológia.

Mint külön harcművészeti stílus, a brazil jiu-jitsu számos új, eddig ismeretlen technikai megoldást kodifikált a rendszerében, amelyek a Kōdōkan *jūdō*-ban vagy más, tradicionális *jūjutsu* iskolákban nem voltak megtalálhatók, vagy nem voltak elismerve külön technikákként, saját elnevezésekkel. Ilyenek példának okáért az úgynevezett *half guard*, *back mount*, *sweep* stb.¹⁰⁸ technikák: ezek Japánba visszakerülve jövevényszavakként (*gairaigo* 外来語), az angol kiejtés

¹⁰² IBJJF 2018: 19–22.

¹⁰³ Vö. Gracie 2001: 62–65; Sasaki 1907: 119–120.

¹⁰⁴ Vö. IBJJF 2018: 19–21; Kano 2013: 113–116.

¹⁰⁵ Vö. IBJJF 2018: 22; Mifune 1958: 130–131.

¹⁰⁶ Vö. IBJJF 2018: 20; Sasaki 1907: 127–128.

¹⁰⁷ Lehetne természetesen azzal érvelni, hogy annak kell alkalmazkodni, aki csatlakozni szeretne, ám fontos észben tartani, hogy MSJJSZ alapvető célja a „szekértáborok” közti konfliktusok megszüntetése, nem pedig elmélyítése. Hazánkban a *jiu-jitsu* fogalmának új értelmet és gyakorlóbázist adó brazil jiu-jitsu komoly alappillére (már csak a nevezési díjak tekintetében is) a földharc-szabályrendszerű küzdelmeknek, amit a MSJJSZ nem hagyhat figyelmen kívül. Nem ez az első eset, amikor a sportpolitika megköti a kutató kezét, akinek ilyenkor a megfelelő kompromisszumra kell törekednie, hogy a legtöbbet hozhassa ki a helyzetből.

¹⁰⁸ IBJJF 2018: 20–23.

alapján *katakana* 片仮名 átírásban honosodtak meg, mint *hāfu gādo* ハーフガード, *bakku maunto* バックマウント, *suīpu* スイープ stb.¹⁰⁹

Ezeket az eredeti, angol nevükön hagyom meg a terminológiában: a *katakanával* átírt változat jelentésében azonos az eredetivel, ezért tulajdonképpen elhagyható. A kifejezések lefordítása japán nyelvre pedig nem az egységesítést szolgálná, hanem csak egy újabb japán nyelvű változatot jelentene a már amúgy is szétdarabolt *jūjutsu*terminológiában. Az mindenesetre már önmagában is izgalmas nyelvészeti kérdés, hogyan fognak ezek a jövőben integrálódni a japán harcművészetek egészébe, vagy éppen ellenkezőleg, milyen mértékben fogják megváltoztatni azt.

3. Duo System: aikidō és goshinjutsu

Az MSJJSZ egyetlen nem küzdelmi versenyszáma az úgynevezett „Duo System”. Ebben nem egyének, hanem két főből álló csapatok versenyeznek egymással hasonló elbírálás szerint, mint a *jūdō*versenyek „formagyakorlat” (*kata* 形) számában. A Duo System során a versenyzők különböző, szabadon választható önvédelmi módszereket (*goshin jutsu* 護身術) mutatnak be meghatározott támadási módokra.

A támadások három csoportra oszthatók: „fogástámadások, átkaroló és fojtástámadások”, „ütés- és rúgástámadások”, végül pedig „fegyveres támadások”, amelyekből csoportoként négy különböző támadási formára kell önvédelmi technikákat bemutatni.¹¹⁰ A kidolgozott vizsgaanyag „Yakusoku waza” 約束技 elnevezésű szegmense ehhez igyekszik igazodni, minden kategóriában megadva néhány alapvető önvédelmi technikát, amelyre (mintegy gondolatébresztő jelleggel) a vizsgázók kiindulási alapként, mintaként tekinthetnek saját preferált anyaguk kialakításához.

Maguk a versenyszámban meghatározott támadások megnevezése nem jelent különösebb gondot. Mind a *Kōdōkan jūdō* tradicionális *jūjutsu*technikákat megőrző *Kime no kata* 極の形,¹¹¹ mind pedig a modern önvédelemre kifejleszt-

¹⁰⁹ A Japánba kerülő harcművészeti terminológia további nyelvészeti kutatásokat igényel a jövőben, a vonatkozó szakirodalom vizsgálatával. Egyelőre egy tokiói brazil jiu-jitsu edzőterem honlapján közzétett szöveget használtam referenciaként a jelenség bemutatására (Hiruma-dojo 2020: *Tokushū yōgo*).

¹¹⁰ MSJJSZ Duo System 2020: 5.

¹¹¹ A *Kime no kata* a kor klasszikus *jūjutsu*iskoláinak önvédelmi technikáit őrzi meg. Kidolgozását 1906-ban kezdték meg a *jūdō*alapító Kanō Jigorō és több klasszikus iskola vezető mestereinek közreműködésével az 1895-ben alapított Dai Nippon Butokukai 大日本武徳會 égisze alatt (Kodokan Kata Textbook 2014: 1).

tett formagyakorlata a Kōdōkan goshinjutsu 講道館護身術,¹¹² valamint a mai Aikikai *aikidō* 合気会合気道 anyagában úgyszintén bőven található kodifikált elnevezések a különböző fogások, megragadások, fegyveres támadások megnevezésére.¹¹³

Az igazi fejtörést ebben az anyagrészen azonban az okozza, hogy a *jūdō*, a *karate* és a brazil jiu-jitsu technikáin felül a vizsgaanyag „ízületi feszítések” (*kansetsu waza* 關節技) része magában foglalja a hagyományos *jūjutsu* technikák széles tárházát, amelyeket veszélyességük miatt e stílusok küzdelmi számaiból eltávolítottak – mivel általában ízületi feszítésekkel elért dobásokról beszélünk, amelyeket nem lehet biztonságosan alkalmazni. Így, ha a versenyszabályzatban nem is, a vizsgaanyagban számos olyan technika található, amelyek a különböző *jūjutsu* iskolákban megannyi változatban és elnevezéssel léteznek.¹¹⁴ Egy egységes terminológiához viszont ezeknek is standard kiindulási alapot kell találni.

A már említett *aikidō*, amely a *jūdō*hoz hasonlóan a hagyományos *jūjutsu* egy modern aspektusát képviseli,¹¹⁵ szerencsére számos technikát megőrzött a *jūjutsu*ból, amelyek nagy része széles körben ismert és elterjedt, mint például a *kote gaeshi* 小手返, *shihō nage* 四方投, *irimi nage* 入身投, *kaiten nage* 回転投 stb. technikák.¹¹⁶ Van azonban néhány olyan alaptechnika is, amelynek eredetileg nem volt konkrét elnevezése. Ez főleg annak tudható be, hogy az *aikidō* alapítója Ueshiba Morihei 植芝盛平 már egészen a kezdetektől fogva¹¹⁷ technikai rendszerezés, kidolgozott tanítási módszer és ezzel együtt nagyrészt technikai elnevezések nélkül oktatta harcművészetét.¹¹⁸

Az Aikikai szervezet nagy erőfeszítéseket tett az alapító technikáinak rendszerezésére és a hozzátartozó terminológia kidolgozására. Különösen problémás azonban az *aikidō* öt bázistechnikája, amelyeknek nem nevük, hanem csupán számuk van, úgymint „első tanítás” (*ikkyō* 一教), „második tanítás” (*nikyō* 二教), „harmadik tanítás” (*sanykō* 三教), „negyedik tanítás” (*yonkyō* 四教) és

¹¹² A Kōdōkan goshinjutsu formagyakorlatot 1956-ban dolgozták ki, a kor önvédelmi követelményeinek (pl. pisztoly elleni védekezés) kielégítésére. Egyik legismertebb kulcsfigurája Tomiki Kenji, aki az Ueshiba Morihei-től tanult *aikijūjutsu* 合気柔術 (később: *aikidō*) technikáit is beleépítette a formagyakorlatba, ezzel megteremtve az átmenetet a *jūdō* és az *aikidō* között (Kano 2013: 192; Tomiki 1958: 3–4).

¹¹³ Vö. Kano 2013: 173–203; Tomiki 1958: 5–7; Uesiba K. – Uesiba M. 2005: 5–7; Ueshiba 2007: 5–9.

¹¹⁴ Lásd 9. jegyzet.

¹¹⁵ Szabó 2015: 195; Pranin 2010: 39–41.

¹¹⁶ Uesiba K. – Uesiba M. 2005: 5–7.

¹¹⁷ Ezt több korai Ueshiba-tanítvány is megerősíti Stanley Pranin velük készített interjúiban (Pranin 2010: 53, 64, 121–122, 138, 162, 187).

¹¹⁸ Ezt alátámasztja továbbá, hogy Ueshiba Morihei könyveiben sem találhatóak technikai elnevezések, csupán a támadások nevei és a technikák végrehajtásához mellékelt magyarázatok (vö. Ueshiba 1933; Ueshiba 1938; Ueshiba 1954).

„ötödik tanítás” (*gokyō* 五教).¹¹⁹ Ezek a meglehetősen absztrakt elnevezések nem sokat árulnak el egy technika mibenlétéről – amelyek ráadásul az Aikikai *aikidō* sajátjai –, így nem alkalmasak egy standard *jūjutsu* terminológiához.

Szerencsére, ezeknek a technikáknak vannak alternatív elnevezései is: Tomiki Kenji 1954-es *Jūdō taisō: Jūdō genri ni yoru „Aiki no waza” no renshūhō* 柔道体操柔道原理による「合気の技」の練習法 című könyvében található meg talán a legkorábbi kísérlet ezeknek az alaptechnikáknak rendszerbe foglalására és közérthető megnevezésére. A *kyō* 教 szuffixummal ellátott *ikkyō-gokyō* terminológia helyett Tomiki (sorrendben) az *ude osae* 腕押, *kote mawashi* 小手回, *kote hineri* 小手捻, *tekubi osae* 手首押 és az *ude nobashi* 腕伸 elnevezéseket használta.¹²⁰ Érdekes módon ugyanez a terminológia található meg Ueshiba Kisshōmaru 植芝吉祥丸 és Ueshiba Moriteru 植芝守央 *Aikikai aikido I. Alaptechnikák* című könyvében a fentebb ismertetett *ikkyō-gokyō* megnevezések mellett, mintegy kiegészítésképpen.¹²¹

Ez alapján megkockáztatom a feltételezést, hogy Tomiki terminológiáját az Aikikai *aikidō* is sajátjának fogadta el. Ebből kifolyólag ezek az elnevezések – mivel a technikákat megfelelően leírják, és az Aikikai által széles körben elérhető – standardnak tekinthetők. Így magam is alkalmasnak találtam őket ahhoz, hogy a klasszikus *jūjutsu* önvédelmi technikák terminológiájához adaptáljam Tomiki gyakorlatias elnevezéseit az Aikikai többi, kodifikált terminológiájával egyetemben.

Természetesen fölmerülhet ellenérvként, hogy ez a *jūdō* és az *aikidō* technikai elnevezéseiből összeválogatott „hibrid” már tulajdonképpen nem is nevezhető *jūjutsu*nak. Ne feledjük azonban, hogy a technikák – és a terminológia nagy része úgyszintén – mind a *jūdō*, mind pedig az *aikidō* esetében a klasszikus *jūjutsu*wiskoláig vezethető vissza, szinte minden aspektusuk (az új név ellenére) a *jūjutsu*ból ered. Úgy is felfoghatjuk, hogy ez a két „gyermeke” a *jūjutsu*nak összegezte, egységesítette és modernizálta annak technikáit és terminológiáját, amelyre az újonnan megszülető úgynevezett „sport*jūjutsu*” különösebb ellenérzések nélkül támaszkodhat: hiszen mindaz, amire építkeznek, a saját hagyományain alapul.

¹¹⁹ Ezek az elnevezések az *aikidō* alapjául szolgáló Daitō-ryū *aikijūjutsu* iskolából származnak, ahol ma öt nagy technikai csoportot különböztetnek meg, *ikkajō* 一ヶ条, *nikajō* 二ヶ条, *sankajō* 三ヶ条, *yonkajō* 四ヶ条 és *gokajō* 五ヶ条 néven (Pranin 2010: 53, 64, 121).

¹²⁰ Tomiki 1954: 2–4, 128–153.

¹²¹ Vö. Tomiki 1954: 128; Uesiba K. – Uesiba M. 2005: 7.

Az új *jūjutsu*terminológia magyarra fordítása

Ahogy arról korábban szó volt, a *jūjutsu* esetében rendelkezünk egy gazdag magyar terminológiával, amelyhez viszont nincs egységes, hiteles japán terminológiánk. Azzal azonban, hogy – az előző részben ismertetett módon – ez az akadály elhárult, természetesen fölmerül ennek az új, standard japán terminológiának a magyarra fordítása is.

Több lehetőség is kínálkozott: őrizzem meg a jelenlegi, Kelemen és Vikartóczky által kidolgozott terminológiát, és ezeket párosítsam az újonnan tisztázott japán kifejezésekhez? Esetleg annak a japán szakzsargonnak, amelyből az MSJJSZ terminológiáját felépítettem (*jūdō*, *karate*, *aikidō*) vegyem át a már meglévő és elterjedt magyar fordítását? A szövetséggel összhangban egy harmadik opciót választottunk, amelyben az újonnan kialakított japán terminológiához „tisztá lapot kezdve” az eredeti jelentéseknek jobban megfelelő, új fordítást dolgozok ki. Ennek módjáról és alapelveiről a *jūdō*terminológia fordításáról szóló korábbi tanulmányomban már hosszabban írtam.¹²²

Röviden összefoglalva, itt is ugyanúgy vannak helyes vagy szinte helyes fordítások, amelyek csak apró módosításokat igényelnek, helytelenek, amelyek teljes cserére szorulnak, és hibás analógián alapuló inkonzisztens fordítások, amelyeket egyszerűen rendbe kell rakni.¹²³

Lényeges különbség viszont, hogy mivel nem egy esetleges szótárról van szó, hanem egy vizsgaanyag szöszedetéről, így nincs lehetőség bármiféle magyarázatot is fűzni a fordításokhoz, csakis a technikák magyar nyelvű „felcímkézése” kerülhet szóba. Éppen ezért, ahol esetleg nem helyes a fordítás, de megfelelő ekvivalensként szolgál, úgy – legalábbis amíg egy új, helyesebb változat el nem terjed – jobbnak látom meghagyni a meglévő ekvivalenst.¹²⁴

Ugyanakkor a reálián alapuló fordításoknál, ahol jelen keretek között nincs lehetőség a reáliák magyarázatára, nincs más választásom, mint hogy találjak egy hazánkban már jól ismert ekvivalenst a technika magyar nyelvű meghatározására.¹²⁵ Ez ugyan nem a legideálisabb, de a jelenlegi terminológiáknál mindenképpen járhatóbb út, ha az eredeti japán kifejezések jelentésének jobban megfelelő fordításokat szeretnénk meghonosítani.

---

¹²² Bár ez a munka kimondottan a *jūdō*terminológia kapcsán íródott, a tanulmányban megfogalmazott alapelvek sikeresen és könnyűszerrel adaptálhatók nemcsak a *jūjutsu*, de akár a *karate* és az *aikidō* magyar fordítására is (lásd Gottner 2020).

¹²³ Gottner 2020: 122–129.

¹²⁴ Gottner 2020: 129–131.

¹²⁵ Gottner 2020: 131–136.

Összefoglalás

Jelen tanulmányomban a korábbi kutatási eredményeket felhasználva felvázoltam egy viszonylag új harcművészetben alkalmazható japán és magyar terminológia kidolgozásának a módját és felmerülő nehézségeit. Mivel a japán *jūjutsu* egy új válfajáról van szó, röviden ismertettem a stílus kapcsán elterjedt különböző, helytelen átírásokat, annak lehetséges okait, kialakulását. Ezen felül megkíséreltem a leíró nyelvészet jegyében a hibás (ám mégis élő) változatokat kategorizálni, egyben megfelelő értelmezési kereteket és új funkciót is biztosítani számukra, amely nem okoz a továbbiakban félreértéseket, és nem buzdít az előíró nyelvészet szempontjából helytelen nyelvhasználatra a japán *budō*kultúrában belül.

Ennek értelmében a *jūjutsu* mint japán mércével helyes átírási forma továbbra is az ezt a stílust képviselő, klasszikus japán harcművészetet fémjelezheti. A *ju jitsu* írásmód a japán gyökerekkel rendelkező, de nyugati alapítású és székhelyű modern iskolákat jelentheti, míg a *jiu-jitsu* a napjainkban komoly népszerűségre szert tevő „brazil jiu-jitsu” megnevezésére utalhat.

Ezután összefoglaltam a magyar *jūjutsu*terminológia kialakulását és forrásait, amely egyben elvezetett a probléma gyökeréhez. Az első hiteles bemutatása a *jūjutsu*technikáknak Cselőtei Lajos 1920-as könyvéből származik, Ennek ellenére a magyar *jūjutsu*terminológia alapjait – a *jūdō*terminológiával egyetemben – Vincze Tibor és Galla Ferenc tették le, így kijelenthető, hogy mind a *jūdō*, mind a *jūjutsu* hazai szakzsargonja közös eredetre vezethető vissza.

Az első teljes *jūjutsu*terminológia Kelemen Istvánnak köszönhető, aki kiindulási alapnak Vincze és Galla terminológiáját használta, ám újításaival meg is haladta. Az ő nyomdokain haladva Vikartóczky Gusztáv bővítette és csiszolta a *jūjutsu*specifikus kifejezéseket a kilencvenes években – továbbá új japán kifejezéseket is megismertetett hazánkban Mochizuki Minoru Yōseikan iskolájából. Ugyanebben az időszakban Mellik Béla magyar fordítás nélküli, de szintén japán *jūjutsu*terminológiát hozott be Osano Jun eklektikus Nihon Jūjutsu iskolájának a meghonosításával. Tizenöt évvel később ezt követte az ugyancsak japán terminológiát tartalmazó Hiko-ryū iskola. A Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség 2015-ös megalakulása egyben magában hordozza annak a lehetőségét is, hogy új fejezetet nyisson mind a magyar, mind a japán *jūjutsu*terminológia hazai történetében.

A *jūjutsu* mint stílus több iskolából épül fel, ezeknek az iskoláknak pedig saját maguknak kell visszakeresniük japán gyökereiket, ha meg akarják újítani a terminológiájukat. A következő részben ennek a problematikájával foglalkoztam, illetve felvázoltam néhány módot arra, hogyan kivitelezhető egy iskola

japán kifejezéseinek a megreformálása a történeti összefoglalásban is említett iskolák módszereit és lehetőségeit kiemelve példaként.

A legtöbb iskolának élénk kutatómunkát kell folytatnia az eredeti japán iskola terminológiájának a feltárásában, illetve szükség szerint az azzal rokon stílusok kifejezéseit is kölcsönözheti, hogy a saját terminológiai hiányosságait kipótolja. Legrosszabb esetben elképzelhető a magyar elnevezésű technikák lefordítása japán nyelvre, ez azonban kerülendő, mivel nem lesz egyetlen hiteles japán iskolához sem köthető a végeredmény – ahelyett, hogy közelebb kerülnének a japán gyökerekhez, éppen ellenkezőleg: csak eltávolodnak tőle. Sajnos a fentebb ismertetett módszerek azonban nem megfelelőek az MSJJSZ terminológiájának a megalkotásához, mivel annak egységesnek, közérthetőnek és iskoláktól függetlennek kell lennie. A következő részben ennek a lehetséges kivitelezését tárgyaltam.

Mivel a vizsgaanyag (az iskola természetéből fakadóan) a versenyszabályzathoz igazodik elsősorban, ezért a terminológiát én is a szabályzattal összhangban kívántam megalkotni. A kifejezéseknél igyekeztem a modern *jūjutsu*hoz kapcsolódó legismertebb, standard változatot használni, amelyek megtalálhatók és/vagy tovább éltek a Kōdōkan *jūdō*, az Aikikai *aikidō* és a Shōtōkan *karate* terminológiájában.

A versenyszabályzat mentén a „Fighting System” versenyszámban használt technikákhoz a *jūdō* és a *karate* szakzsargonját kölcsönöztem. A földharcalapú „Ne-Waza System” versenyszám technikai anyagjához, a japán *jūdō* mellett, az ebben a küzdelmi versenyszámban kiemelkedő hatást gyakorló, „brazil jiu-jitsu” angol kifejezéseit is átvettem, párhuzamosan az eredeti, *jūdō*ban megtalálható technikai elnevezésekkel. A „brazil jiu-jitsu” tartalmaz azonban olyan angol nyelvű szakzsargont is, amely a hagyományos *jūdō* tananyagán már túlmutat (ezt pedig a japánok is az angoltól veszik át), így szükségesnek gondoltam az adaptálásukat, hiszen ezek a technikák a vizsgaanyagban is helyet kaptak.

A „Duo System” rendszerhez támpontként megadott támadásokhoz és alapvető önvédelmi technikákhoz pedig a *jūdō* kevésbé ismert (de ugyanúgy kodifikált) önvédelmi formagyakorlataiból, valamint az *aikidō* technikáiból építkeztem. Mindkét esetben Tomiki Kenji gyakorolt jelentős hatást e két ág szakzsargonjára, akinek szintén az állt szándékában, hogy a modern *jūjutsu* két legismertebb ágának (*aikidō* és *jūdō*) egyetlen egységesített terminológiát hozzon létre.

A japán terminológia kidolgozása mellett arra is lehetőséget kaptam, hogy ezeknek a magyar fordítását új alapokra helyezzem. Ezt a már korábbi tanulmányokban felvázolt irányelvek szerint tervezem kidolgozni. A legnagyobb megkötést a vizsgaanyag terjedelme jelenti: mivel ebben a kontextusban nincs lehetőség a szavak jelentésének a magyarázatára, bővebb kifejtésére, a japán

nyelvű kifejezések jelentéséhez legközelebb álló magyar nyelvű ekvivalens megtalálására kell törekednem.

Bízom benne, hogy a Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség a javaslataimat elfogadja, és az abban meghatározott kritériumoknak eleget téve publikálja majd hivatalos vizsgaanyagát, az általam javasolt kiegészítésekkel és fordításokkal. Az első lépéseket megtettem, most már rajtuk lesz a sor, hogy a történelmi és nyelvészeti vizsgálatom eredményeit, az ebből nyert tapasztalatokat megfogadják, és a gyakorlatba is átültessék.

Elsődleges források

- Adámy István 1985. *Kyokushin Karate*. Budapest: Zrínyi.
- Cselőtei Lajos 1920. *A japánrendszerű torna alapszabályai*. Budapest: Stephaneum Nyomda Rt.
- Galla Ferenc – Horváth István 1973. *Judo övvizsgák*. Budapest: Sport Kiadó.
- Galla Ferenc 1960. *Judo önvédelem*. Budapest: Sport Kiadó.
- Gracie, Renzo – Gracie, Royler 2001. *Brazilian Jiu-Jitsu: Theory and Technique*. Kanada: Invisible Cities Press.
- Gulyás Péter 1983. *Karate: Az alapoktól a feketeövig*. Budapest: Magánkiadás.
- Horváth József – Szabó Ferenc 1977. *Aiki jujitsu: a samuráj harcművészet*. Szombathely: Szabó Ferenc cop.
- IBJJF 2018. *Rule Book: General Competition Guidelines Competition Format Manual*. International Brazilian Jiu-Jitsu Federation. (Forrás: https://ibjff.com/wp-content/uploads/2019/05/IBJJF_Rules_Book_v5.1.1_en-US.pdf utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 06.)
- Iguchi Matsunosuke 井口松之助 1887. *Jūjutsu ken bō zukai hiketsu* 柔術劍棒圖解秘訣 [A dzsūdzsucu, kard-, és botvívás titkainak képes magyarázata]. Tokió: Kaishinrō 東京: 魁真楼.
- Kelemen István (et al. ed.) 2010. *25 éves a Magyar Ju Jitsu Szövetség Jubileumi Emlékkönyv: A szövetség fennállása 25. évfordulója alkalmából megjelent ünnepi kiadvány*. Magyar Ju Jitsu Szövetség. (Forrás: https://www.jujitsu.hu/letoltesek/Jubileumi_konyv%2025.pdf utolsó letöltés dátuma: 2020. 05. 11.)
- Kelemen István 1983. *Ju-jitsu, a modern önvédelem útja*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat.
- Kelemen István 1984. *Ju-jitsu (nem csak) nőknek*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat.
- Kelemen István 1986. *Bo-jitsu*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat.
- Kodokan Kata Textbook 2014. *Kime no Kata*. Kodokan Judo Institute. (Forrás: http://kodokanjudoinstitut.org/en/docs/kime_no_kata.pdf utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- Koncz János – Galambos Péter – Kira Péter 1982. *Karate, sportkarate (A küzdelem művészete)*. Budapest: ILV.
- Kondō Katsuyuki 2000. *Daito-ryu Aikijujutsu Hiden Mokuroku Ikkajo*. Tokió: Aiki News.
- Lindsay, Thomas – Kanō Jigorō 1888. „Jiu-jitsu (柔術): The old samurai art of fighting without weapons.” *Transactions of the Asiatic Society of Japan* XVI/II: 192–205.
- Mifune, Kyuzo 1958. *Canon of Judo: Principle and Technique*. Tokió: Seibundo–Shinkosha Publishing Co.

- MSJJSZ Duo System 2020. *Duo System Versenyszabályok*. Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség. (Forrás: <https://msjjsz.hu/wp-content/uploads/2020/02/Duo-System-versenyszab%C3%A1lyok-2020.pdf> utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- MSJJSZ Fighting System 2020. *Fighting System Versenyszabályok*. Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség. (Forrás: <https://msjjsz.hu/wp-content/uploads/2020/02/Fighting-system-versenyszab%C3%A1lyzat-2020-01-02.pdf> utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 04.)
- MSJJSZ Ne-Waza System 2020. *Jiu-jitsu Ne Waza System Versenyszabályok*. Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség. (Forrás: https://msjjsz.hu/wp-content/uploads/2020/02/Ne-Waza-System-Szab%C3%A1lyk%C3%B6nyv_full_2020-1.pdf utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- Országos Testnevelési Tanács 1926. *Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu)*. [Testnevelési utasítás II. rész: Testnevelési és Sportágak 6-C.] Budapest: Stádium Sajtóvállalat és Részvénytársaság.
- Osano Jun 小佐野淳 2006. *Zusetsu jūjutsu 図説柔術 [Nihon Jūjutsu Illustrated]*. Tokió: Shinkigensha 東京: 新紀元社.
- Sasaki Kichisaburo 1907. *Djudo: a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere*. Ford. Speidl Zoltán. Budapest: Hornyánszky.
- Tanaka Kōshirō 田中光四郎 2012. *Hiko-ryū taijutsu mokuroku waza kaisetsu 日子流体術目録技解説 [The Hikoryu Taijutsu Mokuroku-waza]*. Tokió: Sōjinsha 東京: 壮神社.
- Ueshiba Morihei 植芝盛平 1954. *Aikidō maki no ichi 合気道巻之壹 [Az aikidō első tekercese]*. (Forrás: <https://www.aikidosangenkai.org/downloads/aikido-maki-no-ichi.pdf> utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- Ueshiba Moritaka [Morihei] 植芝守高 (盛平) 1933. *Aikijūjutsu densho 合気柔術傳書 [Az aikidzszudzucu írott átadása]*. (Forrás: <https://www.aikidosangenkai.org/downloads/aikijujutsu-densho-moritaka-ueshiba.pdf> utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- Ueshiba Moritaka [Morihei] 植芝守高 (盛平) 1938. *Budō 武道 [A harc útja]*. (Forrás: <https://www.aikidosangenkai.org/downloads/budo-1938-moritaka-ueshiba.pdf> utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 07.)
- Uesiba Kissómaru – Uesiba Moriteru 2005. *Aikikai aikido I. Alaptechnikák*. Budapest: Szenszár.
- Uesiba Moriteru 2007. *Aikikai aikido II. Haladó technikák*. Budapest: Szenszár.
- Vikartóczy Gusztáv 1996. *Az önvédelem iskolája: a nihon tai jitsu Magyarországon*. Budapest: Amon.
- Vikartóczy Gusztáv 1998. *Modern önvédelem ősi alapokon*. Budapest: Antik.
- Vincent T. [Vincze Tibor] 1932. „A dzsiu-dzsicu.” In: Pálffy György (szerk.): *Sport és játék*. Budapest: Enciklopédia. 171–179.
- Vincze Tibor 1951. *Fegyvernélküli önvédelem*. Budapest: Belügyminisztérium kiadványa.
- Vincze Tibor 1957. *Cselgáncs (judo)*. Budapest: Sport Kiadó.
- WKF 2020. *Karate Competition Rules*. World Karate Federation. (Forrás: https://www.wkf.net/pdf/WKF_Competition%20Rules_2020_EN.pdf utolsó letöltés dátuma: 2020. 06. 04.)

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Gottner Richárd Gábor 2016. *A japán būdō-terminológia nyelvészeti vizsgálata a magyar kiadványokban*. Alapszakos szakdolgozat. Károli Gáspár Református Egyetem.
- Gottner Richárd Gábor 2018. *A japán jūdō és jūjutsu terminológia magyarra fordításának fejlődése és kérdései*. Mesterszakos szakdolgozat. Károli Gáspár Református Egyetem.

- Gottner Richárd Gábor 2019. „A japán *jūdō*-terminológia magyarra fordításának változásai a kezdetektől: Avagy djudótól a cselgáncsig.” In: Doma Petra – Takó Ferenc (szerk.): „*Közel, s Távol*” IX. [Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely éves konferenciájának előadásai-ból 2018.] Budapest: Eötvös Collegium. 243–266.
- Gottner Richárd Gábor 2020. „A japán *jūdō* terminológia magyar fordításának problémái: támpontok egy szakzsargon megreformálásához.” *Távol-keleti Tanulmányok* 2019/2: 111–152. <https://doi.org/10.38144/TKT.2019.2.5>
- Inoue Shun 1998. „The Invention of Martial Arts: Kanō Jigorō and Kōdōkan Judo” In: Vlastos, Stephen (ed.): *Mirror of Modernity: Invented Traditions of Modern Japan*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press. 163–173.
- Kano, Jigoro 2013. *Kodokan Judo*. Tokió–London–New York: Kodansha International.
- Klaudy Kinga 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Máté Zoltán 2007. „A japán nyelv latin betűs átírása – múlt és jelen.” In: *Japanisztikai konferenciák a Károli Gáspár Egyetemen* 2005–2006. 119–133.
- Pranin, Stanley 1991. *The Aiki News Encyclopedia of Aikido*. Tokió: Aiki News.
- Pranin, Stanley 1996. *Daito-ryu Aikijujutsu: Conversations with Daito-ryu Masters*. Tokió: Aiki News.
- Pranin, Stanley 2010. *Aikido Pioneers: Pre-War Era*. Tokió: Aiki News.
- Senga Toru 2003. „Dzsúdzsucu és dzsúdó Japán sportszavak magyar és nemzetközi vonatkozásairól.” *Magyar Nyelv* 199: 193–204.
- Szabó Balázs 2012–2013. „A Cselgáncs történeti alapjai: Dzsúdzsucu a japán harcművészeti kutatásban.” *Kalokagathia* 1: 112–125.
- Szabó Balázs 2015. „The Art of Gentleness: Concept and Origins of Japanese Jūjutsu.” In: Melinda Papp (ed.): *Encounters with Japan: Japanese Studies in the Visegrad Four Countries*. Budapest: Eötvös University Press. 195–221.
- Tomiki Kenji 富木謙治 1958. *Kōdōkan Goshinjutsu* 講道館護身術 [Kódókan önvédelmi technikák]. Tokió: Baseball Magazine-sha.
- Tomiki Kenji 富木謙治 1954. *Jūdō taisō: Jūdō genri ni yoru „Aiki no waza” no renshūhō* 柔道体操柔道原理による「合気の技」の練習法. [Dzsúdó torna: A dzsúdó elvein alapuló 'aiki technikák' gyakorlási módja] Tokió: Tōmondō.

Internetes források

- BJJ Eastern Europe 2020: *‘My Judo’ by Masahiko Kimura, His Story & Vision in His Own Words Part 2*. <https://www.bjjee.com/articles/my-judo-by-masahiko-kimura-his-story-vision-in-his-own-words-part-2/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 06.)
- Fightermagazin 2015. *MÉRFÖLDKŐ: Megalakult a Magyar Sport Ju-Jitsu Szakszövetség*. <http://fightermagazin.hu/merfoldko-megalakult-a-magyar-sport-ju-jitsu-szakszovetseg/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 04.)
- Hiruma-dojo 2020: *Tokushū yōgo*. <http://www.hiruma-dojo.com/words.html> (utolsó letöltés: 2020. 06. 07.)
- ISBA Budapest 2018. *A hivatalos vizsgaanyagunk*. <https://www.isba-pest.hu/cikkek/felnott-vizsgaanyag.html> (utolsó letöltés: 2020. 05. 25.)
- ISBA Miskolc 2018. *Vizsga anyag*. <http://www.isba.hu/cikkek/vizsga-anyag.html> (utolsó letöltés: 2020. 05. 25.)
- ISBA Miskolc: 2018. *Mellik Béla*. <http://www.isba.hu/cikkek/mellik-bela.html> (utolsó letöltés: 2020. 05. 25.)

- Japan Bujutsu exblog 2012. *Kokusai Suigetsujuku Bujutsu Kyōkai*.
<https://japanbujut.exblog.jp/19373365/> (utolsó letöltés: 2020. 05. 25.)
- Magyar Judo Szövetség 2019. *Gyebnár Ferenc tanácsa: jókor kell visszavonulni!*
<http://judo.hu/gyebnar-ferenc-tanacs-a-jokor-kell-visszavonulni?fbclid=IwAR0Ra1jCfU7X5YP9Px2PJSznmmyCjqGwPKMyDC3hEW19-1xKO9JxbuFg6Q> (utolsó letöltés: 2020. 05. 11.)
- MSJJSZ 2017. *EH 22/2017 (XI.26.)*.
<https://msjjsz.hu/elnokegi-hatarozatok-2017/> (utolsó letöltés: 2020. 04. 29.)
- MSJJSZ 2019. *Tagszervezetek*.
<https://msjjsz.hu/category/tagszervezetek/> (utolsó letöltés: 2020. 05. 14.)
- MSJJSZ 2019. *Versenyszabályok*.
<https://msjjsz.hu/szabalyzatok-dokumentumok-versenyszabalyok/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 04.)
- Nyest 2012. *Előírások az előírással szemben?*
<https://www.nyest.hu/hirek/eloirasok-az-eloirassal-szemben> (utolsó letöltés: 2020. 05. 02.)
- Seiken dōjō 2014: *Hiko-ryū taijutsu*
<https://www.seikendojo.hu/hiku-ryu-taijutsu> (utolsó letöltés: 2020. 11. 28.)

Mellékletek

I. melléklet

Cselőtei Lajos magyar elnevezéseinek és Iguchi Matsunosuke könyvéből az eredeti japán terminológiának az összehasonlítása. A technikák *rōmaji* átírása az eredeti könyvben található, *katakanával* megadott kiejtési útmutató (*furigana* 振仮名) alapján történt, így az eltérhet a *kanjik* ma ismert olvasási módjától.

Magyar elnevezés	Kanji	Rōmaji
Régies kéztámadás	突掛 / 御前捕	<i>Tsuki kake/gozen dori</i>
Régies háttámadás	襟投	<i>Eri nage</i>
I. Védekezés kéztámadás ellen	絹潜	<i>Kinu katsugi</i>
II. Védekezés kéztámadás ellen	打手	<i>Uchite</i>
III. Védekezés kéztámadás ellen	撞木	<i>Shumoku</i>
IV. Védekezés kéztámadás ellen	振解	<i>Furi hotoki</i>
V. Védekezés kéztámadás ellen	友車	<i>Tomo kuruma</i>
VI. Védekezés kéztámadás ellen	刈捨	<i>Karisute</i>
VII. Védekezés kéztámadás ellen	引落	<i>Hiki otoshi</i>
VIII. Védekezés kéztámadás ellen	小手返 / 御前捕	<i>Kote gaeshi/gozen dori</i>
IX. Védekezés kéztámadás ellen	行違	<i>Yuki chigai</i>
Védekezés hajtámadás ellen	手髪捕	<i>Tabusa dori</i>
I. Védekezés kardtámadás ellen	扱捕	<i>Mogi tori</i>
II. Védekezés kardtámadás ellen	小具足	<i>Kogusoku</i>

Cselőtei Lajos 1920. *A japánrendszerű torna alapgyakorlatai*. Budapest: Stephaneum Nyomda Rt. 150–157.

Iguchi Matsunosuke 井口松之助 1887. *Jūjutsu ken bō zukai hiketsu* 柔術劍棒 図解秘訣 Tokió: Kaishinrō. 36–85.

II. melléklet

Vincze Tibor *Fegyvernélküli önvédelem* című könyvének terminológiája, amely a későbbi *jūdō*terminológiájának az alapja, és a *jūjutsu*terminológia legelső változatának tekinthető. A technikákhoz csak magyar nyelvű elnevezések tartoznak, japán terminológiát a kiadvány nem tartalmaz.

Természetes állás	Válldobás	Lábszárdobás
Védőállás	Kaszálódobás (I)	Fejcsavar
Dülés előre	Keresztörés	Kaszálódobás (II)
Dülés hátra	Lábszárütés	Keresztesípódobás
Csúsztatott esés	Bütyökütés	Ollóbeugrás
Zuhanás	Karcsavar/keresztfogás	Toló gáncs ráugrás / Térdrúgás
Gurulás előre	Kiemelés	Egyoldalú/ellenoldalú felsőkulcs
Gurulás hátra	Kördobásos alkarütés	Csavar lerántás
Karkiszabadítások	Hátravetődés	Nyujtott feszítés
Csuklófeszítés	Külső gáncs / Külső gáncslökés	Bokadobás
Fordított csuklófeszítés	Keresztválldobás	Hátsó alkarfojtás
Nyujtott karfeszítés / Keresztfogás Oldalsó karfeszítés	Hátravetődés (II)	Hátsó hajtókafojtás
		Mellső keresztfojtás
Támasztott gáncsdobás	Vetődés térden álláson át	Keresztfojtás áthurkolással
Vállra emelés	Belső karfogásos csípődobás	Mellső puszta alsókarfojtás
Belső gáncsdobás	Lábfonás	Külső gáncslökés térdállásban
Fejen átdobás	Lábfölrántás	Elvezetés csukló- könyökfeszítéssel
Csuklócsavar	Lábszárátvetés	Kulcsfeszítés mint elvezető fogás

Vincze Tibor 1951. *Fegyvernélküli önvédelem*. Budapest: Belügyminisztérium kiadványa. 30–245, 257–260.

III. melléklet

Galla Ferenc *Jūdō önvédelem* című könyvének terminológiája, amely a *jūjutsu*-terminológia egyik előfutárának tekinthető. A technikákhoz csak magyar nyelvű elnevezések tartoznak, japán terminológiát a kiadvány nem tartalmaz.

Természetes alapállás	Kiemelés	Bütyökütés
Támadóállás	Karlesztítés	Karcsavar
Védőállás	Fojtásfogás előlről	Állyomás
Csúsztatott esés	Fojtásfogás hátulról	Lábszárdobás
Gurulás előre	Rézsút leszorítás	Külső kardobás
Gurulás hátra	Rézsút leszorítás karpréssel	Lábkihúzás
Zuhanó esés	Csuklófogások védesei	Keresztválldobás
Csípődobás derékfogással	Csuklólesztítés	Csuklócsavar
Kaszáló csípődobás	Külső csuklólesztítés	Térdelő karrögzés
Válldobás	Karlesztítéses/ könyöktámaszos csuklórögzés	Térdfelrántás
Emelő válldobás	Külső csuklócsavar	Előrebuktatás
Bokaingatás oldalt	Felső kulcs	Belső kaszálódobás
Fejenátdobás	Válltámaszos karlesztítés	Ülő láblesztítés
Bokalerántás	Láballó	Elvezetés karlesztítéssel
Zsákdobás	Lábtámasz/térdrúgás	Kalaphúzás fejbe
Külső gáncsdobás	Fejcsavar/hajhúzás	Kabáthúzás karokra
Ujjlesztítés	Kettős karlesztítés	

Galla Ferenc 1960. *Judo önvédelem*. Budapest: Sport Kiadó. 68–240.

IV. melléklet

A Kelemen István által kidolgozott első magyar *jūjutsu*terminológia a *Ju-jutsu, a modern önvédelem útja* című könyvében. A technikákhoz csak magyar nyelvű elnevezések tartoznak, japán terminológiát a kiadvány nem tartalmaz.

Gurulás előre	Egyenes karlezárás	Lábkirántás
Gurulás hátra	Váll-rögzítés	Kardobás / Féltérdes dobás
Zuhanás előre	Csuklófogás és feszítés / Kar visszatörés	Ledöntés
Zuhanás hátra	Rúgás előre talppárnával	Ledobás
Zuhanás oldalra	Rúgás hátra sarokkal	Vetődéses aláfordulás
Szabadon zuhanás	Rúgás oldalt talpéllal	Csukló-vállrögzítés / Vállba zuhanás
Védekezőállás	Tédrúgás	Csípődobás
Jobbkezes egyenes ütés	Körrúgás fejre	Kaszáló csípődobás
Kétkezes egyenes ütés	Körrúgás sarokkal herére	Testdobás
Ütés ökölháttal fejre	Körrúgás hátra	Válldobás
Ütés ökölháttal plexus solarusra	Belső horogdobás	Kettős lábkirántás
Kalapácsütés	Lábsöprés	Csukló-könyökfeszítéses levitel
Ütés tenyérpárnával	Bokán pörgetés	
Ütés kézzel	Csuklófogásokból való szabadulás	Alkaros ledöntés
Ütés könyökkel	Karkulcs ledöntés hátra	Dobás karkulccsal
Alkaros ütés	Karrögzítés	Alkaros fojtás
„S” blokk	Csuklófeszítés	Combon karrögzítés
Csípőn pörgetés	Fejen átdobás	Lábtolás
Combtolós csípődobás	Féltérdes válldobás	Belső combdobás
Gyomorrúgás	Aláfordulás	Csuklódobás
Mögékerüléssel levitel	Kiemelés	Lábolló dobás
Féltérdes testdobás	Fejcsavar	Csuklócsavar

Kelemen István 1983. *Ju-jutsu, a modern önvédelem útja*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat. 28–135.

V. melléklet

Kelemen István *jūjutsu*terminológiája a *Ju-jitsu (nem csak) nőknek* című kiadvány alapján. A *kanjikat* a tanulmány szerzője adta hozzá a kiadványban található *rōmaji* alapján (a könyvben található hibás *rōmaji* átírásokat jelen esetben a tanulmány szerzője javította).

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Nagy csípőfogás derékfogással	<i>Ō goshi</i>	大腰
Karfeszítés befogó lábon át	<i>Jūji gatame/ko uchi maki komi</i>	十字固/小内巻込
Karkulcs	<i>Ude garami</i>	腕絡
Térdrúgás	<i>Hiza geri</i>	膝蹴
Lábsöpítés	<i>Ashi barai</i>	足払
Nagy belső horogdobás	<i>Ō uchi gari</i>	大内刈
Bokaingatás előre	<i>Sasae tsuri komi ashi</i>	支釣込足
Kis csípődobás	<i>Uki goshi</i>	浮腰
Válldobás	<i>Seoi nage</i>	背負投
Kaszáló csípődobás	<i>Harai goshi</i>	払腰
Lábtámaszos csípődobás	<i>Hane goshi</i>	跳腰
Rizsbáladobás/báladobás	<i>Tawara gaeshi</i>	俵返
Lábolló előlről és hátulról	<i>Kami uchi nage basami</i>	上内投挟
Támasztott gáncs dobás	<i>Tai otoshi</i>	体落
Oldalsó páros láb felrántás / Kettős láb felrántás	<i>Sukui nage</i>	掬投
Hátsó csípőkiemelés	<i>Ushiro goshi</i>	後腰
Kézpörgetés	<i>Te guruma</i>	手車
Csípőpörgetés	<i>Koshi guruma</i>	腰車
Nyakdobás	<i>Kubi nage</i>	首投
Emelő válldobás	<i>Kata guruma</i>	肩車
Külső comblerántás	<i>Yoko wakare</i>	横分
Bokaingatás keresztlépéssel	<i>De ashi barai</i>	出足払

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Kaszáló körgáncs	<i>Ashi guruma</i>	足車
Combtámaszos csípődobás	<i>Ō guruma</i>	大車
Hátsó kaszáló gáncs	<i>Ō soto gari</i>	大外刈
Hátsó emelés, ejtés	<i>Ō soto otoshi</i>	大外落
Kis belső horogdobás	<i>Ko uchi gari</i>	小内刈
Hullámlejtés oldalra	<i>Yoko otoshi</i>	横落
Kis válldobás	<i>Ko kata guruma</i>	小肩車
Fejen átdobás I.	<i>Tomoe uchi/tomoe nage</i>	巴打/巴投
Fejen átdobás II.	<i>Yoko tomoe nage</i>	横巴投
Csuklódobás	<i>Kote gaeshi</i>	小手返
Könyöktörés	<i>Hangetsu waza</i>	半月技
Hátsó fojtás	<i>Ushiro jime</i>	後絞
Mellső keresztfojtás	<i>Kata jūji jime</i>	片十字絞
Csuklótörés	<i>Kote mawashi/kote gatame</i>	小手回/小手固
Dobás kézfej csavarral	<i>Tekubi osae</i>	手首押
90 fokos fordulattal végrehajtott dobás	<i>Kaiten nage</i>	回転投
Lábszárátforgatás	<i>Sumi gaeshi</i>	隅返
Kardobás	<i>Soto maki komi</i>	外巻込
Ollódobás	<i>Hasami gaeshi</i>	挟返
Hátsó horogledöntés	<i>Tani otoshi</i>	谷落
Kar-vállfeszítés	<i>Kannuki gatame</i>	門固
Páros lábkiántás	<i>Morote gari</i>	双手刈
Fordított keresztfojtás	<i>Gyaku jūji jime</i>	逆十字絞
Bokaingátás hátralépéssel	<i>Harai tsuri komi ashi</i>	払釣込足
Lábszárátforgatás	<i>Hikkomi gaeshi</i>	引込返
Térdingátás	<i>Hiza guruma</i>	膝車
Dobás lábkampóval	<i>Kawazu gake</i>	河津掛
Hátsó állás	<i>Kōkutsu dachi</i>	後屈立
Keresztfojtás	<i>Nami jūji jime</i>	並十字絞
Bokaingátás oldalt	<i>Okuri ashi barai</i>	送足払

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Hátsó keresztthurok	<i>Okuri eri jime</i>	送襟絞
Nagy külső horogdobás	<i>Ō soto gake</i>	大外掛
Csípődobás övfogással	<i>Tsuri goshi</i>	釣腰
Süllyesztett csípődobás	<i>Tsuri komi goshi</i>	釣込腰
Belső combdobás	<i>Uchi mata</i>	内股
Lábtámaszos csípődobás karhúzással	<i>Ude hane goshi</i>	腕跳腰
Hullámdobás	<i>Uki otoshi</i>	浮落
Hullámlerántás	<i>Uki waza</i>	浮技
Oldalsó csípőkiemelés	<i>Utsuri goshi</i>	移腰
Bokalerántás	<i>Yoko gake</i>	横掛
Kördobás	<i>Yoko guruma</i>	横車
Leszorítás oldalról	<i>Yoko shihō gatame</i>	横四方固
Elülső állás	<i>Zenkutsu dachi</i>	前屈立

Kelemen István 1984. *Ju-jitsu (nem csak) nőknek*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat. 20–24, 47–136, 195–199.

VI. melléklet

Kelemen István *jūjutsu*terminológiája a *Bo-jitsu* című kiadványban található szótári rész alapján. A *kanjikat* a tanulmány szerzője adta hozzá a kiadványban található *rōmaji* alapján (a könyvben található hibás *rōmaji* átírásokat jelen esetben a tanulmány szerzője javította).

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Felfelé irányuló védés	<i>Age uke</i>	上受
Lábsöprés	<i>Ashi barai</i>	足払
Kaszáló körgáncs	<i>Ashi guruma</i>	足車
Keresztlépéses bokaingatás	<i>De ashi barai</i>	出足払
Küzdőállás / Természetes állás	<i>Fudō dachi</i>	不動立

Magyar elnevezés	Römaji	Kanji
Alsó söprő védés	<i>Gedan barai</i>	下段払
Egyenes ütés a hátullévő láb oldaláról indítva	<i>Gyaku tsuki</i>	逆突
Vállszélességű készenléti állás	<i>Hacihiji dachi</i>	八字立
Lábtámaszos csípődobás	<i>Hane goshi</i>	跳腰
Kaszáló csípődobás	<i>Harai goshi</i>	払腰
Bokaingatás hátralépéssel	<i>Harai tsuri komi ashi</i>	払釣込足
Ollóütés kétoldalról befelé	<i>Hasami uchi</i>	挟打
Lábszárátforgatás	<i>Hikkomi gaeshi</i>	引込返
Térdrúgás	<i>Hiza geri</i>	膝蹴
Térdingatás	<i>Hiza guruma</i>	膝車
Párhuzamos állás	<i>Heikō dachi</i>	並行立
Egyenes ütés fejre	<i>Jōdan tsuki</i>	上段突
Karfeszítés a befogó lábon át	<i>Jūji gatame</i>	十字固
Keresztvédés	<i>Jūji uke</i>	十字受
Küzdőpozíció	<i>Jiyū kamae</i>	自由構
Dobás lábkampóval	<i>Kawazu gake</i>	河津掛
Lovagló állás	<i>Kiba dachi</i>	騎馬立
Hátsó állás	<i>Kōkutsu dachi</i>	後屈立
Egyenes rúgás előre	<i>Mae geri</i>	前蹴
Köríves rúgás	<i>Mawashi geri</i>	回蹴
Kereszt fojtás	<i>Nami jūji jime</i>	並十字絞
Macska állás	<i>Neko ashi dachi</i>	猫足立
Nagy csípődobás derékfogással	<i>Ō goshi</i>	大腰
Combtámaszos csípődobás	<i>Ō guruma</i>	大車
Egyenes ütés az elől lévő láb oldaláról	<i>Oi tsuki</i>	追突
Bokaingatás oldalt	<i>Okuri ashi barai</i>	送足払
Hátsó keresztthurok (kabát hajtókán)	<i>Okuri eri jime</i>	送襟絞
Nagy külső horogdobás	<i>Ō soto gake</i>	大外掛
Nagy külső kaszálógáncs	<i>Ō soto gari</i>	大外刈
Nagy belső horogdobás	<i>Ō uchi gari</i>	大内刈

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Bokaingatás előre, forgatással	<i>Sasae tsuri komi ashi</i>	支釣込足
Válldobás	<i>Seoi nage</i>	背負投
Lovagló állás kifelé fordított lábfejekkel	<i>Shiko dachi</i>	四股立
Kézéltetés	<i>Shutō uchi</i>	手刀打
Kézélvédés	<i>Shutō uke</i>	手刀受
Külső kardobás vetődéssel	<i>Soto maki komi</i>	外巻込
Külső, befelé irányuló védés alkarral	<i>Soto ude uke</i>	外腕受
Oldalsó páros lábfelrántás	<i>Sukui nage</i>	掬投
Merítő védés	<i>Sukui uke</i>	掬受
Lábszárátforgatás	<i>Sumi gaeshi</i>	隅返
Háromszögállás	<i>Sanshin dachi</i>	三戦立
Testdobás / Támasztott gáncsdobás	<i>Tai otoshi</i>	体落
Hátsó, külső horogledöntés	<i>Tani otoshi</i>	谷落
Az ököl kisujj felőli részével végrehajtott ütés	<i>Tettsui uchi</i>	鉄槌打
Ugró rúgás	<i>Tobi geri</i>	飛蹴
Fejenátdobás	<i>Tomoe nage</i>	巴投
Csípődobás övfogással	<i>Tsuri goshi</i>	釣腰
Süllyesztett csípődobás	<i>Tsuri komi goshi</i>	釣込腰
Daruállás	<i>Tsuru ashi dachi</i>	鶴足立
Belső combdobás	<i>Uchi mata</i>	内股
Belülről kifelé irányuló alkarvédés	<i>Uchi ude uke</i>	内腕受
Karkulcs	<i>Ude garami</i>	腕絡
Lábtámaszos csípődobás karhúzással	<i>Ude hane goshi</i>	腕跳腰
Karfeszítés	<i>Ude hishigi</i>	腕挫
Kis csípődobás	<i>Uki goshi</i>	浮腰
Hullámdobás	<i>Uki otoshi</i>	浮落
Hullámlerántás	<i>Uki waza</i>	浮技

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Könyökből kicsapódó ökölhát ütés	<i>Uraken uchi</i>	裏拳打
Hajítás	<i>Ura nage</i>	裏投
Hátrafelé történő rúgás	<i>Ushiro geri</i>	後蹴
Hátsó csípőkiemelés	<i>Ushiro goshi</i>	後腰
Oldalsó csípőkiemelés	<i>Utsuri goshi</i>	移腰
Kördobás	<i>Yoko guruma</i>	横車
Hullámlerántás oldalra	<i>Yoko otoshi</i>	横落
Leszorítás oldalról	<i>Yoko shihō gatame</i>	横四方固
Külső comblerántás	<i>Yoko wakare</i>	横分
Első támadóállás	<i>Zenkutsu dachi</i>	前屈立

Kelemen István 1986. *Bo-jitsu*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat. 217–226.

VII. melléklet

Vikartóczky Gusztáv terminológiája *Az önvédelem iskolája: a nihon tai jitsu Magyarországon* című kiadvány alapján. A *kanjikat* a tanulmány szerzője adta hozzá a kiadványban található *rōmaji* alapján (a könyvben található hibás *rōmaji* átírásokat jelen esetben a tanulmány szerzője javította).

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Kitérés	<i>Tai sabaki</i>	体捌
Egyenes ütés fejre	<i>Oi tsuki</i>	追突
Egyenes rúgás előre	<i>Mae geri</i>	前蹴
Ujjhegyütés	<i>Nukite</i>	貫手
Könyökpörgetéssel karfordítás	<i>Robuse</i>	櫓伏
Csuklódobás	<i>Kote gaeshi</i>	小手返
Csukló esavar feszítés	<i>Yuki chigai</i>	行違
Emelő karfeszítés	<i>Tenbin nage</i>	天秤固
Csukló rögzítése	<i>Kote gatame</i>	小手固
Karfeszítés	<i>Ude gatame</i>	腕固
Karkulcs	<i>Ude garami</i>	腕絡

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Karkulcs és dobás	<i>Yama arashi</i>	山嵐
Nagy külső horogdobás	<i>Ō soto gari</i>	大外刈
Belépéses dobás	<i>Mukae daoshi</i>	迎倒
Fejcsavar	<i>Hachi mawashi</i>	鉢回
Bokadobás	<i>Ko soto gari</i>	小外刈
Válldobás	<i>Ippon seoi nage</i>	一本背負投
Nagy csípődobás	<i>Ōgoshi</i>	大腰
Testdobás	<i>Tai otoshi</i>	体落
Nyakdobás	<i>Kubi nage</i>	首投
Négyirányú dobás	<i>Shihō nage</i>	四方投
Kézélütés felülről	<i>Shōmen uchi</i>	正面打
Oldalsó kézélütés	<i>Yokomen uchi</i>	横面打
Alkarfojtás	<i>Hadaka jime</i>	裸絞
Kabát körfojtás	<i>Sode guruma jime</i>	袖車絞
Járomhurok fojtás	<i>Kataha jime</i>	片羽絞
Kabáthajtóka fojtás	<i>Eri jime</i>	襟絞
Csuklóleszorítás	<i>Kote kaeshi gatame</i>	小手返固
Függőleges csukló rögzítés	<i>Tate gasshō gatame</i>	縦合掌固
Kar körkörös leszorítása	<i>Kote mawashi gatame</i>	小手回固
Háromszög leszorítás	<i>Sankaku gatame</i>	三角固
Lábfeszítés vállal	<i>Kote ashi hishigi</i>	小手足挫
Térdfeszítés	<i>Hiza hishigi</i>	膝挫
Lábfej megragadása kulccsal	<i>Ashi tori garami</i>	足取絡
Ostordobás	<i>Soto tenkai</i>	外転回
Pincérfogás	<i>Kata gatame</i>	肩固
Könyökemeléses dobás	<i>Tenbin nage</i>	天秤投
Könyökemeléssel kigurítás	<i>Ude oshiage</i>	腕押上
Ledöntés [a támadó] állának tolásával	<i>Ago ate nage</i>	顎当投

Magyar elnevezés	Römaji	Kanji
Küzdőállás	<i>Fudō dachi</i>	不動立
Vállszélességű állás	<i>Hachiji dachi</i>	八字立
Párhuzamos állás	<i>Heikō dachi</i>	並行立
Lovagló állás	<i>Kiba dachi</i>	騎馬立
Hátsó állás	<i>Kōkutsu dachi</i>	後屈立
Háromszög állás	<i>Sanshin dachi</i>	三戦立
Válldobás	<i>Seoi nage</i>	背負投
Támadó állás	<i>Zenkutsu dachi</i>	前屈立

Vikartóczy Gusztáv 1996. *Az önvédelem iskolája: a nihon tai jitsu Magyarországon*. Budapest: Amon. 33–35, 46–112, 160–163.

VIII. melléklet

Vikartóczy Gusztáv *jūjutsu*terminológiája a *Modern önvédelem ősi alapokon* című kiadvány alapján. A technikákhoz csak magyar nyelvű elnevezések tartoznak, japán terminológiát a kiadvány nem tartalmaz.

Csuklófogás bontása	Kis belső horogdobás	Teljes válldobás
Könyökemeléssel karlezárás	Támadó lábának megragadása, ledöntés	Féltérdes dobás
Külső körkörös könyökfeszítés / Karkulcs	Féltérdes húzott kardobás	Bokadobás
Fejcsavar	Körkörös ledöntés	Nagy belső horogdobás
Testdobás	Könyökemeléssel dobás előre / Kigurítás	Combtámaszos dobás / Térdtámaszos ledöntés
Egyenes karkulcs lezárás	Húzott csuklódobás	Hátsó csípődobás
Csípődobás	Alkaros dobás	Csípőn pörgetés / Nyakfogásos csípődobás
Alkarral földredöntés	Körkörös levitel	Kettős lábfelszedés
Négyirányú dobás	Kettős lábfelszedés oldalra	Ostordobás
„Z” kulcs	Térdtámaszos dobás	Térdtámaszos ledöntés
Csuklófeszítés / Csukló rögzítés	Elvezető technika / Karbölcső / Belső karkulcs	Féltérdes húzott csuklódobás

		Féltérdes válldobás
Csuklódobás / Csukló leforgatás	Kaszáló csípődobás	Oldalsó comblerántás
Nagy külső horogdobás	Féltérdes válldobás	Húzott könyökpörgetés
Ollódobás	Báladobás	Lábkirántás
Egyenes karlezárás / Vállba zuhanás	Félválldobás	Karlezárás
Karkulcs feszítés	Féltérdes fejdobás	Járomkulcs fojtás

Vikartóczky Gusztáv 1998. *Modern önvédelem ősi alapokon*. Budapest: Antik. 35–198.

IX. melléklet

Horváth József és Szabó Ferenc *jūjutsu*terminológiája az *Aiki jujitsu: a szamuráj harcművészet* című kiadványban található szótári rész alapján. A *kanjikat* a tanulmány szerzője adta hozzá a kiadványban található *rōmaji* alapján (a könyvben található hibás *rōmaji* átírásokat jelen esetben a tanulmány szerzője javította).

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Válldobás	<i>Seoi nage</i>	背負投
Csípődobás	<i>Ōgoshi</i>	大腰
Csukló kifelé csavarásának dobása	<i>Kote gaeshi</i>	小手返
Csípődobás	<i>Koshi nage</i>	腰投
Külső kaszáló gáncsdobás	<i>Ō soto gari</i>	大外刈
Kétkezes lábkulcs	<i>Morote gari</i>	双手刈
Ökölütés fejre	<i>Tsuki jōdan</i>	突上段
Ökölütés gyomorra	<i>Tsuki chūdan</i>	突中段
Ökölütés öv alatti részre	<i>Tsuki gedan</i>	突下段
Támadás szemből, vágás föntről	<i>Shōmen uchi</i>	正面打
Támadás oldalról	<i>Yokomen uchi</i>	横面打
Lábsöprés	<i>Ashi barai</i>	足払

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
Normális, rendes járás	<i>Ayumi ashi</i>	歩足
Egyenes ütés váltott kézzel	<i>Choku tsuki</i>	直突
Könyök csapás	<i>Enpi uchi</i>	猿臂打
Egyenes ütés arcra	<i>Ganmen tsuki</i>	顔面突
Ellentétes oldali egyenes ütés	<i>Gyaku tsuki</i>	逆突
Állás-kéz magasba fej mellett jobb kéz felől	<i>Hassō no kamae</i>	八双の構
Könyök rögzítés	<i>Hiji osae</i>	肘押
Az Aikidō egyik alapmozdulata, előrelépés kitéréssel a támadó felé	<i>Irimi</i>	入身
Állás-kéz felül	<i>Jōdan no kamae</i>	上段の構
(Test)tartás, alapállás	<i>Kamae</i>	構
Forgómozgás, körmozgás	<i>Kaiten</i>	回転
Rézsütös vágás, a kéz magasról indul	<i>Kesa giri</i>	袈裟切
A légzés ereje	<i>Kokyū</i>	呼吸
A kokyū gyakorlása	<i>Kokyūhō</i>	呼吸法
Egyenes rúgás előre	<i>Mae geri</i>	前蹴
Köríves rúgás	<i>Mawashi geri</i>	回蹴
Állás zárt lábakkal	<i>Musubi dachi</i>	結立
Pozitív, előre, valaminek az eleje, szemben	<i>Omote</i>	表
Kitérés	<i>Sabaki</i>	捌
Négyirányú vágás	<i>Shihō giri</i>	四方切
Természetes alapállás	<i>Shizentai</i>	自然体
Csúsztatott lépés	<i>Suri ashi</i>	摺足
Ütésgyakorlatok	<i>Suburi</i>	素振
Körkörös helyváltoztatás, lépés	<i>Tai sabaki</i>	体捌
Tengely, helyváltoztatás, fordulás	<i>Tenkan</i>	轉換

Magyar elnevezés	Rōmaji	Kanji
után lépés, követő lépés	<i>Tsugi ashi</i>	継足
Negatív, belső, hátsó	<i>Ura</i>	裏
Térdén járás	<i>Shikkō</i>	膝行

Horváth József – Szabó Ferenc 1977. *Aiki jujitsu: a szamuráj harcművészet*. Szombathely: Szabó Ferenc cop. 108–119.

X. melléklet

Osano Jun japán nyelvű *jūjutsu*terminológiája az ISBA Nihon Jūjutsu vizsga anyaga alapján. A *kanji* írásjegyeket és azok *rōmaji* átírásait a tanulmány szerzője változatlanul vette át Osano Jun *Nihon Jūjutsu Illustrated* című könyvéből. A kutatás során eltérések mutatkoztak az Osano könyvében található japán és Mellik Béla miskolci honlapján pdf-formátumban közzétett *rōmajival* írt vizsgaanyag között (a budapesti honlapon elérhető vizsgaanyag a könyvben találhatóval azonos). Éppen ezért a teljesség jegyében és az összehasonlítás érdekében a tanulmány szerzője a miskolci vizsgaanyagot is mellékelte, a pdf-ben megtalálható *rōmajiatírással* változatlanul.

Kanji	Rōmaji	Miskolci vizsgaanyag (rōmaji)
初伝逆捕	Shoden gyakudori	4. kyu narancssárga öv
外小手	<i>Sotogote</i>	<i>Sotogote</i>
閻魔	<i>Enma</i>	<i>Enma</i>
七里引	<i>Shichiribiki</i>	<i>Shichiribiki</i>
横固	<i>Yokogatame</i>	<i>Yokogatame</i>
捩閻魔	<i>Mojirenma</i>	<i>Mojirenma</i>
引落	<i>Hikiotoshi</i>	<i>Hikiotoshi</i>
肘落	<i>Hijiotoshi</i>	<i>Hijiotoshi</i>
腕緘	<i>Udegarami</i>	<i>Udegarami</i>
後引落	<i>Ushirohikiotoshi</i>	<i>Ushirohikiotoshi</i>
甲手挫	<i>Kotehishigi</i>	<i>Kotehishigi</i>

Kanji	Rōmaji	Miskolci vizsgaanyag (rōmaji)
初伝逆投	Shoden gyakunage	3. kyu zöld öv
四方投	<i>Shihōnage</i>	<i>Shihonage</i>
捻返	<i>Nejikaeshi</i>	<i>Nejikaeshi</i>
肘枷投	<i>Hijikasenage</i>	<i>Hijikasenage</i>
首車	<i>Kubiguruma</i>	<i>Kubiguruma</i>
岩石落	<i>Gansekiotoshi</i>	<i>Gansekiotoshi</i>
紅葉返	<i>Momijigaeshi</i>	<i>Momijigaeshi</i>
甲手返	<i>Kotegaeshi</i>	<i>Kotegaeshi</i>
打込返	<i>Uchikomigaeshi</i>	<i>Uchikomigaeshi</i>
十字投	<i>Jujinage</i>	<i>Jujinage</i>
小葉返	<i>Kobagaeshi</i>	<i>Kobagaeshi</i>
中伝逆捕	Chūden gyakudori	2. kyu kék öv
乳母車	<i>Ubaguruma</i>	<i>Ubaguruma</i>
両手取	<i>Ryotedori</i>	<i>Ryotedori</i>
諸手取	<i>Morotedori</i>	<i>Morotedori</i>
巻込	<i>Makikomi</i>	<i>Makikomi</i>
巻留	<i>Makidome</i>	<i>Makidome</i>
綾詰	<i>Ayazume</i>	<i>Ayazume</i>
切手取	<i>Kiritedori</i>	<i>Kiritedori</i>
山陰	<i>Yamakage</i>	<i>Yamakage</i>
後引違	<i>Ushirohikichigai</i>	<i>Ushirohikichigai</i>
返落	<i>Kaeriotoshi</i>	<i>Kaeriotoshi</i>
中伝逆投	Chūden gyakunage	1. kyu barna öv
水車	<i>Mizuguruma</i>	<i>Mizuguruma</i>
腰車	<i>Koshiguruma</i>	<i>Koshiguruma</i>
合気投	<i>Aikinage</i>	<i>Aikinage</i>
袖落	<i>Sodeotoshi</i>	<i>Sodeotoshi</i>
衣投	<i>Koromonage</i>	<i>Koromonage</i>
引廻	<i>Hikimawashi</i>	<i>Hikimawashi</i>
拳碎	<i>Kobushikudaki</i>	<i>Irimi nage</i>
刈捨	<i>Karisute</i>	<i>Karisute</i>
山嵐	<i>Yamaoroshi</i>	<i>Tai otoshi</i>
後捕	<i>Ushirodori</i>	<i>Ushirodori</i>

Kanji	Rōmaji	Miskolci vizsgaanyag (rōmaji)
奥伝逆捕	Okuden gyakudori	1. dan fekete öv
引違	<i>Hikichigai</i>	<i>Hikichigai</i>
呼吸	<i>Kokyu</i>	<i>Kokyu</i>
小手捌	<i>Kotesabaki</i>	<i>Kotesabaki</i>
畳折	<i>Tatamiori</i>	<i>Tatamiori</i>
五月雨	<i>Samidare</i>	<i>Samidare</i>
引込	<i>Hikikomi</i>	<i>Hikikomi</i>
地獄詰	<i>Jigokuzume</i>	<i>Jigokuzume</i>
松風	<i>Matsukaze</i>	<i>Matsukaze</i>
後屏風	<i>Ushirobyobu</i>	<i>Ushirobyobu</i>
後詰	<i>Ushirozume</i>	<i>Ushirozume</i>
奥伝逆投	Okuden gyakunage	–
片手投	<i>Katatenage</i>	<i>Katate dori</i>
両手投	<i>Ryotenage</i>	<i>Ryote nage</i>
諸手返	<i>Morotegaeshi</i>	<i>Morote gaeshi</i>
肘返	<i>Hijigaeshi</i>	<i>Hiji gaeshi</i>
手操	<i>Taguri</i>	<i>Taguri</i>
村雨	<i>Murasame</i>	<i>Murasame</i>
突身	<i>Tsukimi</i>	<i>Tsukimi</i>
逆背負	<i>Gyakuzeoi</i>	<i>Tawara gaeshi</i>
虚倒	<i>Kodaoshi</i>	<i>Kata guruma</i>
釣舟	<i>Tsuribune</i>	<i>Tsuribune</i>

Osano Jun 小佐野淳 2006. *Nihon Jūjutsu Illustrated [Zusetsu Jūjutsu]* 図説柔術. Tokió: Shinkigensha 東京: 新紀元社. 14–15, 124–243.

ISBA Miskolc 2018. *Vizsga anyag*. <http://www.isba.hu/cikkek/vizsga-anyag.html> (utolsó letöltés: 2020. 07. 31.)

XI. melléklet

A Kōdōkan *jūdō ne-waza* terminológiája és az azonos technikákat jelölő brazil jiu-jitsu népszerű elnevezései:

Kōdōkan <i>jūdō</i>		Brazil jiu-jitsu
Kanji	Rōmaji	
袈裟固	<i>Kesa gatame</i>	Scarf hold / Headlock
肩固	<i>Kata gatame</i>	Shoulder hold
上四方固	<i>Kami shihō gatame</i>	North-south control
横四方固	<i>Yoko shihō gatame</i>	Side control
縦四方固	<i>Tate shihō gatame</i>	Mount
浮固	<i>Uki gatame</i>	Knee on belly
裏固	<i>Ura gatame</i>	Back control
十字絞	<i>Jūji jime</i>	Cross-collar choke
裸絞	<i>Hadaka jime</i>	Rear naked choke
送襟絞	<i>Okuri eri jime</i>	Bow and arrow choke
袖車絞	<i>Sode guruma jime</i>	Sleeve / Ezequiel choke
三角絞	<i>Sankaku jime</i>	Triangle choke
胴絞	<i>Dō jime</i>	Guard
腕絡	<i>Ude garami</i>	Americana
逆腕絡	<i>Gyaku ude garami</i>	Kimura
腕挫十字固	<i>Ude hishigi jūji gatame</i>	Armbar
腕挫三角固	<i>Ude hishigi sankaku gatame</i>	Triangle armlock
足絡	<i>Ashi garami</i>	Leglock

RECENZÍÓ

HORVÁTH ALÍZ

Masaoka Shiki világa: Re/view – Inter/view

Robert Tuck: *Idly Scribbling Rhymers: Poetry, Print, and Community in Nineteenth-Century Japan*. Columbia University Press, 2018
Masaoka Siki: *120 haiku* (Czifra Adrienn ford.) Napkút Kiadó, 2020

Az olyan kiemelt jelentőségűnek számító japán irodalmi műfajok, mint a haiku és a *waka*, valamint a klasszikus kínai formát tükröző *kanshi* korai és modern verziójának tudományos vizsgálata és fordítása széles körben megjelenik a létező szakirodalomban, különösen japán és angolszász területeken, többek között Michael Bourdaghs, Tomi Suzuki, Haruo Shirane, illetve Shinada Yoshikazu elemzéseiben. E műfajok modern, főleg Meiji-kori (1868–1912) változatai mindazonáltal igen komplex mögöttes tartalommal rendelkeznek, amelyek rávilágítanak az alkotói tevékenység társadalompolitikai szerepére, bizonyos mértékig túlmutatva az irodalom szoros értelemben vett kontextusán. A Meiji-időszak ezen összetett, átmenetekben gazdag árnyalataira reflektál a közelmúltban megjelent több vonatkozó publikáció, mint Robert Tuck *Idly Scribbling Rhymers: Poetry, Print, and Community in Nineteenth-Century Japan* című monográfiája, illetve Czifra Adrienn Masaoka Shiki 120 haikuját felölelő legújabb fordításkötete. Bár a két mű eltérő szempontból közelíti meg a témát, közös pontként mindkettő Masaoka Shikit (1867–1902) helyezi a középpontba, akinek alakján keresztül előtérbe kerül az inkluzivitás és az exkluzivitás kettőssége. Továbbá a két kötetet párhuzamba állítva megállapítható, hogy bár egymástól függetlenül készültek, az eltérő tematikai lefedettség éppen kiegészíti egymást, azt bemutatva az olvasónak, ami a másik műből kimarad. Éppen ezért a továbbiakban a két művet közösen tárgyalom, mégpedig összefonva Tuck művének elemzését egy Czifra Adrienn-nel, Shiki magyar fordítójával készült interjúval.¹

---

¹ Az interjú 2020. október 22-én készült az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A könnyebb érthetőség kedvéért az interjú szövegét helyenként módosítottam.

Átalakulás

Tuck művének középpontjában a premodern Japánban már kiépült hagyományokkal rendelkező műfajok, a *kanshi*, a haiku, valamint a *waka* Meiji-kori átfarmálódása áll, különös tekintettel az ezt övező ideológiai viták folyamatszerű bemutatására. Összekötő kapocsként Tuck a fiatalon elhunyt, de különösen sokoldalú és irodalmi szempontból termékeny költő, Masaoka Shiki munkásságát használja, akinek életműve a fent említett műfajokat felölelően, de azokon túl is haladva teljesedett ki. Ahogy Czifra Adrienn is említi, Shiki

nyugati versekkel, novellákkal is próbálkozott, újságot szerkesztett és úti-naplója is volt, sőt egy modern *nō*-darabot is írt. Ezt azért tartják jelentősnek, mert ez volt az első Meiji-kori *nō*-darab, amely modern környezetbe lett helyezve. A novellái kevésbé voltak sikeresek, egy, a karrierje elején kapott kritika miatt döntött úgy, hogy inkább versekkel fog foglalkozni.

A maga módján tehát mindkét kiadvány Shiki a japán irodalom modernizációjában betöltött szerepét mutatja be, hangsúlyozva a költő markánsan kritikus hozzáállását az őt körülvevő társadalompolitikai jelenségekhez, különösen az irodalom vonatkozásában. Czifra fordításkötete, amely a magyar mellett a versek eredeti japán nyelvű verzióját és latin betűs átírását is tartalmazza, hiánypótló ebből a szempontból, és célja, hogy ráirányítsa a haiku íránt különösen fogékony magyar közönség figyelmét e műfaj modern megnyilvánulására. A különféle témákban íródott haikukon keresztül a mű Shiki költészetének legkiemeltebb aspektusát mutatja be. A fordító ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy

Magyarországon főleg Matsuo Bashō, Yosa Buson, Kobayashi Issa, tehát az Edo-kor jelenik meg, illetve ez van inkább kidolgozva. De a modern, XIX. század végén, XX. század elején készült haikuk esetében észleltem egy hiányt, az ekkor íródott versekkel még kevésbé foglalkoztak. Azt gondolom, ha már ismerjük a hagyományos haikut, akkor érdemes felfedezni az utána következő korszakot, ami legalább annyira jelentős, mint az Edo-kori, hiszen ekkor vált modernné a műfaj.

A tematikai szempontból sokszínű és évszakok szerint csoportosított gyűjtemény elsősorban Shiki úgynevezett *shasei* stílusban alkotott műveire koncentráll, amelyeket a fordító a költő haikui esetében a leglényegesebbnek tekint. Czifra a *shasei* értelmezése kapcsán kiemeli, hogy

Shiki azt vallotta, hogy arról kell írni, amit látunk, ami körülöttünk van, az egyszerű hétköznapi dolgokról. Az Edo-korban [a költők] gyakran a fantáziájukra támaszkodtak, de Shiki ezt elvetette. A nyelvezet, a hangulat és bizonyos szabályok is változtak, előtérbe kerültek a modern élet kifejezései. [...] Shiki elsősorban Bashōval és Busonnal foglalkozott. Az ő korában Bashō idol volt, mindenki őt utánozta, de Shiki kritikusan közelítette meg. Mindazonáltal el is ismerte a tehetségét, sok művet írt vele kapcsolatban. Például a híres békás haikuját külön kiemelte, mert szerinte a *shasei* jó példáját jelentette, mivel [Bashō] pontosan azt írta le, amit látott, nem kell semmit hozzátenni. Ezen kívül Shiki Busonnal foglalkozott kiemelten, akit inkább a festményeiről ismertek kezdetben, nem annyira a haikuiról. Shiki viszont közel tíz évig foglalkozott a haikuk áttekintésével és rendszerezésével, amit ugyan nem igazán tartott élvezetes tevékenységnek, de ennek révén ismerkedett meg Busonnal. Busont még inkább becsülte, mint Bashō-t, mert az ő verseiben érezte leginkább a *shasei* stílus előzményeit, ezért gyakran írt is róla. Busont ezáltal ismerték meg az emberek, és így lett az egyik legnagyobb haikuköltő – Shiki közbenjárásával.

Strukturális és tematikai szempontból Tuck elemzése éppen ellenkezője Czifra fordításkötetének, mivel a szerző – kissé szokatlan megközelítéssel élve – a Shikivel összefüggésben leggyakrabban említett *shasei* stílust kihagyva az egyéb irodalmi tevékenységére koncentrált. Az *Idly Scribbling Rhymers*, amelynek címe Shiki nyíltan kritikus hangnemére utal, ez esetben egy *kanshi* költő értékelése kapcsán, bár szintén Shiki alakjával foglalkozik, mégis inkább a kortárs irodalomtörténeti és társadalmi folyamatok szélesebb kontextusába helyezve vizsgálja a költő szerepét. Ezt tükrözi a könyv szerkezete is, amely két-két fejezetet szentel a *kanshi*, illetve a haiku műfajának, kiegészítve egy ötödik résszel a *waka*-val kapcsolatos vitákról. Tuck meggyőzően mutatja be e műfajok modern átformálódását: a „szöveges infrastruktúra” (*textual infrastructure*) fogalmán keresztül például mélyrehatóan vizsgálja annak folyamatát, hogy hogyan válhatott a Meiji-időszakban valaki *kanshi* költővé, illetve hogy a széles körben alkalmazott „lexikonmegközelítés” révén hogyan használták ezt a műfajt a hivatali karrier elősegítésére. Ezt követően megismerhetjük az „illatos stílusú” *kanshi* átformálódását különös tekintettel az ebben a műfajban gyakran megjelenő vágy fogalmának átértelmezésére, amelyben a budoárhangulat áttolódik a politika és a szolgálat kontextusára a „költői férfiaság” erőteljesebb hangsúlyozása érdekében.

Tuck művében következetesen végighúzódik az átalakulás fogalma, amelyet a harmadik és negyedik fejezetben tárgyalt haiku esetében a topikos haiku

(*topical haiku, jiji haiku*), valamint a haiku közösségi műfajjá válásán keresztül ismerhetünk meg. Ez a rész, különösen a politikai és társadalmi ügyekre reflektáló topikos haiku megjelenése képezi a kötet egyik legerősebb és eredetibb szekcióját. Ezen belül a szakirodalom által eddig meglehetősen elhanyagolt „politikai haikukat” érdemes kiemelni, amelyek címe valamilyen konkrét kortárs eseményre utal, tartalmát viszont a haikuk esetében megszokott természeti képekbe rejti. Ez az esettanulmány kiváló példát képez Tuck számára, hogy erősítse a könyv átfogó motívumát az irodalom és a társadalompolitika kapcsolatáról. Végül a *waka* modern megnyilvánulási formájáról szóló fejezet, amelyben visszatér a „maszkulin” és „feminin” stílus szimbolikus természetének konfliktusa, kerek lezárást biztosít a klasszikus műfajok átformálódásának, sőt átmentésének irodalomtörténeti és bizonyos szempontból eszmetörténeti vizsgálatához.

Közösség

A létező szakirodalomban kiemelt hangsúlyt kap a nacionalizmus motívuma Shiki költészetének vizsgálatában. Cifra ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy

a japán–kínai háború [1894–1895] idején [Shiki] kiment tudósítónak a környezete fenntartásai ellenére. A tanítványa, [Kawahigashi] Hekigotó szerint azért utazott el, hogy ihletet, új energiákat kapjon, hogy még többet tudjon alkotni. [...] Ott is írt haikukat, egy megjelent a könyvben is, bár [évszámok és hozzáadott megjegyzések nélkül] az olvasó számára nem feltétlenül egyértelmű, hogy mik voltak a körülmények, hogy miért, mikor, milyen életszakaszban írta ezeket a műveket, mik történtek vele akkoriban.

Tuck a könyvében ezzel szemben a nacionalizmust szélesebb értelemben tárgyalja olyan szerepben, amelyben egyszerre látható egyfajta közösségformáló erőként, de egyszerre éles viták alapjaként is. A szerző a „nemzeti költészeti közösség” (*national-poetic community*) kifejezés visszatérő motívumként való alkalmazása és többrétegű vizsgálata révén igyekszik árnyalni Benedict Anderson sokat elemzett „elképzelt közösségekről” (*imagined community*) szóló koncepcióját, rávilágítva e közösségek ingatag (és adott esetben kizárólagos) természetére.

Ez az instabil atmoszféra bontakozik ki végig Tuck elemzésében, amelynek révén meggyőzően kapcsolja össze az inkluzivitás és exkluzivitás kettős és párhuzamos megjelenését a „nemzeti költészeti közösség” formálódásának kon-

textusában. Mindezt a Meiji-kor irodalmi vitáin belül arra az egyszerűnek tűnő, de átható kérdésre vezeti vissza, hogy kinek kellene írni, és kinek nem, tehát ki tartozhat az alkotó közösségbe, és ki nem. Tuck nem próbálja meg leegyszerűsíteni, sem egyértelműen feloldani ezeket a vitákat, hanem a Shiki korában jellemző, heterogén irodalmi körök szempontjait és az alkotási folyamat realitásait tárja az olvasók elé a nemek nacionalizmussal és költészettel való összekapcsolásának problematikájától kezdve a professzionálisan képzett vs. lelkes amatőrök megközelítés ellentétpárjáig. Széles értelemben pedig visszavezeti ezeket a vitákat arra az alapvető törekvésre, hogy a korábban létező irodalmi műfajokat valamilyen formában értékeljék, és átmentsék a modern kor számára, ezáltal újragondolva az irodalom fogalmának jelentését és (újra)értelmezését.

Tuck műve nyomán tehát egy szövevényes irodalmi hálózat bontakozik ki, amelyben az egymástól több szempontból eltérő elveket valló csoportosulások párhuzamos létezése révén felmerülhet a kérdés, hogy nem lenne-e megfelelőbb a szerző részéről a „közösségek” kifejezés használata, amely közelebb áll az általa hangsúlyozni kívánt pluralitás jelenségéhez, mint a „közösség” szó. Utóbbi ugyanis egy szempont érvényesülésére utal, míg Tuck könyvének erőssége éppen a több szempontú megközelítésben rejlik.

Shiki

Mindkét itt tárgyalt kiadvány központi figurája Shiki, ám a két könyv némileg eltérő módon mutatja be a költő alakját. Czifra fordításkötete esetében mindez összekapcsolódik a fent említett inkluzív-exkluzív fogalom pár kettősségével. Czifra ugyanis Shiki költészetén belül kifejezetten a haikukra koncentrál, de a szándékosan különféle témákat felvonultató gyűjteményen keresztül igyekszik átfogó benyomásokat, sokszínű hangulatokat és többretegű aspektusokat bemutatni a költő munkásságából, ezáltal reflektálva Shiki többarcú profiljára. Ezt továbbá kiegészíti a versek és a kapcsolódó illusztrációk – köztük Zopcsák Ferenc kalligráfiáinak – harmonikus szinergiája, utalva Shiki kísérleteire a festészet terén is. A fordító ezt a következőképpen jellemzi:

Szerettem volna a Shiki által alkalmazott *shasei* stílust a festményein keresztül is bemutatni az olvasóknak. Próbáltam a verseket téma és hangulat szerint sorba rendezni és a tördelést is figyelembe véve képeket társítani hozzájuk. Képeit tekintve Shiki nem volt professzionális, bár gyermekkorától készített festményeket, és az európai festészetet is megkedvelte, bár a japán stílus közelebb állt hozzá. Betegen, ágyban fekvé festett igazán sokat, azzal foglalta el magát, azt festette le, amit

látott. Amikor jártam a házában, amelyet újjáépítettek, kinéztem az ablakon, és pont ugyanazt láttam, mint amit ő is lefestett. Ezt az élményt is szerettem volna átadni az olvasóknak, ezért ez is bekerült a kötetbe.

A költő sokoldalúságát érzékenyen kiemelő fordításkötet mellett Tuck esetében érdekes módon éppen Shiki tekinthető a legérzékenyebb pontnak. Bár a szerző a bevezetőben egyértelműen Shiki figuráját jelöli meg elemzése központi témájaként, a későbbi fejezeteket olvasva a költő alakja mégis az ellentmondásosnak ható „decentralizált fókusz” formájában jelenik meg. Pontosabban fogalmazva bár egyes részek valóban Shiki köré épülnek, a könyv számos fejezetében viszont erősen háttérbe szorul, és egyfajta „lappangó” figurává válik, és ha fel is bukkan, a szerző nem mindig építi fel kellőképpen és egyértelműen, hogy miért Shiki révén a legalkalmasabb megvizsgálni egy-egy (egyébként fontos) kérdéskört. Mindez viszont éppen a Tuck által felvonultatott, sokszereplős milió komplexitását erősíti, amelyben az, hogy Shiki esetenként mellékszerepbe kerül, inkább mutat valós képet a korabeli helyzetről. E sokrétűség még erősebb hangsúlyozása lehet, hogy éppen elősegítette volna Shiki szerepének gördülékenyebb kezelését a könyv kontextusában.

Összességében viszont mindkét kötet egyértelműen hozzáadott értéket képvisel a Meiji-kori japán irodalom formálódásának megismeréséhez és tanulmányozásához, és tanulságos lehet a modern haiku és a nacionalizmus irodalomban való megnyilvánulása iránt érdeklődők számára.

KRÓNIKA

Távol-keleti Intézet

Tématerületi Kiválósági Program

Közösségépítés: család és nemzet, hagyomány és innováció

A három akadémiai évre tervezett (2019–2022) „Közösségépítés: család és nemzet, hagyomány és innováció” című Nemzeti Kiválósági Program keretében a Távol-keleti Intézethez kapcsolódó kutatócsoportban az első évben 21 fő vett részt kutatással és tanulmányírással a projektben. A résztvevők jórészt a Távol-keleti Intézet oktatói, kutató és doktoranduszai (az intézet mind az öt tanszéke képviseli magát) voltak, továbbá két külső kutató is részt vett a munkában. A kutatások lefedik a keleti-ázsiai család és a rokonsági rendszer történeti, kultúrtörténeti, vallásfenomenológiai és nyelvészeti aspektusait, vizsgálják a modernizáció és hagyomány problematikáját a családban (hagyományörzés, oktatás, előregedés, egykepolitika, elidegenedés, magány stb.), a család társadalmi és szociális státuszát, a munkahelyi és családi kapcsolatokat, a változásokat a család hagyományos és jelenlegi megítélésében, valamint az átmeneti rítusok hagyományait és változásait.

2019. szeptember 16-án került sor egy nemzetközi workshopra, amely a család, identitás és hagyomány mongol kultúrabeli vizuális és irodalmi reprezentációjáról szólt. A március 13-ra tervezett és előkészített konferencián a projekt résztvevőinek és néhány külföldi meghívott előadónak az eredményeit kívántuk bemutatni. Mivel kiemelten fontosnak tartjuk a kutatóiutánpótlás-nevelést, a kutatási projektbe az intézet hallgatóit is bevontuk, és számukra 2020. március 26-án egy hallgatói és mentori konferenciát terveztünk az intézeti HÖK-kel közösen.

Kutatási eredményeiket a résztvevők a projekt zárásáig önálló tanulmányokban írták meg angol és magyar nyelven, és a tanulmányok publikálása egy-egy önálló kötetben történik.

Konferenciák, workshopok

Megvalósult:

2019. szeptember 16. Nemzetközi workshop: a mongol család, identitás és hagyomány vizuális és irodalmi reprezentációja

A járvány miatt kialakult helyzetben az utolsó pillanatban (március 11-én) kellett lemondani:

2020. március 13. Nemzetközi konferencia: *Aspects of family in East Asian cultures and languages*, kb. 30 előadó Magyarországról és külföldről
2020. március 26. Hallgatói konferencia: *Család megjelenése a kelet-ázsiai kultúrákban és nyelvekben*, kb. 15 előadás az ELTE Távol-keleti Intézetének hallgatótól

Kiadványok

Folyamatban van két tanulmánykötet elkészítése és kiadása.

- Magyar nyelvű tanulmánykötet, 20 tanulmány kínai, japán, koreai, mongol és tibeti témában, tanulmányonként 30–40 000 karakter, megjelenik a Távol-keleti Intézetben önálló kötetként (Konfuciusz Könyvtár sorozat).
- *Aspects of family in East Asian cultures and languages*: angol nyelvű tanulmánykötet, 20 tanulmány kínai, japán, koreai, mongol és tibeti témában, tanulmányonként 30–40 000 karakter, megjelenik a *Budapest Monographs in East Asian Studies* sorozatban.

Birtalan Ágnes

Kínai Tanszék és Konfuciusz Intézet

Digitális válaszok a COVID–19 kihívásaira a kínai nyelvoktatásában / Digital responses to the COVID–19 challenges in teaching Chinese – Nemzetközi kínai nyelvoktatási webinárium 2020. december 12.

2020. december 12-én az ELTE Konfuciusz Intézetének Közép- és Kelet-európai Regionális Tanárképző Központja nemzetközi webináriumot szervezett „Digitális válaszok a COVID–19 kihívásaira a kínai nyelvoktatásában” (‘Digital responses to the COVID–19 challenges in teaching Chinese’) címmel. Az egy napos programon a 15 közép- és kelet-európai országból bejelentkező mintegy 100 résztvevő a nyelvoktatást segítő digitális lehetőségekről hallgathatott előadásokat. A programzáró fórumon pedig arra is lehetősége volt a webinárium résztvevőinek, hogy kötetlenebb formában oszthassák meg tapasztalataikat, és a digitális oktatás során fellépő problémákról és megoldási lehetőségekről beszélgessenek.

A webinárium előadásai

赵杨 (北京大學): “新中國漢語教學70年：探索符合漢語特點的教學規律”

杨旭 (北京外國語大學): “網絡課堂和線上教學的設計”

Uwe Pohl (Eötvös Loránd University, Hungary): *Engaging language learners online*

Yana Shishkova (Sofia University, Bulgaria): *Digital technologies to support the Chinese language education in the high school*

Mateja Petrovcic (Ljubljana University, Slovenia): *Surfing along with the new waves: the art of finding balance*

Wisława Szkudlarczyk-Brkić (Mickiewicz University, Poland): *Teaching Chinese Grammar online – challenges and strategies*

Kresimir Jurak (University of Zagreb, Croatia): *New Normal in the life of the Confucius Institute: how we changed and what we will keep*

Marina Pop-Cenic (Oriental Language School, Serbia): *Find a way out in a difficult situation* (在困境中尋找出路)

Polina Valentinova Tsoncheva (St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria): *Educational Challenges in the New Normal*

Ieva Nagytė (Vilnius University, Lithuania): *Motivated students in a virtual classroom: mission (im)possible?*

Iryna Ilychuk (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk city, Ukraine): *Chinese during the pandemic: motivation and difficulties*

Wei-lun Lu (Masaryk University, Czech Republic): *Drilling students across modes, time zones and boundaries*

**„Kiváló Kínai Nyelvvizsgaközpont” kitüntetésben részesült
az ELTE Konfuciusz Intézet
2020. december 16.**

A Chinese Testing International Company és a Center for Language Education and Cooperation szervezésében 2020. december 16-án rendezték meg a *Nemzetközi kínai nyelvtanulás és nyelvvizsgáztatás* című fórumot. Ennek keretei között adták át a „Kiváló Kínai Nyelvvizsgaközpont 2020–2021” díjakat. A fórum és a díjátadó ünnepség rendhagyó volt, mivel a koronavírus járvány miatt online valósult meg. A fórumot Li Peize, a Chinese Testing International Company vezérigazgatója vezette, és a nagyjából 200 résztvevő 12 professzor, igazgató és szakértő beszédét hallgathatta meg.

A világon jelenleg 156 országban 1201 kínai nyelvvizsgaközpont működik, amelyek közül 2020 decemberében csak 32, az európai kínai nyelvvizsgaközpontok közül pedig összesen 11 nyerte el a rangos „Kiváló Kínai Nyelvvizsgaközpont 2020–2021” kitüntetést. Ezek között az intézetek között foglalt helyet az ELTE Konfuciusz Intézete is, amely mostantól már nemcsak a Modell Konfuciusz Intézet címet, hanem a Kiváló Kínai Nyelvvizsgaközpont címet is magáénak tudhatja, továbbá története során többször is elnyerte a Hanban (Kínai Nyelvoktatási Tanács) kiválósági díját.

Az online díjátadó ünnepségen és fórumon az ELTE Konfuciusz Intézet nevében Prof. Dr. Hamar Imre sinológus, az ELTE nemzetközi ügyek rektorhelyettese, az ELTE Konfuciusz Intézet és az ELTE BTK Távol-Keleti Intézet igazgatója vette át a kitüntetést, és tartott előadást.

**Hamar Imre állami kitüntetésben részesült Kínában
2020. december 18.**

2020. december 18-án az ELTE nemzetközi ügyek rektorhelyettese, Prof. Dr. Hamar Imre a kínai kormány által adományozott egyik legrangosabb kitüntetésben részesült: elnyerte a „Special Book Award of China” elnevezésű díjat. A 2005-ben létrehozott kitüntetést idén tizenöt országból tizenöt külföldi tudós, író és fordító vehette át, akik munkásságukkal világszerte segítenek megismertetni és népszerűsíteni a kínai kultúrát és tudományt.

A díj alapítása óta összesen ötvennégy országból százötvenhárom szakembert tüntettek ki. Hamar Imre nevében a kitüntetést korábbi diákja, Pesti Máté, Magyarország pekingi nagykövete vette át az ünnepélyes díjátadón.

Hamar Imre, a Konfuciusz Intézet, a Távol-keleti Intézet és a Kínai Tanszék vezetése mellett számos szakmai együttműködés elindítója. 2014-ben jött létre az ELTE Konfuciusz Intézet Közép- és Kelet-európai Regionális Tanárképző Központja, amely a térség tanárainak szervez rendszeres szakmai továbbképzéseket és fórumokat. 2017-ben vezetésével alakult meg az MTA–ELTE–SZTE Selyemút Kutatócsoport, amely a Selyemút népeinek és kultúráinak egymásra gyakorolt hatásait vizsgálja. Hamar Imre a kínai buddhizmus nemzetközileg is elismert kutatója, aki előmozdította a Huayan iskola kutatását számos nemzetközi projekt vezetésével és publikációival. Magyarul megjelent monográfiái (*Kínai buddhizmus a középkorban: Cs'eng-kuan élete és filozófiája; Buddha megjelenése a világban; A kínai buddhizmus története*) mellett számos könyvet szerkesztett, és főszerkesztője a *Kínai nyelvkönyv magyaroknak* című tankönyvsorozatnak, illetve a 2019-ben megjelent kétkötetes *Kínai–Magyar szótár*nak.

Mongol és Belső-ázsiai Tanszék

Beszámoló a Written Tradition of a Minority Culture in Multiethnic Environment: Cultural and Linguistic Aspects of the Oirat Literacy (Birtalan Ágnes, NKFI 129081) című pályázat eredményeiről

A 2019. szeptember – 2020. augusztus közti időszakban a kutatási projekt a pályázat tervezett ütemezésének megfelelően haladt, noha 2020. márciusától az előrehaladást jól érzékelhetően akadályozták a SARS-CoV-2 vírussal kapcsolatban hozott magyarországi és nemzetközi korlátozások.

Az év során folytatódott az ojrát kéziratok átírásának elkészítése, és összeállt ezek adatbázisban való rögzítésre alkalmas változata. A kéziratok sérült részein levő szövegek, illetve nehezen azonosítható, bizonytalan olvasatú szövegrészek pontosítását és javítását más gyűjteményekben levő párhuzamanyagok felhasználásával a későbbiekben igyekszünk elvégezni. A szövegkorpuszt kezelő számítógépes alkalmazás általános kialakítása és zárt rendszerű tesztelése befejeződött, a következő éves szakaszban pedig sor kerül a nyilvános tesztelésre, és annak tapasztalatai alapján a még szükséges módosítások elvégzésére is. A latin betűkkel átírt szövegkorpusz alapján folyik az ojrát szövegek angolra fordítása, illetve megkezdődött tartalmi és nyelvi elemzése, valamint a szövegekben előforduló lexémák listájának összeállítása egy későbbi részletesebb szószedet elkészítése céljából. Ezen munkálatok során több tanulmány írása folyik párhuzamosan, amelyek megjelenítése a következő éves szakaszban várható.

A kötet, amely az MTA Keleti Gyűjteményében őrzött ojrát kéziratok facsimile kiadását tartalmazza, 2020-ban jelent meg Birtalan Ágnes és Rákos Attila szerkesztésében kétnyelvű (mongol és angol) kiadásban (Birtalan, Ágnes – Rákos, Attila [eds.]: *Mongolian Books Scattered Around the World – Hungary, Volume 3*. [Collection of Photocopies of Mongolian Sources Kept in the Countries Along the “One Road, One Belt”], Inner Mongolian People’s Printing House, 2020). Szintén 2020-ban jelent meg az a kiadvány, amely az MTA Keleti Gyűjteményében őrzött együlálló négy nyelvű (kínai–mandzsu–mongol–ojrát) szótár rendszerezett szóanyagát és facsimile kiadását tartalmazza. A kötet T. Otgontuul és Birtalan Ágnes szerkesztésében jelent meg Mongóliában, a Mongol Állami Egyetem kiadásában (Отгонтуул Т. – Бирталан, А.: *Манж, Хятад, Монгол, тод үсэг хавсарсан толь*. МУИС, Улаанбаатар 2020, 456 p. [Manchu, Chinese, Mongolian and Oirat Script Dictionary]). Szintén az MTA Keleti Gyűjteményében őrzött mongol és ojrát kéziratokból és fanyomatokból közöl magyarázatokkal ellátott válogatást a Birtalan Ágnes szerkesztésében Mongóliában, Ulánbátorban megjelent kétnyelvű (mongol és angol) kiadvány, amely a mongol kultúra magyarországi könyvtárakban és múzeumokban őrzött

tárgyi emlékeit gyűjti össze. A kötetben a Keleti Gyűjtemény anyagáról Birtalan Ágnes írt ismertetést, míg a mongol és ojrát forrásokhoz Rákos Attila készítette a magyarázatot (Birtalan Ágnes: *Treasures of Mongolian Cultural and Historical Heritage in Hungary*. IAMS–ELTE, Ulaanbaatar–Budapest 2020). Az ojrát nyelvről közölt angol nyelvű tanulmányt Birtalan Ágnes a Martine Robbeets és Alexander Savelyev által szerkesztett *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages* kötetben az Oxford University Press kiadásában (Birtalan, Ágnes: Oirat and Kalmyk, the Western Mongolic languages. In: *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages*. Ed. by Martine Robbeets and Alexander Savelyev, Oxford University Press 2020, 350–369).

A pályázat keretében az év során két utazásra került sor, amelyek célja konferencia-részvétel és tanulmányút teljesítése volt. Az elmúlt évben tervezett többi kiutazás, külföldi konferencia-részvétel és kutatóút megvalósítását megakadályozták a SARS-CoV-2 vírussal kapcsolatban hozott magyarországi és nemzetközi utazási korlátozások, és az érintett rendezvények ezekkel összefüggésben történt lemondásai.

1) Az első megvalósult kiutazás Pekingbe történt 2019. október 30. és november 18. között. Az útnak több célja is volt: részvétel a pekingi Minzu Egyetem által szervezett 2. *Nemzetközi mongol forráskutási konferencián*, konzultáció az ojrát kutatások területén működő pekingi szakemberekkel, valamint szakirodalom és párhuzamanyagok beszerzése a kínai mongolisztikai kutatásokkal foglalkozó intézmények könyvtáraiból. A konferencián Birtalan Ágnes és Rákos Attila is a jelen kutatási projekthez kapcsolódó előadást tartott:

- Birtalan Ágnes: *The Significance of Oirat Texts-Corpus Kept in the Oriental Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences*
- Rákos Attila: *Oirat Script Influence in Mongolian Script Documents: on the Example of Manuscripts Kept in the Oriental Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences*

A forráskutatás is sikeresen folyt, számos új és régebbi szakkönyv és forráskiadás beszerzése mellett legfontosabb eredményként sikerült hozzájutni az M. Erdemtu által szerkesztett *Ili-yin yool-un urusqal daɣu oron-du qadaɣalaydaɣu bayiy-a todū üsüg-ün surbulji bičig-ün čiyulyan* („Az Ili folyó menti vidéken őrzött világos írásos források gyűjteménye”) című 50 kötetes könyvsorozat összes példányához, amely a facsimile kiadásban megjelentetett ojrát írásos kéziratok és fanyomatok eddigi legnagyobb gyűjteménye. A sorozat köteteinek Magyarországra szállítását is megoldottuk, a könyvek 2020 elején megérkeztek Budapestre.

A pekingi utazás során Rákos Attila két 90 perces előadást is tartott a Minzu Egyetem mongolisztika szakos hallgatóinak és a mongolisztikai tanszék oktatóinak a jelen kutatási projekthez és annak eredményeihez kapcsolódóan. Az elő-

adások az ojrát nyelv történetének kutatásához felhasználható forrásokról, illetve az ojrát nyelvi jellegzetességekről és az ojrát írott dokumentumokban megfigyelhető beszélt nyelvi hatásokról szóltak.

2) A második utazásra 2020. november 11–12-én került sor, és az utazás célja a berlini Freie Universität Turkológiai Intézete által szervezett *Endangered Languages in Northern Asia* című konferencián való részvétel volt. A konferencián Birtalan Ágnes és Rákos Attila egyaránt részt vett és előadott, és mindketten a jelen kutatási projekthez kötődő előadást tartottak. Birtalan Ágnes az ojrát identitáshoz kapcsolódó jelenségekről és a nyelv megőrzésének, illetve revitalizációjának érdekében folyó törekvésekről adott elő (*Being Oirat 2 – Emic attempts at language preservation*), míg Rákos Attila az ojrát nyelvjárások eltéréseinek eredetéről és az írott forrásokban megfigyelhető történetéről, valamint az asszimiláció általi befolyásról beszélt (*Oirat varieties: assimilation or preservation*).

A most zárult éves szakasz során további tanulmányutakra is készültünk Mongóliában, Kínában, illetve Oroszországban, valamint az alábbi konferenciákon való részvételt is terveztük, de az említett korlátozások miatt ezek mindegyike elmaradt vagy későbbre halasztották:

Aspects of Family in East Asian Cultures and Languages, Budapest, ELTE Távol-keleti Intézet, 2020. március 13.

3rd International Symposium on Mongolian Studies, Bonn, Bonni Egyetem, 2020. május 15–17.

The Fourth International Conference on Mongolic Linguistics, Ulan-Ude, Burját Állami Egyetem, Oroszországi Tudományos Akadémia, 2020. augusztus 12–16.

63rd Permanent International Altaistic Conference, Ulánbátor, Mongol Tudományos Akadémia, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2020. augusztus 17–22.

Rákos Attila

Japán Tanszék

A Bukkyō Dendō Kyōkai kutatási támogatása

Prof. Dr. Hamar Imre nemzetközi ügyekért felelős rektorhelyettes és a Távol-keleti Intézet igazgatója az intézet Japán Tanszékének tanársegédjével, Kiss Mónikával 2020-ban elnyerte a nemzetközi buddhizmuskutatás egyik jelentős szereplője, a tokiói székhelyű Bukkyō Dendō Kyōkai 仏教伝道協会 (Society for the Promotion of Buddhism) társaság kutatási támogatását. A három évre

szóló projekt támogatást kimagasló minőségű kutatóknak és kutatásoknak ítéli oda minden évben. A nyertes projekt címe *Comprehensive Research of Samantabhadra Bodhisattva in East Asia – Based on Philological and Iconographic Examinations*, amellyel a kínai és japán buddhista kultúrában is meghatározó Samantabhadra bódhisattva átfogó kutatását tűzték ki célul. A hároméves projekt végén a kutatást egy nyomtatott kiadvánnyal és egy nemzetközi konferenciával tervezik lezárni.

Elindult a Japán nyelv és kultúra tanára szak

2020 őszén az ELTE Bölcsészettudományi Kar japán szakán elindulhatott a 12 féléves japán nyelv és kultúra tanára szak. Egyetemünk, ahol immár csaknem egy évszázada folyik japán nyelvoktatás, újabb meghatározó lépést tett a japán nyelv és kultúra terjesztési, a Japán iránti óriási és továbbra is egyre növekvő hazai érdeklődés kielégítése terén.

Buddhológia és Tibetisztika Tanszék

A 2020-as esztendő rendkívül fontos előrelépést hozott az alig egyesztendő Buddhológia és Tibetisztika Tanszék számára. Pályázatunkkal az egyetem elnyerte a Robert H. N. Ho Family Foundation világszerte nagy tekintélynek örvendő *New Professorship in Buddhist Studies* támogatását. Ezzel – a Buddhizmus-kutatás Központot már egy évtizede bőkezűen szponzoráló Khyentse Foundation után – a Távol-keleti Intézetben folyó buddhológiai kutatás és oktatás immár a második fontos nemzetközi támogatójára lelt, és ez az eredmények elismerését is jelenti.

Így tanszékünkhöz csatlakozhatott mint *Robert H. N. Ho Family Foundation Professor in Buddhist Studies* Szegedi Mónika tibetológus, az *abhidharma* és *yogācāra* filozófia, valamint Vasubandhu munkásságának kutatója. Másik új munkatársunk Jónás Dávid doktorandusz, sinológus és tibetista. Kettejünkkel immár a klasszikus buddhizmus legjelentősebb (páli, szanszkrit, tibeti és kínai nyelvű) forrásterületei egyaránt megfelelő súllyal jelennek meg palettánkon.

A járványhelyzet miatt élő rendezvényeket nem tarthattunk, két online előadásunk mégis szép számú közönséget vonzott. A Kutatók Éjszakája rendezvénysorozat keretében Szegedi Mónika *Titkos bölcsesség a tibeti könyvek lapjain* című, képekkel gazdagon illusztrált előadása (2020. november 27.) a tibeti írásbeliség különböző formáiba nyújtott betekintést. Egy egyedülálló forrást részletesen is elemzett. Lhászában, a dalai lámák téli rezidenciája, a Potala palota mögötti tavacska kicsiny szigetén áll a Lukhang (*klu-khang*) szentély,

'A Kígyódémon Háza'. A hírhedten kicsapongó 6. dalai láma építette, és a dalai lámák személyes meditációs-elvonulási helye volt. Ennek a közelmúltig szigorúan titkos emeleti freskói a tantrikus jóga beavatottaknak szánt gyakorlatsorát nem csupán pontosan ábrázolják, hanem hosszabb szövegekkel le is írják.

A *Khyentse Lecture Series* keretében tartotta meg előadását Ruzsa Ferenc december 8-án, *A megvilágosodás: Mese vagy valóság?* címmel (<https://youtu.be/VplJgQPXZUA>). Az összes ránk maradt páli és szanszkrit forrás elemzésével megmutatta, hogy bár a kapcsolódó legendakör korán kialakult, annak elemei egy évezred során sem rögzültek pontosan. Így aztán, bár Gautama Sziddhártha megvilágosodásélménye a szent fügefa tövében kétségbevonhatatlan történeti ténynek látszik, annak tartalmáról legfeljebb sejtésünk lehet csupán.

Koreai Tanszék

Vendégelőadások 2020-ban

2020-ban a vilá járvány ellenére egyetemünkön számos koreanisztikával kapcsolatos rendezvény valósult meg. Az ERASMUS- és a CEEPUS-mobilitások keretében számos vendégelőadást szerveztünk tanszékünkön még a járvány előtti időszakban, személyes előadások formájában: Natasa Vampelj Suhadolnik művészettörténész, a Ljubljana-i Egyetem Ázsiai Tanszékének vezetője, az European Association of Asian Art and Archaeology Társaság alapító elnöke adott elő az ókori keleti sírépítészetéről 2020 februárjában. Yun Sun-Young, a Bécsi Egyetem Koreai Tanszékének oktatója a koreai ételkultúráról tartott kultúrtörténeti előadásokat 2020. február végén és március elején a szintén nagyon nagy létszámban megjelent érdeklődő hallgatóságnak. Sajnos a március utánra tervezett oktatói beutazások nem valósulhattak meg a járvány miatt, de reméljük, hogy amint újra megnyílnak a határok az oktatói mobilitások előtt, pótolhatjuk a kozmológiáról és a koreai buddhizmusról szóló vendégelőadások személyes megtartását. Marek Zemanek, a prágai Károly Egyetem koreanista vallástörténész oktatója azonban online formában nagyon izgalmas előadást tartott angol nyelven *Invention of Korean Buddhism* címmel hallgatóinknak.

Window on Korea: könyvtárávató 2020. október 15.

Tanszékünkön a Window on Korea pályázaton elnyert könyvtárprojekt-támogatás fontos állomásaként 2020. október 15-én hivatalosan is megnyílt a jelenleg 1500 kötetből álló és öt éven keresztül folyamatosan bővülő állományú

koreanisztikai szakkönyvtár. Az eseményen Borhy László rektor úr aláírta az ELTE és a Koreai Nemzeti Könyvtár között született megállapodást, majd Hamar Imre nemzetközi ügyekért felelős rektorhelyettes, az ELTE Távolségi Intézetének igazgatója és Lee Dangweon, a Koreai Kulturális Központ igazgatója leplezték le a könyvtár bejáratánál elhelyezett emléktáblát.

KASEUS konferencia 2020. október 30–31.

2020. október 30–31-én az ELTE Koreai Tanszékének, a Koreai Szláv és Eurázsiai Társaság (Korean Association of Slavic and Eurasia Studies / KASEUS) és a Koreai Alapítványnak társszervezésében hét ország részvételével nagyszabású nemzetközi konferencia valósulhatott meg az online térben. A diplomáciai és bevándorlással kapcsolatos kérdéseken kívül az úgynevezett „középhatalmak” közötti együttműködés fontosságának hangsúlyozása és a kapcsolatot erősítő tudományos, kulturális kutatások erősítése céljából létrejött találkozóon a koreai és közép-kelet-európai kutatókon kívül az ELTE Koreai Tanszékének munkatársai és doktoranduszai is aktívan közreműködtek előadások és korreférátumok megtartásával. A rendezvényt az ELTE részéről Borhy László rektor köszöntő szavainak felolvasása után Hamar Imre nemzetközi rektorhelyettes, a Távolségi Intézet igazgatójának fő előadása követte, majd a politikai és diplomáciai témájú szekcióval párhuzamosan zajló úgynevezett „diákszekció”

keretében az ELTE doktoranduszai (Fajkuszné Kovács Ramóna, Jeong Seong Eun és Kim Shinhyung) mutatták be kutatásaikat koreai nyelven, amelyekre szakavatott koreai professzorok reagáltak az előadások elhangzása után.

A délutáni szekcióban a kulturális kapcsolatok és a koreanisztikai kutatások kerültek előtérbe, ahol a koreai művészettörténet magyarországi és európai oktatásának és kutatásának lehetőségeiről és az európai műgyűjtemények és a szomszédos országok kutatóinak kapcsolatrendszeréről, lehetőségeiről és a műgyűjtemények oktatásban való felhasználásáról Mecszi Beatrix tanszékvezető mutatta be oktatási és kutatási tapasztalatait. Ezt követően Lora Tamošiūnienė (Mykolas Romeris Egyetem, Litvánia) a Baltikum különböző egyetemein folyó koreanisztikai munkát mutatta be, majd az ELTE Koreai Tanszékről a konferencia szervezésében is aktív szerepet vállaló Jin Kyoung Ae az ELTE Koreai Tanszék népszerűségéről és tantervéről beszélt, végül Ryu Jaewon a Zágrábi Egyetem képviselőjeként a horvátországi koreanisztika helyzetét és a diákok koreainyelv-tanulásával kapcsolatos felméréseit és ennek tapasztalatait osztotta meg a közönséggel. Az előadások után felkért hozzászólók vitatták meg az előadók által felvetett kérdéseket: Kang Byoung Yoong (Ljubljana Egyetem, Szlovénia), Woo Junmo (Sun Moon Egyetem, Korea), Horváth Alíz (ELTE) és Grażyna Strnad (Adam Mickiewicz University, Poznan, Lengyelország). Az utolsó szekcióban, amely már koreai idő szerint éjfél utáni időre is kihúzódtott, a gazdasági és diplomáciai kérdések kerültek a központba, ahol a koreai előadók (Lee Sang Joon, Kookmin Egyetem; Kim Seung Nyeon, Hankuk Egyetem és Byun Hyunsub, az északi gazdasági együttműködéssel foglalkozó elnöki bizottság tagja) előadásain kívül Magyarországról Neszmélyi György (Budapesti Gazdasági Egyetem) előadása hangzott el.

A jó hangulatban és gördülékenyen zajló online konferencia a kutatások és gondolatok megosztásán kívül elősegítette Korea és a közép-kelet-európai régió erősebb együttműködését, nemcsak politikai, diplomáciai, hanem kulturális és oktatási téren is. A konferencia hozadékaként a KASEUS elnökének, Kim Seongjin professzornak anyaintézményével, a Duksung Egyetemmel való együttműködés megkötéséről is szó került.

Kutatók Éjszakája 2020. november 27.

2020. november 27-én a Kutatók Éjszakáján tanszékünk is képviseltette magát, és három koreai tárgyú előadás hangzott el Fajkuszné Kovács Ramóna, Nguyen Krisztina és Jin Kyoung-Ae oktatók előadásában online formában.

Mecszi Beatrix

纪实

远东研究所

主题方案的卓越计划 社群建设：家庭与民族、传统与创新

在为期三个学年（2019 - 2022）的以“社群建设：家庭与民族、传统与创新”为题的国家卓越计划框架下，第一年在与远东研究所相关的小组中21人参与了该计划，进行研究和调研。大多数参与者是远东研究所的讲师、研究员和博士生（研究所在5个系均有代表），除此之外还有两位外部讲师也参与了该工作。研究范围涵盖东亚家庭和亲属制度的历史、文化历史、宗教现象学和语言学等方面，调研了家庭内部（传统继承、教育、老龄化、独生子女政策、疏离、孤独等）、家庭的社会地位、工作与家庭关系、传统和现今家庭观念的变化，以及风俗仪式的传统与变化。

2019年9月16日举行了以家庭、身份和传统为主题的蒙古文化视觉和文学表现的国际讲习班。计划并筹备于2020年3月13日举行的研讨会上，介绍项目参与者和一些特邀外国演讲者的成果。由于我们非常重视对研究所后备力量的培养，因此吸纳了研究所的学生加入该项目，并计划于2020年3月26日与研究所学生自治组织共同举办一场学生和导师研讨会。

参与者在项目结束时将研究结果写成英文和匈文的独立调研报告，并将分别出版。

研讨会和讲习班

已举行的活动：

2019年9月16日 国际讲习班：蒙古家庭、身份和传统的视觉和文学表现

由于流行病原因，不得不在最后时刻（3月11日）取消的活动：

2020年3月13日 国际研讨会：“东亚文化和语言中的家庭”

约30名演讲者，来自匈牙利和国外

2020年3月26日 学生研讨会：“东亚文化和语言中的家庭”

约15名演讲者，来自罗兰大学远东研究所的学生

刊物

- * 正在准备和出版两卷调研报告
- * 匈文调研报告，包括20份中国、日本、韩国、蒙古和西藏题材的调研，每份调研大约3万到4万字，作为远东研究所的独立卷宗出版（孔子图书馆丛书）。
- * 《东亚文化和语言中的家庭》：英文调研报告，包括20份中国、日本、韩国、蒙古和西藏题材的调研，每份调研大约3万到4万字，将在《布达佩斯东亚研究》丛书中出版。

毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)

中文系和孔子学院

COVID-19挑战下的数字化汉语教学 - 国际汉语教学线上研讨会
2020年12月12日

2020年12月12日，罗兰大学孔子学院的中东欧汉语教师培训中心举办了以“COVID-19挑战下的数字化汉语教学”为题的线上研讨会。为期1日的活动中，来自15个中东欧国家的近100名与会者听取了有关数字化语言教学机会的讲座。在闭幕论坛上，线上研讨会的参与者也有机会以非正式的形式分享他们的经验，并讨论数字化教学中出现的问题和解决方案。

线上会议的讲座：

赵杨（北京大学）：“新中国汉语教学70年：探索符合汉语特点的教学规律”

杨旭（北京外国语大学）：“网络课堂和线上教学的设计”

伯有文(Pohl, Uwe)(罗兰大学，匈牙利)：“在线吸引语言学习者”

希雅娜·施科娃(Yana Shishkova)(索菲亚大学，保加利亚)：“为高中汉语教学提供支持的数字化技术”

马蒂雅(Mateja Petrovcic)(罗布尔雅那大学，斯洛文尼亚)：“与时俱进：寻求平衡的艺术”

史维思(Wisława Szkudlarczyk-Brkić)(密奇维茨大学，波兰)：“在线教授汉语语法的挑战与策略”

克雷西米尔·尤拉克(Kresimir Jurak)(萨格勒布大学，克罗地亚)：“孔子学院生活中的新常态：我们应如何改变，又应保持什么”

玛丽娜·鲍勃—彩妮奇 (Marina Pop-Cenic) (东方语言学校, 塞尔维亚): “在困境中寻找出路”

波琳娜·瓦伦蒂诺娃·特松切娃 (Polina Valentinova Tsoncheva) (特尔纳瓦的圣西里尔和圣基里尔麦托迪大学, 保加利亚): “新常态下的教学挑战”

伊娃·纳吉特 (Ieva Nagytė) (维尔纽斯大学, 立陶宛): “虚拟教室中积极进取的学生: (不)可完成的任务?”

李娜 (Iryna Ilychuk) (伊凡诺-弗兰科夫斯克国立大学, 乌克兰): “大流行病下的中国人: 激励与困难”

吕维伦 (Wei-lun Lu) (马萨里克大学, 捷克): “穿越模块、时区和边界培训学生”

罗兰大学孔子学院荣获“汉语考试优秀考点”称号

2020年12月16日

汉考国际公司和教育部中外语言交流合作中心于2020年12月16日共同举办了“国际中文教育标准与考试研讨会”，并在会议框架下颁发了“2020-2021年度汉语考试优秀考点”奖。此次论坛和颁奖典礼都是不寻常的，由于新冠病毒流行病而采取了在线形式举办。论坛由汉考国际教育科技有限公司董事长兼总经理李佩泽主持，约200多位与会者聆听了12位教授、领导和专家的演讲。

全球目前有156个国家运行总共1201家汉语考试考点，其中32家在2020年12月获得了“2020-2021年度汉语考试优秀考点”称号，欧洲的获奖单位仅占11家，匈牙利的罗兰大学孔子学院脱颖而出获此殊荣。自此，罗兰大学孔子学院不仅获得“模范孔子学院”称号，而且还获得了“汉语考试优秀考点”称号，并曾多次获得国家汉办的“卓越奖”。

在线颁奖典礼和论坛上，身为罗兰大学国际事务副校长、罗兰大学孔子学院院长、远东研究所所长的汉学家郝清新教授，以罗兰大学孔子学院的名义领取了该奖并发表了演讲。

郝清新教授获得中国国家奖 2020年12月18日

2020年12月18日，罗兰大学国际事务副校长郝清新教授（Prof. Dr. Hamar Imre）获得了中国政府颁发的最负盛名的奖项之一“中华图书特殊贡献奖”。该奖项设立于2005年，今年颁发给来自15个国家的15位致力于在全球推广中国文化和科学的外国学者、作家及翻译家。

自奖项设立以来，迄今已有54个国家的153名专家获得了该荣誉。在颁奖典礼上，由郝清新教授曾经的学生、现任匈牙利驻北京使馆大使白思谛（Pesti Máté）代表其接受了该奖。

郝清新教授同时是罗兰大学孔子学院院长和远东研究所所长，他还是很多专业性合作的发起者。2014年发起成立了罗兰大学孔子学院中东欧汉语教师培训中心，为该地区的教师组织定期专业再培训和论坛活动。2017年在其领导下成立了匈牙利科学院-罗兰大学-塞格德大学（MTA-ELTE-SZTE）丝绸之路研究小组，研究丝绸之路沿线人民和文化的相互影响。郝清新教授还是国际公认的中国佛学学者，领导很多国际项目和出版发行，促进了对华严宗的研究。除了匈文出版的专著（《中世纪中国佛教：澄观的生平和哲学思想》、《佛陀出现在世间》、《中国佛教史》）以外，还编辑了很多书籍，并担任《匈牙利人的汉语书》教科丛书以及2019年出版的两卷《中匈字典》的主编。

蒙古和中亚系

主题为“多民族环境中的少数民族文化的书面化传统：

瓦刺读写的文化和语言

（毕尔塔兰·阿格奈丝 [Dr. Birtalan Ágnes], NKFI 129081）”的竞标结果

2019年9月至2020年8月期间，研究项目仍按照计划中的时间表进行。但2020年3月以来，因为SARS-CoV-2病毒流行病，匈牙利和国际上均采取的限制措施，明显阻碍了该项目的进行。

这一年中继续制作瓦刺手稿的翻写，并编制了适合录入数据库的版本。手稿中受损部分的文本，以及难以识别和无法清晰阅读的文本，我们之后将尝试使用其他藏书中的平行资料进行确认和纠正。用于处理文本语料库的计算机应用的常规设计和闭环测试已经完成，将在下一个年度阶段进行公开测试，并根据反馈完成必要的修改。在用拉丁字母重写文本语料库的基础上，正在将瓦刺文翻译成英文，并已开始分析内容和语言，以及对文本中出现的汇编词素列表的编制，以便用于将来汇编更详细的词汇表。在这项工作中，同时还进行着多项研究，预计将在下一年度发表。

该书籍包含匈牙利科学院东方藏品中保存的瓦刺手稿的复制版，2020年由毕尔塔兰·阿格奈丝 (Birtalan Ágnes) 和刺阔什·阿提拉 (Rákos Attila) 编辑并以双语（蒙古文和英文）出版（毕尔塔兰·阿格奈丝 [Birtalan, Ágnes] – 刺阔什·阿提拉 [Rákos, Attila] [eds.]: 《散布在世界的

蒙古书》- 匈牙利, 卷三。[“一带一路”沿线国家蒙古文物的影印本汇编] - 内蒙古人民出版社, 2020年)。2020年还出版了另一个出版物, 包含了匈牙利科学院东方藏品中保留的独特的四种语言(中文-满文-蒙古文-瓦剌文)词典的系统词汇资料和复制版。该卷由特·敖特根陶拉(T. Otgontuul)和毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)编辑, 由蒙古国立大学出版(Отгонтуул Т. – Биргалан, А.: Манж, Хятао), Монгол, тод үсэг хавсарсан толь. МУИС, Улаанбаатар 2020, 456 p. [满文、中文、蒙古文和瓦剌文字字典)。另外, 在蒙古乌兰巴托出版了由毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)编辑的匈牙利科学院东方藏品中保存的蒙古文和瓦剌文手稿与木版画的说明选集, 该双语(蒙古文和英文)出版物中收集了匈牙利图书馆和博物馆中保存的蒙古文化遗物。毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)在该书中对东方藏品资料进行了描述, 刺阔什·阿提拉(Rákos Attila)则对蒙古语和瓦剌语的来源做了解释。(毕尔塔兰·阿格奈丝[Birtalan Ágnes]: 《匈牙利的蒙古文化和历史遗产宝藏》国际蒙古学会(IAMS) - 罗兰大学, 乌兰巴托 - 布达佩斯 2020)。毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)在马丁内·罗伯茨(Martine Robbeets)和亚历山大·萨韦利耶夫(Alexander Savelyev)编辑的《跨欧洲语言的牛津指南》中出版了瓦剌语言的英文研究, 该书由牛津大学出版社出版(Birtalan, Ágnes: Oirat and Kalmyk, the Western Mongolic languages. In: The Oxford Guide to the Transeurasian Languages. Ed. by Martine Robbeets and Alexander Savelyev, Oxford University Press 2020, 350–369).

该竞标框架下, 一年有两次参加会议和进行考察的出访行程。由于SARS-CoV-2流行病而采取的匈牙利和国际的出行限制, 导致去年计划中的多次参加国外研讨会和研究旅行均未成行, 相关活动也因此取消。

1) 首次实现的北京之行是在2019年10月30日和11月18日之间。该行程有多个目的: 参加由北京民族大学在北京举办的“第二届国际蒙古寻源研究研讨会”, 在瓦剌研究领域与北京专家进行讨论, 并从中国蒙古研究机构图书馆中获取文献资料和平行材料。研讨会上, 毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes)和刺阔什·阿提拉(Rákos Attila)还作了与此项研究相关的演讲:

* 毕尔塔兰·阿格奈丝(Birtalan Ágnes): “匈牙利科学院东方藏品中保存的瓦剌文本语料库的意义”

* 刺阔什·阿提拉(Rákos Attila): “瓦剌脚本在蒙古脚本文件中的影响: 匈牙利科学院图书馆东方藏品中保存的手稿范例”

寻源研究也很成功, 除了获得了一些新的和较旧的专业书籍和来源出版物以外, 最大的成果是取得了由埃德姆图(M. Erdemtu)编辑的题为

《伊犁河沿岸乡村保存的清晰的书面来源资料集》(*Ili-yin yool-un urusqal dayu oron-du qadayalaydaǰu bayıǰ-a todı üsüg-ün surbulǰı bičig-ün čiyulǰan*)的50卷丛书的所有副本，这是迄今为止复制版中最大的瓦刺手稿和木版画集。我们还解决了向匈牙利运送的问题，该丛书于2020年初抵达布达佩斯。

在访问北京期间刺阔什·阿提拉(**Rákos Attila**)还就该研究项目及其成果，向民族大学的蒙古专业学生及蒙古学系的讲师们作了两场90分钟的讲座。讲座中介绍了可用于研究瓦刺语言历史研究的资源，以及瓦刺语言特征和在瓦刺书面文档中可见的口头语言效果研究。

2) 第二次出访是在2020年11月11日至12日，目的是参加由柏林自由大学突厥学研究所组织的以“北亚濒危语言”为题的论坛会。毕尔塔兰·阿格奈丝(**Birtalan Ágnes**)和刺阔什·阿提拉(**Rákos Attila**)均参加了此次会议并作了与研究项目相关的演讲。毕尔塔兰·阿格奈丝(**Birtalan Ágnes**)谈到了与瓦刺身份相关的现象以及为维护 and 振兴语言所做的努力(“成为瓦刺2 - 语言保护中的主位意图”)，刺阔什·阿提拉(**Rákos Attila**)则讲述了瓦刺语言方言差异的起源，以及书面来源中可寻的历史和同化影响(“瓦刺种类：同化或保存”)。

在目前结束的年度中，我们原本计划前往蒙古、中国、俄罗斯进行进一步的调研，并参加以下研讨会。但由于出行限制，所有会议均被取消或推迟：

* “东亚文化和语言中的家庭”

布达佩斯，罗兰大学远东研究所，2020年3月13日

* “第三届国际蒙古研究研讨会”

波恩，波恩大学，2020年5月15日至17日

* “第四届蒙古语言学国际会议”

乌兰乌德，布里亚特国立大学，俄罗斯科学院，2020年8月12日至16日

* “第六十三届常设国际阿尔泰学会议”

乌兰巴托，蒙古科学院，语言与文学研究所，2020年8月17日至22日

刺阔什·阿提拉 (**Rákos Attila**)

日语系

佛教传道协会的研究资助

罗兰大学负责国际事务的副校长兼远东研究所所长郝清新教授 (Prof. Dr. Hamar Imre) 与研究所日语系助教基什·莫妮卡 (Dr. Kiss Mónika) 在 2020 年共同获得了国际佛教研究的重要参与者之一佛教传道协会给予的研究资金。这项为期三年的项目资金每年颁发给高水平的研究人员和研究工作。此次获得资助的项目主题是“普贤菩萨在东亚的综合研究-基于语言学和图像学研究”，旨在全面研究在中国和日本佛教文化同样重要的普贤菩萨。三年项目到期时，计划以一份印刷出版物和组织一场国际会议的形式结束。

启动日本语言和文化讲师专业

2020 年秋，罗兰大学文学院日本专业可以开设为期 12 个学期的日本语言和文化讲师专业。罗兰大学的日语教学已经开展了近一个世纪，在传播日语和文化方面又迈出了决定性的一步，以满足本国对日本巨大且仍在增长的兴趣。

佛教与藏学研究系

2020 年对于刚刚成立一年的佛教与藏学研究系来说是个重要的进步。通过我们的申请，大学赢得了罗伯特·H·N·Ho 家族基金会资助的享有盛名的“佛教研究新任教授职位”项目款。借此，自钦哲基金会 (Khyentse Foundation) 慷慨资助了佛教研究中心十年后，远东研究所的佛教研究和教育现在已获得了第二个重要的国际资助，这意味着对其研究成果的认可。

因此，作为“罗伯特·H·N·Ho 家族基金会的佛教研究新任教授”、研究阿毘达磨和瑜伽行唯识学派、以及世亲著作的研究者藏学家瑟格迪·莫妮卡 (Dr. Szegedi Mónika) 也加入到该系中。另外一位新成员是博士生、汉学家和藏学家严达翰 (Jónás Dávid)。这两位同事的加入，使得传统佛教最重要的 (巴厘语、梵语、藏语和汉语) 来源将以适当的比重出现在我们的研究工作中。

由于疫情原因，我们无法举行现场活动，但两次线上讲座仍吸引了大批听众。作为“研究员之夜”系列活动的一部分，瑟格迪·莫妮卡

(Dr. Szegedi Mónika)以“藏文书籍中的秘密智慧”为题并配以丰富插图的讲座(2020年11月27日),提供了对藏文写作各种形式的见解。她还详细分析了一份独特的来源。在拉萨达赖喇嘛的冬季行宫,在布达拉宫后身小湖中的小岛上矗立着禄康塔“蛇魔之屋”,由声名狼藉、直言不讳的第六世达赖喇嘛兴建,曾是达赖喇嘛的私人静修之所。直到最近,其中绝密的壁画被曝光,不仅精准的绘画了密宗瑜伽双修的系列练习动作,还用长篇文字进行了描述。

作为“钦哲”系列讲座的一部分,鲁扎·费莉(Ruzsa Ferenc)于12月8日作了题为“明心:童话还是现实?”的讲座(<https://youtu.be/VpIJgQPXZUA>)。对留给我们的所有巴厘语和梵语来源进行分析后阐述了其观点,尽管相关的传奇很早就已形成,但其内容在一千年中都没有准确记录。因此,尽管乔达摩·悉达多在菩提树下的明心似乎是不争的历史事实,但所悟内容我们只能凭借猜测。

韩语系

2020年的客座讲座

在流行病期间,2020年我校也举办了很多与韩国研究相关的活动。在ERASMUS和CEEPUS流动性框架内,流行病之前我系以个人讲座的形式举行了多场客座演讲:2020年2月,卢布尔雅那大学亚洲系主任、亚洲艺术与考古学欧洲协会创始主席、艺术史学家娜塔莎(Natasa Vampelj Suhadolnik)就古东方墓葬建筑作了讲座。2020年2月底和3月初,维也纳大学韩语系讲师尹善英(Yun Sun-Young)介绍了韩国饮食文化的文化史,均吸引了众多听众。很遗憾,由于流行病原定于3月之后的讲座无法实现。但我们希望,一旦边境对教师流动开放,我们将补上有关宇宙学和韩国佛教的客座讲座。布拉格查尔斯大学的韩国宗教史讲师马雷克·泽马内克(Marek Zemanek)则以线上讲座的形式,为我们作了题为“韩国佛教发明”的精彩英语讲座。

韩国之窗:图书馆揭牌典礼

2020年10月15日

作为我系在“韩国之窗”竞标中赢得的图书馆项目的重要里程碑,拥有1500卷图书,并将在5年内持续扩展的韩学专业图书馆于2020年10月15日

正式开放。揭牌典礼上，校长薄慕往(Prof. Borhy László)签署了罗兰大学和韩国国家图书馆之间的协议，之后国际事务副校长、远东研究所所长郝清新(Hamar Imre)与韩国文化中心主任李东权(Lee Dangkweon)共同为图书馆揭牌。

KASEUS研讨会 2020年10月30日至31日

2020年10月30日至31日，罗兰大学韩语系、斯拉夫和欧亚研究韩国协会(Korean Association of Slavic and Eurasia Studies / KASEUS)和韩国基金会协同举行了在线大型国际研讨会，共有7个国家参加。除了外交和移民问题以外，会议上还强调了所谓的“中间-权利”之间合作的重要性，并有意加强可以深化关系的科学和文化研究。除了韩国和中东欧研究学者以外，罗兰大学韩语系的工作人员和博士生也积极参加，并作了相关讲座和共同报告。研讨会上，罗兰大学校长薄慕往(Prof. Borhy László)致辞后，由负责国际事务的副校长、远东研究所所长郝清新(Prof. Hamar Imre)作了主题演讲，之后在政治和外交主题并进的所谓的“学生时段”环节中，罗兰大学博士生(福伊库斯内·科瓦奇·劳莫瑙/Fajkuszné Kovács Ramóna、郑成恩/Jeong Seong Eun和金申亨/Kim Shinhyung)用韩语介绍了他们的研究，演讲后韩国专家对其内容做了回应。

下午时段的研讨会主要集中在文化关系和韩国研究方面，系主任梅奇·贝娅特丽克丝(Dr. Meccsi Beatrix)介绍了她的教学和研究经验，讲述了

在匈牙利和欧洲教授和研究韩国艺术史的可能性，欧洲艺术收藏品和邻国研究学者的关系系统和可能性，以及艺术收藏品在教学中的使用。之后，立陶宛米克拉斯·罗姆利斯大学的洛拉·塔莫什博士（Dr. Lora Tamošiūnienė）介绍了波罗的海各大学的韩国研究工作。在会议组织方面发挥了积极作用的罗兰大学韩语系的金京爱博士（Dr. Jin Kyoung Ae）谈到了罗兰大学韩语系的受欢迎程度和教学计划。最后，代表萨格勒布大学的柳在元（Ryu Jaewon）分享了克罗地亚韩学研究的情况，以及学生韩语学习的相关调查和经验。演讲结束后，特邀发言人讨论了演讲者提出的问题：姜炳荣博士（Dr. Kang Byoung Yoong）（卢布尔雅那大学，斯洛文尼亚）、吴俊模（Woo Junmo）（日月大学，韩国）、黄丽（Dr. Horváth Alíz）（罗兰大学）和格拉兹娜·斯特尔纳德博士（Dr. Grażyna Strnad）（阿达姆·密茨凯维奇大学，波兹南，波兰）。作为最后环节，已经到了韩国时间的午夜以后，重点讨论经济和外交问题，除了韩国演讲者（韩国国民大学的李尚俊/Lee Sang Joon）、韩国外国语大学的金胜莲/Kim Seung Nyeon和从事北部经济合作的主席团成员卞贤燮/Byun Hyunsub)的讲座以外，匈牙利方面布达佩斯经济大学的奈斯梅伊·久尔吉博士（Dr. Neszmélyi György）也作了相关讲座。

在此次融洽气氛下顺利举行的在线会议上，除了分享了研究和想法，还促进了韩国与中东欧地区在政治、外交、文化和教育领域的强力合作。作为会议的成果，还讨论了与KASEUS主席金成真教授（Prof. Kim Seongjin）的母校德成大学的合作事宜。

研究员之夜

2020年11月27日.

在2020年11月27日的“研究员之夜”活动中，我系也代表出席，并在线上论坛上作了三场韩国主题的讲座，演讲者分别为福伊库斯内·科瓦奇·劳莫瑙（Fajkuszné Kovács Ramóna）、阮·克里斯蒂娜（Nguyen Krisztina）和金京爱（Jin Kyoung-Ae）讲师。

梅奇·贝娅特丽克丝（Mecsi Beatrix）

ABSTRACTS

ÁKOS BERTALAN APATÓCZKY – ZSOLT SZILÁGYI
The first century of Kitan Studies in Hungary

Over the last 100 years Hungarian scholars have shown a deep interest in East Asian philology, as a result of which they have managed to achieve very significant results in this field. Ever since the first Kitan written source came to light in the early 20th century (formerly known as “Kitaj” in the Hungarian literature), Hungarian philologists have paid special attention to these documents and to the Kitan language. The first scholarly paper in Hungarian on Kitan studies, by Lajos Ligeti, was published in 1927. In this short article, we would like to give an overview of nearly a century of Hungarian Kitan studies and new Kitan research that is being conducted with the participation of Hungarian scholars.

SZANDRA ÉSIK
**Comparative Analysis of Contemporary American–Chinese Political Rhetoric
Based on Donald Trump’s State of the Union Address (2017–2020)
and Xi Jinping’s report to the 19th National Congress
of the Communist Party of China**

The purpose of this paper is to point out the differences between American and Chinese political discourse. This is examined by analyzing the speeches made at the most significant events in American and Chinese political life: Donald Trump’s State of the Union Address (2017–2020) and Xi Jinping’s report to the 19th National Congress of the Communist Party of China. How do the leaders address the audience? What forms of verbal and nonverbal communication do they use? How do they communicate their message in an effective way? Before the corpus analysis, we briefly review the significance of the State of the Union Address and the General Secretary’s report and examine the origin of the texts. Next, in the speeches of the leaders, given the content of the texts the following rhetorical tools are examined: 1) presenting the past; 2) talking about the future; 3) calling for unity; 4) humour and irony; 5) addressing the audience; 6) metacommunication. The study shows that although the speeches contain rhetorical tools that can be classified in the same categories, there are differences in their content and direction.

RICHÁRD GOTTNER

Japanese jujutsu-terminology in Hungary: An attempt to create a new jargon

Despite Japanese *jujutsu* being the mother-art of Kōdōkan *jūdō*, unlike to its successor *jūjutsu* has never had a single organized school and terminology: different schools exist, all with unique techniques and names for them. In terms of schools and terminology, Hungarian *jūjutsu* is just as diverse as the Japanese and all others worldwide. The “Hungarian Sport Ju-jitsu Federation” was created in order to provide opportunities for competition among practitioners of all the various schools by developing an organized syllabus, with a standardized Japanese terminology and its Hungarian translation, which the author of this paper was asked to sub-edit. In this paper I describe my attempts to create a basis for this terminology by introducing the development of Hungarian *jūjutsu* terminology and identifying its main errors; I then offer a possible solution in order to create a standardized terminology akin to Kōdōkan *jūdō*.

ESZTER KNYIHÁR

The notion of home among Chinese immigrants in Hungary

The notion of home is individualized, its interpretations are always attached to subjective experiences, and during the process of migration it also fills up with additional meanings. Over the last three decades Chinese immigrants have created one of the most significant diasporas in Hungary. Leaving China temporarily or permanently behind, they constructed their new homes in the host society’s culturally different environment. The children of these migrants also grew up in-between cultures and countries, which led them to create their uniquely complex perception of home. With the involvement of 139 participants, this study seeks to examine how Chinese immigrants with different migratory backgrounds construct and experience the notion of home.

GÁBOR KÓSA

**Topics of debate between Mohists and Confucians in ancient China II.
Mohist criticism of Confucianism**

It is a well-known fact in the history of Chinese philosophy that the 5th–4th centuries B.C. witnessed vigorous debates between Confucians and Mohists. We have three types of sources at our disposal reporting on the debates between

representatives of these two groups: 1. External sources, which report on the debates from the point of view of external observers belonging to neither group; 2. Confucian sources, which predominantly contain Confucian criticism of Mohism; 3. Mohist sources, which in turn primarily detail the Mohist criticism of Confucian views. In the present study, I examine the third category.

ÁRON SOMOGYI

Regulation of weapon use and possession in the Ming era based on laws of the *Da Ming lü*

The period of the Ming dynasty is traditionally considered to be the golden age of martial arts in China. Recent studies in the field of Chinese martial arts history confirm that physical, armed violence was endemic in the everyday life of the era, its scope ranging from regular bandit attacks to clan feuds and local uprisings. Little is known, however, about how the Ming legal system dealt with the presence of weapons and armed violence in society. This study aims to examine how Ming law sanctioned armed violence and regulated the possession of weapons by civilians through an analysis of the relevant articles of the *Da Ming lü* 大明律 [Great Ming Code]. The analysis of articles of penal and military law shows that the rules covering civilian weapon possession were quite permissive, with only a few restrictions that guaranteed the safety of the imperial palace and the technological superiority of the military. Armed violence was punished more severely compared to unarmed assault, however only by a small degree. In cases of homicide, laws did not differentiate between armed and unarmed crime. These regulations, among other factors, may have contributed to the formation of the violent environment which was essential for martial arts and martial arts culture to prosper.

ZSOLT TOKAJI

**“It can worthily be called the Chinese Homer”
The first century of Hungarian language knowledge and translations related to the *Book of Songs (Shi jing)*, Part 2.**

The *Book of Songs (Shijing 詩經)* became known in Europe from the 18th century onwards as part of the Confucian canon. Since there were no Hungarian orientalists with sufficient scholarly preparation and knowledge of Chinese until the mid-20th century, information about China was made available to the general public through intermediary languages (German, English, French). The sig-

nificance of this study is that it reveals a number of hitherto hidden sources that enrich the repository of 19th century knowledge of China written in Hungarian. The early poems, which are the first Hungarian translations of Chinese poetry, are especially valuable among these sources. In the concluding part of the study, we present knowledge and receptions of the *Book of Songs* from 1879 until 1907.

QIUYUE YE

**The history and current situation of Chinese language teaching
in Hungary**

Chinese studies are very well established in Hungary. With the advances in Chinese language teaching and the rapid development of relations between China and Hungary in recent years, the number of learners of Chinese in Hungary has increased, and “Chinese fever” continues to spread. This article reviews the history and the current situation of Chinese language teaching in university Chinese departments and in Confucius Institutes, conducts an in-depth analysis of Chinese language teaching institutions, focusing especially on the curriculum and teaching methods in Chinese departments, reveals the existing problems, and proposes appropriate solutions.

摘要

阿保矾 (Apatóczy, Ákos Bertalan) – 西拉吉·乔尔特 (Szilágyi, Zsolt)
匈牙利对契丹的世纪研究

过去一百年来，匈牙利学者对东亚语言学表现出了浓厚兴趣，因此也在这一领域取得了非常重要的成就。自20世纪初首次发现契丹（匈牙利文学中最先以“Kitaj”的名称出现）的石刻以来，匈牙利语言学家特别关注这些文献和契丹语言。关于契丹研究的首篇匈牙利文章是1927年由李盖蒂(Ligeti Lajos)发表的短文。在本文中，我们概述了近百年来对契丹的研究，以及匈牙利科学家所参与的新研究。

沈悦 (Ésik, Szandra)

当代美中政治修辞分析基于唐纳德·特朗普的国情咨文（2017 - 2020）
和习近平在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告

本文的目的是指出中美政治修辞之间的差异。通过分析在美国和中国政治生活中最重要事件上的讲话来检验：唐纳德·特朗普的国情咨文（2017-2020年）和习近平在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告。领导者如何向听众讲话？他们使用哪种类型的语言和非语言交流？他们如何有效地传递信息？在进行文集分析之前，我们先简要回顾了国情咨文和总书记报告的意义，并研究了这些文本的由来。之后，在领导人讲话中，基于文本的内容研究如下修辞工具的运用：1) 介绍过去；2) 谈论未来；3) 呼吁团结；4) 幽默和讽刺；5) 向听众讲话；6) 元信息传递。研究表明，尽管演讲所包含的修辞工具可以归为同一类，但其内容和方向却有所不同。

李琦 (Gottner, Richárd)

日本柔道术语的匈文翻译：尝试创建新术语

尽管日本“柔道”是“讲道馆柔道”之母，但与其他后继者不同，“柔道”从未有过一个有组织的学派和术语：存在着不同的流派，所有流派都有其独特的技术和名称。在流派和术语方面，匈牙利语中的“柔道”

就像日语及其他国家语言中一样已失去原意。“匈牙利体育柔道联盟”成立的正是通过制定有组织的教学大纲，使用标准的日语术语及其匈牙利语翻译，确保各流派从业者之间竞赛的机会。在本文中，我通过介绍匈牙利语的“柔道”术语的发展，记录我对创建该术语基础所做的尝试，确定其基本错误，然后提供可能的解决方案，以创建类似于“讲道馆柔道”的标准化术语。

竹馨 (Knyihár, Eszter)
匈牙利华侨心中的家

“家”的概念是很个性化的，对它的解释往往取决于主观感受，在移居过程中又充斥了很多其他含义。过去三十年来，华侨成为匈牙利最主要的移民群体之一。他们暂时或永久性地离开了中国，在所在国不同的社会文化环境下创建了新家。这些移民的子女也在不同的国家和文化氛围下成长，形成了独特且复杂的对“家”的认知。本研究对139人进行了调查，研究具有不同移民背景的华侨对“家”这个概念的构建和感知。

康高寶 (Kósa, Gábor)
中国古代墨家和儒家辩论话题研究 第2部分
墨家对儒家的批判

众所周知，中国哲学史上公元前5至4 世纪见证了儒家和墨家之间的激烈辩论。有三种文本数据类型可来分析研究这两家之间的辩论：1. 外部文本，不属于这两家的以外部观察者角度来分析辩论； 2. 儒家文本，主要包含儒家对墨家的批判； 3. 墨家文本，主要是墨家对儒家观点的批评。本论文研究了第三类文本。

沈翱荣 (Somogyi, Áron)
《大明律》中对明朝使用和持有武器的规定

明朝统治时期传统上被视为中国武术的黄金时代。中国武术界最新研究证实，该时期的日常生活中经常发生武装暴力，从经常性的强盗劫匪到宗族之间的纷争，乃至地方起义。然而，人们对明朝法律制度与社会上

存在的武器和武装暴力之间的关系知之甚少。这项研究的目的是通过分析《大明律》的相关条款，研究明法对武装暴力和持有民用武器的批准和管制。针对刑法和军法条款的分析表明，当时持有民用武器的规定相当宽松，仅提出了一些限制以确保皇宫的安全和军队的技术优势。相对于徒手袭击，武装暴力受到的惩罚更严厉些，但区别程度也不大。在凶杀事件中，法律上并没有区分武装和非武装犯罪。这些法规以及其他因素，可能促使了暴力环境的形成，对武术和武术文化的蓬勃发展起到了推波助澜的作用。

陶凯 (Tokaji, Zsolt)

中国“荷马”研究

一世纪匈牙利语言知识与《诗经》翻译研究 第二部分

《诗经》作为儒家经典的一部分，18世纪起就在欧洲广为流传。由于直到20世纪中叶匈牙利都还没有具备足够科学准备和汉语知识的东方学家，因此有关中国的信息都是通过中间语言（德语、英语、法语）获取。本研究的意义在于展示了一些迄今为止不为人知的数据，丰富了用匈牙利语撰写的19世纪中国知识的数据库。用匈牙利语翻译的第一部中国诗歌是早期的诗歌，在这些资料中尤为珍贵。在研究的最后部分，介绍了从1879年到1907年间对《诗经》的认识和接受。

叶秋月 (Ye Qiuyue)

匈牙利汉语教学的历史与现状

匈牙利汉学基础深厚，汉语教学发展蓬勃，加之近些年来中匈两国关系的迅速发展，匈牙利的汉语学习者人数攀升，“汉语热”持续升温。本文将从大学中文系和孔子学院等方面来梳理匈牙利汉语教学的历史和现状，对目前匈牙利的汉语教学机构，特别是中文系的课程设置和教学模式进行分析，指出存在的问题，并提出相应的解决方案。

